

Автори – викладачі кафедри «Інформатика та інтелектуальна власність» Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Сфера спільних наукових та професійних інтересів – управління інтелектуальною власністю, комерціалізація науково – технічних розробок та трансфер технологій, підготовка та підвищення кваліфікації фахівців з інтелектуальної власності, інформаційних технологій та консолідованої інформації.

КАПІНОС Маріанна Миколаївна

Доцент, завідувач Навчального центру інтелектуальної власності та інноваційного підприємництва. Міжгалузевого інституту післядипломної освіти, керівник програми поглибленої підготовки аспірантів університету з інтелектуальної власності, експерт – оцінювач інтелектуальної власності та нематеріальних активів, автор понад 60 наукових та навчально-методичних публікацій. Спеціалізація – економіка інтелектуальної власності, бухгалтерській облік та аудит нематеріальних активів, оцінка майнових прав інтелектуальної власності.

ЛЕРАНОВИЧ Еліна Томашівна

Старший викладач, патентний повірений України, член Всеукраїнської асоціації патентних повірених, автор понад 50 наукових та навчально-методичних публікацій. Спеціалізація – набуття прав на винаходи і корисні моделі, зазначення походження товарів, знаки для товарів і послуг, промислові зразки, топографії інтегральних мікросхем, надання юридичних послуг у справах інтелектуальної власності, маркетинг інтелектуальної власності, науково-технічні інформаційні ресурси та патентно-кон'юнктурні дослідження.

СОЛОЩУК Михайло Миколайович

Завідувач кафедри, к.т.н., професор, патентний повірений України, президент інформаційно-технологічної компанії ТОВ «Інститут перспективних досліджень та технологій «IHCAPT», академік Академії наук прикладної радіоелектроніки, автор понад 70 наукових та навчально-методичних публікацій, у тому числі 4 винаходів та 3 навчальних посібників з грифом МОН України. Спеціалізація – теорія та проектування спеціалізованих процесорів цифрової обробки псевдовипадкових таблиць, послідовностей та сигналів, інформаційно-технологічне підприємництво, управління правами інтелектуальної власності.

Розглядаються: етапи становлення системи інтелектуальної власності, основні поняття права інтелектуальної власності, питання його правового захисту, розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, економічні аспекти її комерціалізації, питання інформаційно-аналітичного забезпечення конкурентоспроможності продукції, а також управління інтелектуальною власністю.

Призначено для слухачів системи післядипломної освіти, аспірантів, науково-педагогічних працівників, науковців та фахівців усіх спеціальностей.

ISBN 978-617-7294-89-3

**Капінос М.М.
Леранович Е.Т.
Солощук М.М.**

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

**Капінос М.М.
Леранович Е.Т.
Солощук М.М.**

Розширюючи обрії інновацій

Інтелектуальна власність

підручник

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

М. М. Капінос, Е. Т. Лерантович, М. М. Солощук

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

Підручник

для студентів вищих навчальних закладів

Затверджено
Вченою радою НТУ «ХПИ»,
протокол № 4 від 24.04.2015

Харків
«Друкарня Мадрид»
2016

УДК 347.77/.78(075.8)
ББК 67.404.3я73
К 20

Рецензенти:

О. П. Орлюк, д-р юрид. наук, проф., директор науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України;

П. М. Цибульов, д-р техн. наук, проф., зав. каф. інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

Капінос М. М.

К 20

Інтелектуальна власність: підручник. М. М. Капінос, Е. Т. Лерантович, М. М. Солощук/ Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. – 396 с.
ISBN 978-617-7294-89-3

Розглядаються: етапи становлення системи інтелектуальної власності, основні поняття права інтелектуальної власності, питання його правового захисту, розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, економічні аспекти її комерціалізації, питання інформаційно-аналітичного забезпечення конкурентоспроможності продукції, а також управління інтелектуальною власністю.

Призначено для слухачів системи післядипломної освіти, аспірантів, науково-педагогічних працівників, науковців та фахівців усіх спеціальностей.

Рис. 67. Табл. 23.

УДК 347.77/.78(075.8)
ББК 67.404.3я73

ISBN 978-617-7294-89-3

© Капінос М. М., Лерантович Е. Т.,
Солощук М. М., 2016

Зміст

Вступ	7
Глава 1. Вступ до інтелектуальної власності	14
1.1. Поняття інтелектуальної власності	14
1.2. Становлення системи правової охорони інтелектуальної власності.	18
1.2.1. Історія та еволюція промислової власності	18
1.2.2. Еволюція авторського права.	25
1.3. Місце і роль інтелектуальної власності в економічному і соціальному розвитку держави	26
Глава 2. Система охорони інтелектуальної власності	32
2.1. Становлення і розвиток законодавства України в сфері інтелектуальної власності	32
2.2. Система законодавства України з інтелектуальної власності.	33
2.3. Державна система правової охорони інтелектуальної власності.	35
Глава 3. Поняття права інтелектуальної власності	43
3.1. Поняття власності.	43
3.2. Суть права інтелектуальної власності	44
3.3. Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності	47
3.4. Об'єкти, суб'єкти та підстави виникнення права інтелектуальної власності.	50
3.5. Зміст права інтелектуальної власності	53
3.6. Використання об'єкта права інтелектуальної власності ..	55
3.7. Здійснення права інтелектуальної власності.	56
3.8. Порухення права інтелектуальної власності	57
Глава 4. Авторське право і суміжні права	60
4.1. Авторське право	60
4.1.1. Об'єкти авторського права	61
4.1.2. Суб'єкти авторського права	64
4.1.3. Зміст авторського права	65

4.1.4. Твори, що не є об'єктами авторського права . . .	68
4.1.5. Використання твору	71
4.1.6. Особливості охорони та використання деяких об'єктів авторського права.	73
4.2. Суміжні права	81
4.2.1. Об'єкти та суб'єкти суміжних прав	82
4.2.2. Виникнення суміжних прав	82
4.2.3. Особливості правової охорони суміжних прав . .	83
4.2.4. Вільне використання об'єктів суміжних прав. . .	91
4.2.5. Управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав	91
Глава 5. Право промислової власності.	95
5.1. Винахід (корисна модель).	95
5.2. Промисловий зразок	97
5.3. Право власності на винахід (корисну модель), промисловий зразок	102
5.4. Подання заявки	104
5.5. Патентування винаходу і промислового зразка в іноземних державах	113
Глава 6. Право інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг	117
6.1. Право інтелектуальної власності на торговельну марку. .	117
6.2. Процедура реєстрації торговельної марки в Україні. .	124
6.3. Визнання торговельної марки добре відомою в Україні. .	126
6.4. Реєстрація торговельної марки в іноземних державах. .	127
6.5. Комерційне найменування	127
6.6. Право інтелектуальної власності на зазначення походження товару	130
6.7. Процедура реєстрації зазначення походження товару. .	134
6.8. Реєстрація кваліфікованого зазначення походження товару в іноземних державах	139
Глава 7. Сучасні погляди на інститут права інтелектуальної власності	142
7.1. Право інтелектуальної власності на наукове відкриття .	142

7.2. Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію	145
7.3. Право інтелектуальної власності на компоновання інтегральної мікросхеми.	147
7.4. Право інтелектуальної власності на сорт рослин.	151
7.5. Комерційна таємниця	159
Глава 8. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності	167
8.1. Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності.	168
8.2. Ліцензійний договір	174
8.3. Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності	178
8.4. Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності.	179
8.5. Державна реєстрація договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.	181
8.6. Договір комерційної концесії	182
Глава 9. Захист прав інтелектуальної власності	189
9.1. Види порушення прав інтелектуальної власності ...	189
9.2. Заходи щодо захисту прав	191
9.3. Захист прав інтелектуальної власності за законодавством України.	192
9.4. Способи захисту прав на об'єкти промислової власності.	205
9.4.1. Адміністративні заходи захисту прав інтелектуальної власності.	206
9.4.2. Цивільно-правові засоби захисту права інтелектуальної власності.	209
9.5. Карні заходи захисту	211
9.6. Технічні засоби захисту.	213
Глава 10. Економічні аспекти комерціалізації інтелектуальної власності	216
10.1. Важливість інтелектуальної власності в сучасній економіці.	216

10.2. Форми комерціалізації інтелектуальної власності ..	220
10.3. Оцінка вартості об'єктів права інтелектуальної власності	228
10.3.1. Основні підходи до оцінки об'єктів права інтелектуальної власності	230
10.3.2. Організація оцінки інтелектуальної власності ..	236
10.4. Визначення ціни ліцензії	239
10.5. Об'єкти права інтелектуальної власності – нематеріальні активи підприємств	251
Глава 11. Інформаційно-аналітичне забезпечення конкурентоспроможності продукції	260
11.1. Конкурентоспроможність продукції	260
11.1. Конкурентна розвідка	263
11.3. Суть інформаційно-аналітичного забезпечення інновацій	268
11.4. Патентні дослідження	276
11.5. Структура та зміст патентної документації	280
11.6. Міжнародні класифікації об'єктів промислової власності	296
11.7. Державна система науково-технічної інформації України	300
Контрольні запитання	306
Рекомендована література	306
Глава 12. Інтелектуальна власність та корпоративна інноваційна політика	311
12.1. Корпоративна інноваційна політика	311
12.2. Інтелектуальна власність в управлінні компаніями	316
Предметний покажчик	331
Додатки	333
Додаток 1. Тестові завдання з дисципліни «Інтелектуальна власність	333
Додаток 2. Глосарій термінів з інтелектуальної власності ..	340
Додаток 3. Інновації що змінили світ	368

Вступ

Інтелектуальна власність безпосередньо охоплює численні і різноманітні галузі знань: від права до інженерії, від економіки до мистецтва. Ефективність політики у сфері управління інноваційними процесами, включаючи створення та використання наукоємних товарів і послуг, забезпечення захисту прав на результати інтелектуальної праці, визначає конкурентоспроможність економіки.

Верховна Рада України та Європейський парламент 16 вересня 2014 р. синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС.

Угода про асоціацію за своїм обсягом і тематичним охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України. Вона визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і служить стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні. Передбачена Угодою поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС визначатиме правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів між Україною та ЄС, а також регуляторного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС.

Дев'яносто п'ять статей (157–252 ст.) Глави 9 розділу IV Угоди присвячені інтелектуальній власності. Цілями цієї Глави є спрощення створення і комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території Сторін та досягнення належного та ефективного рівня охорони

і захисту прав інтелектуальної власності. В Угоді зазначаються і сфери співробітництва в галузі інтелектуальної власності, серед яких є:

- обмін інформацією та досвідом стосовно правової бази з питань прав інтелектуальної власності та відповідних правил щодо охорони та захисту; розвиток потенціалу;
- обмін та підготовка персоналу;
- пропагування та розповсюдження інформації стосовно прав інтелектуальної власності, зокрема, серед ділових кіл та в громадянському суспільстві;
- широка поінформованість споживачів і власників прав;
- посилення співробітництва на інституційному рівні;
- активне сприяння поінформованості та освіченості широкої громадськості щодо напрямів реалізації прав інтелектуальної власності (формулювання ефективних стратегій для визначення ключових аудиторій і створення комунікаційних програм з метою посилення поінформованості споживачів та засобів масової інформації щодо наслідків порушень інтелектуальної власності, зокрема ризик для здоров'я і безпеки та зв'язок з організованою злочинністю).

Тож важливість інтелектуальної власності в політичному, економічному та суспільному сенсі буде все більше зростати.

Багато фахівців вважають, що визначальними в збільшенні ВВП є макроекономічні фактори. Насправді, в сучасних умовах, визначними є мікроекономічні фактори, оскільки товари та послуги виробляються не в кабінетах посадовців, а на конкретних підприємствах. Тому, основні зусилля повинні бути спрямовані на розвиток виробництв, що використовують високі технології, і на ефективне управління інтелектуальною власністю на підприємствах з метою створення конкурентоспроможних технологій, товарів та послуг. Роль макроекономічних факторів – забезпечити необхідні і достатні умови, сприятливі швидкому розвитку високотехнологічних виробництв.

У складних соціально-економічних системах, що еволюціонують, з високою інтенсивністю вибудовування та застосування

нових знань, учасникам економічного життя необхідно усе більш інтенсивно вчитися, оскільки зростає рівень необхідних від них трудових здібностей та компетенцій. Особливо це стосується міжгалузевих компетенцій, які охоплюють знання та навички на стиках галузей.

Підготовка кваліфікованих фахівців, обізнаних з питань інтелектуальної власності, на цей час є одним із важливих завдань держави. Недостатня поінформованість суспільства щодо охорони прав інтелектуальної власності призводить до порушення цих прав, а також гальмує введення об'єктів права інтелектуальної власності в цивільний оборот, що зтримує економічний розвиток держави та отримання належних доходів її громадянами.

В цій ситуації велику роль відіграло запровадження з 2005–2006 навч. року викладання у вищих навчальних закладах дисципліни «Інтелектуальна власність».

До 2015 року дисципліна «Інтелектуальна власність» входила до навчальних планів до циклу нормативних дисциплін в обсязі 72 години для студентів, які навчалися за освітньо-професійними програмами спеціаліста і магістра всіх напрямів та спеціальностей. У навчальних планах нового Переліку галузей знань та спеціальностей, який затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266 (Перелік галузей знань та спеціальностей – 2015), навчальну дисципліну «Інтелектуальна власність» доцільно виклададти на останньому курсі підготовки бакалаврів або за освітньою програмою підготовки магістрів всіх галузей знань та спеціальностей.

Також важливо було б включити поширену версію навчальної дисципліни «Інтелектуальна власність» в обсязі до 288 годин у освітні програми підготовки докторів філософії усіх наукових спеціальностей.

Підручник є результатом багаторічного позитивного досвіду авторів з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації студентів, аспірантів, науковців і науково-педагогічних кадрів та інших фахівців для системи інтелектуальної власності

України, що були започатковані ще з 1992 р. у Міжгалузево-му інституті післядипломної освіти (МІПО) Національного технічного університету «Харківський політехнічний університет» ([2] до гл. 3, с. 675) та на кафедрі інформатики та інтелектуальної власності НТУ «ХПІ» і є продовженням циклу публікацій (12 тем) у науково-практичному журналі «Інтелектуальна власність» в рубриці «Заочний семінар» у 2008–2009 роках. Цей матеріал отримав схвальні відгуки фахівців і використовувався у навчальному процесі викладачами кафедри інформатики та інтелектуальної власності НТУ «ХПІ». Також ці матеріали використовувались в МІПО НТУ «ХПІ», оскільки наказом МОН України від 3 грудня 2004 р. № 915 НТУ «ХПІ» включено до Переліку вищих навчальних закладів системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників у сфері інтелектуальної власності, а МІПО НТУ «ХПІ» доручено виконання всього комплексу завдань Регіонального центру підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників у сфері інтелектуальної власності. За цей час 124 науково-педагогічних працівника з 36 вищих навчальних закладів України пройшли підвищення кваліфікації з курсу «Інтелектуальна власність».

Сьогодні Міжгалузевий інститут післядипломної освіти добре відомий як один із найавторитетніших центрів підготовки фахівців з інтелектуальної власності. В навчальному центрі «Інтелектуальної власності та інноваційного підприємництва МІПО НТУ «ХПІ» за цей час підготовлено понад 900 спеціалістів з вищою освітою з патентознавства і інтелектуальної власності для 18 областей України, у тому числі – близько 160 фахівців для Державної служби інтелектуальної власності та підрозділів Українського інституту інтелектуальної власності (УКРПАТЕНТУ). Серед патентних повірених України близько 100 є випускниками МІПО НТУ «ХПІ».

Завданням науки є не тільки розвиток у випускників ВНЗ пізнавальної мети, а й сприяння формуванню у них професійних компетенцій, що впливають на виробництва, впровадження нової техніки і технологій. Ефективне поєднання знань,

нових наукових розробок зі сферою матеріального виробництва є метою прикладної науки як сфери праці. У наш час знання, компетенція – найважливіша продуктивна сила суспільства.

Тому з метою кадрового забезпечення процесів управління інтелектуальною власністю і трансфером технологій в базових структурних підрозділах НТУ «ХПІ», а також забезпечення високого інноваційного рівня виконувannya аспірантами університету наукових досліджень, сприяння набуттю та комерціалізації прав інтелектуальної власності, що міститься в їх науково-дослідних розробках, в НТУ «ХПІ» кафедрою інформатики та інтелектуальної власності і МІПО НТУ «ХПІ» здійснюються заходи з координації і організації в університеті навчання та підвищення кваліфікації у сфері інтелектуальної власності, трансферу технологій та інноваційного підприємництва. Протягом одинадцяти років спеціальні знання та дипломи спеціалістів та магістрів з інтелектуальної власності отримали 67 аспірантів та наукових співробітників університету. Всього в програмі взяли участь понад 180 аспірантів.

Авторами при написанні цього підручника враховано досвід викладання дисципліни у навчальному процесі, а також зміни, що відбулися за останнє десятиріччя у сфері інтелектуальної власності, зокрема, зміни у національному і міжнародному законодавстві, зростання ролі інтелектуальної власності в інноваційному розвитку сучасних економік, загрози, що виникають внаслідок порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Підручник відповідає навчальному плану та навчальній програмі дисципліни «Інтелектуальна власність» та складається з 12 глав, які охоплюють історію становлення та розвитку системи інтелектуальної власності, а також розкривають інформацію про основні положення законодавства, що стосується прав інтелектуальної власності – набуття, використання, організаційно-правові засоби захисту прав інтелектуальної власності, а також на доступному рівні висвітлюють економічні аспекти її комерціалізації, роль і значущість інтелектуальної власності в корпоративній інноваційній політиці.

Окремі теми підручника можна використовувати при викладанні дисциплін навчальних планів спеціальностей та спеціалізацій (освітніх програм підготовки магістрів) Переліку галузей знань та спеціальностей – 2015.

Наприклад, у спеціалізації «Інтелектуальна власність» спеціальності «Право» – це «Введення до інтелектуальної власності» – 36 годин (Гл. 1); «Право інтелектуальної власності» – 216 годин (Гл. 2–7); «Набуття прав інтелектуальної власності» – 252 години (Гл. 5–7); «Розпорядження правами інтелектуальної власності та їх захист» – 180 годин (Гл. 8, 9).

У спеціалізаціях «Інтелектуальна власність у технологічному підприємстві» та «Інформаційно-технологічне підприємство» спеціальності «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», – це дисципліни «Введення до інтелектуальної власності» – 36 годин (Гл. 1); «Право інтелектуальної власності» – 216 годин (Гл. 2–7); «Маркетинг інтелектуальної власності» – 216 годин (Гл. 11); «Набуття прав інтелектуальної власності» – 252 години (Гл. 5–7); «Економіка інтелектуальної власності» – 180 годин (Гл. 10); «Розпорядження правами інтелектуальної власності та їх захист» – 180 годин (Гл. 8, 9); «Управління інтелектуальною власністю» – 108 годин (Гл. 12) та інші.

У спеціалізаціях «Інформаційні технології консолідації знань («Консолідована інформація») та «Інформаційні технології та інтелектуальна власність» спеціальності «Комп'ютерні науки та інформаційні технології» – це дисципліни «Право інтелектуальної власності» – 216 годин (Гл. 2–7); «Науково-технічні інформаційні ресурси та патентно-кон'юнктурні дослідження» – 216 годин (Гл. 11); «Набуття прав інтелектуальної власності» – 252 години (Гл. 5–7); «Економіка інтелектуальної власності» – 180 годин (Гл. 10); «Розпорядження правами інтелектуальної власності та їх захист» – 180 годин (Гл. 8, 9); «Управління інтелектуальною власністю» – 108 годин (Гл. 12) та інші.

Необхідність та доцільність викладання дисципліни «Інтелектуальна власність» у вищих навчальних закладах обумовлено сучасними потребами розвитку України. В органах

державної влади, в державних установах та організаціях, на підприємствах державного та приватного секторів економіки, у чисельних суб'єктів господарської діяльності відчувається гостра потреба у фахівцях, які б поєднували у своїй підготовці ґрунтовні знання з питань економіки та управління з професійними теоретичними знаннями та добрими практичними навичками у розробці та застосуванні сучасних стратегій розвитку бізнесу, розбудови власної ефективної інфраструктури генерування та управління знаннями, комерціалізації інтелектуальної власності та трансферу технологій.

Інтелектуальні ресурси України можуть і повинні стати одним із головних джерел збільшення суспільного багатства нації, а перспективні інноваційні розробки можуть стати експортним товаром.

Автори висловлюють свою подяку всім, хто звернув увагу на цей підручник, і з повагою віднесуться до будь-яких зауважень та пропозицій щодо його покращення, які можна надсилати на електронну адресу: marianna@mipk.kharkiv.edu

Глава 1.

Вступ до інтелектуальної власності

1.1. Поняття інтелектуальної власності

Культура, науково-технічний рівень виробництва, ефективність економіки, соціально-економічний прогрес у цілому, а також добробут суспільства значною мірою залежать від рівня й ефективності творчої діяльності в цьому суспільстві. Таким чином творча діяльність людей є наймогутнішим чинником розвитку цивілізації.

Історія людства є історією застосування результатів творчої діяльності, спрямованих на вирішення проблем, що виникають. Всі незліченні відкриття й інновації від ранніх писемностей Месопотамії, китайської рахівниці, сирійської астролябії, древніх обсерваторій Індії, друкарського верстата Гутенберга, включаючи створення двигунів внутрішнього згоряння, відкриття пеніциліну, використання лікарських рослин і методів лікування Південної Африки, закінчуючи транзисторами, напівпровідниковою нанотехнологією, лікарськими препаратами з використанням рекомбінантних ДНК тощо, були результатом застосування уяви творчих людей у різних країнах світу, що дозволило людству досягти сучасного рівня технічного прогресу¹.

Творчість – це цілеспрямована пошукова діяльність людини, результатом якої є щось якісно нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю й унікальністю. Творчість властива будь-якій діяльності людини, однак далеко не будь-яка творчість завершується досягненням визначеного об'єктивного результату. Люди виявляють свої здібності в різних сферах життєдіяльності. Умовно ці сфери можна поділити на дві складові: художню і технічну.

Результатом художньої творчості є музика, живопис, скульптура, твори літератури й мистецтва. А в результаті технічної

¹ Каміл Ідріс. Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання / Ідріс Каміл // BOIB, 2007. – 371 с.

творчості з'являються винаходи, технології, промислові зразки, нові сорти рослин і породи тварин.

Конституція України проголошує свободу творчості у ст. 54. Це означає, що людина може творити у будь-якій галузі діяльності все, що їй забажається.

У кожному товарі закладені результати інтелектуальної діяльності. Це науково-технічні, комерційні або організаційні рішення, в результаті яких у продукції з'явилися необхідні споживчі властивості, і її стали купувати.

На жаль, маємо визнати, що для більшості людей інтелектуальна власність залишається невідомим, незрозумілим терміном, або є чимось таємничим та загадковим. Нові технології й творчі витвори пронизують сучасне суспільство, однак лише дехто дійсно усвідомлює, що їхнє повсякденне життя оточене результатами творчості й об'єктами інтелектуальної власності, які є основою будь-яких законних прав, включаючи їх власні².

Поняття «інтелектуальна власність» виникло в процесі тривалої практики юридичного закріплення за визначеними особами їхніх прав на результати інтелектуальної діяльності в сфері науки, виробництва, літератури і мистецтва. У науковому обороті цей термін використовується з 50-х років ХХ століття.

Як результат віртуальної за своєю природою, творчої, інтелектуальної праці, інтелектуальна власність не має строго наукового визначення.

У самому широкому значенні інтелектуальна власність означає закріплені законом права на результати інтелектуальної, творчої діяльності людини у виробничій, науковій, літературній і художній сферах.

Що ж є результатами інтелектуальної діяльності, тобто об'єктами інтелектуальної власності?

Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), що прийнята в Стокгольмі 14 липня

² Каміл Ідріс. Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання / Ідріс Каміл // ВОІВ, 2007. – 371 с.

1967 р., передбачає, що інтелектуальна власність має включати права, що стосуються таких об'єктів:

- літературних, художніх і наукових творів;
- виконавської діяльності артистів, фонограм і радіопередач;
- винаходів у всіх галузях людської діяльності;
- наукових відкриттів;
- промислових зразків;
- товарних знаків, знаків обслуговування;
- комерційних найменувань і позначень;
- охорони від недобросовісної конкуренції;
- всіх інших прав, що виникають внаслідок інтелектуальної праці в галузях промисловості, науки, літератури та мистецтва.

Цей перелік не є вичерпним і вже доповнений іншими об'єктами інтелектуальної власності, зокрема, топографіями інтегральних мікросхем, комп'ютерними програмами, базами даних.

Країни приймають закони з охорони інтелектуальної власності з двох основних причин.

По-перше, вони прагнуть законодавчо оформити права авторів на їхні твори і право суспільства на доступ до цих творів.

По-друге, заохочуючи творчість, поширення і використання результатів інтелектуальної діяльності, вони сприяють вільній торгівлі в інтересах економічного і соціального розвитку не тільки в окремо узятих країнах, але й усього світового співтовариства.

Інтелектуальна власність за традицією підрозділяється на «промислову власність» і «авторське право».

Промислова власність передбачає охорону результатів інтелектуальної діяльності за допомогою патентів, захист визначених комерційних інтересів за допомогою законодавств про охорону винаходів, промислових зразків, товарних знаків і інших об'єктів, а також захист від недобросовісної конкуренції.

Іноді термін «промислова власність» невірно сприймається як рухоме чи нерухоме майно (власність), що використовується в процесі промислового виробництва, як, наприклад, будин-

ки, споруди, обладнання та ін. Промислова власність у цьому контексті є інтелектуальною власністю.

Авторське право надає авторам літературних, музичних, художніх і інших творів науки і мистецтва певні права: дозволяти або забороняти протягом певного обмеженого періоду часу ті або інші види використання їхніх творів.

Права на такі об'єкти, як виконавська діяльність артистів, фонограми і радіопередачі, називаються суміжними правами¹.

Особливим видом об'єкта інтелектуальної власності є наукові відкриття. У Женевському договорі про міжнародну реєстрацію наукових відкриттів (1978 р.) наукове відкриття визначається як «визнання явищ, властивостей або законів матеріального світу, що дотепер не були пізнані і не допускали перевірки». Хоча наукові відкриття і є найбільш вагомими результатами інтелектуальної діяльності, вони не можуть бути віднесені до жодної з двох сфер інтелектуальної власності, тому що жодне національне законодавство і жоден міжнародний договір не дають якого-небудь права власності на них. Проте наукове співтовариство привласнює відкриттям імена їхніх першовідкривачів.

Як відзначалося вище, інтелектуальну власність розуміють як права на результати інтелектуальної діяльності. Права неможливо побачити або доторкнутися до них, тому інтелектуальна власність нематеріальна. Але ж винаходи, технології, твори мистецтва або літератури та ін., що є нематеріальними при їх створенні, потім стають цінностями в матеріальній формі, як і кожний інший продукт.

Право інтелектуальної власності – це монопольне право її власника на потенційний доход, який може бути отримано від використання об'єкта права інтелектуальної власності. Ця монополія є компенсацією з боку суспільства за розкриття інформації про той чи інший об'єкт інтелектуальної власності.

¹ Право інтелектуальної власності. Академ. курс: Підруч. для студ. вищ. навч. закладів / За ред. д.ю.н. О. П. Орлюк, д.ю.н. О. Д. Святоцького. – К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2006. – 720 с

1.2. Становлення системи правової охорони інтелектуальної власності

1.2.1. Історія та еволюція промислової власності

Процес удосконалення існуючих знарядь праці та створення технічних нововведень є невід’ємною частиною людської діяльності ще з часів появи людини розумної. Без винахідництва технічний прогрес був би не можливим. Найдавніші технологічні досягнення та успіхи витягнули людство з феодальної системи суспільства (табл. 1.1). Приблизно в останні 100 років технологічне лідерство стало визначальним фактором у створенні національних багатств і забезпечило зростання держав [1].

Таблиця 1.1 – Основні винаходи, які змінили хід розвитку людства

Ім’я винахідника, країна, винахід	Короткий опис винаходу
1	2
Йоганн Гутенберг, Німеччина, друкарський верстат	Десь у 1440 р. Гутенберг вперше розробив змінні шрифти. Металеві частини виготовлені для кожної літери окремо, можна було багаторазово використовувати для друкування копій різних книжок
Конрад Геснер, Швейцарія, олівець	Десь у 1560 р. Геснер запропонував ідею розміщення шматка графіту (від грецького <i>graphen</i> , що означає писати) всередині дерев’яної заготовки для використання як засобу для писання
Магараджа Джей Сингх, Індія, астрономічні прилади	У 1728 р. вчений побудував п’ять астрономічних обсерваторій у Делі, Джайпурі, Варансі, Уджайні та Матхурі. Прилади у цих обсерваторіях працюють і досі, точно вимірюють час і положення сонця та зірок
Самюель Морзе, США, телеграф і код Морзе	Морзе розробив телеграф і електричний алфавіт. У 1840 р. він подав заявку на патент на свій винахід

Продовження табл. 1.1

1	2
Альфред Нобель, Швеція, динаміт	У 1863 р. Нобель створив перший винахід (динаміт), який давав змогу здійснювати детонацію нітрогліцерину, використовуючи сильний удар
Олександр Г. Белл, Сполучене Королівство, телефон	У 1876 р. Белл отримав патент на свій «спосіб та апарат для передачі голосових та інших сигналів телеграфним способом шляхом збудження електричних хвиль»
Гільєрмо Марконі, Італія, радіо	Винахід являв собою прилад, що забезпечував проходження електромагнітних хвиль через повітряний простір, зберігаючи їх властивості. У 1886 р. Марконі подав заявку на отримання патенту на свій винахід
Орвіл та Вільбур Райт, США, аероплан	У 1903 р. брати Райт винайшли свій перший літальний апарат
Володимир К. Зворикін, Росія, електронне телебачення	У 1929 р. Зворикін винайшов катодно-променеву трубку, необхідну для телевізійного мовлення
Ладіслао Біро, Аргентина-Угорщина, кулькова ручка	У 1938 р. Біро отримав патент на ручку з малесенькою кулькою на кінці. Просуваючись по паперу, кулька оберталася, підхоплювала чорнила з картриджа і залишала слід на папері
Гертруда Елісон, США, ліки для імунної системи в боротьбі проти СНІДу	У 1956 р. Елісон розробила «спеціально спрямовані» ліки для блокування розмноження ракових клітин. У 1998 р. їй присуджено Нобелівську премію
Джеймс Рассел, США, компактний диск	У 1965 р. Рассел розробив систему, що забезпечувала запис, зберігання та відтворення музики з використанням світла (та лазерної технології), не застосовуючи контактну технологію. На свою систему Рассел отримав 22 патенти

Закінчення табл. 1.2

1	2
Теодор Мейман, США, лазер	Лазер – один з найбільш практичних американських винаходів ХХ століття. Альберт Ейнштейн описав властивості лазера ще у 1917 р., однак сам лазер був створений лише у 1960 р. у науково-дослідній лабораторії Каліфорнії. Американець Теодор Мейман створив перший рубіновий лазер, на розробку якого пішло 9 місяців. Мейман продемонстрував роботу лазера та розповів про його можливості та сфери застосування. Сьогодні лазер використовують у всіх сферах людської діяльності: від побутового рівня (лазерні диски, указки, принтери) до космічних технологій (оптичний зв'язок між космічними апаратами). Також лазер широко використовують у медицині: в хірургічних операціях, діагностиці та лікуванні
Раймонд Дамадьян, США, магнітно- резонансна томографія	Американський вчений Раймонд Дамадьян першим запропонував використовувати технологію томографії в медицині. У 1977 р. вперше використали МРТ для діагностики хвороби. Магнітно-резонансна томографія дозволяє лікарям візуалізувати з високою якістю головний, спинний мозок та інші внутрішні органи і таким чином – деталізувати внутрішню будову без хірургічного втручання
Сергій Олексійович Лебедев, Україна, мала електронна лічильна машина («МЕЛМ»)	Зробив основний внесок у вітчизняну цифрову обчислювальну техніку – незалежно і паралельно з західними вченими розробив принципи побудови ЕОМ із програмою, що зберігається в пам'яті, і реалізував їх з колективом своєї лабораторії в Малій електронно лічильній машині («МЕЛМ»)

В історії еволюції промислової власності виділяються три важливих періоди:

1) Привілеї (XV–XVIII століття): суверен надає монополію за своїм розсудом; концепція корисності й іноді концепція фаворитизму відіграють важливу роль;

2) Національні патенти (1790–1883 рр.): будь-який винахідник має право подати заявку на патент, видача якого залежить винятково від об'єктивних умов; охорона місцевих винаходів за кордоном не практикується;

3) Інтернаціоналізація (з 1883 р. до теперішнього часу): охорона винаходів за межами країни походження розвивається разом із міжнародною торгівлею; всесвітні або регіональні конвенції сприяють цьому розвитку.

Формування промислової власності як галузі інтелектуальної власності почалося з XII ст., практично одночасно з розвитком промисловості, науки, мистецтва. Венеційський закон від 1474 р. містить згадування першого системного підходу в охороні винаходів у формі патенту, який передбачав виключне право окремої особи, що вперше обмежує суспільну сферу інтересів. Перший патентний закон був прийнятий в Англії. При королі Якові Стюарті в 1628 р. був прийнятий «Статус про монополії», яким установлювалося виняткове і незалежне право кожного, хто створить і застосує технічне нововведення, монополю користуватися його вигодами і перевагами протягом 14-ти років. У цьому Статусі вперше пролунало поняття патентна грамота.

З часом система патентного права удосконалювалася, але як бачимо, вже на початку XVII ст. були закладені його основи – винятковість наданих прав і чітко визначений термін їхньої дії. Патенти як охоронні грамоти (документи) на деякі об'єкти інтелектуальної власності видаються патентними відомствами до теперішнього часу.

У Росії перший нормативний акт про привілеї був прийнятий у 1723 р. за назвою «Правила выдачі привилегии на заведение фабрик». Цим актом деякою мірою була упорядкована видача привілеїв. Перший патентний закон Франції, який забезпечив охорону прав винахідників, ухвалено у 1791 р. після Французької

революції й прийняття Декларації про права людини й громадянина. У 1788 р. у Сполучених Штатах Америки прийнято Конституцію, що включала спеціальні положення відносно патентів й охорони винаходів шляхом надання винахідникам виключних прав. А в 1812 р. був прийнятий Закон Росії «О привилегиях на разные изобретения и открытия в художествах и ремёслах». Цим законом передбачалася видача привілеїв на власні винаходи і ті, що завозилися із-за кордону, терміном на три, п'ять і десять років.

Патентна система охорони промислової власності усе більше поширюється у світі й одночасно удосконалюється. Промисловці, що просто завозили закордонну техніку і впроваджували в себе на батьківщині, перестали вважатися винахідниками. У цей же час розробляється і застосовується принцип новизни винаходу. Хоча патентування того самого винаходу в різних країнах здійснюється вкрай рідко.

Однак патентування мало і негативні наслідки. Воно дещо обмежувало свободу торгівлі, тому що запатентовані винаходи не можна було ввозити на територію патентування без дозволу патентовласника. Незважаючи на те що в окремих державах були прийняті патентні закони, стала відчуватися потреба в міжнародній охороні винаходів. Так, у 1873 р. іноземні учасники відмовилися брати участь у Міжнародній виставці винаходів у Відні, тому що вони побоювалися, що їхні ідеї можуть бути украдені і використані комерційним шляхом в інших країнах.

Так поступово виникали і складалися передумови ідеї міжнародної охорони винаходів. Така ідея була реалізована 20 березня 1883 р. у формі Паризької конвенції, якою був заснований Союз з промислової власності.

Наступний етап становлення системи охорони промислової власності характеризується її інтернаціоналізацією. Початок етапу пов'язаний зі згаданою вище Паризькою конвенцією. Принциповими положеннями цієї Конвенції є національний режим, право пріоритету і загальні правила.

Національний режим – передбачає, що відносно охорони промислової власності кожна держава, що вступила в Союз, зобов'язана надавати громадянам інших держав, що приєдналися або є членами Союзу, таку саму охорону, як і власним громадянам.

Право пріоритету – принцип, закладений Паризькою конвенцією, суть якого зводиться до такого: заявка на одержання охоронного документа, подана в одній з держав-членів Союзу, надає право заявнику подати таку саму заявку на той самий винахід у будь-яку державу-член Союзу протягом визначеного часу від дати подання першої заявки.

Загальні правила – щодо патентів діє правило, згідно з яким патент, виданий в одній з держав – членів Союзу, діє тільки на території цієї держави. Патенти, видані в різних державах Союзу на той самий винахід, незалежні один від одного. Винахідник (автор) може бути названий як такий у патенті.

Іншим об'єктом промислової власності, історія якого починається з глибини сторіч, є товарний знак (торговельна марка). Спочатку такі знаки у вигляді визначених символів зображувалися ремісниками на товарах, які вони виготовляли, або ставилися скотарями як «тавро» (клеймо) на тварин. Однак незважаючи на свій поважний вік вони являли собою реалізацію важливого елемента законодавства про товарні знаки, що діє донині, а саме фіксували зв'язок між товаром і виробником.

Термін «товарні знаки» почали вживати тільки в XIX ст. З цього ж часу вони стали виконувати сучасну роль у поширенні товарів, доведенні їх до покупця, розширенні торгівлі. Найкращі умови для маркування товарів були створені ринковою економікою. Бурхливий розвиток промисловості й інших галузей господарювання сприяли появі на ринку величезної кількості товарів різних виробників. Покупець (споживач) виявився в складній ситуації – як серед маси товарів, що заповнили ринок, вибрати найкращий, той, який йому необхідний. Гостра конкуренція серед виробників створила необхідність шукати свого споживача. Для цього їм необхідно було підвищувати

якість свого товару, виникла необхідність його маркування, що вказувала б на виробника товару, виконувала рекламну функцію і, безумовно, свідчила про високу якість цього товару. Цим почали зловживати недобросовісні виробники, що для позначення своїх не дуже якісних товарів стали використовувати чужі знаки. Чим ширше застосовували товарні знаки, тим більше було випадків їхньої підробки. Виникла гостра необхідність у правовій охороні знаків. З'явилися перші закони, метою яких була державна охорона товарних знаків. Підробка знаків або зловживання ними спричиняло суворе покарання. Таких самих покарань зізнавали й ті, хто своїм клеймом таврував чужу худобу. Тому у середині позаминулого століття англійськими судами були вироблені міри захисту проти таких порушень. Так з'явилася знаменита заборона на ведення справи під іншим ім'ям: ніхто не мав права видавати свої товари за товари іншої особи.

До середини ХХ ст. розвиток законодавства про товарні знаки був переважно довершений. Характерною рисою законодавства країн із розвинутою ринковою економікою минулого сторіччя є те, що воно виділило товарні знаки з загального поняття клейм. Товарні знаки були визнані об'єктами промислової власності з виключними правами на них. В основі своїй ці закони діють і сьогодні.

Інтернаціоналізація правової охорони товарних знаків була закладена Паризькою конвенцією про охорону промислової власності, тому що товарний знак вважався одним з об'єктів промислової власності. Пізніше була підписана Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків (1891 р.), якою був створений спеціальний Союз для держав-членів Паризької конвенції. Міжнародна реєстрація надає власникові знака ряд переваг. Замість заявок, що повинен був би подати заявник у кожную з держав, він подає тільки одну заявку із зазначенням тих країн, де він хоче одержати правову охорону свого знака.

1.2.2. Еволюція авторського права

Початком розвитку авторського права послужив винахід друкарства, що уможливило копіювання літератури механічним способом, а не переписуванням від руки. Однак це потребувало великих додаткових витрат. У цих умовах знадобився захист від конкуренції з боку виготовлювачів і продавців незаконних копій. Королі Англії і Франції стали надавати книговидавцям привілеї у вигляді виключних прав на відтворення друкованих копій і їхнє поширення протягом обмеженого терміну. У випадку порушення цих прав здійснювалися примусові міри захисту у вигляді накладення штрафів, арешту, конфіскації незаконних копій і вимоги відшкодувати можливий збиток.

З появою друкарства різко зросли доходи видавців і продавців книг, при цьому інтереси авторів творів не були враховані.

У 1710 р. був прийнятий перший авторський закон (закон копірайту), що одержав назву «Статут королеви Ганни». Відповідно до цього закону, автору надавалося виключне право друкувати і публікувати книгу протягом 14-ти років з моменту створення, і також передавати це право торгівцю. Законом передбачалося подвоєння цього терміну.

У 1791–1793 рр. був закладений фундамент французької системи авторського права. На відміну від англійського закону, французьке право автора інтерпретується як авторське право, автор користується їм усе життя.

Необхідно відзначити, що і в Англії, і у Франції авторські права розглядалися, по суті, як права власності, що має економічну цінність і тільки філософи Німеччини, зокрема Еммануїл Кант, бачили в авторському праві не просто форму власності, що забезпечує матеріальну вигоду для автора, але і право на ім'я автора. Інтернаціоналізація, безумовно, поширилася і на сферу авторського права. У 1886 р. була підписана Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, якою був заснований Міжнародний союз з охорони літературних і художніх творів.

Бернська конвенція базується на трьох основних принципах:

- *національному режимі*, відповідно до якого твір, що одержав правову охорону в одній з держав-членів Союзу, одержує таку саму охорону на території всіх країн-учасниць цього Союзу;

- *автоматичної охорони* – охорона надається через створення твору і не обумовлюється реєстрацією такого твору у відповідному Відомстві;

- *незалежності охорони* – володіння наданими правами і їхня реалізація не залежать від надання охорони в країні походження твору.

У 1952 р. було підписано ще одну конвенцію – Всесвітню конвенцію про авторське право.

Сучасна форма закону про авторське право передбачає право автора на ім'я, а також захист творів протягом всього життя автора і 50 років після його смерті.

Більш ефективній міжнародній охороні інтелектуальної власності сприяють і інші міжнародні угоди, що будуть розглянуті пізніше.

З метою посилення міжнародного співробітництва в сфері інтелектуальної власності у 1967 р. у Стокгольмі було створено Всесвітню організацію інтелектуальної власності (BOIB). У 1974 р. BOIB одержала статус однієї з 16-ти спеціалізованих організацій ООН. Сьогодні членами BOIB є 188 держав, у тому числі і Україна.

1.3. Місце і роль інтелектуальної власності в економічному і соціальному розвитку держави

Двадцять перше століття стане сторіччям економіки, заснованої на знаннях, інтелектуальна власність буде основною рушійною силою.

Інтелектуальна власність, що охороняється зараз у більшості країн світу, у сучасних умовах є одним з наймогутніших стимуляторів прогресу у всіх галузях розвитку суспільства. Психологи вивчають її як результат розумової праці, новаторського

пошуку. Вчені, що вивчають творчу діяльність, розглядають механізм діяльності людини, розкривають закономірності створення новацій. Соціологи установлюють взаємозв'язок між розвитком творчої діяльності, соціальним і науковим прогресом. Економісти розглядають інтелектуальну власність як спосіб підвищення ефективності виробництва. Правознавці вивчають її як об'єкт права через суспільну цінність і пов'язані з нею правовідносини.

Сьогодні і державні діячі, і прості громадяни доходять розуміння того, що в основі економічного і культурного розвитку суспільства є результати інтелектуальної діяльності людини – об'єкти права інтелектуальної власності. Тому держава, що прагне до прогресу, повинна забезпечувати своїм громадянам максимально сприятливі умови для творчої діяльності.

Високий рівень інтелектуальної діяльності в країні обумовлює її політичну, економічну і територіальну незалежність. Держава, що спирається на могутній інтелектуальний потенціал, почуває себе у світовому співтоваристві набагато впевненіше. Інтелектуальний потенціал обумовлює рівень виробництва, побуту і благополуччя народу. Південноазіатські держави давно взяли курс на використання досягнень науки і техніки. Сінгапур, Південна Корея, Тайвань, Малайзія та інші країни цього регіону вважають основним джерелом багатства працю, особливо працю, об'єднану з використанням досягнень науки і нових технологій у промисловості і сільському господарстві. За даними ООН, найкращі досягнення в економіці за останні роки належать Китаю.

Аналізуючи економічні досягнення деяких економічно розвинених країн, потрібно зауважити, що, по-перше, виникли зміни в політиці, обумовлені стрімким нагромадженням знань і переходом на нові методи управління створенням знань, й, по-друге, відбулися зміни внаслідок появи нових технологій.

Одним з наслідків дії нової моделі світової торгівлі, прийнятої на початку 1990-х років, було свідоме встановлення взаємозв'язку між торговельним законодавством і політикою в галузі інтелектуальної власності, саме в цей часряд передових країн

почали «використовувати торговельні заходи для приборкання піратства щодо прав інтелектуальної власності за кордоном¹».

Охорона інтелектуальної власності часто розглядається як інструмент промислової політики, що має значні віддалені наслідки для економіки.

Україна була і залишається могутньою інтелектуальною державою. Її інтелектуальний рівень обумовлював достатньо високий науково-технічний рівень виробництва й інших сфер соціально-суспільної діяльності. За рядом показників Україна займає провідні місця в науці – математиці, інформатиці, фізиці, матеріалознавстві й в інших сферах.

Ми живемо в епоху високих технологій. Щоб вижити у жорсткій конкурентній боротьбі, необхідно робити конкурентоспроможні товари, в основі яких є результати інтелектуальної діяльності.

Необхідною умовою для ефективного створення і використання об'єктів інтелектуальної власності є наявність національної патентної системи, основними завданнями якої є охорона економічних і моральних прав авторів об'єктів, а також стимулювання в рамках державної політики творчої активності громадян, сприяння розширенню і використанню таких об'єктів на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Найважливішими об'єктами промислової власності, що істотно впливають на науково-технічний і економічний розвиток країни, безумовно, є винаходи.

При цьому необхідно, що збільшення ролі і значення інтелектуальної діяльності для соціально-економічного розвитку держави відбувається не тільки за рахунок природно-технічних наук. Зростає значення гуманітарних наук, що в останні десятиліття стали активно індустріалізуватися і приносити підприємцям значні прибутки. Має місце активне об'єднання результатів науки і техніки з досягненнями літератури і мистецтва та культури в цілому. Яскравий тому приклад – шоу-бізнес. Шоу-бізнес не тільки спосіб або форма задоволення естетичних потреб

¹ Камілі Ідріс. Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання / Ідріс Камілі // ВОІВ, 2007. – 371 с.

певних груп населення, але і робочі місця, і одержання економічних вигод.

Об'єкти авторського права і суміжних прав, що роблять свій внесок у розвиток культури держави, можуть мати й істотне економічне значення для їхніх авторів. Так, наприклад, самою багатою жінкою Великобританії визнана письменниця Джоана Кетлін Роулінг, що подарувала світові Гаррі Поттера. Тільки за один рік вона одержала від продажу прав на видання й екранізацію своїх книг 77 млн євро. А найвідоміша компанія Майкрософт, використовуючи такий об'єкт авторського права, як комп'ютерна програма, за короткий час вийшла на перше місце у світі за обсягом капіталу, а її засновник – Білл Гейтс вважається найбагатшою людиною світу.

У процесі переходу до суспільства, яке переважно спирається на знання, розповсюдження і використання цього правового інституту, виступає як фактор компенсації з боку суспільства за недосконалість ринків ідей, знань, інформації та іншої інтелектуальної продукції, яку дуже складно продати, забезпечуючи її зберігання у таємниці таким чином, щоб було неможливо використати цю продукцію без сплати певної суми винагороди.

З іншого боку, процес комерціалізації інтелектуальної власності має свої як позитивні, так і певні негативні, але неминучі наслідки. Наприклад, отримання економічних переваг від зростання, накопичення та комерційного використання результатів наукової та науково-технічної діяльності супроводжується збільшенням складності, різноманітності, вартості цих процесів та ще й жорстко контролюється приватними фірмами – як правило, в умовах глобалізації та інтернаціоналізації суспільства – транснаціональними компаніями. Відносний природний зсув пріоритетів із матеріальних до нематеріальних джерел економічного зростання, стрімкий розвиток інформаційних та телекомунікаційних технологій, що робить інформацію та знання ще більш доступними для фізичного використання, супроводжується подальшим зміцненням капіталізму як ідеології та розповсюдженого економічного порядку,

виникненням багатополярного світу, який з точки зору політики, економіки та управління стає все більш і більш складним.

У таких умовах виникає запитання, чи повинно суспільне знання взагалі бути в деякому розумінні капіталістичним? Існує досить широко розповсюджена точка зору, що знання більшою мірою повинні бути загальнодоступним суспільним продуктом¹.

З іншого боку, що може забезпечити баланс загальнодоступності знанням? Одна з відповідей приводить нас до професійних (специфічних) навичок, умінь і досвіду особистості, які ґрунтуються, наприклад, на загальнодоступних знаннях, але опановуються не так динамічно, як знання, і вимагають від неї поряд з обізнаністю, талантом і творчою насагою виявляти неабияке упорство, працездатність, впевненість у можливість отримати позитивний кінцевий результат інтелектуальної діяльності, якості новатора і підприємця. Тому саме такі результати, які втілено в об'єктивну форму, і отримують правову охорону як об'єкти права інтелектуальної власності.

Контрольні запитання

1. Що означає термін «інтелектуальна власність»?
2. Чи всі результати інтелектуальної (творчої) діяльності є об'єктами інтелектуальної власності?
3. На які складові підрозділяється інтелектуальна власність?
4. Які об'єкти інтелектуальної власності належать до об'єктів промислової власності?
5. Чи є наукове відкриття об'єктом інтелектуальної власності?
6. З яких причин країни приймають закони з охорони інтелектуальної власності?
7. Яка особливість права інтелектуальної власності?

¹ Granstrand, Ove. The economic and management of intellectual property: towards intellectual capitalism. – Published by Edward Edgar Publishing Limited, UK, 2000. – 464 p.

8. Охарактеризуйте три основних найважливіших періоди в історії й еволюції промислової власності.
9. Коли і для яких цілей було підписано Паризьку конвенцію?
10. Охарактеризуйте основні положення Паризької конвенції.
11. Історія виникнення товарних знаків.
12. Яка угода регулює міжнародну реєстрацію товарних знаків? Назвіть переваги міжнародної реєстрації товарних знаків.
13. Що послужило поштовхом виникнення і розвитку авторського права?
14. Коли і для яких цілей було підписано Бернську конвенцію?
15. Коли і для яких цілей створено ВОІВ?
16. Охарактеризуйте роль інтелектуальної власності в економічному і соціальному розвитку держави.

Рекомендована література

1. Каміл Ідріс. Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання / Ідріс Каміл // ВОІВ, 2007. – 371 с.
2. Право інтелектуальної власності. Академ. курс: Підруч. для студ. вищ. навч. закладів / За ред. д.ю.н. О. П. Орлюк, д.ю.н. О. Д. Святоцького. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2006. – 720 с.
3. Цивільний кодекс України / уклад. О. Руденок. – Х. : Фактор, 2003. – 472 с.
4. Granstrand, Ove. The economic and management of intellectual property: towards intellectual capitalism / Ove. Granstrand // Published by Edward Edgar Publishing Limited, UK, 2000. – 464 p.
5. Основи інтелектуальної власності.- К. : Юридичне видавництво «Ін Юре», 1999. – 578 с.

Глава 2.

Система охорони інтелектуальної власності

2.1. Становлення і розвиток законодавства України в сфері інтелектуальної власності

Законодавство України в сфері інтелектуальної власності достатньо молоде, і його становлення продовжується одночасно зі становленням державності і формуванням правової держави.

У процесі розбудови правової держави надзвичайно важлива роль цивільного законодавства, складовою частиною якого є і законодавство в сфері інтелектуальної власності.

Україна набула незалежності після розпаду Радянського Союзу в 1991 р. З цього моменту почався самостійний шлях України, у тому числі й у сфері інтелектуальної власності. А доти на території України діяло законодавство тих країн, до складу яких вона входила: Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Російської держави, Австро-Угорщини, Радянського Союзу.

Тільки після проголошення незалежності в Україні почалися роботи з розробки власного законодавства. Першою ластівкою в цьому напрямі став Закон України «Про власність», у якому були зафіксовані два основних положення відносно інтелектуальної власності. У цьому законі результати інтелектуальної діяльності визнані об'єктами права власності, також визначений перелік результатів інтелектуальної діяльності, яким надається правова охорона.

Указом Президента України від 18 вересня 1992 р. було затверджено «Тимчасове положення про правову охорону об'єктів права інтелектуальної власності і раціоналізаторських пропозицій в Україні». Одночасно велася розробка пакета законів про правову охорону об'єктів промислової власності. У цей же час Україна приєдналася до основних міжнародних договорів про охорону промислової власності: Паризької конвенції, Мадридської угоди і Договору про патентну кооперацію. Основу законодавства про промислову власність було закладено

в Законі України «Про науково-технічну інформацію» від 25 липня 1993 р. У цьому ж році був прийнятий пакет законів про промислову власність. У зв'язку з цим були внесені відповідні зміни в інші законодавчі акти України, в яких тією або іншою мірою регулювалися питання з інтелектуальної власності.

Чи можна вважати становлення законодавства з інтелектуальної власності України закінченим? Безумовно, ні. Процес є динамічним у зв'язку з появою нових обставин та об'єктів інтелектуальної власності.

Прийняття законів України з інтелектуальної власності – це цивільно-політична подія в житті нашої держави.

По-перше, це свідчення того, що Україна здатна розробити власне національне законодавство з інтелектуальної власності, дотримуючись при цьому міжнародних норм і стандартів.

По-друге, законодавство з інтелектуальної власності значною мірою наближене до вимог ринкової економіки. Воно визнало результати інтелектуальної діяльності об'єктами права, проголосило вільне розпорядження цими об'єктами на свій розсуд.

По-третє, воно дає можливість Україні інтегруватися в європейську правову систему.

2.2. Система законодавства України з інтелектуальної власності

Правовідносини у сфері права інтелектуальної власності регулюються відповідними нормами як національного законодавства, так і міжнародними нормами у цій сфері. Згідно із ст. 8 Конституції України, в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Згідно із ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Статтею 17 Закону України «Про міжнародні договори України» встановлено, що укладені і належно ратифіковані міжнародні договори України

становлять невід'ємну частину національного законодавства України і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, укладення якого відбулось у формі закону, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України, то застосовуються правила міжнародного договору України. Відповідно до ст. 12 Закону України «Про міжнародні договори України», міжнародні договори України підлягають неухильному дотриманню Україною згідно із нормами міжнародного права.

До системи законодавства про інтелектуальну власність входять:

Міжнародні договори та угоди в сфері інтелектуальної власності:

- Міжнародні договори, адміністративні функції яких виконує ВОІВ;
- Міжнародні угоди держав-учасниць СНД;
- Міжурядові угоди;
- Міжнародні договори міжвідомчого характеру.

Загальне законодавство України у сфері інтелектуальної власності:

- Конституція України;
- Кодекси України;
- Закони України;
- Укази Президента України;
- Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України;
- Відомчі нормативно-правові акти.

Спеціальне законодавство України у сфері інтелектуальної власності:

Спеціальне законодавство України у сфері промислової власності:

- Закони України;
- Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України;
- Відомчі нормативно-правові акти.

Спеціальне законодавство України у сфері авторського права і суміжних прав:

- Закони України;
- Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України;
- Відомчі нормативно-правові акти.

Стандарти у сфері інтелектуальної власності:

- Стандарти Всесвітньої організації інтелектуальної власності;
- Державні стандарти України (ДСТУ).

Найвищу юридичну силу у сфері правової охорони інтелектуальної власності має Конституція України. Законодавство України про охорону прав на об'єкти інтелектуальної власності, подано на рис. 2.1.

У випадку коли необхідно врегулювати суперечки відносно права на об'єкти інтелектуальної власності між фізичними або юридичними особами України та іноземних держав, верховенство над національними законами мають міжнародні договори, до яких приєдналася Україна. На сьогоднішній день Україна є учасницею 18 багатосторонніх міжнародних договорів у цій сфері.

2.3. Державна система правової охорони інтелектуальної власності

Державна система правової охорони інтелектуальної власності – це Установа (центральный орган виконавчої влади у сфері інтелектуальної власності) і сукупність експертних, наукових, освітніх, інформаційних та інших державних закладів відповідної спеціалізації, що входять до сфери управління Установи.

Останнім часом в Україні сформована достатньо ефективна організаційна система органів, що прямо чи опосередковано забезпечують діяльність у сфері інтелектуальної власності.

У структурі Верховної Ради України, у складі комітету з питань науки й освіти створено підкомітет з питань інтелектуальної власності.

У 2001 р. у структурі судової влади створено спеціалізовану колегію суддів Вищого господарського суду України з розгляду справ, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності. З 1 березня 2003 р. у Вищому Господарському Суді України та в апеляційних господарських судах почали діяти спеціалізовані судові палати з розгляду справ у господарських суперечках, пов'язаних із захистом прав на об'єкти інтелектуальної власності. Запроваджено також відповідну спеціалізацію суддів у місцевих господарських судах.

Державна служба інтелектуальної власності України (ДСІВ) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра економічного розвитку і торгівлі і який реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності.

Основними завданнями ДСІВ є:

- реалізація державної політики у сфері інтелектуальної власності;
- внесення на розгляд міністром економічного розвитку і торгівлі пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері інтелектуальної власності.

При службі створено консультативну раду з представників усіх творчих союзів України і відомих творчих діячів України, а також Апеляційну палату для розгляду в адміністративному порядку заперечень проти рішень за заявками на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг та інші.

Інші міністерства і відомства так чи інакше пов'язані з охороною прав інтелектуальної власності:

- Антимонопольний комітет України – центральний орган, що забезпечує захист від недобросовісної конкуренції щодо неправомірного використання об'єктів права інтелектуальної власності;
- Міністерство юстиції України бере участь у розробці законодавчих актів із питань інтелектуальної власності;
- Міністерство внутрішніх справ України здійснює заходи для попередження і розкриття порушень, щодо об'єктів інте-

лектуальної власності. У 2001 р. у структурі Державної служби з боротьби з економічними злочинами були створені підрозділи з боротьби з правопорушеннями в сфері інтелектуальної власності;

- Державна податкова адміністрація України здійснює контроль за нарахуванням і виплатою податків при ввезенні та виробництві на території України аудіо- і відеопродукції;

- Державна фіскальна служба вживає заходів до захисту прав інтелектуальної власності у процесі зовнішньоекономічної діяльності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів.

Важливу роль у системі органів регулювання правової охорони інтелектуальної власності відіграють організації, що створюють інфраструктуру діяльності в цій сфері:

1) Державне підприємство «Український інститут промислової власності» (УКРПАТЕНТ) підпорядковано Державній службі інтелектуальної власності, є основою інфраструктури охорони промислової власності в Україні і виконує такі функції:

- приймає заявки на видачу охоронних документів на об'єкти промислової власності;

- проводить експертизу цих заявок на відповідність умовам надання правової охорони;

- забезпечує державну реєстрацію об'єктів промислової власності, зміну їхнього правового статусу й офіційну публікацію відповідної інформації;

- здійснює державну реєстрацію договорів про передачу права власності на об'єкти промислової власності, що охороняються в Україні, а також ліцензій і ліцензійних договорів на використання об'єктів промислової власності;

- інформаційне забезпечення функціонування державної системи охорони промислової власності;

- забезпечення фізичних і юридичних осіб інформацією про об'єкти промислової власності;

– формування фондів національної патентної документації в органах державної системи науково-технічної інформації України та ін.;

2) Державна організація «Українське агентство з авторських та суміжних прав» (УААСП) є органом захисту авторських і суміжних прав, який завдяки своїй професійній і прозорій діяльності виступає гарантом винагороди та захисту інтелектуальної праці на території України. Підпорядковується Державній службі інтелектуальної власності і виконує наступні функції:

– управління на колективній основі і захист майнових прав вітчизняних і зарубіжних авторів на території України;

– усунення порушень у галузі авторського права в переговорному або судовому порядку;

– попередження правопорушень у сфері інтелектуальної власності шляхом підвищення інформованості громадськості в галузі авторського права;

– сприяння становленню і розвитку загальної правової системи у сфері інтелектуальної власності та колективного управління авторськими правами на Україні;

3) Державне підприємство «Інтелзахист» підпорядковується Державній службі інтелектуальної власності. Підприємство створено з метою удосконалення організації видачі контрольних марок для маркування примірників аудіовізуальних творів та фонограм, комп'ютерних програм та баз даних, а також посилення захисту прав у сфері інтелектуальної власності; переважно об'єктів авторського та суміжного прав (аудіо- і відеопродукція, комп'ютерні програми і бази даних та ін.).

Основними завданнями підприємства є:

– організація і забезпечення ведення Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок для маркування примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних;

– забезпечення процесу видачі контрольних марок для маркування примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних;

- участь у реалізації Службою державної політики щодо легалізації програмного забезпечення;
- здійснення інших заходів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності.

Філія «Український центр інноватики та патентно-інформаційних послуг» Державного підприємства «Український інститут промислової власності» підрозділ, до головних завдань якого належить надання патентно-інформаційних і консультаційних послуг у сфері промислової власності, здійснення науково-технічної діяльності та інших дій щодо надання правової охорони об'єктам промислової власності.

У 2002 р. у складі Міністерства аграрної політики створено Державну службу з охорони прав на сорти рослин (Держсортінспекція), а також підпорядкований їй Український інститут експертизи сортів рослин, які становлять державну систему охорони прав на сорти рослин.

Основними завданнями Держсортінспекції є здійснення державного контролю та державного нагляду за дотриманням суб'єктами господарювання, незалежно від форм власності, вимог законодавства з охорони прав на сорти рослин у сфері виробництва, використання, зберігання, реалізації та розмноження посадкового матеріалу сортів рослин; участь у проведенні державної науково-технічної експертизи сортів рослин як об'єктів інтелектуальної власності.

Не останнє місце в системі правової охорони інтелектуальної власності відведено державним інспекторам із питань інтелектуальної власності, головним завданням яких є попередження правопорушень у сфері інтелектуальної власності. Інспектори – це повноправні представники Державної служби інтелектуальної власності в регіонах України.

До структури системи правової охорони інтелектуальної власності необхідно віднести й ряд суспільних і недержавних організацій, діяльність яких спрямована на взаємодію авторів, правовласників і державних органів у питаннях правової охорони й захисту інтелектуальної власності.

У складі Академії правових наук створений НДІ інтелектуальної власності, це спеціалізована установа для проведення наукових досліджень у сфері інтелектуальної власності, розробки проектів законів та підготовки експертних висновків щодо проблем інтелектуальної власності.

Важливу роль у функціонуванні системи правової охорони інтелектуальної власності відіграє інститут патентних повірених – представників у справах інтелектуальної власності, що є незалежними і діють на підставі Положення про представників у справах інтелектуальної власності. Патентні повірені надають фізичним і юридичним особам послуги, що стосуються охорони прав інтелектуальної власності, представляють їхні інтереси перед Державною службою інтелектуальної власності й установами, що входять у сферу його управління, судовими органами, кредитними установами і та ін. Згідно з чинним законодавством саме через патентних повірених здійснюється закордонне патентування вітчизняних винаходів в іноземних державах і навпаки.

Таким чином, можна констатувати, що в Україні на сьогодні створено достатньо розгалужену систему правової охорони та захисту інтелектуальної власності. Разом з цим перед системою стоять проблеми, які необхідно вирішувати. Це відсутність належної координації діяльності органів державного управління; недостатня ефективність діяльності структур, що забезпечують захист прав інтелектуальної власності; неузгодженість законодавства, що регулює сферу інтелектуальної власності тощо.

Створення ефективної системи інтелектуальної власності потребує об'єднання зусиль держави, усіх органів державної влади та інститутів громадянського суспільства.

Контрольні запитання

1. У якому законі вперше в Україні результати інтелектуальної діяльності були визнані об'єктами права інтелектуальної власності?

2. Система законодавства України в сфері інтелектуальної власності.
3. Назвіть основні державні структури системи правової охорони інтелектуальної власності.
4. Які функції виконує Державна служба інтелектуальної власності?
5. Які функції виконує Державне підприємство «Український інститут промислової власності»?
6. Яка організація здійснює реєстрацію авторських прав на твори науки, літератури, мистецтва?
7. Яка функція покладена на інспекторів з питань інтелектуальної власності?
8. Які послуги і кому надають патентні повірені?

Рекомендована література

1. Офіційний сайт Державної служби інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.sips.gov.ua>.
2. Право інтелектуальної власності. Академ. курс: Підруч. для студ. вищ. навч. закладів / За ред. д.ю.н. О. П. Орлюк, д.ю.н. О. Д. Святоцького. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2006. – 720 с.

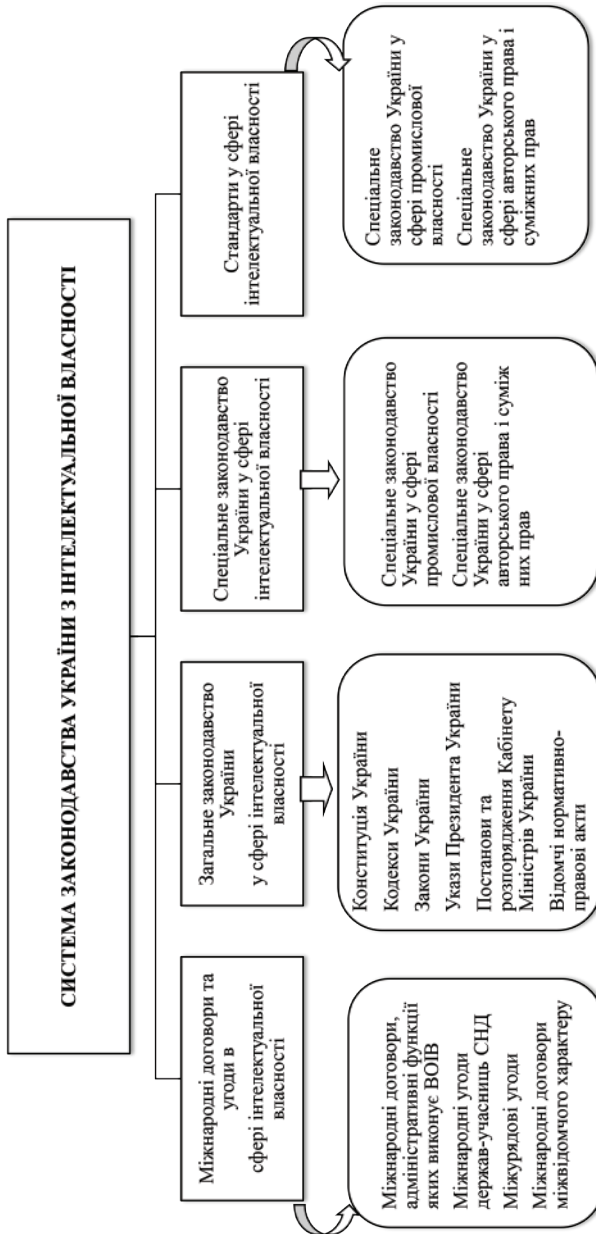

Рисунок 2.1 – Система законодавства України з інтелектуальної власності

Глава 3.

Поняття права інтелектуальної власності

3.1. Поняття власності

У реальному житті власність виявляє себе як ставлення людини або групи людей до благ. Тобто власність базується на первинному поділенні благ на «свої» та «чужі» і, відповідно, існує тільки за умови, що одні суб'єкти ставляться до визначених благ як до своїх, а інші ставляться до тих самих благ як до чужих. Таким чином, зміст власності виявляє себе, перш за все, як ставлення людини до блага. Оскільки умовами власності є не тільки ставлення власника до блага як до свого, але й ставлення інших суб'єктів, не власників, до цього блага як до чужого, власність передбачає ще й стосунки між людьми з приводу цього блага, тобто суспільні відносини. Суб'єктами цих відносин є їх учасники: власники (ставляться до блага як до свого) та інші особи (ставляться до того ж блага як до чужого). Беручи участь у відносинах власності, не власники повинні утримуватися від посягання на чуже благо, і відповідно, на волю власника, що в ньому втілена. У зв'язку з цим необхідно підкреслити, що відносинам власності притаманний волевий зміст, оскільки в процесі відносин «людина – річ» саме суверенна воля власника визначає існування блага, що йому належить.

Таким чином, власність – це суспільні відносини, зміст яких визначається наявністю двох складових: з одного боку матеріального (нематеріального) блага, з іншого – волевиявлення суб'єкта. При цьому, суб'єкти, які не є власниками, виключаються від доступу до об'єкта власності, а відношення власності набувають виключаючий характер. Воля власника щодо свого блага виражається в формі володіння, користування та розпорядження ним.

Володіння означає господарське панування власника над річчю. В цьому волевому акті виражається статика відносин власності, закріпленість благ за визначеними суб'єктами господарства.

Використання означає здобуття з блага корисних властивостей шляхом його виробничого та особистого споживання.

Розпорядження означає здійснювання щодо блага актів, які визначають його долю. Розпорядження може здійснюватися у вигляді продажу, передачі в найм, використання як застави та навіть знищення блага.

Підводячи підсумок викладеному вище, можна дати розгорнуте визначення власності.

Власність – це суспільні відносини щодо блага, які виражаються в володінні, користуванні та розпорядженні ним, а також в усуненні втручання інших осіб в ту сферу господарського панування, на яку поширюється влада власника¹.

3.2. Суть права інтелектуальної власності

Галузь інтелектуальної власності є осередком інтересів різних соціальних груп, кожен з яких не може бути реалізований у повному обсязі не зачепивши, або не розпочавши при цьому протиріччя з такими самими інтересами іншої соціальної групи. Оцінюючи інтереси соціальних суб'єктів стосовно інтелектуальної власності, необхідно звернути увагу на те, що Всесвітня декларація з інтелектуальної власності, схвалена ВОІВ 26 червня 2000 р., на перше місце поставила інтереси окремої людини. В п. (ii) декларації прямо указано, що використаний термін «права інтелектуальної власності» означає по суті права людини, закріплені в ст. 27 Загальної декларації прав людини, прийнятої ООН у 1948 р., де сказано: «Кожна людина має право вільно брати участь в культурному житті суспільства, насолоджуватися мистецтвом, брати участь в науковому прогресі та користуватися його благами» і «Кожна людина має право на захист матеріальних інтересів, які є результатом наукової, літературної або художньої діяльності, автором якого він є». Згідно з загальновизна-

¹ Цивільне право України: підручник: у 2 т./ В. І. Борисова (кер.авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І.Бегова [та ін]/ За ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатеевої, В. Л. Яроцького. – К.: Право, 2011. – Т. 1. – 256 с. Т. 2. – 816 с.

ними принципами та нормами міжнародного права, Конституція України (ст. 41 і ст. 54) до найважливіших прав громадян України відносить право на свободу у всіх галузях творчої діяльності. Це означає, що держава бере на себе зобов'язання забезпечити своїм громадянам ефективний юридичний захист цих прав і свобод. Це означає, що інтереси окремої людини в питаннях інтелектуальної власності ставляться на перше місце. У преамбулі до згоди ТРІПС зроблено акцент на тому, що «права інтелектуальної власності є правами приватних осіб»².

Ознаки власності, що описані вище, деякою мірою можуть характеризувати і зміст інтелектуальної власності. Разом з тим, не можливо не відзначити ті риси інтелектуальної власності, які обумовлені нематеріальною природою їх об'єкта і, які, відповідно, дозволяють виділити відносини інтелектуальної власності в окремий різновид відносин власності.

Поняття інтелектуальна власність виникло в процесі тривалої практики юридичного закріплення за певними особами їхніх прав на результати інтелектуальної діяльності у сфері науки, виробництва, мистецтва і літератури.

Сьогодні існує декілька поглядів на суть права інтелектуальної власності. Найчастіше в спеціальній літературі право інтелектуальної власності розглядається як в об'єктивному так і в суб'єктивному сенсі. В об'єктивному сенсі – це сукупність правових норм, які регулюють відносини, що складаються у процесі створення, використання та охорони результату інтелектуальної, творчої діяльності, а в суб'єктивному – право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності.

Право інтелектуальної власності розглядається як особливий різновид права власності.

Ключові положення права інтелектуальної власності містяться у Цивільному кодексі України (ЦКУ)³.

² Право інтелектуальної власності. Академ. курс: Підруч. для студ. вищ. навч. закладів / За ред. д.ю.н. О. П. Орлюк, д.ю.н. О. Д. Святоцького. – К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2006. – 720 с.

³ Цивільний Кодекс України. Книга четверта. Право інтелектуальної власності (від 16.01.2003 № 435-IV).

Нематеріальна суть об'єкта інтелектуальної власності відображається на первинному відношенні «людина – річ», що, у свою чергу, визначає характер суспільних відносин щодо змісту відносин власності.

У зв'язку з тим що результати інтелектуальної діяльності мають ментальну природу і є свого роду продовженням або відображенням особистості автора (творця) цих результатів, відносно них виникають відносини двоякого роду.

По-перше, це так звані *особисті немайнові відносини*, тобто суспільні відносини стосовно немайнових (духовних) благ, в яких здійснюється індивідуалізація суб'єкта шляхом виявлення та оцінення його моральних та інших соціальних властивостей. Ці відносини нерозривно пов'язані з конкретним суб'єктом і полягають у соціальному оціненні суб'єкта (автора, творця) суспільством. Це ще раз підтверджує специфічність результатів інтелектуальної діяльності як об'єктів інтелектуальної власності, а також їх відмінність від традиційних матеріальних об'єктів власності, щодо яких не можуть виникнути такого роду відносини.

По-друге, відносини інтелектуальної власності включають в себе *майнові відносини*, тобто суспільні відносини щодо економічних благ як матеріальних, так і нематеріальних, що мають вартість.

Будучи елементами інтелектуальної власності як єдиної системи суспільних відносин, особисті немайнові й майнові відносини тісно взаємопов'язані й переплетені. Однак з погляду економічного аналізу між цими видами відносин можна провести свого роду грань, що дозволяє відокремити їх один від одного й розглядати окремо. Підставою для такого розподілу може послужити критерій приналежності цих відносин до економічних відносин.

Отже права інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних

об'єктів права інтелектуальної власності визначається Цивільним кодексом та іншим законом (ст. 418 ЦКУ).

Особисті немайнові права – це різновид цивільних прав, які виникають з щодо нематеріальних благ, є невіддільними від особи та не мають економічного змісту (гл. 15 ЦКУ).

Майнові права – це суб'єктивні права, що пов'язані з використанням об'єктів права інтелектуальної власності.

Право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом.

3.3. Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності

Здійснення володіння річчю для забезпечення ефективного функціонування власності є однією з основних розрізняльних рис власності на матеріальні об'єкти, де монополія власника виявляється передусім у володінні річчю, фізичному пануванні над нею. Тільки володіючи річчю, можна використовувати її, тобто практично вживати згідно з її якісними характеристиками та призначенням. На відміну від об'єктів матеріального світу, результати творчої діяльності використовують не шляхом безпосереднього фізичного споживання, а шляхом одержання інформації (візуального ознайомлення), укладеної в них, пізнання її й застосування в процесі впливу на матеріальні предмети. Тобто для здійснення використання результатів творчої діяльності у виробництві достатньо ознайомитися з інформацією, і саме візуальне (або слухове) сприйняття і є «споживанням». У той час як ознайомлення з характеристиками матеріального об'єкта (наприклад, висота, кількість поверхів, кольори та ін. відомості про архітектурну споруду) не достатньо для його виробничого використання.

У зв'язку з таким характером використання результатів творчої діяльності і необхідністю обмежити це використання з метою захисту інтелектуальної власності, через неможливість фізичного відділення результатів творчої діяльності одних

об'єктів від інших, існує два основних способи відокремлення результатів творчої діяльності:

- у режимі патентного або авторського права, а також інституту засобів індивідуалізації (за українським законодавством цей режим іменується «виключні права»);
- у режимі комерційної таємниці.

У першому випадку результати творчої діяльності відокремлюються шляхом обнародування його сутнісних характеристик – інформації про об'єкт. Щоб ввести в економічний оборот створений результат, його автор або інша уповноважена особа робить інформацію про нього (а, по суті, і сам результат творчої діяльності) загальнодоступною, повідомляючи його зміст (так звану формулу винаходу для об'єктів промислової власності) або форму (для витворів науки, комп'ютерних програм тощо) невизначеному колу осіб. Правовласнику ідентифікованих у такий спосіб результатів творчої діяльності держава гарантує монополію на використання. Забезпечуючи в такий спосіб відокремлення свого результату творчої діяльності, економічний суб'єкт одночасно втрачає монополію на його володіння. Основною ознакою результатів творчої діяльності є їхня здатність до необмеженого тиражування на матеріальних носіях, що робить функцію володіння цими результатами загальнодоступною. Це означає, що неможливо абсолютно виключити всіх інших осіб з доступу до володіння цим результатом. Отже, вольові акти володіння щодо обнародованих результатів творчої діяльності не мають ознаки винятковості й не можуть бути предметом відносин власності. Із цим пов'язана відсутність у сукупності виключних прав права володіння або володіння прав права володіння самим результатом творчої діяльності. Незважаючи на втрату «власності» на сам результат творчої діяльності, забезпечивши тим самим його відокремлення, суб'єкт має можливість закріпити за собою монополію на використання й розпорядження цим результатом, що, по суті, і є інтелектуальною власністю.

Таким чином, інтелектуальна власність відносно частини результатів творчої діяльності (що охороняються в режимі

виключного права) з'являється насамперед як власність на процес (використання й розпорядження) і, відповідно, на результати цього процесу. У цьому полягає одна з істотних відмінностей інтелектуальної власності від власності на матеріальні об'єкти.

Виключення з функцій інтелектуальної власності володіння можна вважати правилом, що діє відносно основної кількості об'єктів інтелектуальної власності. Однак і із цього правила є виключення. Це виключення стосується такого виду інтелектуальної власності, як комерційна таємниця. Для неї існує трохи інший порядок формування власності.

Відокремлення комерційної таємниці не потребує обнародування відомостей про неї. Навпаки, саме шляхом збереження інформації, що втілена в комерційній таємниці, її власник відокремлює цей ресурс, маючи на увазі, що він відрізняється від інших благ, оскільки відомий лише йому. Крім того, режим таємності забезпечує необхідну для економічного блага властивість *рідкості*. Тому можна зауважити, що власність на комерційну таємницю передбачає наявність і правочину володіння. При такому режимі відокремлення держава приймає на себе лише гарантії відносно виключення доступу до цієї інформації, тобто, по суті, може захистити власника тільки від факту крадіжки інформації, довести який набагато важче, ніж факт використання об'єкта інтелектуальної власності.

Таким чином, інтелектуальна власність на результати творчої діяльності, які охороняються в режимі комерційної таємниці, містить у собі три основних функції власника: права володіння, використання, розпорядження.

Не можна не відзначити також те, що істотні відмінності інтелектуальної власності від власності на матеріальні об'єкти виявляються також у функціях використання й розпорядження. Мова йде про те, що результати творчої діяльності можуть одночасно використовуватися необмеженим колом осіб, без шкоди споживчим властивостям цього об'єкта. Тоді як матеріальний об'єкт може використовуватися в певний момент часу однією особою або, принаймні, декількома, але обмеженим колом осіб.

З потенційною безліччю користувачів об'єктів інтелектуальної власності прямо пов'язана й специфіка функції розпорядження об'єктами інтелектуальної власності. Розпорядження в цьому випадку означає не перехід функцій власності від однієї особи іншій (як у сфері відносин власності на матеріальні об'єкти), а видачу дозволів необмеженому колу осіб на використання певного об'єкта.

Підсумовуючи сказане вище, необхідно зазначити: право інтелектуальної власності та право власності на річ є самостійними правовими категоріями та не залежать одне від одного. Передання кожного з цих прав є самостійним юридичним фактом, що породжує, змінює, припиняє самостійні правовідносини. Внаслідок цього перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ, у якій зафіксовано об'єкт творчої діяльності. З тієї ж причини перехід права власності на матеріальну річ не означає одночасного переходу права на об'єкт права інтелектуальної власності. Наприклад, придбання картини не означає автоматичного переходу авторського права до особи, яка її придбала. Можна володіти матеріальним носієм інформації (наприклад, дискетою), але при цьому не мати права інтелектуальної власності на саму інформацію. Оскільки об'єктом інтелектуальної власності є не матеріальний носій, а сама ідея, зафіксована на ньому.

3.4. Об'єкти, суб'єкти та підстави виникнення права інтелектуальної власності

Відповідно до ст. 420 ЦКУ до об'єктів права інтелектуальної власності належать:

- літературні та художні твори;
- комп'ютерні програми;
- компіляції даних (бази даних);
- виконання;
- фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення;
- наукові відкриття;

- винаходи, корисні моделі, промислові зразки;
- компонування (топографії) інтегральних мікросхем;
- раціоналізаторські пропозиції;
- сорти рослин, породи тварин;
- комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення;
- комерційні таємниці.

Як зазначалося вище, право інтелектуальної власності в суб'єктивному сенсі – це право особи (суб'єкта) на результат інтелектуальної, творчої діяльності.

Суб'єктами права інтелектуальної власності можуть бути два види суб'єктів:

- творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності;
- інші особи, яким належать особисті немайнові та/або майнові права інтелектуальної власності які набули ці права згідно закону чи договору.

Інтелектуальна, творча діяльність властива лише людині, тобто фізичній особі, незалежно від віку та дієздібності. Навіть малолітня дитина, що склала власний вірш, є суб'єктом права інтелектуальної власності (авторського права). Але здійснювати авторські права така особа може лише за допомогою інших осіб (батьків, усиновлювача, опікуна, піклувальника тощо).

Поняття творець зазвичай розуміють як автора, виконавця, винахідника тощо. Юридичні особи не можуть створювати об'єкти права інтелектуальної власності, проте вони можуть набути права на них згідно законом чи договором. Наприклад, на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, за певних умов суб'єктом права інтелектуальної власності може бути також юридична чи фізична особа, де або у якій працює той, хто створив цей об'єкт. Або це може бути особа, якій автор відповідно до закону повністю або частково передав майнові права інтелектуальної власності – видавець літературного твору, який уклав відповідний договір з автором.

Співвідношення об'єктів та суб'єктів права інтелектуальної власності подано в табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Співвідношення об'єктів та суб'єктів права інтелектуальної власності

Но- мер з/п	Об'єкти права інтелектуальної власності	Суб'єкти права інтелектуальної власності
1	2	3
1	- літературні та художні твори; - комп'ютерні програми; - компіляції даних (бази даних)	- автор твору; - правонаступники автора (фізичні та юридичні особи, що набули прав на об'єкти авторського права відповідно до договору або закону)
2	- виконання; - фонограми; - передачі рганізацій мовлення	- виконавець; - иробник фонограми; - виробник відеограми; - організація мовлення; - інші особи, що набули таких прав відповідно до договору чи закону у зазначених суб'єктів суміжних прав
3	- наукове відкриття	- автор(и)
4	- винаходи, корисні моделі, промислові зразки	- автор(и); - інші особи, що набули права на зазначені об'єкти відповідно до договору чи закону
5	- компонування (топографії) інтегральних мікросхем	- автор(и); - інші особи, що набули право на топографії інтегральних мікросхем на підставі договору чи закону
6	- раціоналізаторська пропозиція	- автор(и); - юридична особа, якій ця пропозиція подана
7	- сорти рослин та породи тварин	- автор(и); - роботодавці, спадкоємці та інші особи, що набули майнових прав на вказані об'єкти на підставі договору чи закону
8	- комерційна таємниця	- особи, що займаються підприємницькою діяльністю та мають юридичний статус підприємців

Закінчення табл. 3.1

1	2	3
9	- комерційне найменування, торгівельна марка, географічне зазначення	- особи, яким належать майнові права інтелектуальної власності на ці комерційні позначення.
10	- об'єкт права інтелектуальної власності, створений у зв'язку з виконанням трудового договору або на замовлення	- автор(и) (працівники); - роботодавець; - замовник; - правонаступники: фізичні та юридичні особи, що набули прав на зазначені об'єкти права інтелектуальної власності відповідно до договору або закону

Право інтелектуальної власності виникає з підстав установлених законом чи договором.

Потрібно зазначити, що об'єктом права інтелектуальної власності може бути не кожен результат творчої діяльності, а лише той, який відповідає вимогам закону.

Будь-який твір літератури, науки і мистецтва, суміжні права підпадають під охорону права, якщо вони відповідають вимогам закону.

Науково-технічним результатам правова охорона надається лише на підставі відповідної експертизи спеціально уповноваженим державним органом і видачі охоронного документа.

3.5. Зміст права інтелектуальної власності

Як зазначається в ст. 418 ЦКУ, право інтелектуальної власності включає особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності.

Особистими немайновими правами інтелектуальної власності є:

- право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності;

– право перешкоджати будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності належать творцеві об'єкта права інтелектуальної власності та не залежать від майнових прав інтелектуальної власності. Зазвичай вони не можуть передаватися, це можливо лише за умов, установлених законом.

Майновими правами інтелектуальної власності визнається:

- право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання;

Законом можуть бути встановлені винятки та обмеження в майнових правах інтелектуальної власності за умови, що такі обмеження та винятки не створюють істотних перешкод для нормальної реалізації майнових прав інтелектуальної власності та здійснення законних інтересів суб'єктів цих прав.

Володілець права інтелектуальної власності має виключні повноваження щодо використання відповідного об'єкта протягом певного строку, встановленого державою. Тобто майнові права мають строковий характер.

Строки, протягом яких діють майнові права інтелектуальної власності, розрізняють залежно від виду об'єкта інтелектуальної власності та встановлюються законом, вони можуть бути припинені й достроково.

Після закінчення певного строку зазначені об'єкти стають суспільним надбанням, тобто їх можна використовувати без згоди правовласника. Особисті немайнові права є невідчужуваними та діють безстроково.

3.6. Використання об'єкта права інтелектуальної власності

Потрібно зазначити, що люди творять для того, щоб полегшити своє життя. Природа наділила ту чи іншу фізичну особу талантом, здібністю створювати інтелектуальні цінності. Найчастіше їх створюють для того, аби шляхом їх використання одержати певний прибуток (економічні блага).

Способи використання об'єкта права інтелектуальної власності визначаються законом. Зрозуміло, що способи використання зумовлюються характером самого об'єкта (винахід, торговельна марка, літературний чи музичний твір), а також доцільністю.

Якщо йдеться про літературні чи художні твори, то їх, як правило, можуть використовувати шляхом випуску у світ, тиражування, перекладу, переробки, адаптації, аранжування тощо і таким чином одержувати прибуток. Автор твору чи його правонаступники можуть також видавати дозвіл – ліцензію на використання зазначених творів іншими особами.

Однак законом можуть бути передбачені випадки правомірного використання об'єктів авторського права без такого дозволу. Твір може бути вільно, без згоди автора та інших осіб, та безоплатно використаним будь-якою особою: як цитата з правомірно опублікованого твору, або як ілюстрація у виданнях, радіо- і телепередачах, фонограмах та відеограмах, призначених для навчання, за умови дотримання звичаїв, зазначення джерела запозичення та імені автора, якщо воно вказане в такому джерелі та в обсязі, виправданому поставленою метою; для відтворення у судовому та адміністративному провадженні в обсязі, виправданому цією метою тощо. При цьому особа, яка використовує твір, зобов'язана зазначити ім'я автора твору та джерело запозичення.

Якщо ж йдеться про результати технічної творчості, то їх може використовувати на власний розсуд особа, яка має на це право. Використання об'єкта права інтелектуальної власності іншою особою здійснюється з дозволу особи, яка має виключне

право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності. Наприклад, використання винаходу чи інших результатів технічної творчості може здійснюватися шляхом впровадження їх у виробництво. Використання таких об'єктів без дозволу можливе у випадках, передбачених законом.

Дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності, як правило, проводиться шляхом видачі ліцензії. Умови видачі такої ліцензії можуть бути визначені ліцензійним договором.

3.7. Здійснення права інтелектуальної власності

Здійснення права інтелектуальної власності залежить від умов створення самого об'єкта.

Право інтелектуальної власності, яке належить кільком особам спільно, може здійснюватися за договором між ними. У разі відсутності такого договору право інтелектуальної власності, яке належить кільком особам, здійснюється спільно.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт. Окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати юридичній або фізичній особі, у якої працює працівник, якщо це передбачено законом.

Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта. Іноді особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати замовникові, якщо це передбачено законом.

Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта та замовникові спільно, якщо інше не встановлено договором.

3.8. Порухення права інтелектуальної власності

Слід мати на увазі, що порушення права інтелектуальної власності, в тому числі невизнання цього права чи посягання на нього, спричиняє відповідальність.

Захист прав інтелектуальної власності здійснюється нормами різних галузей права – кримінального, адміністративного, цивільного. Проте найчастіше застосовують цивільно-правові засоби захисту права інтелектуальної власності. Порушення прав автора можуть бути пов'язані з порушенням його майнових інтересів або тільки особистих немайнових прав. Наприклад, випуск у світ твору без імені автора, зі змінами, самовільно внесеними видавництвом, постановки драматичного твору зі змінами без схвалення автора, перекручення твору – все це порушення особистих прав без матеріальної шкоди. У таких випадках автор має право вимагати здійснення заходів, необхідних для задоволення його порушених інтересів.

Однак дуже часто порушення особистих прав автора завдає йому також майнових збитків (наприклад, використання винаходу, торговельної марки, промислового зразка без дозволу володільця і без виплати йому винагороди). Ввезення на митну територію України виробів (товарів), в яких використано об'єкти права інтелектуальної власності, захищеного на території України, без дозволу суб'єктів права інтелектуальної власності, є порушенням цього права незалежно від того, чи ці об'єкти захищалися або захищатимуться в країнах їх походження. Будь-яке порушення права інтелектуальної власності, в тому числі невизнання цього права чи посягання на нього, тягне за собою відповідальність, установлену Цивільним кодексом України, законом чи договором. Незаконне використання об'єктів інтелектуальної власності є крадіжкою. Порушення права інтелектуальної власності зобов'язує порушника відшкодувати власнику завданих збитків. У зв'язку з цим кожній особі надається право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності.

У випадках та в порядку, встановлених законом, суд за заявою потерпілого може застосувати негайні заходи, спрямовані

на запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів. Зокрема, до розгляду справи в суді він має право постановити рішення про заборону відповідачеві чи іншій особі щодо якої є достатні підстави вважати, що вона є порушником права інтелектуальної власності, вчиняти певні дії (виробництво, відтворення, розповсюдження, а також транспортування, збереження або володіння з метою випуску в цивільний обіг виробів (товару) щодо яких припускається, що вони є контрафактними). Суд може постановити рішення, зокрема, про:

- застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;
- зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;
- вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності;
- вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності;
- застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення;
- опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення.

Порушник права інтелектуальної власності зобов'язаний:

- задовольнити всі вимоги, що випливають із факту порушення права інтелектуальної власності;
- відшкодувати заподіяні порушенням збитки, включаючи втрачену вигоду;

– повернути суб'єктові права інтелектуальної власності одержані внаслідок порушення доходи (прибутки) в повному обсязі;

– відшкодувати володільцеві права інтелектуальної власності моральну шкоду в розмірі, що визначається судом.

Особа, яка неправомірно використала засоби індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг, зобов'язана знищити зображення індивідуалізації, усунути його з товару та його упаковки.

Контрольні запитання

1. Що являє собою поняття власності?
2. Розкрийте поняття права інтелектуальної власності.
3. Як співвідносяться право інтелектуальної власності та право власності?
4. Назвіть об'єкти права інтелектуальної власності
5. Хто є суб'єктами права інтелектуальної власності?
6. Підстави виникнення (набуття) права інтелектуальної власності
7. Що є змістом прав на об'єкти інтелектуальної власності?
8. Які особисті немайнові права інтелектуальної власності закріплені у законодавстві України?
9. Назвіть майнові права інтелектуальної власності.
10. Який строк чинності прав інтелектуальної власності?
11. Які наслідки порушення права інтелектуальної власності передбачені в законодавстві?

Рекомендована література

1. Цивільний кодекс України. Книга четверта. Право інтелектуальної власності (від 16.01.2003 № 435-IV).
2. Право інтелектуальної власності. Академ. курс: Підруч. для студ. вищ. навч. закладів / За ред. д.ю.н. О. П. Орлюк, д.ю.н. О. Д. Святоцького. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2006. – 720 с.

Глава 4. Авторське право і суміжні права

4.1. Авторське право

Сферою авторського права є охорона літературних і художніх творів. Вони включають письмові твори, музику, твори образотворчого мистецтва, зокрема, живопис і скульптуру, а також твори, засновані на використанні технологій, наприклад програми для ЕОМ і електронні бази даних.

Сьогодні існують дві системи авторського права: англо-саксонська (англо-американська) і романо-германська (континентальна).

Відповідно до англо-саксонської (англо-американської) системи, автором може вважатися як фізична, так і юридична особа; авторські права переважно зводяться до майнових прав, що можуть вільно передаватися або переходити за законом до інших осіб. Ця система підкреслює принцип власності або економічний зміст авторського права – його можна захистити і передати, і воно є об'єктом оподаткування.

За континентальною (європейською) системою (Франція, Німеччина, Росія, Україна та інші країни) автором може бути тільки фізична особа; авторські права чітко поділяються на особисті (немайнові) і майнові. Особисті права завжди належать тільки автору, а майнові – можуть надаватися іншим особам, але – з обмеженнями. Європейська традиція висуває ідею моральних прав (*droit d'auteur*), як найбільш пріоритетних, що дозволяє авторам захищати цілісність своєї роботи і вимагати визнання авторства. Чинне українське законодавство, що регулює питання авторського права, будується за принципами континентальної моделі права.

Автор, як це закріплено в законодавстві України, – це (і тільки!) фізична особа, що своєю творчою діяльністю створила твір. Юридична особа не може бути автором.

За роки незалежності в Україні сформована ціла система законів і підзаконних актів (постанов Кабінету Міністрів, наказів міністерств та ін.), що спеціально регулюють предмет авторського права і суміжні права. Головним з них є Цивільний кодекс України (далі – ЦКУ) і Закон України «Про авторське право і суміжні права» (далі – Закон).

4.1.1. Об'єкти авторського права

Об'єктами авторського права є твори (рис. 4.1), а саме:

- 1) літературні і художні твори, зокрема:
 - романи, поеми, статті та інші письмові твори;
 - лекції, мови, проповіді та інші усні твори;
 - драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні, інші сценічні твори;
 - музичні твори (з текстом або без тексту);
 - аудіовізуальні твори;
 - твори живопису, архітектури, скульптури і графіки;
 - фотографічні твори;
 - твори декоративно-прикладного мистецтва;
 - ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки;
 - переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних або художніх творів;
 - збірники творів, якщо їхній добір або упорядкування їхніх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;
- 2) комп'ютерні програми;
- 3) компіляції даних (бази даних), якщо їхній добір або упорядкування їхніх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;
- 4) інші твори (ця позиція встановлена законодавством на той випадок, коли з'являться види творів, яких нині немає).

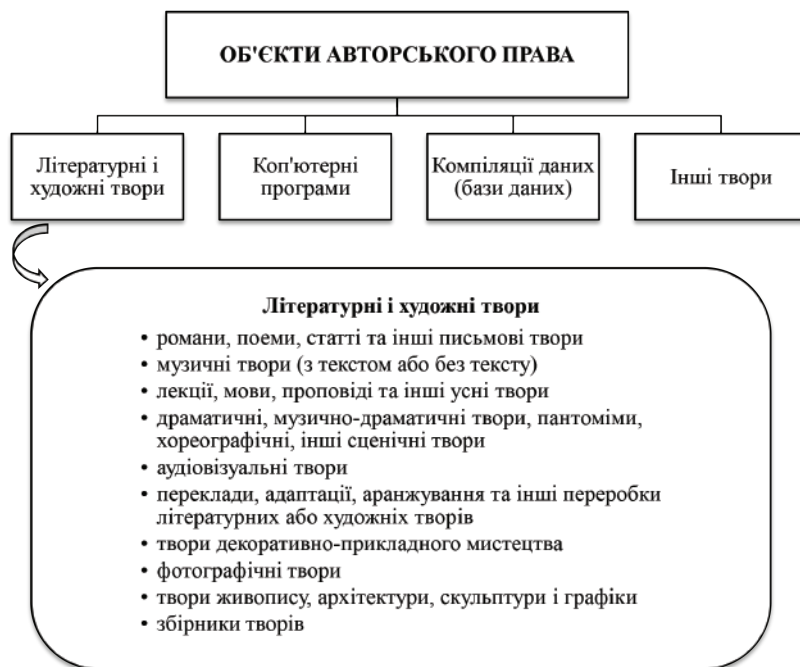

Рисунок 4.1 – Об'єкти авторського права

Твори є об'єктами авторського права без виконання будь-яких формальностей щодо них та незалежно від їх завершеності, призначення, цінності тощо, а також способу чи форми їх вираження¹.

Чинне законодавство не надає визначення «твору». Тож доцільно використати найбільш поширене серед юристів тлумачення цього терміна, наведено В. І. Серебровським².

Твір – це сукупність ідей, думок та образів, що отримали в результаті творчої діяльності автора своє вираження в до-

¹ Цивільний кодекс України / уклад. О. Руденко. – Х.: Фактор, 2003. – 472 с.

² Серебровский В. И. Вопросы советского авторского права. / В. И. Серебровский – М.: 1956 г. – С. 32.

ступній для сприйняття почуттями людини конкретній формі, що допускає відтворення.

Отже, твір може набути правової охорони, якщо він відповідає таким ознакам:

- 1) є результатом творчої діяльності автора;
- 2) виражений в об'єктивній формі;
- 3) може бути відтворений.

Згідно з законом³, правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі. Авторське право і право власності на матеріальний об'єкт, в якому втілено твір, не залежать одне від одного. Відчуження матеріального об'єкта, в якому втілено твір, не означає відчуження авторського права і навпаки.

Таким чином для розуміння, що ж саме охороняється авторським правом, наведемо декілька прикладів.

Для першого прикладу розглянемо літературний твір. У нього є зміст, елементами якого є тема, сюжет, сукупність ідей, думок та інших роздумів автора. Наприклад, сюжет трагічного кохання жінки може бути втілений у будь-якому літературному творі – романі, п'єсі, вірші і та ін. На нього, як такий, охорона не поширюється. Але ж мова, художні образи, послідовність викладення матеріалу є формою вираження твору, на яку і розповсюджується авторське право.

Тобто автор не може заборонити використання літературного сюжету іншим поетам і письменникам, як це сталося, наприклад, із сюжетом відомого «Піноккіо», що згодом ожив в усім відомій казці про Буратіно, і таких прикладів можна навести безліч.

Другий приклад стосується наукових творів. Дуже часто автори статей у наукових журналах та доповідей результатів досліджень на конференціях викладають суть своїх розро-

³ Закон України «Про авторське право та суміжні права» (від 23.12.1993 № 3792-XII).

бок. Якщо автор написав наукову статтю, де виклав «процес одержання лікарського препарату», то він повинен розуміти, що цей процес не буде охоронятися. Для того щоб захистити суть процесу, потрібні інші механізми.

Останнім часом спостерігається зацікавленість авторів у реєстрації ідеї теле- або радіопередачі за допомогою реєстрації сценарію як літературного твору. Підкреслимо, що сама ідея телегри не буде охоронятися.

Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не потрібна реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей.

4.1.2. Суб'єкти авторського права

Право на твір належить його творцеві, тому, хто написав книгу, картину, створив музику, скульптуру, аудіовізуальний твір.

Первинним суб'єктом авторського права є автор твору. Автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору.

Суб'єктами авторського права можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, які набули прав на твори відповідно до договору або закону.

Здебільшого автором твору науки, літератури, мистецтва є одна особа, але іноді у творчому процесі беруть участь кілька осіб співавторів. Якщо два або кілька авторів спільною працею створюють твір, відносини між ними називаються співавторством. Співавторство можливе при створенні будь-яких творів.

Співавторство може бути нероздільне (коли неможливо виділити працю кожного співавтора) тароздільне (коли складові частини чітко визначені і відомо, хто з співавторів написав ту чи іншу частину).

Твір, створений спільною творчою працею співавторів, повинен бути єдиним цілим, таким, що не може існувати без складових частин як ціле. Наприклад, якщо з підручника, написаного співавторами, виключити одну чи кілька глав, підручник як цілісний твір

втрачає своє значення. У балеті, опері, опереті музика поєднується з текстом. Музика без тексту – не опера, танець без музики – не балет. Проте можливе й таке поєднання двох форм творчості, коли жодна з них не втрачає самостійного значення, але в такому випадку не буде співавторства. Спільна праця співавторів твору має бути творчою. Якщо один розповідає сюжет, висловлює свої погляди, а інший записує – це не співавторство. При роздільному співавторстві кожен із співавторів зберігає авторське право на свою частину. Одночасно він є співавтором твору в цілому. Співавторство має бути добровільним. При нероздільному співавторстві твір може використовуватися лише за спільною згодою усіх співавторів. Проте право опублікування та іншого використання твору належить однаковою мірою усім співавторам. Один співавтор не може без достатніх підстав відмовити іншим у дозволі на опублікування, інше використання або зміну твору. В разі порушення спільного авторського права кожний співавтор може доводити своє право в судовому порядку.

Відносини між співавторами можуть бути визначені договором. У разі відсутності такого договору авторське право на твір здійснюється всіма співавторами спільно.

4.1.3. Зміст авторського права

Авторське право складається з особистих немайнових прав і майнових прав.

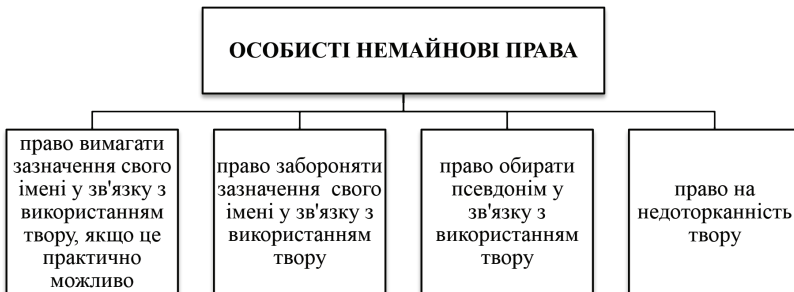

Рисунок 4.2 – Особисті немайнові права

Автор має право називати себе автором твору, а всі інші особи, що використовують твір, зобов'язані зазначати ім'я автора. Право авторства закріплює факт створення даного твору конкретною особою.

У більшості випадків автор публікує свої твори під власним ім'ям, тобто вказує своє прізвище та ініціали. Поряд із цим автору надано право випускати у світ свій твір під псевдонімом.

Право на вибір способу зазначення імені, а також на розкриття псевдоніма є особистим правом автора.

Право на недоторканність твору визначається як право протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора. Це означає, що при виданні, публічному виконанні або будь-якому іншому використанні твору забороняється без дозволу автора та його правонаступників вносити будь-які зміни як до самого твору, так і до його назви та позначення імені автора. Не допускається також без дозволу автора супроводжувати твір, що видається, ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями, будь-якими іншими поясненнями, доповнювати або скорочувати твір. Наприклад, малюнок і навіть колір обкладинки можна зробити лише за згодою автора.

У разі смерті автора недоторканність твору охороняється особою, уповноваженою на це автором. За відсутності такого уповноваження недоторканність твору охороняється спадкоємцями автора.

Закон надає право автору протидіяти будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності не можуть відчужуватися (передаватися). Вони не залежать від майнових прав автора і охороняються безстроково.

Розглянемо другу складову авторського права – майнові права (рис. 4.3).

Як вже зазначалося вище, для виникнення і здійснення авторського права непотрібна обов'язкова реєстрація твору. Вже сам факт створення твору є підставою для його захисту як об'єкта авторського права.

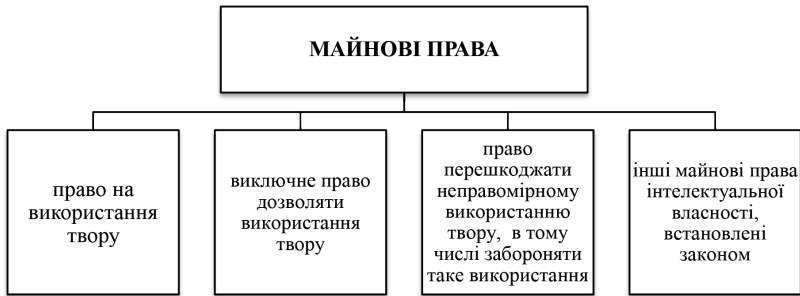

Рисунок 4.3 – Майнові права інтелектуальної власності на твір

Проте суб'єкт авторського права у будь-який час протягом терміну охорони твору може зареєструвати своє авторське право у відповідних державних реєстрах.

Реєстрація авторського права на твірта договорів, які стосуються права автора на твір відбувається шляхом подання Заявки на реєстрацію в Державну службу інтелектуальної власності України.

Розгляд заявки і прийняття рішення про реєстрацію авторського права на твір та реєстрацію договору, який стосується права автора на твір, здійснюється протягом місяця від дати надходження до Державної служби правильно оформлених документів заявки.

Під час розгляду заявки Державна служба не проводить експертизу твору і не встановлює факт виникнення авторства.

На підставі рішення про реєстрацію авторського права на твір та сплаті державного мита за видачу свідоцтва відомості про реєстрацію авторського права на твір заносяться до «Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір».

На підставі рішення про реєстрацію договору, який стосується права автора на твір, відомості про його реєстрацію заносяться до Державного реєстру договорів, які стосуються права автора на твір.

Видача свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір або рішення про реєстрацію договору, який стосується права автора на твір (рис. 4.4) здійснюється Державною службою

інтелектуальної власності України в місячний строк від дати державної реєстрації.

Після здійснення реєстрації Державна служба публікує в своєму офіційному бюлетені визначені в установленому порядку відомості про реєстрацію авторського права на твір та про реєстрацію договору, який стосується права автора на твір.

4.1.4. Твори, що не є об'єктами авторського права

Не всі результати творчої діяльності є об'єктами авторського права, а саме до них не належать:

- акти органів державної влади й органів місцевого самоврядування (закони, укази, постанови, рішення та ін.), а також їхні офіційні переклади;
- державні символи України, грошові знаки, емблеми та ін., затверджені органами державної влади;
- повідомлення про новини дня або інші факти, що мають характер звичайної прес-інформації;
- твори народної творчості (фольклор);
- символіка територіальних громад, символи і знаки підприємств, установ й організацій;
- розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники та інші аналогічні бази даних, що не відповідають критеріям оригінальності і на які поширюється право *sui-generis* (своєрідне право, право особливого роду).

Право *sui-generis* було введено державами ЄС у 1996 р. У Директиві «Про юридичну охорону баз даних»¹. Необхідно підкреслити, що всі об'єкти, на які поширюється це право, є базами даних. У більшості випадків вони складаються автоматично і не є оригінальними. Саме тому на них не розповсюджується авторське право. Але ж створення таких баз даних потребує деяких фінансових витрат, тому, як наслідок, потребують захисту.

¹ Directives 96/9/CEE of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the Legal Protection of Databases. Official Journal of the European Communities, # L 77/20-28, of March 27, 1996.

Рисунок – 4.4 Зразок свідоцтва
про реєстрацію авторського права на твір

УКРАЇНА

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ УКРАЇНИ

РІШЕННЯ

про реєстрацію договору, який стосується права автора на твір

Державна служба інтелектуальної власності розглянула заяву
Державний вищий навчальний заклад "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", пр-т Перемоги, 54/1, м. Київ, 03680
(повне ім'я фізичної або повне офіційне найменування юридичної особи, адреса)

про реєстрацію авторського договору від 16.09.2010, №222/3-А-10 про передачу (відчуження) майнових прав і прийняла рішення зареєструвати авторський договір, відповідно до якого майнові права на твір

Збірка творів образотворчого мистецтва "Дизайн сайту під назвою "Державний вищий навчальний заклад "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана": Бублісько Олександр Петрович
(ім'я, пова, скорочена (за наявності) назва твору, повне ім'я, поведом (за наявності) автора(ів))

передаються(відчужуються)

Фізична особа-відрисемь Міма Андрій Володимирович, вул. Чорнобильська, 14, кв. 48, м. Київ, 03164
(повне ім'я фізичної(их) або повне офіційне найменування юридичної(их) особи(осіб), як(ї) передає(ють)/відчужує(ють) право на твір, адреса)

Державний вищий навчальний заклад "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", пр-т Перемоги, 54/1, м. Київ, 03680
(повне ім'я фізичної або повне офіційне найменування юридичної особи, як(ї) передається (відчужується) право на твір, адреса)

Повністю

Реєстраційний номер 1704
Дата реєстрації 29.11.2011

Голова Державної служби інтелектуальної власності

 М.В.Паладій

Рисунок – 4.5 Зразок рішення про реєстрацію договору, який стосується права автора на твір

4.1.5. Використання твору

Виключне право на використання твору автором (чи іншою особою, яка має авторське право) дозволяє йому використовувати твір у будь-якій формі і будь-яким способом. Тобто використанням твору є:

- його опублікування (випуск у світ);
- його відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі;
- переклад;
- переробка, адаптація, аранжування та інші подібні зміни;
- включення складовою частиною до збірників, баз даних, антологій, енциклопедій тощо;
- публічне виконання;
- продаж, передання в найм (оренду) тощо;
- імпорт його примірників, примірників його перекладів, переробок тощо, а також інші дії, встановлені законом.

Розглянемо деякі способи використання твору.

Опублікування твору – це дія, в результаті якої твір став доступним для публіки. Твір вважається опублікованим (випущеним у світ), якщо він виданий, публічно виконаний, публічно показаний, переданий по радіо чи телебаченню, відображений у загальнодоступних електронних системах інформації або будь-яким способом повідомлений невизначеному колу осіб.

Спосіб випуску твору у світ залежить від його форми, характеру:

- письмові твори (наукові, художні, драматичні, музично-драматичні тощо) випускаються у світ шляхом видання;
- твори образотворчого мистецтва – шляхом їхнього показу на виставках, розміщення в музеях для загального огляду (скульптури, наприклад, виставляють на площах, вулицях, у пам'ятних місцях тощо);
- музичні твори можна випустити у світ шляхом публічного виконання, передання по радіо чи телебаченню або шляхом видання.

Не вважається випущеною у світ (опублікованою) інформація про твір з викладенням його короткого змісту або повідомлення вузькому колу осіб (наприклад, коли поет прочитає свій вірш у колі друзів, композитор виконає музикальну композицію на сімейному вечорі).

Ніхто не має права опублікувати твір без згоди автора. Право першого опублікування твору належить самому автору. Тільки він має право вирішувати, чи готовий його твір до випуску у світ. Порухення цих прав дає автору підставу вимагати виплати авторської винагороди або відшкодування завданих збитків, а також вжиття інших заходів аж до вилучення твору і заборони випуску його у світ. У разі смерті автора його правонаступники мають право на опублікування твору, якщо це не суперечить волі автора.

Використання твору здійснюється лише за згодою автора, крім випадків правомірного використання твору без такої згоди.

Переклад твору іншою мовою з метою випуску у світ допускається лише за згодою автора або його правонаступників і на підставі договору. Переклад може здійснюватись лише за умови збереження цілісності та змісту твору.

Використання твору без згоди суб'єкта авторського права (вільне використання твору) допускається за умови, що таке використання не завдасть невинуватеної шкоди нормальному використанню твору і не обмежить необґрунтовано законних інтересів автора. Передбачено вільне використання у вигляді цитат, але з обов'язковим посиланням на і'мя автора і джерела запозичення, в обсязі, виправданому поставленою метою. Крім того, вільно відтворювати один примірник **твору** без згоди авторів можуть архіви, бібліотеки, а також навчальні заклади виключно з навчальною метою, а не з метою одержання прибутку; відтворення твору для судового або адміністративного провадження.

4.1.6. Особливості охорони та використання деяких об'єктів авторського права

Авторське право на письмові та усні літературні твори.

До письмових літературних творів належать – письмові літературні твори белетристики, публіцистики, наукового, технічного й іншого характеру (романи, поеми, статті та інші письмові твори). Відповідно охороняються авторським правом також книги, брошури та ін.

До усних творів належать – лекції, доповіді, мови, проповіді та інші усні твори. Діє авторське право на усний твір з моменту його повідомлення третім особам.

Частина твору, яка може використовуватися самостійно, у тому числі й оригінальна назва твору, розглядається як літературний твір і охороняється авторським правом.

Наприклад, ім'я персонажу «Чебурашка» як нове слово захищається авторським правом і визнається літературним твором.

У 90-рр. ХХ-го століття розгорілися суперечки навколо авторських прав на образ Чебурашки. Вони стосувалися використання образу Чебурашки в різних товарах, назвах дитячих садків, дитячих естрадних студій і клубів, а також авторства самого образу Чебурашки, що, за твердженням Едуарда Успенського, цілком належить йому, у той час як його опоненти стверджують, що відомий сьогодні характерний образ Чебурашки з великими вухами був створений Леонідом Шварцманом. У 1990-ті роки Едуард Успенський також придбав права на торговельну марку «Чебурашка», що використовувалась раніше в таких товарах, як цукерки і косметика для дітей. Використання назви стало предметом суперечки письменника з кондитерською фабрикою «Красный Октябрь».

Авторське право на інтерв'ю. Авторські права на інтерв'ю належать особі, що дала інтерв'ю, і особі, що проводила інтерв'ю, як співавторам, якщо інше не передбачено договором (угодою) між ними. Використання інтерв'ю допускається лише за згодою особи, що дала інтерв'ю.

Авторське право на комп'ютерні програми. Комп'ютерні програми – це один з найбільш складних об'єктів авторського права навколо охорони яких ведуться численні дискусії. Відповідно до положень Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, до якої Україна приєдналася з 25 жовтня 1995 р., комп'ютерні програми охороняються як літературні твори. У той же час у США, на комп'ютерні програми видають патенти.

Підставою для віднесення комп'ютерних програм до літературних творів служить деяка спільність відображення рядків літературного твору і комп'ютерної програми, які автор наповнює символами-літерами або символами-операторами. Тотожність творчого процесу щодо створення форм авторських творів літератури та комп'ютерних програм і стала визначальною для вибору форми захисту комп'ютерних програм.

Виникає авторське право на комп'ютерну програму у її творця з моменту її створення, тобто з моменту, коли ідея, або задум матеріалізувалися у автора-програміста в якийсь текст або систему символів, що має зовнішнє вираження і доступне сприйняттю. Теоретично це значить, що авторське право на комп'ютерну програму не має потреби у жодному оформленні.

Особливі авторські права у автора твору образотворчого мистецтва. Законодавство України до творів образотворчого мистецтва відносить: скульптури, картини, малюнки, гравюри, літографії, твори художнього (у тому числі сценічного) дизайну.

У автора твору образотворчого мистецтва виникають особисті авторські права:

- право доступу;
- право слідування;
- право викупу твору.

Право доступу. При передачі твору образотворчого мистецтва у власність іншій особі автор має **право доступу** до цього твору з метою його використання для відтворення (виготовлення екземплярів, слайдів, карток, переробок і т. п.). Власник не може відмовити авторові в доступі до твору без достатніх підстав. Право доступу належить тільки самому автору. *Правонаступники або спадкоємці автора цього права не мають.*

Право слідування. Це право полягає в тому, що автор твору образотворчого мистецтва протягом усього життя, а у випадку його смерті – і його спадкоємці користуються щодо проданих автором оригіналів творів образотворчого мистецтва невідчужуваним правом на одержання п'яти відсотків від ціни кожного наступного продажу твору (через аукціон, галерею, салон, магазин та ін.). Це право діє у всіх державах, що приєдналися до Бернської конвенції. Але звичайно, тільки в такому обсязі, що допускає законодавство тієї країни, у якій буде витребуване таке право.

Право викупу твору образотворчого мистецтва. Власнику матеріального об'єкта, в якому втілений оригінал твору образотворчого мистецтва, не дозволяється руйнувати цей об'єкт без попередньої пропозиції його викупити автору і твору за ціну, що не перевищує вартості матеріалів, витрачених на його створення. Якщо власник не може забезпечити схоронність твору (наприклад скульптури або фрески на стіні будинку), він має дозволити автору зробити копію твору у відповідній формі.

Авторське право на фотографічні твори. Фотографи не відразу були визнані власниками авторських прав на свої твори. Протягом довгого часу питання про статус фотографічних творів як самостійного виду об'єктів авторського права було предметом дискусії. Багато хто розглядав фотографію лише як результат технічного копіювання за допомогою фотоапарата

і набору хімікатів. Насправді ж внесок фотографа в створення фотографії має творчий характер, адже він сам вибирає сюжет, формує композицію, оцінюючи естетичну виразність створюваного кадру.

Порушення, пов'язані з використанням цієї категорії об'єктів авторського права, як ніде численні. У пресі, на телебаченні, у книговидаванні, у шоу-бізнесі права фотографів практично не дотримуються, а окремі претензії і судові позови за фактами порушень дотепер є виключенням, а не правилом.

Так, французький суд визнав співачку Мадонну винною в плагіаті «ідей фотографа Гі Бордена», які вона використала для відеокліпу 2003 р. «Hollywood». Мадонна не відмовлялася що відтворила в кліпі відеоряд Бордена (Гі Борден – видатний французький фотограф моди, що приніс славу журналу «Vogue», помер у 1991 р.). Але ж співачка наполягала, що це був знак на захоплення роботами майстра. Суд її аргументи не прийняв, і Мадонна в приватному порядку домовилася з сином і правовласником авторських прав фотографа і за 638 тис. дол. «вирішила питання».

Відома російська фірма – виробник м'ясних і ковбасних продуктів – скористалася послугами рекламного агентства. Співробітники агентства проігнорували дотримання авторських прав на фотографії і «скачали» фото однієї з визначних пам'яток Санкт-Петербурга з глобальної мережі Інтернет і використовували її в створенні образу упаковки. Фотограф, що володіє авторськими правами на фотографію, побачивши плід своєї творчості на пачці сосисок, відразу ж вирішив заявити на виробника м'ясних делікатесів до суду (адже договору на рекламні послуги в ковбасників не було, і рекламисти виявилися не причетними). Далі події розверталися сумно. Суд присудив правовласнику 500 000 карбованців.

Прикладом порушення авторських прав при рекламуванні горілки може служити справа за позовом кубинського фотографа Альберто Корду про захист своїх авторських прав. Компанія «Смирнофф» помістила на етикетках однієї з партій

виробленої горілки чорно-білу фотографію відомого кубинського революціонера Че Гевари в береті, що обійшла увесь світ і стала своєрідною іконою лівих радикалів. Фотограф Альберто Корду зробив цю фотографію ще в 1960 р. Він 40 років дозволяв використовувати цей фотопортрет безкоштовно, але скористався своїм правом і заборонив використання цього фото для реклами горілки «Смирнофф».

Актор, співак або інша публічна особа, що запрошує фотографа для того, щоб той зробив ряд знімків, як правило, ніяких договорів з фотографом не укладає. Фотограф виконує роботу, віддає знімки замовнику й одержує обумовлену винагороду. Тим часом, фотографії – це об'єкт авторського права, і відповідно права на цей об'єкт залишаються за автором фотографії. Якщо замовник передасть фотографії зі своїм зображенням у видавництво для публікації без згоди фотографа, то останній має право звернутися з претензією про порушення майнових прав.

За згодою королеви Великобританії її зображення помістили на пляшках із пивом, що продається компанією *Potton Brewing* як спеціальні подарункові набори.

Заплативши гроші, замовник придбає лише матеріальний носій – фотографію, слайд або фотоплівку. Авторське право залишилося за фотографом. Авторське право на витвір не пов'язано з правом власності на матеріальний об'єкт, у якому цей витвір виражений. Передача права власності на конкретний фотознімок сама по собі не означає передачу авторських прав на цей витвір. Тобто якщо особі подарували фотознімок, то вона має право помістити його, наприклад, в особистий альбом для перегляду в сімейному колі, але не має права публікувати його в ЗМІ, не одержавши на те згоди автора.

Авторське право на музичні твори. До цього об'єкта авторського права належать музичні твори як із текстом, так і без нього (інструментальні – симфонії, сонати, кuartети і вокальні – пісні, романси тощо), а також музично-

драматичні – опери, оперети, балет. Музичні твори, якщо вони не записані, об'єктом авторського права стають з моменту першого публічного виконання.

Прикладом порушення авторського права композитора Сергія Гримальського є реклама клініки краси «Амазонка» по телебаченню, яка супроводжувалася музикою Гримальського. Шість його мелодій прикрасили різні фізіологічні процеси в організмі пацієнтів (без договору з музикантом).

Другий приклад порушення авторського права на музичний твір в англійській армійській рекламі. Британському полку шотландських горців довелося відкликати близько 300 своїх рекламних роликів, у яких використовувалися пісні рок-групи «Оазис», тому що на це не було отримано дозволу авторів пісень. Автори погрожували судовим позовом.

Інша резонансна справа сталася в Україні: популярний вітчизняний гурт «Воплі Відоплясова» («ВВ») звернувся до суду з приводу порушення його авторських прав, а саме – використання без дозволу авторів у рекламному ролику пива «Рогань» популярного хіта гурту – «Весна». Жодна з організацій, причетних до виготовлення й трансляції цієї реклами, навіть не повідомила «ВВ» про намір використати їхню музику. Всі прохання гурту припинити трансляцію рекламного ролика було проігноровано, а тому вони звернулися до судового способу захисту своїх авторських прав¹.

Цікавим є унікальний випадок: наприкінці 1997 р., коли вже вийшов сингл «Anybody Seen My Baby», Мік Джагер «The Rolling Stones» з жахом виявив, що його приспів як дві краплі води схожий на хіт канадської співачки Кей Ді Ленг «Constant Craving», який вийшов у 1992 р. І хоча Джагер жодного разу його не чув і скарг співачки не було, він розпорядився вказати ім'я співачки на всіх подальших виданнях сингла і диска, і заплатив їй належний відсоток гонорару.

¹ Афанасьєва К. О. Авторське право: // практ. Посіб / К. О. Афанасьєва. – К. : Атака, 2006. – С. 82.

Авторське право на аудіовізуальні твори. Аудіовізуальний твір – твір, що фіксується на визначеному матеріальному носії (кіноплівці, магнітній плівці або магнітному диску, компакт-диску та ін.) у виді серії послідовних кадрів (зображень) чи аналогових або дискретних сигналів, що відображають рухливі зображення (як зі звуковим супроводом, так і без нього), і сприйняття якого є можливим винятково за допомогою чи того іншого виду екрана (кіноекрана, телевізійного екрана та ін.), на якому рухливі зображення візуально відображаються за допомогою визначених технічних засобів.

Видами аудіовізуального твору є кінофільми, телефільми, відеофільми, діафільми, слайдофільми та ін., що можуть бути ігровими, анімаційними (мультиплікаційними), неігровими або іншими, а також телепрограми, телепередачі, різні кліпи.

Автори аудіовізуального твору – кілька суб'єктів, творчою працею яких він створюється. Трьома основними суб'єктами авторського права на аудіовізуальний твір є:

- режисер – постановник;
- автор сценарію;
- автор музичного твору (з текстом або без тексту), спеціально створеного для цього аудіовізуального твору (композитор).

Автори творів, що ввійшли складовою частиною в аудіовізуальний твір (автор роману, покладеного в основу сценарію, оператор – постановник, художник – постановник та ін.), користуються авторським правом кожний на свій твір.

Поширення на території України екземплярів аудіовізуальних творів та їх прокат дозволяються лише за умови їх маркування контрольними марками (спеціальним знаком, що засвідчує дотримання авторських і (або) суміжних прав і надає право на поширення екземплярів аудіовізуальних творів).

При показі кінофільму «А зори здесь тихие» без погодження зі створювачами фільму була вилучена одна зі сцен. На вимогу авторів цілісність кінотвору було відновлено, і фільм показано по телебаченню у первісному вигляді. В іншій справі,

що виникла у зв'язку з перекрученням сценарію кінофільму «Незнакомка», на вимогу автора кіносценарію його право на недоторканність твору було відновлено шляхом перезнімання деяких сцен фільму.

Другий приклад порушення авторських прав. Вистава Андрія Жолдака «Один день Івана Денисовича» викликала обурення Олександра Солженіцина порушенням авторських прав. Харківська трупа театру, за словами письменника, використала назву його твору. Вистави Солженіцин не бачив. Крім назви Жолдак «украв» у Солженіцина ще сторінки дві тексту; все інше – вільна фантазія режисера на концлагерну тему. Для того щоб зробити інсценізацію і постановку, театр повинен укласти договір із самим Солженіциним як із правовласником, одержати в нього спочатку згоду на інсценізацію і на першу постановку. Потім – для наступного публічного подання твору – прокатники повинні були укласти ліцензійну угоду з організацією, що представляє інтереси автора. Якщо дозволу на сценічну переробку не було, то в наявності порушення виключних авторських прав Солженіцина. Отже, він мав право звертатися з претензіями, позовами і вимагати матеріальної компенсації і заборони показу спектаклю.

Авторське право на твори архітектури. Авторське право на твори архітектури розповсюджується:

- на архітектурний проект;
- на розроблену на його основі документацію для будівництва;
- на архітектурний об'єкт.

Твори архітектури – це твори в сфері мистецтва спорудження будинків і ландшафтних утворень. Авторське право на твори архітектури поширюється тільки на твори архітектури і скульптури, що об'єктивно знаходяться на території України. Об'єктами авторських прав у сфері архітектурного мистецтва є: креслення, ескізи, моделі, побудовані будинки і споруди, парки,

плани населених пунктів, тобто як сам архітектурний проект, так і створена на його підставі документація для будівництва, а також архітектурний об'єкт.

Виключне право автора на використання твору архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва передбачає і його право участі в реалізації проекту цього твору. Якщо створений архітектурний проект не відповідає обов'язковим вимогам будівельного законодавства, то це не впливає на визнання за ним статусу охороноспроможного авторського твору. Відсутність в особи архітектурної освіти, а також ліцензії на здійснення архітектурної діяльності не може виступати обмеженням для творчої самореалізації особистості в архітектурному мистецтві.

4.2. Суміжні права

Поряд з охороною прав авторів творів, охороняються права виконавців, виробників фонограм (відеограм), організацій ефірного мовлення. Ці права виділені в окремий інститут права інтелектуальної власності – суміжні права.

Суміжні права – це право інтелектуальної власності на виконання, фонограму, відеограму та програму (передачу) організації мовлення.

Основний зміст суміжних прав зводиться до того, що вони є залежними. Тобто це означає, що виконавець здійснює свої права тільки в тому випадку, якщо ним дотримуються права автора(ів) щодо виконаних творів. Виробники фонограм (відеограм) здійснюють свої права, тільки якщо дотримуються прав авторів та виконавців цих творів. А організації мовлення повинні дотримуватись прав авторів творів, виконавців цих творів, а також права виробників фонограм (відеограм). Таким чином, використання третіми особами фонограм, радіо- і телепрограм, а також творчих результатів виконавців вимагає згоди або артиста, що здійснює виконання, або організацій, що зробили звукозапис, або радіо- і телеорганізацій.

4.2.1. Об'єкти та суб'єкти суміжних прав

Об'єктами суміжних прав (рис. 4.6), незалежно від призначення, змісту, оцінки, способу і форми вираження, є:

- виконання літературних, драматичних, музичних,
- музично-драматичних, хореографічних, фольклорних та інших творів;
- фонограми, відеограми;
- передачі (програми) організацій мовлення.

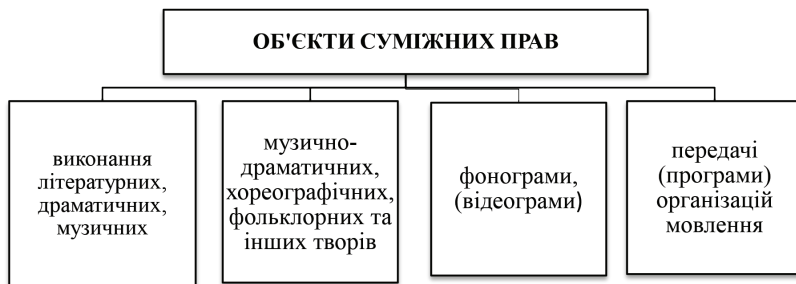

Рисунок 4.6– Об'єкти суміжних прав

Первинними суб'єктами суміжних прав є виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми, організація мовлення. Суб'єктами суміжних прав є також інші особи, які набули таких прав відповідно до договору чи закону.

4.2.2. Виникнення суміжних прав

Для виникнення і здійснення суміжних прав не вимагається виконання будь-яких формальностей. Право інтелектуальної власності виникає:

- на виконання з моменту першого його здійснення;
- на фонограму чи відеограму з моменту її вироблення;
- на передачу (програму) організації мовлення з моменту її першого виходу.

Виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми для сповіщення про свої суміжні права на фонограмах, відеограмах і всіх їх примірниках, що розповсюджуються серед

публіки на законних підставах, або їх упаковках можуть (але не зобов'язані) використовувати знак охорони суміжних прав. Цей знак складається з таких елементів:

- латинської літери «Р», обведеної колом;
- імені (назви) особи, яка має виключні суміжні права;
- року першої публікації фонограми.

Символ «Р» у колі походить від перших букв англійських слів *Performer* і *Phonogram Producer* – виконавець і виробник фонограми відповідно. Відносно передач теле- та радіомовних організацій спеціального знака охорони не існує.

Відсутність знака охорони не позбавляє володільця суміжного права можливості його захисту.

4.2.3. Особливості правової охорони суміжних прав

Оскільки суб'єктами суміжних прав (рис. 4.7) можуть бути не тільки фізичні, але і юридичні особи, то з цього випливає, що у виконавців можуть бути як майнові права, так і особисті немайнові права, а у виробників фонограм і в організацій ефірного або кабельного мовлення можуть бути тільки майнові права.

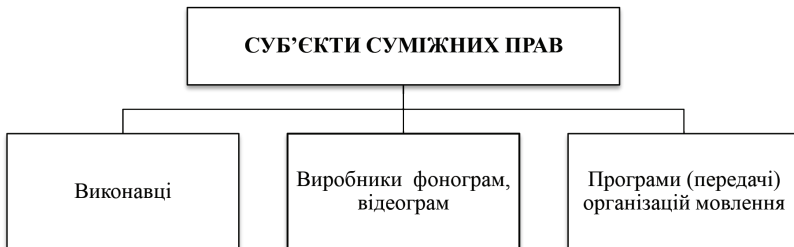

Рисунок 4.7– Суб'єкти суміжних прав

Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт суміжних прав відображено на рис. 4.8.

Рисунок 4.8 – Майнові права суб'єктів суміжних прав

Права виконавців визнаються через те, що їхня творча участь необхідна для того, щоб дати життя, наприклад, музичним, драматичним і хореографічним творам і кінофільмам, і тому, що вони мають виправданий інтерес у правовій охороні їхніх індивідуальних інтерпретацій. Тобто об'єктом охорони прав виконавців є особистий виступ виконавця.

Особливості правової охорони суміжних прав наведено в табл. 4.1.

Згідно з законом, «виконавець – актор, співак, музикант, танцюрист або інша особа, яка виконує роль, співає, читає, декламує, грає на музичному інструменті, танцює чи іншим способом виконує твори літератури, мистецтва та ін., а також диригент музичних і музично-драматичних творів».

До суб'єктів суміжних прав виконавців творів за законом, крім самих виконавців, належать їх спадкоємці та особи, яким на законних підставах передано суміжні права щодо виконань.

У зв'язку з тим, що виконавці здійснюють творчу діяльність особистого характеру, законодавство визнає за ними як особисті немайнові, так і майнові права.

Майнові права виконавців охороняються протягом 50-ти років після першої фіксації виконання або постановки. Особисті немайнові права виконавців охороняються безстроково.

Таблиця 4.1 – Особливості правової охорони суміжних прав

Об'єкти суміжних прав	Суб'єкти суміжних прав	Особисті (немайнові) права	Майнові права	Використання
1	2	3	4	5
Виконання	виконавці, спадкоємці та особи, яким на законних підставах передано суміжні права щодо виконань	охороняються безстроково	1) право на використання об'єкта суміжних прав; 2) виключне право дозволити використання об'єкта суміжних прав; 3) право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта суміжних прав, у тому числі забороняти таке використання; 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Охороняються протягом 50 років після першої фіксації виконання або постановки	1) доведення виконання до відома публіки під час його здійснення; 2) записування (фіксування) виконання під час його здійснення, якщо таке записування дає можливість сприйняття, відтворення та передачі виконання за допомогою технічних засобів; 3) пряме чи опосередковане відтворення запису виконання будь-яким способом та у будь-якій формі; 4) продаж та інше відчуження оригіналу чи примірника запису виконання; 5) оренда оригіналу чи примірника запису виконання;

Продовження табл. 4.1.

1	2	3	4	5
Фонограми відеограми	виробники фонограм, ви- робники відео- грам та особи які набули таких прав відповідно до договору чи закону	немає	строк чинності майнових прав спливає через п'ятде- сят років, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком її опублікування, а за відсутності такого опубліку- вання протягом п'ятдесяти років від дати її вироблення з 1 січня року, наступного за роком вироблення фонгрми, відеограми	6) забезпечення засобами зв'язку можливості досту- пу будь-якої особи до за- писаного виконання з міс- ця та в час, обраних нею 1) пряме або опосеред- коване відтворення будь- яким способом та у будь- якій формі відеограми, фонограми; 2) продаж та інше відчу- ження оригіналу чи при- мірника фонограми, віде- ограми; 3) оренда оригіналу чи примірника фонограми, відеограми; 4) забезпечення засобами зв'язку можливості досту- пу будь-якої особи до фо- нограм, відеограм з міс- ця та в час, обраних нею; 5) інші дії, встановлені за- коном

Закінчення табл. 4.1.

1	2	3	4	5
Програми (передачі) організації мовлення	організації мовлення	немає	спливають через п'ятдесят років, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком її першого здійснення	<p>1) здійснення (трансляція, ретрансляція) передачі (програми) організації мовлення;</p> <p>2) записування (фіксування) передачі (програми) організації мовлення, якщо таке записування дає можливість сприйняття, відтворення та здійснення її за допомогою технічних засобів;</p> <p>3) відтворення запису передачі (програми) організації мовлення;</p> <p>4) представлення передачі (програми) організації мовлення публіці у місці, де встановлено вхідну плату;</p> <p>5) інші дії, встановлені законом</p>

До майнових прав виконавця відносять право на використання виконання (рис. 4.9) в будь-якій формі, у тому числі право на одержання винагороди за кожний вид використання виконання.

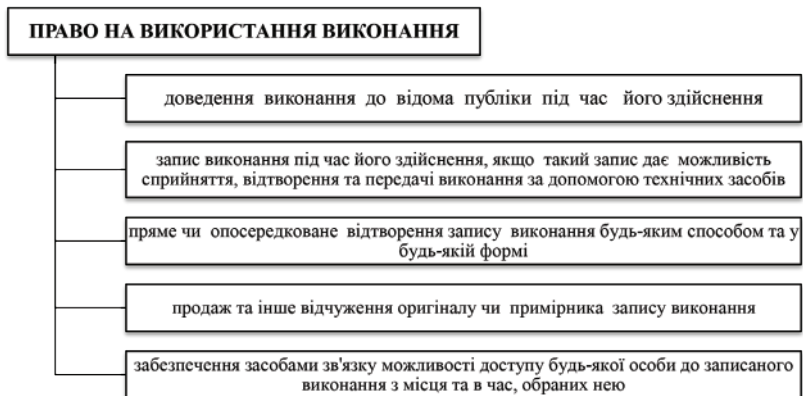

Рисунок 4.9 – Право на використання виконання

Права виробників записів (рис. 4.10) визнаються через те того, що їх творчі, фінансові й організаційні ресурси необхідні для доведення записаного звуку до аудиторії у вигляді комерційних фонограм (магнітофонних стрічок, касет, компакт-дисків та ін.). Вони також мають законні інтереси у володінні юридичними засобами, необхідними для вживання дій проти випадків протиправного використання, будь-то виготовлення і поширення незаконних копій (піратства), несанкціоноване ефірне мовлення, або доведення фонограм до аудиторії.

Виробнику фонограми або відеограми належать виключні права на використання його фонограми або відеограми відповідно до закону. Способи використання фонограми, відеограми подано на рис. 4.11.

Права виробників фонограм охороняються протягом 50-ти років після першого опублікування фонограми, а якщо вона не була опублікована, то протягом 50-ти років після першої фіксації звукового запису.

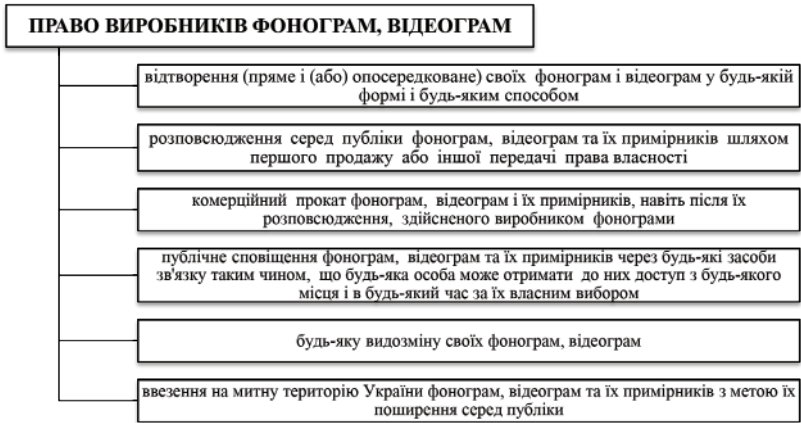

Рисунок 4.10 – Права виробників фонограм, відеограм

Іноді суміжні права пов'язані з творами, що не охороняються авторським правом, наприклад, творами, що вже є загальним надбанням. Отже, хто завгодно може вільно виконувати визначений твір, приклад, один із фортепіанних концертів Бетховена, або записувати його на компакт-диск без одержання дозволу. Однак виконавець концерту (піаніст і оркестр), так само як і виробник компакт-диску, що містить запис концерту, отримають суміжні права щодо свого виконання концерту або його запису.

Необхідно відзначити, що виробники звукозаписів можуть користуватися охороною, навіть якщо те, що вони записали, не є твором. Звукозапис може містити звуки релаксації (звуки природи, такі як спів птахів, океанські хвилі та ін.). Ці звуки не є твором. Проте фірма звукозапису, яка організувала виробництво компакт-дисків, що містять ці звуки, буде мати охорону проти будь-якого акта піратства, пов'язаного з цим записом.

Права організацій ефірного мовлення визнаються внаслідок їхньої ролі в доведенні творів до широкої аудиторії й у зв'язку з виправданістю їхнього інтересу в здійсненні контролю за передачею і ретрансляцією їхніх теле- і радіомовних передач.

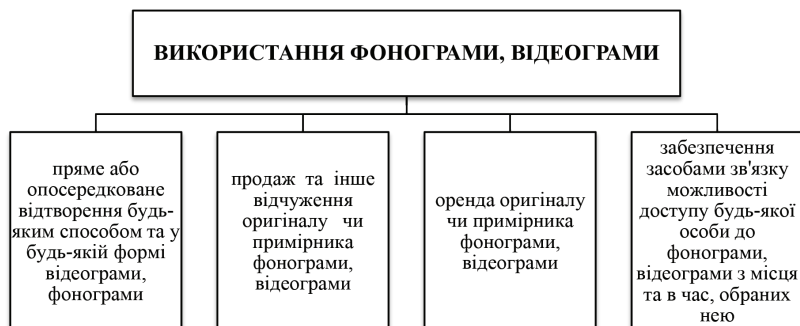

Рисунок 4.11 – Права використання фонограми, відеограми

Організації мовлення належить виключне право на використання її передачі відповідно до закону (рис. 4.12).

Організації мовлення користуються наданими їм правами упродовж 50-ти років після першої передачі в ефір або проводами.

Відлік терміну дії суміжних прав починається з 1 січня року, наступного за роком появи об'єкта суміжних прав. Суміжні права можуть переходити в спадщину.

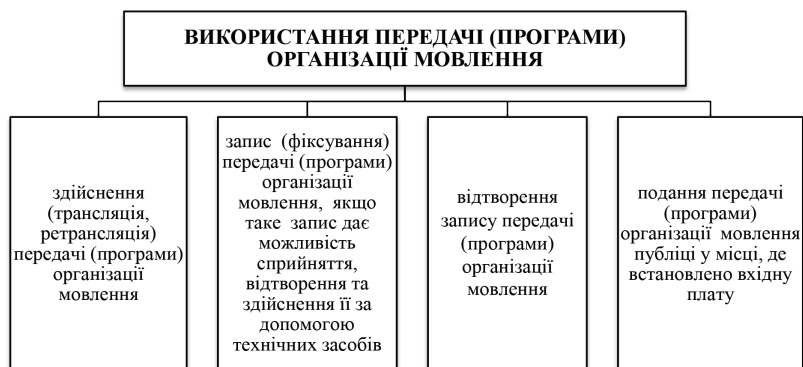

Рисунок 4.12 – Використання передачі (програми) організації мовлення

4.2.4. Вільне використання об'єктів суміжних прав

Як і твори літератури, науки і мистецтва, об'єкти суміжних прав у передбачених законом випадках можуть використовуватися вільно без згоди виконавця, виробника фонограми, відеограми, організації мовлення і, як правило, без виплати їм винагороди. Вільне використання об'єктів суміжних прав не повинне завдавати шкоди нормальному їх використанню, зачіпати законні інтереси виконавця, виробника фонограми, відеограми, організації мовлення, а також авторів виконуваних чи переданих творів.

4.2.5. Управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав

Автори та суб'єкти суміжних прав мають виключне право дозволяти або забороняти використання власних творів (фонограм). Як правило, це право гарантує, що твір (його запис) буде використано способами, які відповідають інтересам його творців.

Правовласник може самостійно управляти власними правами, особисто приймати рішення про умови використання творів (записів).

Однак на практиці управління правами на індивідуальній основі не завжди є можливим або доцільним. Наприклад, драматичним театрам незручно укладати договори з кожним автором п'єси, організаціям мовлення – з кожним автором, виконавцем твору, фонограми, відеограми, публічне сповіщення яких здійснюють.

З іншого боку, правовласник також, як правило, не має можливості самостійно відстежувати використання власних творів (записів), вести переговори про виплату винагороди за таке використання та збирати її.

Організації колективного управління авторськими і суміжними правами взяли на себе функції, пов'язані з укладанням угод на використання творів, збором, розподілом і виплатою авторської винагороди. Відповідно до закону, організації

колективного управління створюються суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав та мають статус юридичної особи. Організація колективного управління – це організація, що управляє на колективній основі майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав і не має на меті одержання прибутку.

Для управління авторськими правами організація повинна мати відповідні повноваження, які надаються суб'єктами авторських прав. Суть цих повноважень полягає в передачі автором чи власником виключних майнових прав на авторські твори організації колективного управління.

Організація колективного управління авторськими правами тільки тоді може вважатися серйозною авторсько-правовою організацією, коли вона визнається як на території своєї країни, так і на міжнародному рівні.

На підставі договорів з іноземними організаціями колективного управління винагорода за використання творів і записів в Україні виплачується іноземним правовласникам, а українські правовласники можуть отримувати винагороду за використання творів (записів) за кордоном через вітчизняні організації колективного управління.

Маючи такі повноваження, організація колективного управління надає дозволи на використання творів шляхом укладання відповідних договорів, укладає договори на використання творів погодженими способами, здійснює контроль за використанням творів авторів, за певних обставин може заборонити використання авторських творів. Разом із тим спільні інтереси автора і організації колективного управління полягають у використанні твору способом, який відповідає намірам і інтересам автора.

Незважаючи на те що система колективного управління передусім задовольняє інтереси авторів, власників авторських прав, ця система надає певні переваги також користувачам, які отримують доступ до необхідних їм творів світового

репертуару найбільш простим способом, звертаючись до організації колективного управління авторськими правами.

Мінімальні ставки винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав визначено постановою Кабінету Міністрів України.

Телеканал «Інтер» першим серед українських каналів уклав договір з організацією колективного управління про дотримання авторських прав на музичні твори, що використовуються в ефірі каналу. Європейські телеканали вже давно працюють за такими угодами, однак в Україні 93 % компаній не виплачують гонорари авторам за використання їхньої музики.

Контрольні запитання

1. Назвіть об'єкти авторських прав.
2. Назвіть об'єкти суміжних прав.
3. Суб'єкти авторського права та суміжних прав.
4. Чи може охоронятися частина твору?
5. Які об'єкти не охороняються авторським правом?
6. Чи потрібно реєструвати твори для виникнення і здійснення авторського права?
7. Хто вважається співавторами?
8. Назвіть особисті (немайнові) права.
9. Назвіть майнові права автора.
10. Що таке «вільне використання твору»?
11. Що таке право слідування?
12. Який термін встановлено для охорони прав авторів?
13. Який термін охорони суміжних прав?
14. Виникнення авторського права.
15. Хто є автором аудіовізуального твору?
16. Які функції виконують організації колективного управління майновими правами?

Рекомендована література

1. Цивільний Кодекс України. Книга четверта. Право інтелектуальної власності (від 16.01.2003 № 435-IV).
2. «Про авторське право та суміжні права» Закон України (від 23.12.1993 № 3792-XII).
3. Право інтелектуальної власності. Академ. курс: підруч. для студ. вищ. навч. закладів / За ред. д.ю.н. О. П. Орлюк, д.ю.н. О. Д. Святоцького. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 2006. – 720 с.
4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2-х т./ 2-е вид., перероб. і доп / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – Т. 1, 348 с.
5. Законодательство Европейского союза в области авторского права и смежных прав // пер. с англ. и сост. Л. И. Подшибихина. – М. : ИНИЦ «ПАТЕНТ», 2012. – 62 с.
6. Дробязко В. Актуальные проблемы защиты прав объектов интеллектуальной собственности / В. Дробязко. – К. : ООО «Лазурит – Полиграф» 2007. – 141 с.
7. Дробязко В. Охрана баз данных: международные, региональные, национальные аспекты / В. Дробязко. – К. : ООО «Лазурит – Полиграф», 2008. – 132 с.
8. Штефан Е. Авторское право в рекламе / Е. Штефан. – К. : ООО «Лазурит – Полиграф», 2008. – 149 с.

Глава 5.

Право промислової власності

5.1. Винахід (корисна модель)

До об'єктів патентного права належать винаходи, корисні моделі і промислові зразки. Усім патентам властива тріада права: право на авторство, пріоритет і виключне право на використання.

Вся історія об'єктів, що нас оточують, – це безперервний ланцюг винаходів, кожне наступне з яких поліпшує відповідний об'єкт. Підраховано, наприклад, що музичному інструменту – фортепіано, більш двох тисяч років, і за цей час у нього було внесено понад дві тисячі винаходів, перш ніж він став таким, яким ми його знаємо. Отже, відбувається поступове нагромадження позитивних ознак об'єкта й усунення ознак, що на цей момент стали негативними.

У шостому столітті до нашої ери в давньогрецькій колонії Сібаріс – великому, за таких часів, торговельному центрі, жителі якого славилися любов'ю до розкоші, – існував звичай, за яким кухар, що придумав нове, оригінальне блюдо, протягом року мав виключне право готувати це блюдо і продавати його співгромадянам. Після закінчення року це право припинялося, і рецепт смачного блюда, на радість гурманам, ставав загальним надбанням, а кухареві, щоб діставати прибуток, потрібно було винаходити нове, ще більш смачне блюдо.

Патенти в сучасному розумінні цього слова з'явилися в 1474 р. у Венеціанській Республіці. Цього року був виданий указ, відповідно до якого про реалізовані на практиці винаходи необхідно було повідомляти республіканській владі з метою запобігання використання винаходів іншими особами. Термін дії патенту становив 10 років.

Винахід – це нове рішення технічної проблеми, що приводить до визначеного суспільно корисного результату. Винахідіде стимулом до подальшого розвитку сучасних технологій.

Важливо не тільки зробити сам винахід, але й зуміти грамотно оформити права на нього.

Відносини, що виникають у сфері охорони прав на винаходи (корисні моделі), в Україні регулюються Цивільним кодексом України (ЦКУ) і Законами України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі».

Відповідно до законодавства України, об'єктом винаходу (корисної моделі) може бути продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини тощо), процес (спосіб) у будь-якій сфері технології, застосування раніше відомого продукту або процесу.

Таким чином, об'єктом винаходу (корисної моделі) може бути пристрій, наприклад, літак, а може бути лише вузол, або деталь, що в ньому використовується. Крім того, винаходом може бути склад фарби, якою пофарбували літак. Патентуванню підлягають і різні процеси, наприклад процес збирання літака, або хімічний процес виготовлення фарби. Процес – це здійснення дій над матеріальним об'єктом за допомогою матеріальних засобів.

Нове застосування раніше відомого продукту або процесу – це технічне рішення, що полягає у пропозиції використовувати відомий об'єкт за новим призначенням.

Наприклад:

1. *«Застосування порошку закису міді в якості противозадирної присадки»*
2. *«Використання препарату «ацетозоламід» в якості засобу порятунку від гірської хвороби».*

Не всі об'єкти визнаються винаходами (корисними моделями), зокрема, відкриття, наукові теорії і математичні методи, правила виконання фізичних вправ, проведення ігор, конкурсів, комп'ютерні програми та ін. Роблячи висновки з формулювання закону, список об'єктів винаходу є відкритим, що допускає можливість його розширення за рахунок інших об'єктів, раніше не визнаних винаходами.

В українському законодавстві існують такі поняття, як секретний і службовий винахід. Секретним визнається такий винахід, що згідно із Законом України «Про державну таємницю», містить державну таємницю.

Службовий винахід – це винахід, створений працівником на підприємстві при виконанні зобов’язань за трудовим договором з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва й оснащення роботодавця.

5.2. Промисловий зразок

Промисловий зразок як об’єкт патентного права достатньо розповсюджений і найчастіше є єдиною можливістю захисту об’єктів, що мають оригінальний дизайн, наприклад, годинник, одяг, посуд, меблі, прикраси, іграшки, електричні прилади, транспортні засоби, приналежності для домашніх тварин та ін.

Промисловий зразок – це зовнішній вигляд виробу, його дизайн, художньо-конструкторське рішення (рис. 5.1).

Рисунок 5.1 – Приклади промислових зразків

Відносини, що виникають у зв’язку з придбанням прав власності на промислові зразки в Україні, регулюються ЦКУ і Законом України «Про охорону прав на промислові зразки» (далі – Закон на ПЗ).

Як промислові зразки не реєструються: об'єкти архітектури (крім малих архітектурних форм), друкована продукція як така, об'єкти нестійкої форми з рідких, газоподібних, сипких або їм подібних речовин.

Промислові зразки можуть бути:

Об'ємними (моделі), що являють собою композицію, в основу якої покладена просторова об'ємна структура, наприклад, зовнішній вигляд машини, упакування, меблів, світильників тощо (рис. 5.2).

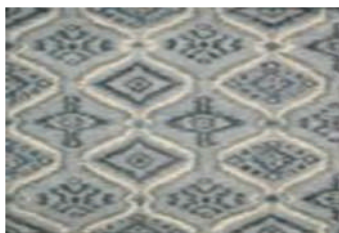
«Автомобіль»

«Світильник»

Рисунок 5.2 – Приклади об'ємних промислових зразків

Плоскими (малюнки), що є композицією, в основу якої покладено графічне лінійне співвідношення елементів, що не може бути сприйняте візуально як об'ємне. Наприклад, зовнішній вигляд килима, хустки, тканини, обгортки тощо (рис. 5.3).

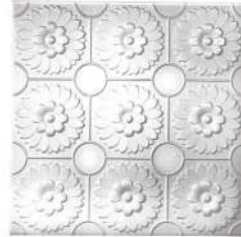
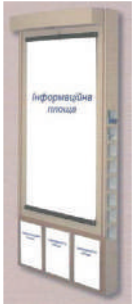
«Килим»

«Етикетка»

Рисунок 5.3 – Приклади плоских промислових зразків

Комбінованими, що характеризуються загальними ознаками, властивими об'ємному і плоскому зразкам. Наприклад, зовнішній вигляд кондитерського виробу, інформаційного табло, виставочної конструкції (композиції), будівельної оздоблювальної плити тощо (рис. 5.4).

«Установка

для інформаційного
банеру»

«Цукерка»

«Плитка для стелі»

Рисунок 5.4 – Приклади комбінованих промислових зразків

Поняття «промисловий зразок» застосовується щодо одного виробу, а також і щодо комплекту (набору) виробів.

Комплект (набір) може бути визнаний одним промисловим зразком, якщо до його складу входять елементи, що виконують різні функції, однак мають загальне призначення. Наприклад, чайний або столовий сервіз, набір інструментів, меблевий гарнітур та інш (рис. 5.5–5.6).

Рисунок 5.5 – Приклад промислового зразка – «Комплект меблів»

Рисунок 5.6 – Приклад промислового зразка –
«Набір столових приборів»

Щодо художнього конструювання всі елементи комплекту (набору) повинні мати спільність композиційного і стилістичного рішення.

Поняття **«один виріб»** застосовується як до цілого виробу, наприклад, сільськогосподарська машина, так і до його частини, наприклад свічка запалювальна для двигуна, руль, сидіння та ін. (рис. 5.7–5.8).

Рисунок 5.7 – «Свічка запалювальна для двигуна внутрішнього згоряння»

Рисунок 5.8 – «Енергетичний засіб самохідний ЕЗС-80 зерно-кормозбирального комплексу»

Варіантом промислового зразка може бути зовнішній вигляд виробів, що належать до однієї функціональної групи, подібних по сукупності суттєвих ознак і різних щодо несуттєвих ознаках. Наприклад, упакування, що відрізняються одне від одного незначними деталями, або стільці, що відрізняються один від одного виконанням спинки або кольором декоративної оббивної тканини (рис. 5.9–5.10).

Рисунок 5.9 – Стілець (2 варіанти)

Рисунок 5.10 – Пакування для сухариків (2 варіанти)

5.3. Право власності на винахід (корисну модель), промисловий зразок

Право на винахід (корисну модель), промисловий зразок охороняється державою і засвідчується патентом.

Патент – охоронний документ, що засвідчує пріоритет, авторство і право власності. Іншими словами, патент охороняє винахід (корисну модель), промисловий зразок і надає власнику виключні права використовувати його протягом обмеженого періоду часу і тільки на тій території, на якій виданий патент.

Одержати виключні права на винахід (корисну модель), промисловий зразок можна тільки на тій території, на якій було видано патент на цей об'єкт. Тобто, якщо винахід захищений тільки українським патентом, не можна заборонити його використання в іншій країні, крім України.

Патент надає його власнику такі виключні права:

1. Право **використовувати** винахід (корисну модель), промисловий зразок за своїм розсудом;
2. Право **дозволяти** використання винаходу (корисної моделі), промислового зразка іншим особам;
3. Право **забороняти** використання винаходу (корисної моделі), промислового зразка іншими особам;
4. Право в судовому порядку **вимагати** відшкодування збитку, а також інші компенсації у випадку незаконного використання винаходу (КМ), промислового зразка іншими особами.

Патент може бути отриманий лише тоді, коли винахід (корисна модель), промисловий зразок відповідає строгим критеріям патентоспроможності.

Для винаходу критерії патентоспроможності – це:

- новизна;
- винахідницький рівень;
- промислова придатність.

Для корисної моделі (КМ) критерії патентоспроможності – це:

- новизна;
- промислова придатність.

Для промислового зразка критерії патентоспроможності – це:

— новизна.

Відповідність критеріям патентоспроможності перевіряють у Патентному відомстві (Державне підприємство «Український інститут промислової власності») при проведенні експертизи заявки на одержання патенту.

Промисловий зразок визнається новим, якщо сукупність суттєвих ознак промислового зразка не стала відома у світі на дату подання заявки на одержання патенту.

Новим є винахід, відомості про який не стали загальнодоступними у світі до дати подання заявки на цей винахід. Якщо винахід створили і розкрили інформацію про нього раніше, ніж за рік до подання заявки на одержання патенту, і якщо факт такого розкриття інформації буде встановлений експертизою, то в цьому випадку можуть відмовити у видачі патенту, оскільки винахід вже не буде вважатися новим.

Наявність винахідницького рівня буде у винаходу, що не є очевидним для фахівця в тій галузі, до якої належить винахід.

Промислово придатним є винахід, якщо він може бути використаний у промисловості або іншій сфері діяльності. Промислова придатність заявленого винаходу перевіряється експертами в першу чергу. Наприклад, «Вічний двигун» не може одержати охорону у вигляді патенту на винахід, тому що він просто не буде працювати.

Усі три описаних види патентів містять загальне обмеження, що стосується заборони на патентування рішень і виробів, що суперечать суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі. До таких рішень належать марні й антигуманні рішення (наприклад, пристрій для катувань, незважаючи на його можливу новизну).

Право на одержання патенту на службовий винахід (винахід, створений працівником у період трудових відносин із роботодавцем) має роботодавець. У випадку створення службового винаходу працівник має письмово повідомити про це роботодавця. Якщо роботодавець протягом 4-х місяців із дати одержання такого повідомлення не прийме рішення про те, як

розпорядитися винаходом (подати заявку на одержання патенту, прийняти рішення про збереження винаходу як конфіденційну інформацію та ін.), то право на одержання патенту переходить до працівника. Якщо ж роботодавець у зазначений термін прийме рішення про те, як розпорядитися винаходом, він повинен буде в цей же термін укласти з винахідником письмовий договір про розмір і умови виплати працівникові винагороди.

5.4. Подання заявки

Для того щоб одержати патент на винахід (корисну модель) або промисловий зразок, необхідно подати заявку на його видачу в Державне підприємство «Український інститут промислової власності» (ДП «Укрпатент»), що здійснює прийом, розгляд і проведення експертизи заявок.

Вимоги до складу й оформлення матеріалів заявки регулюються «Правилами складання і подання заявки на винахід (корисну модель)» і «Правилами складання і подання заявки на промисловий зразок».

За дорученням заявника заявку може подати представник у справах з інтелектуальної власності (патентний повірений) або інша довірена особа.

Іноземні особи й особи без громадянства, що проживають або мають постійне місцезнаходження поза межами України, можуть подавати заявки тільки через патентних повірених, якщо інше не передбачено міжнародними угодами. Так, відповідно до угод про співробітництво в сфері охорони промислової власності між Урядом України й Урядами Російської Федерації і Республіки Беларусь, громадяни і юридичні особи, що проживають або мають постійне місце проживання в цих державах, мають право подавати заявки безпосередньо в Патентне відомство (ДП «Укрпатент») (табл. 5.1).

Заявка – це сукупність документів, необхідних для видачі патенту України. Заявка складається українською мовою і до неї додають документ, що підтверджує сплату збору за подачу заявки.

Заявка на винахід (корисну модель) повинна стосуватися одного або групи винаходів, пов'язаних єдиним винахідницьким задумом (вимога єдиності винаходу).

Опис винаходу (корисної моделі) має розкривати суть винаходу (корисної моделі) настільки ясно і повно, щоб фахівець у цій галузі зміг здійснити винахід (корисну модель).

Формула винаходу (корисної моделі) – це суть винаходу (корисної моделі), викладена стисло і чітко, вона повинна містити сукупність всіх суттєвих ознак винаходу (корисної моделі), достатніх для досягнення технічного результату.

Обсяг правової охорони винаходу (корисної моделі) визначається формулою. Це виражається в тому, що для встановлення факту використання патенту, як і його порушення, об'єкт, що досліджується, порівнюється тільки з формулою патенту.

Реферат є скороченим описом винаходу. Він має включати найменування винаходу, характеризувати галузь техніки, суть винаходу і вказувати на технічний результат, який має бути отриманий при застосуванні винаходу.

Якщо заявку подають через патентного повіреного або іншу довірену особу, то до заявки необхідно додати видане заявником доручення, що засвідчує його повноваження.

Заявка на промисловий зразок повинна стосуватися одного промислового зразка і може містити його варіанти (вимога єдиності) (табл. 5.1).

Обсяг правової охорони промислового зразка визначається сукупністю суттєвих ознак промислового зразка, зображених на фотографіях виробу (його макета, малюнка).

Зображення повинні бути чіткими, ясними і давати повне детальне уявлення про зовнішній вигляд виробу, що дає можливість виявити його істотні ознаки. Зображення зовнішнього вигляду виробу – це основний документ, тому що воно містить всю інформацію про промисловий зразок, що заявляється, і дозволяє визначити обсяг правової охорони.

Виріб має бути зображений цілком у всіх ракурсах.

Комплект (набір) виробів, наприклад комплект меблі або сервіз, має бути поданий одним зображенням загального вигляду. Крім того, повинні бути подані зображення кожного окремого виробу, що входить до заявленого комплекту (набору).

Для виробів, що можуть трансформуватися (розкриватися, складатися), наприклад, холодильників, пирососів, кухонних комбайнів та ін., до заявки додається їх зображення у вигляді, що трансформується (рис. 5.11–5.12).

Рисунок 5.11 – «Крісло-ліжка»

Рисунок 5.12 – «Холодильник двокамерний побутовий»

Опис промислового зразка є довідковим матеріалом, а перелік суттєвих ознак є тлумаченням обсягу прав відповідно до патенту.

Якщо необхідно більш детально розкрити суть промислового зразка, то до заявки додають креслення загального вигляду і схему виробу.

Таблиця 5.1 – Перелік документів заявки

Об'єкти патентного права	Склад заявки
1	2
Винахід (корисна модель)	- заява про видачу патенту України на винахід (КМ); - опис винаходу (КМ); - формула винаходу (КМ); - креслення (якщо на них є посилання в описі); - реферат
Промисловий зразок	- заява про видачу патенту; - комплект зображень виробу, що дають повне уявлення про зовнішній вигляд виробу; - опис промислового зразка, що включає сукупність його суттєвих ознак; - креслення, схема, карта, якщо вони необхідні для розкриття суті промислового зразка

Порядок розгляду заявки на винахід (корисну модель) визначається «Правилами розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель», на промисловий зразок – «Правилами розгляду заявки на промисловий зразок».

Матеріали заявки, що надійшли до ДП «Укрпатент», реєструються, а саме проставляється дата надходження матеріалів заявки та присвоюється реєстраційний номер.

В Україні для заявок на об'єкти промислової власності запроваджено нумерацію у рамках щорічних серій у вигляді десятизначної послідовності, яка складається з таких елементів:

- малої латинської літери для позначення типу об'єкта;
 - **a** – винаходи;
 - **u** – корисні моделі;
 - **s** – промисловий зразок;
- чотирьох цифр для позначення року подання заявки;

- п'ятьох цифр, які позначають порядковий номер заявки у році її подання (з нулями перед значущими цифрами, якщо кількість цифр менша від п'яти).

Таким чином заявки будуть мати такі номери:

- на винахід **a2015 00786,**
- на корисну модель **u2015 00486,**
- на промисловий зразок **s2015 00586.**

Під час попередньої експертизи заявка на винахід перевіряється щодо наявності в ній відомостей, що можуть бути віднесені до державної таємниці. Якщо в процесі попередньої експертизи винахід буде віднесено до державної таємниці, заявник буде сповіщений про це негайно. Після одержання такого повідомлення заявник зможе погодитися з таким статусом винаходу або подати мотивоване клопотання про розсекречення винаходу, або оскаржити рішення державного експерта в суді.

Наступний етап – це проведення формальної експертизи заявки. Метою формальної експертизи є:

- установити дату подання заявки;
- визначити, приналежність об'єкта, що заявляється, до об'єктів, що охороняються;
- визначити наявність і правильність оформлення всіх документів заявки;
- перевірити відповідність документа про оплату збору установленим вимогам.

На сьогоднішній день Укрпатент не перевіряє наявність новизни і промислової придатності для корисної моделі і новизни для промислового зразка.

Тому на всі корисні моделі і промислові зразки після успішного завершення формальної експертизи видаються відповідні патенти, а саме патенти під відповідальність заявника. Схему проходження заявки наведено на рис. 5.13.

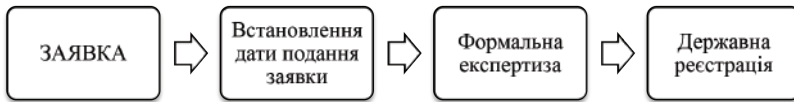

Рисунок 5.13 – Схема проходження заявки на корисні моделі і промислові зразки в ДП «Укрпатент»

Патент України на винахід видається за результатами кваліфікаційної експертизи заявки на винахід, яка встановлює відповідність винаходу умовам патентоспроможності (новизні, винахідницькому рівню, промисловій придатності). Після успішного завершення кваліфікаційної експертизи і сплати необхідних зборів, здійснюється державна реєстрація патенту (рис. 5.14) та публікація відомостей про його видачу в офіційному бюлетені «Промислова власність».

Рисунок 5.14 – Схема проходження заявки на винаходи в ДП «Укрпатент»

Щодо заявки на винахід, то після 18-ти місяців з дати подання заявки відомості про подану заявку публікуються в офіційному бюлетені «Промислова власність» (рис. 5.15).

Патент України на винахід (секретний винахід, корисну модель), промисловий зразок діє тільки на території України.

Термін дії патенту України на винахід становить 20 років від дати подання заявки.

Термін дії патенту України на корисну модель становить 10 років від дати подання заявки і видається під відповідальність заявника.

Рисунок 5.15 – Скріншот сторінки публікації в електронному Офіційному бюлетені «Промислова власність»

Термін дії патенту на винахід, об'єктом якого є лікарський засіб, засіб захисту тварин, засіб захисту рослин та ін., використання якого потребує дозволу відповідного компетентного органу, може бути продовжений за клопотанням власника патенту на термін, що відповідає періодові між датою подання заявки і датою одержання відповідного дозволу, але не більше ніж на 5 років.

Термін дії патенту на секретний винахід дорівнює терміну засекречування винаходу, але не може бути довшим від визначеного за законом терміну дії охорони винаходу.

Термін дії патенту України на промисловий зразок становить 15 років з дати подання заявки.

Права, що впливають з патенту, є чинними з дати публікації відомостей про його видачу. Після закінчення терміну охорони

винаходу (корисної моделі) або промислового зразка вони стають доступними для використання будь-якою особою.

важливо пам'ятати, що за підтримку патенту чинним щорічно необхідно сплачувати державний збір.

Відповідно до законодавства України, існують деякі привілеї для винахідників, а саме – право попереднього користувача. Особа, яка добросовісно використовує або ще тільки готується до використання в Україні власного винаходу (км), промислового зразка, але охоронний документ на нього отримала інша особа, у цьому випадку перша особа має право на подальше його безоплатне використання і надалі, але, на жаль, без розширення обсягу виробництва.

Загальну характеристику щодо об'єктів патентного права подано в табл. 5.2.

Чинне законодавство України передбачає отримання двох видів патентів під відповідальність заявника. Це патент на корисну модель і патент на промисловий зразок. Умовою отримання такого патенту є лише правильно складена заявка на отримання патенту та сплата всіх зборів, передбачених законодавством. Видача таких патентів, відповідно до чинного законодавства, відбувається під відповідальність заявника. Тобто в жодний спосіб відомість технічного рішення чи дизайну таких об'єктів інтелектуальної власності не перевіряється.

Це значить, що патент може бути визнаний недійсним у суді.

Наприклад, навесні 2000 р. ЗАТ «Інтелект» сповістило великі пивні комбінати, що використовувана ними скляна і пластмасова тара є контрафактною продукцією, оскільки порушує виключні права ЗАТ «Інтелект», підтверджені патентом на корисну модель. Патентовласник запропонував пивним заводам продовжувати розливати пиво в пляшки за умови відрахування ліцензійних платежів. Проти «винахідників пляшки» об'єдналися чотири найбільших пивних комбінати і пляшковий патент був анульований, тому що не відповідає критеріям патентоспроможності, а саме «новизна».

Таблиця 5.2 – Загальна характеристика щодо об'єктів патентного права

Об'єкти патентного права	Критерії патентоспроможності	Етапи експертизи	Охоронний документ	Обсяг правової охорони визначається	Термін дії патенту	Примітка
Винахід	- новизна, - винахідницький рівень, - промислова придатність	формальна кваліфікація на	патент	формулою	20	подовжується на 5 років для лікарських засобів
Корисна модель	- новизна, - промислова придатність	формальна	патент*	формулою	10	подовжується на 5 років для лікарських засобів
Промисловий зразок	- новизна	формальна	патент*	сукупністю суттєвих ознак ПЗ, зображених на фото виробу (його макета, малюнка)	10+5	

* Патент видається під відповідальність заявника

Другий приклад щодо промислового зразка «Протектор шини» за патентом України. Він був визнаний недійсним, тому що не відповідав умовам патентоспроможності. Сукупність суттєвих ознак, що формує зовнішній вигляд промислового зразка «Протектор шини» за патентом України, повністю збігається із сукупністю суттєвих ознак, що формує зовнішній вигляд виробу «Протектор шини» (Японія), ця сукупність суттєвих ознак зовнішнього вигляду виробу стала загальнодоступною у світі ще до дати подання заявки на промисловий зразок в Україні. З огляду на це промисловий зразок «Протектор шини» за патентом України не відповідає умові патентоспроможності «новизна» та визнаний судом недійсним.

5.5. Патентування винаходу і промислового зразка в іноземних державах

Щоб одержати патент на винахід або промисловий зразок не тільки у своїй країні, але й в інших країнах, існують системи: традиційна, регіональна і система РСТ (відповідно до Договору про патентну кооперацію) для винаходів, і процес міжнародної охорони, наданий промислового зразку відповідно до Гаазької угоди.

Суть *традиційної* системи в тому, що заявник, який бажає одержати патент у декількох країнах, подає заявки на патент у кожну з країн. При цьому заявник має дотримуватися формальних вимог кожної з країн для подання заявки (заявка повинна бути мовою конкретної країни, вести листування з Патентним відомством кожної країни через патентних повірених, платити передбачені в кожній країні мита та ін.). Така система є досить складною, особливо, якщо мова йде про одержання патентів у багатьох країнах.

Суть *регіональної* системи патентування полягає в тому, що країни ряду регіонів (наприклад, Європи, СНД, Азії, Африки) підписали регіональні договори про одержання одного патенту, що буде діяти у всіх країнах регіону, які підписали відповідну угоду. Так з'явилися Євropатент (що охоплює основні країни

Європи), Євразійський патент (що охоплює ряд країн СНД), патенти ARIPO і OAPI (що охоплює ряд країн Африки). Важливою перевагою одержання регіонального патенту є те, що подавши одну заявку, можна одержати патент, що діє в кожній країні-учасниці угоди.

Однак якщо необхідно запатентувати винахід не тільки в країнах, що входять у відповідну регіональну систему, то найбільш раціонально здійснити *патентування за системою РСТ*, відповідно до якої можна подавати одну Міжнародну заявку. Вона має силу правильно оформленої національної заявки кожної з країн, що підписали Договір.

Деякі переваги патентування за системою РСТ:

- заявник звільняється від витрат на підготовку заявок на той самий винахід у різні країни;
- заявник одержує більше часу для вирішення питання про доцільність патентування в різних країнах;
- заявник може замовити міжнародний пошук і міжнародну експертизу, що дозволить більш виважено підійти до питання про доцільність переходу на стадію одержання національних патентів (або вчасно змінити вимогу) і тим самим уникнути непотрібних витрат.

Гаазька угода, що належить до міжнародного депонування промислових зразків, допомагає спростити процедуру одержання охорони промислового зразка в ряді країн.

Система надає власнику промислового зразка можливість одержати для свого зразка охорону в багатьох країнах за допомогою простої подання в Міжнародне бюро однієї заявки однією мовою за умови сплати єдиного переліку зборів в одній валюті (швейцарські франки). Вона має силу правильно оформленої національної заявки кожної з країн, що підписали Гаазьку систему. Ця система істотно спрощує також і наступні дії з промисловим зразком, оскільки існує можливість запису значних змін або продовження депонування за допомогою простого єдиного процедурного кроку в Міжнародному бюро.

Станом на 01.02.2015 р. (з 1992 р.) всього зареєстровано 433 833 охоронних документів:

- 112 520 патентів на винаходи;
- 96 354 патенти на корисні моделі;
- 28 785 патентів на промислові зразки;

Контрольні запитання

1. Що таке винахід?
2. Якому винаходу надається правова охорона?
3. Що засвідчує патент?
4. Що може бути об'єктом винаходу (корисної моделі)?
5. Що вважають продуктом?
6. Що вважають процесом?
7. Що не визнається винаходом?
8. Термін дії патенту України на винахід.
9. Які документи входять до заявки на винахід?
10. Які умови надання правової охорони промислового зразка?
11. Які виключні права має власник патенту на винахід, промисловий зразок?
12. Які етапи проходить заявка на винахід (корисну модель)?
13. Які етапи проходить заявка на промисловий зразок?
14. Чи можна одержати патент на винахід або промисловий зразок не тільки у своїй країні?

Рекомендована література

1. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», від 05.07.1994, № 850–IV, ред. від 22.05.2003.
2. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки», від 15.12.1993, № 850–IV, ред. від 22.05.2003.
3. «Правила складання та подання заявки на промисловий зразок». Документ z0226-02, поточна редакція.

4. «Правила розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель». Документ z0364-02, поточна редакція.
5. «Правила складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель». Документ z0173-01, поточна редакція.
6. Крайнев П. П. / Патентування винаходів в Україні // П. П. Крайнев, Л. І. Роботягова, І. І. Дятлик. – 2000. – 340 с.
7. Пристинский В. /100 знаменитых изобретений // В. Пристинский В.; Харків. – «Фолио», 2006. – 511 с.
8. Бованенко Т. В. / Набуття правової охорони на промислові зразки за Гаазькою угодою про міжнародну реєстрацію промислових зразків // практ. посіб./ Бованенко Т. В., Бованенко О. В. – Державна служба інтелектуальної власності України. ДП «Український інститут промислової власності». – Серія: «Інтелектуальна власність в Україні». – К. : ТОВ «Альфа-ПІК», 2011. – 56 с.

Глава 6.

Право інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг

Засоби індивідуалізації – група об’єктів інтелектуальної власності, що служать для розрізнення товарів, послуг, підприємств, організацій і інших об’єктів у сфері господарського обороту.

Засоби індивідуалізації прирівняні до результатів інтелектуальної діяльності. До засобів індивідуалізації належать:

- торговельні марки (знаки для товарів і послуг);
- комерційні найменування;
- географічні зазначення;
- доменне ім’я;
- інші позначення (список не закритий).

6.1. Право інтелектуальної власності на торговельну марку

У повсякденному житті, купуючи товари, користуючись послугами різних фірм, перегортаючи журнали чи дивлячись телевізор, ми звертаємо увагу на позначення у вигляді символів, малюнків, що супроводжують товари, або рекламу. Ці позначення називають торговельними марками. Таким чином виробники товарів або організації, що надають послуги, намагаються привернути до себе увагу, вони зацікавлені в тому, щоб споживач міг відрізнити і запам’ятати конкретний товар (послугу) і фірму, що його виробляє. Виділяючи визначений товар або послугу з маси однорідних, це позначення служить ефективним засобом реклами та є своєрідною ознакою їх якості.

Таким чином торговельна марка – це позначення, що зареєстровано в установленому порядку та відрізняє товари і послуги одних осіб від товарів і послуг інших осіб.

Але чим торговельна марка популярніша і відоміша, тим більшою є небезпека того, що її або подібне їй позначення можуть використовувати недобросовісні виробники. Тому важливо забезпечити позначенню надійну охорону, і бажано це зробити до виходу продукції на ринок.

Відносини, що виникають у сфері охорони торговельних марок (знаків для товарів і послуг) в Україні, регулюються Цивільним кодексом України і Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». У законодавстві України використовується поняття – **«торговельна марка»** та **«знак для товарів і послуг»**. Відповідно до нього торговельною маркою може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, придатних для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами¹.

Перед тим як почати використовувати позначення як торговельну марку, потрібно належно це оформити, тобто подати відповідні матеріали на реєстрацію в патентне відомство. Але перш за все необхідно визначитися з її позначенням. Щоб торговельна марка виконувала свої функції, вона повинна бути оригінальною і виразною. Існує цілий ряд позначень, які використовують як торговельні марки, однак завжди діють дві умови: **знак повинен мати розпізнавальну здатність і не повинен вводити в оману**.

Умовно торговельні марки можна розділити на: словесні (слова, літери, цифри, слогани), зображувальні, комбіновані, об'ємні та ін.

Словесні позначення можуть бути представлені як слова природної мови («*Camel*» для сигарет, «*Рогань*» для пива), як вигадані слова або поєднання слів («*Coca-Cola*», «*Kodak*»), абрєвіатура слів («*МКС*» – для комп'ютерів, «*АВК*» – для кондитерських виробів), фірмовий девіз або слоган (цікава фраза, яка призводить до позитивних вражень і схожа з лозунгом) («*Polaroid. Живи настоящим*», «*Життя стає цікавішим*»), власні імена («*ТАЯ*»), цифри (вино «*777*») та ін.

¹ Цивільний кодекс України. Книга четверта. Ст. 492

Графічне виконання словесних позначень може бути подано з використанням звичайного (стандартного) бо оригінального шрифту (рис. 6.1).

«ВЕЧІРНІ ЗОРІ»

«Лилея»

«Цып-Цыпыч»

Рисунок 6.1 – Графічне виконання словесних позначень

Зображувальні позначення на відмінну від словесних мають бути побудовані за принципом художньої композиції. Вони включають різні зображення, малюнки на будь-які теми, символи, що мають визначені ознаки, побічно пов'язані з виробником товарів або особою, що надає послуги. Це можуть бути зображення людей, тварин, рослин, предметів, орнаментів, геометричних фігур. Щоб зображувальний знак виконував своє завдання, він повинен бути простим та викликати естетичне враження (рис. 6.2).

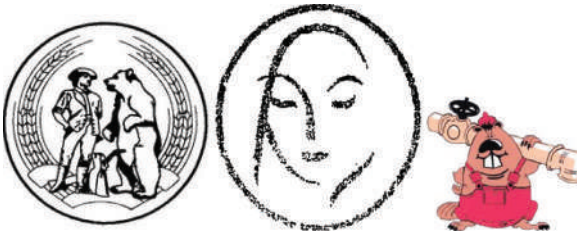

Рисунок 6.2 – Зображувальні позначення

Комбіновані позначення є композицією словесних і зображувальних елементів, виконаних на площині. Це може бути етикетка або комбінації елементів, що самі по собі можуть бути зареєстровані як словесні або зображувальні елементи (рис. 6.3).

Рисунок 6.3 – Комбіновані позначення

Об'ємні торговельні марки – представляють собою зображення торговельної марки в трьох вимірах –довжині, висоті та ширині. Це можуть бути оригінальні види упакувань, флакони, пляшки та ін. (пляшка до Ризького бальзаму, пляшка до коньяку «Наполеон», пляшка до напою «Coca-Cola», форма флакона до парфумів «Сальвадор Дали») (рис. 6.4).

Рисунок 6.4 – Об'ємні торговельні марки

Об'ємна торговельна марка має не просто повторювати зовнішній вигляд відомого предмета, а повинна характеризуватися новим та оригінальним зовнішнім виглядом, що буде виділяти виріб конкретного виробника з ряду однорідних товарів.

Цей перелік торговельних марок не є вичерпним. Ще існують так звані особливі торговельні марки. До них можна віднести звукові (мелодії), світлові (неонова реклама), позначення,

що мають запах, рухові позначення (позначення зображення, що рухається), голографічні.

Прикладом звукових знаків можуть служити – звук мотоцикла «Харлей Девідсон», звук дзвону, імітація ричання лева, хрускіт сухариків «Гризлі», електронні звуки, а також музичні фрази, наприклад позивні радіо «Європа-plus», мелодія телефону Samsung.

Прикладом запаху як торговельної марки може служити запах для пряжі, що нагадує аромат польових квітів, запах кінського поту для шкіряних сидінь автомобіля «Мустанг».

Прикладом торговельної марки – рухоме позначення може бути анімаційне зображення, геометрична фігура, що здійснює певні рухи у часі, які можна відтворити зображенням.

Як торговельна марка у вигляді голограми може бути, наприклад, маленьке зображення на кредитній картці, що міняється залежно від кута, під яким на нього дивитися.

Потрібно відзначити, що не всі патентні відомства реєструють такі позначення як торговельні марки. Для їх реєстрації необхідно, щоб позначення по можливості було подано у графічній формі.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на торговельну марку можуть бути фізичні і юридичні особи. Право на певну торговельну марку може належати одночасно кільком фізичним та (або) юридичним особам.

Для того щоб отримати виключне право на знак в Україні, необхідно пам'ятати що існують певні обмеження, встановлені законом, які є підставами для відмови в наданні правової охорони, і на які потрібно звернути увагу під час розробки знака.

Щоб процес створення торговельної марки не пройшов марно, потрібно знати, які вимоги до неї висуває закон.

Позначення, які не можуть бути торговельними марками:

- державні герби, прапори та інші державні символи (емблеми);
- офіційні назви держав;

- емблеми, скорочені або повні найменування міжнародних міжурядових організацій (не можна назвати свою марку «ООН», «ВТО»);
- офіційні контрольні, гарантійні та пробірні клейма, печатки;
- нагороди та інші відзнаки;
- офіційно зареєстровані сертифікаційні знаки;
- промислові зразки, права на які належать в Україні іншим особам;
- назви відомих в Україні творів науки, літератури і мистецтва або цитати і персонажі з них, твори мистецтва та їх фрагменти без згоди власників авторського права або їх правонаступників;
- прізвища, імена, псевдоніми та похідні від них, портрети і факсиміле відомих в Україні осіб без їх згоди;
- слова та словосполучення, які в державі реєстрації неблагозвучні або непристойні за змістом.

Також торговельна марка не повинна складатися тільки з одних елементів слів або зображень, що:

- є загальноновживаними для позначення товарів визначеного виду. Наприклад, не можна зареєструвати позначення «Канapé» для меблів. Але при цьому можна зареєструвати таке позначення для інших товарів (послуг), наприклад, для одягу, за умови, що воно не буде вводити споживачів в оману щодо товару або його виробника;
- є загальноприйнятими символами і термінами (наприклад, чаша зі змією для медицини, машина для машинобудування т.ін.);
- характеризують товари за місцем, часом, способом виробництва (наприклад, фірма «ЛІТО» займається виробництвом і продажем олії в м. Харкові, а використовує описову назву «Олія з Луганська». Таке позначення буде вводити споживача в оману щодо місця походження товару;
- указують на їхній вигляд, якість (наприклад, слова «люкс», «супер» та ін.), склад або матеріал сировини

(«Глюконат кальція» для фармацевтичних препаратів, «моноліт» – для залізобетонних конструкцій);

– являють собою форму товарів, що визначається винятково їхнім призначенням (наприклад, не можна зареєструвати позначення у формі телевізора, якщо фірма випускає телевізори, тому що їхня форма обумовлена технічними характеристиками).

Кожна торговельна марка реєструється щодо визначених товарів і послуг. Усі товари і послуги класифіковані за 45 класами (34 класи – це товари, 35–45 – послуги), згідно з Міжнародною класифікацією товарів і послуг (МКТП). Якщо, наприклад, фірма випускає велосипеди, та зареєструвала торговельну марку «Ведмедик» у відповідному класі, то інша компанія, що випускає кондитерські вироби, без проблем зареєструє таку саму торговельну марку в класі що містить кондитерські вироби.

Виключні права інтелектуальної власності на торговельну марку засвідчуються свідоцтвом і стають чинними з моменту подання заявки. Обсяг правової охорони торговельної марки визначається зображенням і зазначенням у свідоцтві переліком товарів і послуг. Виключні права інтелектуальної власності на торговельну марку є чинними протягом десяти років з дати подання заявки на торговельну марку. Зазначений термін може бути продовжений щоразу на десять років.

У світовій практиці прийнято проставляти значок ТМ на продукції поруч із зображенням торговельної марки до одержання свідоцтва про її реєстрацію. Після одержання свідоцтва на продукції поруч із зображенням торговельної марки прийнято проставляти значок ®, який попереджає про те, що торговельна марка зареєстрована, і що її власник має виключні права.

Виключні права на торговельну марку діють тільки на тій території, на якій вона зареєстрована. Тобто, якщо торговельна марка зареєстрована тільки в Україні, не можна заборонити її використання у будь-якій іншій країні, крім України.

Виключення становлять випадки, коли торговельна марка визнана добре відомою в якій-небудь країні.

Власник торговельної марки зобов'язаний її використовувати. Якщо торговельну марку не використовують протягом трьох років з дати її реєстрації (щодо всіх або частини заявлених товарів (послуг)), то в цьому випадку будь-яка особа може звернутися до суду із заявою про дострокове припинення дії свідоцтва на цю торговельну марку щодо всіх або частини товарів (послуг).

Згідно з законодавством України, для торговельної марки введено поняття попереднього користувача. Особа, яка добросовісно використовує або ще тільки готується до використання в Україні позначення для ідентифікації своєї продукції або послуг, але з будь-яких причин не зареєструвала це позначення як торговельну марку, а свідоцтво на нього отримала інша особа, у цьому випадку перша особа має право на подальше його безоплатне використання і надалі, але, на жаль, без розширення обсягу виробництва.

Право попереднього користувача може передаватися або переходити до іншої особи тільки разом із підприємством або діловою практикою, або з тією частиною підприємства або ділової практики, у яких була використана торговельна марка.

6.2. Процедура реєстрації торговельної марки в Україні

Щоб одержати свідоцтво України на торговельну марку відповідно до закону, необхідно подати до ДП «УКРПАТЕНТ» належнооформлену заявку. Заявка – це сукупність документів, необхідних для видачі свідоцтва на знак для товарів і послуг. Заявку складають українською мовою, відповідно до «Правил підготовки, подання та розгляду заявок на реєстрацію знаків для товарів і послуг».

Заявка має стосуватися одного знака (вимога єдності) і повинна містити:

- заяву про реєстрацію знака;
- зображення знака, що заявляється;

- перелік товарів і послуг, для яких заявник просить за-реєструвати знак, згрупованих за Міжнародною класифікацією товарів і послуг (далі – МКТП);

- документи, що додаються до заяви.

Реєстрація торговельної марки проходить в декілька етапів:

- підготовка і подання заявки на реєстрацію;
- встановлення дати подання заявки;
- експертиза заявки за формальними ознаками (формальна експертиза);
- кваліфікаційна експертиза позначення (експертиза заявки по суті позначення).

За подання заявки необхідно сплатити державний збір. Таким чином заявкам, що надійшли до Відомства, надається реєстраційний номер, та проставляється дата подання.

Наступний етап – проведення формальної експертизи заявки. Метою формальної експертизи є перевірка матеріалів заявки на відповідність встановленим вимогам:

- установити дату подання заявки;
- перевірити наявність необхідних матеріалів заявки – заява, зображення знака;
- перевірити наявність і правильність оформлення документа про сплату збору;
- перевірити правильність групування товарів і послуг за класами МКТП.

Після успішного завершення формальної експертизи заявка надходить у відділ кваліфікаційної експертизи. Метою кваліфікаційної експертизи є перевірка відповідності заявленого позначення умовам надання правової охорони. Експерт перевіряє, по-перше, чи не збігається позначення, подане для реєстрації як торговельна марка, з вже зареєстрованими або заявленими раніше знаками відносно однорідних товарів (послуг), та по-друге, чи не вводить споживача в оману.

Якщо торговельна марка відповідає умовам надання правової охорони, то після закінчення кваліфікаційної експертизи буде направлено рішення про можливу реєстрацію позначення

як торговельної марки. Після одержання цього рішення необхідно сплатити державний збір за видачу свідоцтва і публікацію відомостей про реєстрацію в Офіційному бюлетені «Промислова власність».

Якщо торговельна марка не відповідає умовам надання правової охорони, то заявнику буде направлено повідомлення про можливу відмову в наданні правової охорони. У цьому випадку надається 2 місяці для того, щоб підготувати мотивовану відповідь на попередню відмову, у якій потрібно обґрунтувати можливість реєстрації заявленого позначення.

Реєстрація доменного імені в зоні **UA** – це ще одна причина для реєстрації торговельної марки. Відповідно до чинних Правил домену **UA**, доменні імена виду *firma.ua* надаються тільки власникам прав на відповідні торговельні марки. Таким чином, для реєстрації домену в зоні **UA** обов'язковою є наявність свідоцтва України на знак для товарів і послуг (торговельну марку). Причому інших варіантів немає.

6.3. Визнання торговельної марки добре відомою в Україні

Будь-яка торговельна марка, що існує на українському ринку певний період часу і відома визначеному колу споживачів, може бути визнана добре відомою торговельною маркою в Україні за рішенням суду або Апеляційної палати Державної служби інтелектуальної власності.

Добре відома торговельна марка одержує правову охорону на території країни без реєстрації. При цьому власник добре відомої торговельної марки буде мати виключні права на неї з тієї дати, на яку торговельна марка буде визнана добре відомою в Україні для всіх 45 класів МКТП.

В Україні сьогодні визнано добре відомими 110 торговельних марок («Аспирин», «НО-шпа», «Хортиця», «Гетьман», «BOUNTY», «Приватбанк» та ін.). Щоб визнати торговельну марку добре відомою в Україні, суд або Апеляційна палата мають оцінити такі фактори:

- ступінь популярності торговельної марки;
- тривалість використання торговельної марки;
- обсяги використання торговельної марки;
- обсяги рекламування торговельної марки, а також інші способи її просування на ринок (участь у виставках, ярмарках);
- наявність реєстрацій торговельної марки в країнах світу;
- випадки успішного відстоювання прав на торговельну марку;
- випадки визнання торговельної марки добре відомою в інших країнах.

Щоб визнати торговельну марку добре відомою в Україні, необхідно подати заяву в Апеляційну палату або суд. За подання заяви про визнання торговельної марки добре відомою в Апеляційну палату необхідно оплатити збір.

6.4. Реєстрація торговельної марки в іноземних державах

Охорону знака в інших країнах можна одержати двома шляхами.

По-перше, подати заявку у Відомство країни, у якій заявник бажає одержати охорону відповідно до закону і за правилами, що регламентують реєстрацію знака в цій країні.

По-друге, зареєструвати знак в іноземних державах відповідно до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків або Протоколу до цієї угоди. У цьому випадку заявка із зазначенням переліку країн, у яких заявник бажає одержати охорону, подається в Укрпатент. Порядок подання заявки на міжнародну реєстрацію знака відповідно до Мадридської угоди визначений у Правилах.

6.5. Комерційне найменування

Торговельні марки – це важливий, але не єдиний засіб, що дозволяє ідентифікувати суб'єкти економічної діяльності. Торговельні марки належать суб'єктам господарської діяльності та служать для того, щоб маркувати товари або послуги, які вони

виробляють або надають. У той самий час ці суб'єкти господарської діяльності повинні мати своє найменування. Таким чином, ці дві обставини – товар, що маркується торговельною маркою, та найменування торговця або виробника послуг – разом забезпечують можливість плідної роботи.

Комерційне найменування – це найменування суб'єкта господарської діяльності, що дає можливість відрізнити одну особу від інших і не вводить в оману споживачів щодо дійсної його діяльності.

Суб'єктом господарської діяльності може бути як юридична особа, так і фізична особа-підприємець. На практиці комерційне найменування часто називають також фірмовим найменуванням.

Комерційним найменуванням може бути:

1. Найменування юридичної особи відповідно до установчих документів. Наприклад – **Товариство з обмеженою відповідальністю «Ранок»**. Як правило, повне найменування вживається в офіційних документах, де це необхідно відповідно до законодавства. Але охорона також надається і скороченому найменуванню. В цьому прикладі це може бути найменування «Ранок».

2. Ім'я або прізвище фізичної особи-підприємця. Наприклад **Богдан або Фролов**.

3. Найменування, під яким суб'єкт господарювання веде визначену діяльність, навіть якщо воно не збігається з найменуванням юридичної особи або ім'ям і прізвищем підприємця. Наприклад – **Телеканал «Інтер»**.

Комерційне найменування може вказувати на рід діяльності його власника, але може і не вказувати на нього, однак воно не повинно вводити споживача в оману щодо такого роду діяльності.

Так, найменування **«Радіо «Люкс-FM»** може використовуватися як комерційне найменування для радіостанції, але не для інших послуг, а найменування **«Ранок»** може вказувати на особу, що виробляє (надає) будь-які товари (послуги).

Права на комерційне найменування належать тій особі, що першою використовувала його, і виникають з моменту першого використання такого комерційного найменування.

Права на комерційне найменування не потребують обов'язкової державної реєстрації. Відомості про комерційне найменування можуть бути внесені у відповідні реєстри, але на сьогоднішній день спеціальні реєстри для реєстрації комерційних найменувань відсутні.

Чинним реєстром, що може містити інформацію про комерційне найменування, може вважатися Єдиний державний реєстр юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців. Виписка з такого реєстру може служити підтвердженням права на комерційне найменування.

Права на комерційне найменування не залежать від того, чи зареєстровано воно як торговельна марка, чи ні.

Більш того, комерційне найменування однієї особи може послужити перешкодою для реєстрації схожої на нього торговельної марки іншою особою і підставою для визнання недійсним свідоцтва на таку торговельну марку, якщо вона вже була зареєстрована, за умови, що право на комерційне найменування виникло до дати подання іншою особою заявки на торговельну марку.

Різні особи можуть мати однакові комерційні найменування, якщо це не вводить в оману споживачів. Тобто за умови, що вони виробляють різні товари і послуги.

Наприклад, фірма «Веселка», що виробляє кондитерські вироби, і фірма «Веселка», що надає послуги в сфері побутових послуг.

Власник комерційного найменування має такі права:

- право використовувати комерційне найменування;
- право перешкоджати іншим особам неправомірно використовувати комерційне найменування, у тому числі забороняти таке використання;
- право вимагати відшкодування збитку або виплати грошової компенсації за порушення прав на комерційне найменування.

Для того щоб уникнути введення споживачів в оману, передача прав на комерційне найменування припускає передачу справи (бізнесу) цілком або частково.

Права на комерційне найменування припиняють діяти в таких випадках:

- ліквідація юридичної особи;
- зміна найменування юридичної особи у тому випадку, якщо вона припиняє використовувати старе найменування у своїй діяльності;
- припинення підприємницької діяльності фізичною особою- підприємцем.

6.6. Право інтелектуальної власності на зазначення походження товару

Термін **зазначення походження товару** є узагальнюючим, це особливий об'єкт пов'язаний з реально існуючим місцем, що є на карті з яким зв'язані природно обумовлені властивості (мінеральна вода, особлива глина, сіно).

Зазначення походження товару охоплює два таких терміни:

- просте зазначення походження товару;
- кваліфіковане зазначення походження товару.

Використання зазначень походження товару є важливим інструментом для зазначення джерела походження товарів і послуг. Одна з цілей їх використання полягає в сприянні торгівлі шляхом інформування покупця про походження продуктів, з визначеною якістю. Зазначення походження товару можуть бути використані для промислових і сільськогосподарських продуктів. Найбільш відомі приклади: «Шампанское» використовується для вказівки, про особливий вид гристого вина, що походить з району Шампань у Франції, «Коньяк» використовується для брендів з французького району, розташованого навколо міста Коньяк.

Відносини, що виникають у сфері охорони зазначень походження товарів в Україні, регулюються Цивільним кодексом України і Законом України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» («Закон про зазначення»).

Зазначення походження товару має бути доступним для використання усіма виробниками в цьому районі.

Просте зазначення походження товару може бути виражене у вигляді слів або образотворчих позначень, що вказують на географічне місце походження товару. Наприклад, словесне позначення «Виготовлено в Китаї», «Виготовлено в Україні», графічне зображення Кремля або Ейфелевої вежі. Якщо зображення Ейфелевої вежі вказати на парфумованих товарах, одязі, то ці товари будуть сприйматися середнім споживачем як продукція французького походження.

Також сполучення з найменуванням товару (таджицькі лимони, російські хутра, французькі парфуми) можуть служити як просте зазначення походження товару. Правова охорона простого зазначення походження товару надається на підставі його використання і не потребує реєстрації у Відомстві.

Кваліфіковане зазначення походження товару (КЗПТ) – термін, що поєднує такі поняття:

- найменування місця походження товарів;
- географічне зазначення походження товарів.

Поняття *найменування місця походження товарів* є похідним від зазначення місця походження товару, є більш точним зазначенням і охоплює більш вузьке коло об'єктів, що володіють специфічними, а нерідко й унікальними властивостями. Найменування місця походження товару визначає, що товар що походить із зазначеного географічного місця та має особливі властивості, виключно або переважно зумовлені характерними для цього географічного місця природними умовами або поєднанням цих природних умов з характерним для даного географічного місця людським фактором.

Основна ідея полягає в тому, що визначені продукти зобов'язані своїми особливими властивостями місцю їхнього походження.

Природні умови, що впливають на товар та додають їм характерних рис, це специфічний клімат, склад ґрунту, рельєф місцевості, висота над рівнем моря, склад та температура води та ін.

Людський фактор включає в себе виробничі традиції, професійну майстерність, культурні традиції та ін.

Іншими словами значна частина найменувань місць походження має відношення до товарів, властивості яких знаходяться одночасно в залежності від природних умов і технологічних особливостей виготовлення.

До цієї групи товарів потрібно віднести продукти харчування, вина, сири, хутра, вироби художніх промислів і багато чого іншого. Наприклад, «Гжель» – це фарфорові вироби, відомі в багатьох країнах світу, вони відзначаються не тільки особливими якостями глини, але й особливою технологією виготовлення, а також майстерністю людей, що їх виготовляють; сир «Рокфор» зумовлюють особливі умови печери, де витримують сир, та досвід людей, які його виготовляють.

Застосування на продукції такого позначення, як найменування місця походження товарів, сприяє її ефективній реалізації, оскільки це позначення набуває значення сертифіката якості, причому, дуже високої і специфічної якості товару.

Приклади найменувань місць походження товарів: «*Миргородська*» (мінеральна вода), «*Сонячна долина*» (вино), «*Моршинська*» (мінеральна вода), «*Боржомі*» (мінеральна вода).

Географічне зазначення походження товару – назва географічного місця, яка вживається для позначення товару, що походить із цього географічного місця та має певні якості, репутацію або інші характеристики, переважно зумовлені характерними для цього географічного місця природними умовами чи людським фактором або їх поєднанням.

Приклади географічних зазначень походження товарів: *вологодське масло*, *Петриківський розпис*, *Богемське скло*. Отже, вирішальними передумовами є характерні умови цього географічного місця і людський фактор. Назву географічного зазначення походження товарів придумала людина.

Кваліфіковане зазначення походження товару підлягає реєстрації в Державній службі інтелектуальної власності України шляхом внесення до Реєстру і діє безстроково від дати їх реєстрації.

Зазначення походження товару може припинити своє існування лише зі зникненням характерних для цього географічного

об'єкта умов, що роблять неможливим подальше виготовлення товару з вказаними в Реєстрі властивостями.

Право на використання вже зареєстрованого зазначення походження товарів засвідчується Свідоцтвом, що діє упродовж 10-ти років від дати подання заявки. Строк дії свідоцтва продовжується Установою на наступні 10 років на підставі заяви, поданої власником свідоцтва, протягом останнього року дії свідоцтва, за умови надання підтвердження спеціально уповноваженого органу, що власник свідоцтва виробляє товар у географічному місці, зазначеному в Реєстрі, а характеристики товару відповідають характеристикам, занесеним до Реєстру. За продовження строку дії свідоцтва сплачується збір.

Основним критерієм надання правової охорони є документальне підтвердження взаємозв'язку місця, особливих якостей, репутації або інших характеристик товару з природними умовами і/або людським фактором зазначеного географічного місця. На відміну від торговельної марки, зареєстрованим зазначенням походження товарів може користуватися не тільки особа, що подала заявку першою, але й інші особи. По суті, перший заявник установлює визначені параметри якості продукції, що фіксуються в державному реєстрі. Особа, що бажає використовувати зареєстроване зазначення походження товарів, повинна забезпечити якість своєї продукції, що відповідає вже зареєстрованим параметрам. Порівняно з торговельною маркою реєстрація зазначення походження товарів забезпечує більш надійний і сильний захист прав товаровиробника.

Право на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару мають:

- особа чи група осіб, які в заявленому місці виробляють товар, особливі властивості, певні якості, репутація або інші характеристики якого пов'язані з цим географічним місцем;
- асоціації споживачів;
- установи, що мають безпосереднє відношення до вироблення чи вивчення відповідних продуктів, виробів, технологічних процесів або географічних місць.

Обсяг правової охорони, що надається реєстрацією права на використання кваліфікованого зазначення походження товару, визначається занесеними до Реєстру і зафіксованими у свідоцтві характеристиками товару та межами географічного місця.

Відповідно до численних міжнародних норм, право на використання географічного зазначення визнається тільки за тими особами, хто виробляє або реалізує товар, що дійсно походить з зазначеного географічного місця, особливі властивості, певні якості чи інші характеристики якого відповідають тим, що внесені до Реєстру.

Власник свідоцтва має право:

- використовувати зареєстроване кваліфіковане зазначення походження товару;
- вживати заходів щодо заборони неправомірного використання кваліфікованого зазначення походження товару особами, які не мають на це права;
- вимагати від осіб, що порушили його права, припинення цих порушень і відшкодування матеріальної та моральної шкоди у встановленому законом порядку.

Реєстрація права на використання кваліфікованого зазначення походження товару не обмежує прав інших осіб на реєстрацію їх прав на його використання.

Власник свідоцтва не має права:

- а) видавати ліцензію на використання кваліфікованого зазначення походження товару;
- б) забороняти (перешкоджати) спеціально уповноваженим органам здійснювати контроль за наявністю в товарі особливих властивостей та інших характеристик, на підставі яких зареєстровано кваліфіковане зазначення походження товару та/або право на його використання.

6.7. Процедура реєстрації зазначення походження товару

Для здійснення державної реєстрації та одержання свідоцтва про реєстрацію права на використання кваліфікованого

зазначення походження товару особа, яка має на це право (заявник), подає заявку до ДП «УКРПАТЕНТ».

Матеріали заявки на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару та/або права на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару складають українською мовою, відповідно до «Правил складання, подання та проведення експертизи заявки на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару та/або права на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару. Заявка повинна стосуватися лише одного зазначення походження товару (табл. 6.1).

Таблиця 6.1 – Склад заявки на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару

Об'єкти права ІВ	Склад заявки
1	2
Торговельна марка	<ul style="list-style-type: none"> - заява про реєстрацію знака; - зображення знака, що заявляється; - перелік товарів і послуг, для яких заявник просить зареєструвати знак, згрупованих за Міжнародною класифікацією товарів і послуг (далі МКТП); - документи, що додаються до заяви
КЗПТ/або право на використання зареєстрованого КЗПТ	<ul style="list-style-type: none"> - заява про реєстрацію назви місця походження товару чи географічного зазначення походження товару та/або права на використання зареєстрованого відповідного кваліфікованого зазначення походження товару з відомостями про заявника та його адреса; - заявлену назву місця походження товару або заявлене географічне зазначення походження товару; - назву товару, для якого заявник просить зареєструвати вказане зазначення походження товару та/або права на використання зареєстрованого відповідного кваліфікованого зазначення походження товару;

Закінчення табл. 6.1

1	2
	<ul style="list-style-type: none"> - назва та межі географічного місця, де виробляється товар і з яким пов'язуються особливі властивості, певні якості або інші характеристики товару; - опис особливих властивостей товару, певних якостей, репутації або інших характеристик товару; - дані щодо використання заявленого кваліфікованого зазначення походження товару на етикетці та при маркуванні товару; - дані про взаємозв'язок особливих властивостей, певних якостей, репутації або інших характеристик товару з природними умовами та/або людським фактором вказаного географічного місця.

Разом із заявкою подаються ще додаткові матеріали, та документ, що підтверджує сплату збору за подання заявки.

У ході проведення експертизи заявки на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару та/або права на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару встановлюється відповідність даних положенням «Закону про зазначення».

У разі коли заявка відповідає цим вимогам, заявку публікують в Офіційному бюлетені «Промислова власність». Протягом шести місяців від дати опублікування будь-яка особа може подати до Укрпатенту заперечення проти реєстрації заявленої назви місця походження товару або географічного зазначення походження товару та/або права на використання зареєстрованого відповідного кваліфікованого зазначення походження товару. Якщо відсутні заперечення або визнання їх є необґрунтованими, Державна служба інтелектуальної власності приймає рішення про реєстрацію цього кваліфікованого зазначення походження товару та/або права на використання вже зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару та повідомляє про це заявника (табл. 6.2).

Таблиця 6.2 – Відомості Державного реєстру України назв місць походження та географічних зазначень походження товарів і прав на використання зареєстрованих кваліфікованих зазначень походження товарів (КЗПТ)

Відомості про реєстрацію КЗПТ			Назва товару, для якого реєструється КЗПТ	Відомості про реєстрацію права на використання зареєстрованих КЗПТ	
Номер реєстрації	Дата реєстрації	Зареєстроване КЗПТ		Номер свідоцтва	Дата реєстрації
1	2	3	4	5	6
1	15.03.2007	МИРГОРОДСЬКА	Мінеральна вода	1/01	15.03.2007
			Мінеральна вода	1/02	11.10.2010
2	15.03.2007	СОНЯЧНА ДОЛИНА	Десертне марочне вино	2/01	15.03.2007
3	15.03.2007	СХІДНИЦЬКА	Мінеральна вода		
4	25.02.2008	ЕССЕНТУКИ	Мінеральна вода	4/01	25.02.2008
	Мінеральна вода 4/03		Мінеральна вода	4/02	10.09.2009
		ЕССЕНТУКИ № 4	10.06.2010		
		ЕССЕНТУКИ № 17	Мінеральна вода	4/04	10.10.2012
			Мінеральна вода	4/05	10.10.2012
5	25.02.2008	НАГУТСКАЯ	Мінеральна вода	5/01	25.02.2008
6	25.02.2008	СЛАВЯНОВСКАЯ	Мінеральна вода	6/01	25.02.2008
7	10.09.2009	НОВИЙ СВІТ	Вина ігристі	7/01	10.09.2009

Закінчення табл. 6.2

1	2	3	4	5	6
8	10.09.2009	ПОЛЯНА КВАСОВА	Мінеральна природна вода	8/01	10.09.2009
9	10.09.2009	МЕНСЬКА ОСТРЕЧ	Мінеральна природна вода	9/01	10.09.2009
10	12.10.2009	ЦАРИЧАНСЬКА	Мінеральна природна вода	10/01	12.10.2009
11	11.05.2010	ТРУСКАВЕЦЬКА	Мінеральна природна вода	11/01	11.05.2010
12	10.02.2011	ЗБРУЧАНСЬКА	Мінеральна природна вода	12/01	10.02.2011
Мінеральна природна вода 12/03		ЗОЛОТА БАЛКА	Мінеральна природна вода	12/02	25.07.2013
			12.05.2014		
13	26.09.2011	ЗОЛОТА БАЛКА	Вина, вина ігристі	13/01	26.09.2011
14	26.09.2011	ТАВРІЯ	Вино, коньяк України	14/01	26.09.2011
15	26.09.2011	МЕГАНОМ	Вино	15/01	26.09.2011
16	26.12.2011	БАЛАКЛАВА	Вина, вина ігристі	16/01	26.12.2011
17	10.02.2012	PROSCIUTTO DI PARMA (ПРОШУТТО ДІ ПАРМА)	Витримана сира шинка	17/01	10.02.2012
18	26.03.2012	РУССКАЯ ВОДКА	Горілка	18/01	26.03.2012
19	25.06.2012	«PARMIGIANO REGGIANO» (ПАРМІДЖАНО РЕДЖАНО)	Сир	19/01	25.06.2012
20	25.07.2013	МАГАРАЧ	Вино	20/01	25.07.2013

6.8. Реєстрація кваліфікованого зазначення походження товару в іноземних державах

Зазначення походження товарів широко використовуються у всьому світі для позначення найрізноманітніших продуктів природного, мінерального, ремісничого, а також промислового і сільськогосподарського походження.

У 2005 р. Євросоюз (далі – ЄС) своїм рішенням повернув всесвітньо відомі зазначення походження товарів споконвічним власникам, заборонивши іншим країнам випускати продукти з такими назвами. Так, наведені нижче назви належать таким країнам:

- «Багет» – Франції;
- «Коньяк» – Франції;
- Сир «Рокфор» – Франції;
- «Шампанське» – Франції;
- «Портвейн» – Португалії;
- «Латте» – Італії;
- «Йогурт» – Болгарії;
- «Мисливські ковбаски» – Польщі;
- «Салямі» – Італії;
- «Шинка» – Польщі;
- «Шпикачки» – Чехії;
- «Чеддер» – Великобританії;
- «Фета» – Греції;
- «Пармезан» – Італії;
- «Спагеті» – Італії.

Україна домоглася дозволу з 2008 р. на використання географічних назв товарів виключно при їх виробництві та продажу на внутрішньому ринку і ринку країн, що не входять до СОТ. Поки обмеження для українських товарів, чії назви збігаються з зазначенням походження товарів ЄС, діють тільки на території країн-членів ЄС.

Імплементация у сфері промислової власності законодавчих норм Європейського Союзу (ЄС) відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС вимагає від українських експортерів,

заради можливості експортувати свій продукт до Європи, не називати, наприклад, «ШАБО» коньяком, замінивши його на «бренд».

Заявка на реєстрацію в іноземній державі кваліфікованого зазначення походження товару, пов'язаного з географічним місцем на території України, може бути подана тільки після його реєстрації в Україні.

Лісабонська система дозволяє отримувати охорону для найменувань місць походження в декількох країнах. Це можна зробити шляхом подання в Міжнародне бюро ВОІВ однієї заявки однією мовою зі сплатою одного набору мита в одній валюті.

Підсумуючи сказане вище, загальна інформація щодо засобів індивідуалізації наведена в табл. 6.3.

Таблиця 6.3 – Загальна характеристика щодо засобів індивідуалізації

Об'єкти права ІВ	Експертиза заявки	Охоронний документ	Термін дії	Обсяг правової охорони визначається	Примітка
торговельна марка	формальна кваліфікаційна	свідоцтво	10	зображенням і зазначеним у свідоцтві переліком товарів і послуг	подовжується щоразу на 10 років
кваліфіковане зазначення походження товару	1. експертиза на відповідність установленим вимогам; 2. публікація відомостей про заявку	внесення в реєстр	діє безстроково	визначається занесеними до реєстру і зафіксованими у свідоцтві характеристиками товару та межами географічного місця	
право на використання кзпт	1. експертиза на відповідність установленим вимогам; 2. публікація відомостей про заявку	свідоцтво	10	визначається занесеними до реєстру і зафіксованими у свідоцтві характеристиками товару та межами географічного місця	подовжується щоразу на 10 років

Контрольні запитання

1. Що означає термін торговельна марка?
2. Суб'єкти права інтелектуальної власності на торговельну марку.
3. Чим визначається обсяг правової охорони торговельної марки?
4. Де діє виключне право на торговельну марку, зареєстровану в Україні?
5. Термін дії виключних прав на торговельну марку.
6. Які умови надання правової охорони знаку для товарів і послуг?
7. Які позначення не можуть одержати правову охорону як торговельна марка?
8. З якого моменту діють права, що впливають зі свідомства на торговельну марку?
9. Після встановлення дати подання заявки на знак для товарів і послуг які етапи експертизи проходить заявка?
10. Що таке комерційне найменування?
11. Що таке географічне зазначення?
12. Як охороняється географічне зазначення?
13. Що таке найменування місця походження товару?
14. Яка різниця між географічним зазначенням і торговельною маркою?

Рекомендована література

1. Цивільний Кодекс України. Книга четверта. Право інтелектуальної власності (від 16.01.2003 № 435-IV).
2. Право інтелектуальної власності. Академ. курс: Підруч. для студ. вищ. навч. закладів / За ред. д.ю.н. О. П. Орлюк, д.ю.н. О. Д. Святоцького. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2006. – 720 с.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2-х т./ 2-е вид., перероб. і доп / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – Т. 1, 348 с.

Глава 7.

Сучасні погляди на інститут права інтелектуальної власності

Згадаємо, що Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), прийнята в Стокгольмі 14 липня 1967 р., передбачає, що інтелектуальна власність має включати права на літературні, художні і наукові твори; виконавську діяльність артистів, фонограми і радіопередачі; винаходи у всіх сферах людської діяльності; наукові відкриття; промислові зразки; товарні знаки, знаки обслуговування та комерційні найменування і позначення; охорону від недобросовісної конкуренції, а також права, щодо всіх інших об'єктів, що виникають внаслідок інтелектуальної праці в галузях промисловості, науки, літератури та мистецтва.

Становлення концепції законодавства в галузі інтелектуальної власності ще не закінчено. Починаючи від зародження двох головних напрямів інтелектуальної власності, а саме промислової власності й авторського права, інші форми розвивалися й одержували визнання або як складові вже існуючих видів інтелектуальної власності, або як нові галузі. Так серед дослідників інтелектуальної власності було введено ще один напрям, до якого належать об'єкти інтелектуальної власності, що не ввійшли до промислової власності й авторського права. В цьому напрямі розглядають права на наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції, компонування інтегральної мікросхеми, селекційні досягнення (сортів рослин та породи тварин), комерційну таємницю.

7.1. Право інтелектуальної власності на наукове відкриття

Найважливішим джерелом розвитку людства є наукові відкриття. Відкриття – основний результат фундаментальних

наукових досліджень, на основі яких створюються нові винаходи та технології.

Науковим відкриттям визнається встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання.

Основними ознаками відкриття є світова новизна, достовірність і фундаментальність (рис. 7.1). Новизна відкриття встановлювалась на дату пріоритету, коли вперше було сформульовано відкриття, або на дату опублікування його основних положень. Важливим критерієм визнання відкриття є те, що досягнення не повинно бути звичайним науковим положенням, а мати фундаментальний характер, тобто вносити докорінні зміни у рівень наукового пізнання. Також наукове положення, що заявляється як відкриття, має бути доведеним, відповідати дійсності, тобто бути достовірним.

Відкриття не може бути об'єктом будь-якого виключного права будь-яких осіб чи держав. Проте права на пріоритет відкриття, право авторства, назви тощо, безперечно, підлягають правовій охороні, як і будь-яке інше право. Цей висновок ґрунтується на міжнародному визнанні відкриттів.

Історично склалося, що авторство на наукове відкриття закріплювалось публікацією, де було викладено суть виявлених закономірностей чи явищ. З тих джерел ми дізналися про роботи великих вчених, таких як Аристотель, Галілей, Ньютон, Менделєєв та ін.

Законодавство не закріплює за авторами відкриттів або іншими особами виключних прав на об'єкт. З моменту оприлюднення відкриття стає загальним надбанням і тому може вільно використовуватись як при проведенні прикладних наукових досліджень, так і при розробках нових технічних рішень.

Відповідно до ст. 458 Цивільного кодексу України (ЦКУ) автор має право надати науковому відкриттю своє ім'я або спеціальну назву.

В частині 2 зазначеної статті право на наукове відкриття засвідчується дипломом та охороняється у порядку, встановленому законом.

Рисунок 7.1 – Ознаки наукового відкриття

Необхідно зазначити, що, на жаль, на сьогоднішній день в Україні так і не ухвалений Закон «Про охорону прав на наукові відкриття», проект якого було прийнято Верховною Радою VI скликання в першому читанні (14.06.2005). У проекті визначаються порядок надання правової охорони науковим відкриттям, його норми спрямовані на охорону особистих немайнових і майнових прав авторів наукових відкриттів.

7.2. Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію

Майже кожна людина в своєму житті щось удосконалювала. Нові ідеї та пропозиції полегшують її життєдіяльність, дозволяють раціонально (розумно) використовувати будь-які ресурси.

Раціоналізаторство є невід'ємною складовою частиною виробничої діяльності, що не може розвиватися без постійного і систематичного удосконалення. Воно спрямоване на удосконалення продукції, технології самого виробництва, техніки та іншого обладнання і стосується будь-якої сфери – промисловості, транспорту, оборони, охорони здоров'я, сільського господарства тощо. Широке використання пропозицій, спрямованих на удосконалення процесів суспільно корисної праці, і дає достатньо помітний позитивний ефект¹. Для всіх провідних компаній характерним є принцип «не залишати жодної пропозиції, навіть невизначної, без відповіді».

В свою чергу, раціоналізатори отримують як матеріальну винагороду, так і моральний стимул. Наприклад, в японській компанії «Тойота» щороку подають близько мільйона пропозицій. Всі пропозиції неодмінно розглядаються на різних рівнях управління компанією. Результати розгляду публікуються в газеті компанії, що дає можливість кожному працівникові відчувати важливість своєї роботи та увагу з боку адміністрації. Понад 90 % поданих пропозицій впроваджується у виробництві.

Своїм масовим застосуванням раціоналізаторські пропозиції інколи здатні давати більший економічний ефект, ніж винаходи. Саме тому раціоналізаторство як форма творчості заслуговує на всіляке заохочення і стимулювання, а його результати – раціоналізаторські пропозиції – потребують надійної правової охорони.

¹ Право інтелектуальної власності. Академ. курс: підруч. для студ. вищ. навч. закладів / За ред. д.ю.н. О. П. Орлюк, д.ю.н. О. Д. Святоцького. – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2006. – 720 с.

Правова охорона раціоналізаторських пропозицій в Україні забезпечується нормами Цивільного кодексу України (глава 41 «Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію»).

Згідно з ЦКУ, раціоналізаторською є визнана юридичною особою пропозиція, яка містить технологічне (технічне) або організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності.

Об'єктом раціоналізаторської пропозиції може бути матеріальний об'єкт або процес.

До раціоналізаторської пропозиції за загальним правилом встановлюється три необхідні вимоги:

- 1) вона має стосуватися профілю підприємства, якому ця пропозиція подана;
- 2) має бути новою;
- 3) має бути корисною підприємству, якому вона подана.

Раціоналізаторська пропозиція подається тому підприємству, якому відповідає за профілем його діяльності. При цьому немає значення, де працює раціоналізатор і чи працює він взагалі. Раціоналізаторська пропозиція стосується діяльності підприємства, якщо вона може бути використана в технологічному процесі цього підприємства, у продукції, що ним виробляється, у задіяній техніці або матеріалах.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію є її автор та юридична особа, якій ця пропозиція подана. Автор раціоналізаторської пропозиції має право на добросовісне заохочення від юридичної особи, якій ця пропозиція подана. Юридична особа, яка визнала пропозицію раціоналізаторською, має право на використання цієї пропозиції у будь-якому обсязі.

Обсяг правової охорони раціоналізаторської пропозиції визначається її описом, а також кресленнями, якщо вони подані.

7.3. Право інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми

Компонування інтегральної мікросхеми, топографія інтегральної мікросхеми, топологія інтегральної мікросхеми – всі ці терміни не мають жодних відмінностей по суті їх визначення. Але ж глава 40 Цивільного кодексу України висвітлює право інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми. Поряд із цим в Україні діє Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем». У деяких країнах (наприклад, Росії, Білорусі) використовується термін «топологія інтегральної мікросхеми». В англomовному тексті Угоди ТРІПС¹ Розділ 6 Частини II має назву *Layout-Designs (Topographies) Of Integrated Circuits*, що в офіційному перекладі українською мовою визначено як «компонування (топографії) інтегральних мікросхем».

Потрібно зазначити, що прагнення українських законодавців до гармонізації національного законодавства до міжнародних норм потребує внесення термінологічних змін у чинні нормативно-правові акти, що регулюють правовідносини стосовно зазначеного об'єкта права інтелектуальної власності.

Взагалі інтегральна мікросхема (ІМС) являє собою частину напівпровідникової пластини, в об'ємі і на поверхні якої сформовані елементи напівпровідникової мікросхеми, міжелементні з'єднання і контактні площадки.

Отже, розробка ІМС наближається за своєю суттю до технічного рішення, права на яке вже традиційно забезпечуються нормами патентного права, але ж специфіка ознак, що характеризують таке рішення (в якісному і, особливо, в кількісному відношенні, зважаючи на надто велику кількість елементів у сучасних ІМС), виявила, що воно неприйнятне до правової охорони у традиційній формі, тому права розробників компонування ІМС у багатьох країнах захищаються спеціальним законодавством.

¹ Угода ТРІПС – угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності.

Визначення поняття топографія інтегральної мікросхеми надано в ст. 1 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» (далі – Закон).

Топографія інтегральної мікросхеми (ІМС) – це зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів ІМС та з'єднань між ними. Матеріальним носієм топографії є кристал ІМС – мікроелектронний виріб кінцевої або проміжної форми, призначений для виконання функцій електронної схеми, елементи і з'єднання якого неподільно сформовані в об'ємі і (або) на поверхні матеріалу, що становить основу такого виробу, незалежно від способу його виготовлення.

Компонування ІМС придатне для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо воно є оригінальним. Оригінальним, згідно із ст. 5 Закону, є будь-яке компонування ІМС, створене в результаті інтелектуальної, творчої діяльності автора, і якщо воно не отримано шляхом прямого відтворення (копіювання) іншого компонування ІМС, має відмінності, що надають йому нових властивостей, та не було відомим у галузі мікроелектроніки до дати подання заявки на компонування ІМС до Державного підприємства «Український інститут промислової власності» або до дати її першого використання. При цьому компонування ІМС визнається оригінальним доти, доки не доведено протилежне. Одним із доказів відсутності оригінальності може бути, зокрема, загальновідомість компонування ІМС розробникам і виробникам ІМС на дату його створення. У разі спору це питання вирішується Апеляційною палатою Державної служби інтелектуальної власності або у судовому порядку. При цьому необхідно орієнтуватися на знання середнього фахівця і ступінь доступності матеріалів, що містять інформацію щодо компонування ІМС, відносно якого виник спір. Компонування ІМС, що містить елементи, відомі в галузі мікроелектроніки на дату подання заявки або на дату першого її використання, може бути визнаним оригінальним і отримати правову охорону тоді, коли сукупність (комбінація) елементів

компонування є оригінальною, тобто є результатом інтелектуальних зусиль її творця. Не може бути визнане оригінальним те компонування ІМС, заявка на яке подана до Державної служби інтелектуальної власності пізніше, ніж через два роки від дати його першого використання.

Згідно із ст. 4 Закону, охорона прав не поширюється на ідеї, способи, системи, технологію або закодовану інформацію, що можуть бути втілені в компонування ІМС.

Набуття права інтелектуальної власності на компонування ІМС засвідчується свідоцтвом. Свідоцтво – документ, що підтверджує реєстрацію Державною службою інтелектуальної власності топографії ІМС і засвідчує виключне право власності на цю топографію ІМС. Строк дії свідоцтва становить десять років від дати подання заявки або від дати першого використання топографії ІМС за умови, що від цієї дати до дати подання заявки минуло не більше ніж два роки. Дата першого використання топографії ІМС – це дата, коли використання топографії ІМС стало відомим у галузі мікроелектроніки.

Обсяг правової охорони компонування ІМС визначається зображенням цього компонування на матеріальному носіїві. Умови та порядок видачі свідоцтва встановлюються законом.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на компонування ІМС є:

- автор компонування інтегральної мікросхеми;
- інші особи, які набули прав на компонування інтегральної мікросхеми за договором чи законом.

Майнові права інтелектуальної власності (рис. 7.2) на компонування інтегральної мікросхеми належать володільцю відповідного свідоцтва, якщо інше не встановлено законом чи договором. Вони є чинними з дати, наступної за датою їх державної реєстрації за умови підтримання чинності цих прав відповідно до закону. Строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на компонування ІМС спливає через десять років, що відліковуються від дати подання заявки на компонування ІМС в установленому законом порядку. Чинність

майнових прав інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми може бути припинено достроково за ініціативою особи, якій вони належать, якщо це не суперечить умовам договору, а також в інших випадках, передбачених законом. У разі припинення чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на компонування ІМС воно може вільно та безоплатно використовуватися будь-якою особою, за винятками, встановленими законом.

Рисунок 7.2 – Майнові права інтелектуальної власності на компонування ІМС

Чинність достроково припинених виключних майнових прав інтелектуальної власності на компонування ІМС може бути відновлено у порядку, встановленому законом, за заявою особи, якій ці права належали у момент їх припинення.

Відповідно до законодавства України для компонування ІМС введено поняття попереднього користувача. Отже, будь-яка особа, яка до дати подання заявки на компонування ІМС або, якщо було заявлено пріоритет, до дати пріоритету заявки в інтересах своєї діяльності добросовісно використала компонування ІМС в Україні або здійснила значну і серйозну підготовку для такого використання, має право на безоплатне продовження такого використання або використання, яке передбачалося зазначеною підготовкою. Таке право може передаватися або

переходити до іншої особи тільки разом із підприємством чи діловою практикою або з тією частиною підприємства чи ділової практики, в яких було використано компонування інтегральної мікросхеми або здійснено значну і серйозну підготовку для такого використання.

Правова охорона топографії ІМС може бути здійснена шляхом її реєстрації уповноваженим на це державним органом – Державною службою інтелектуальної власності України. Особа, яка бажає зареєструвати топографію ІМС і має на це право (заявник), подає заявку на її реєстрацію до Укрпатенту.

Заявка на реєстрацію складається українською мовою і повинна містити:

- заяву про реєстрацію топографії ІМС;
- матеріали, що ідентифікують топографію ІМС;
- реферат у двох примірниках, що містить назву ІМС, що містить топографію; найменування заявника; галузь застосування, призначення або функції ІМС; вид технології, яка використовується для виготовлення ІМС.

Після встановлення дати подання заявки та за наявності документа про сплату державного мита за реєстрацію топографії ІМС Укрпатент у тримісячний строк проводить експертизу заявки за формальними ознаками. Реєстрація топографії ІМС здійснюється під відповідальність заявника за її охороноспроможність. Державна служба інтелектуальної власності публікує відомості про реєстрацію топографії ІМС в офіційному бюлетені. Після реєстрації топографії ІМС Державна служба інтелектуальної власності видає заявнику свідоцтво. Відомості про зареєстровану топографію ІМС, на яку видано свідоцтво, заносяться до Державного реєстру України топографій ІМС.

7.4. Право інтелектуальної власності на сорт рослин

Охорона нових сортів рослин є ще одним аспектом прав інтелектуальної власності і сприяє визнанню досягнень селекціонерів нових сортів рослин за допомогою надання їм на обмежений термін виключних прав.

Правова охорона надається новим сортам рослин з метою захисту інтересів селекціонерів як стимул до розробки покращуваних сортів рослин для сільського господарства, садівництва і лісництва. Покращувані сорти є необхідним економічно ефективним засобом для поліпшення характеристик і якості рослин всіх видів. Виведення нових сортів рослин потребує значних вкладень професійних, трудових і матеріальних ресурсів, коштів і часу. Можливість отримання певних виключних прав відносно нового сорту надає удачливому селекціонеру розумну можливість відшкодувати його витрати і накопити засоби, необхідні для подальших вкладень. Через відсутність таких прав селекціонером важче досягти цих цілей, оскільки у нього немає правових засобів, за допомогою яких можна перешкоджати іншим особам розводити насіння або інший матеріал розмноження, отриманий селекціонером, і продавати сорт у комерційному масштабі.

Дії, пов'язані з реєстрацією сорту рослини в Україні, регламентуються законом України «Про охорону прав на сорти рослин». Відповідно до закону можуть виникати такі права на сорт рослини:

- авторське право;
- право на сорт;
- право на поширення сорту;

Ці права захищаються свідоцтвом про авторство (рис. 7.6), патентом (рис. 7.4) і свідоцтвом про державну реєстрацію сорту (рис. 7.5.).

Для набуття правової охорони на нові сорти, вони повинні відповідати спеціальним критеріям (рис. 7.3):

- новизні;
- вирізняльності;
- однорідності;
- стабільності.

Новизна гарантує, що сорт ще не використовувався в комерційних цілях. Це винятково правова, а не технічна оцінка.

Існують три технічні оцінки: вирізняльність, однорідність і стабільність. Розглянемо їх по черзі.

Сорт вважається таким, що задовольняє критерію **вирізняльності**, якщо він явно відрізняється від будь-якого іншого сорту, що є загальновідомим на момент подання заявки. Висновок із цього питання повинен давати фахівець.

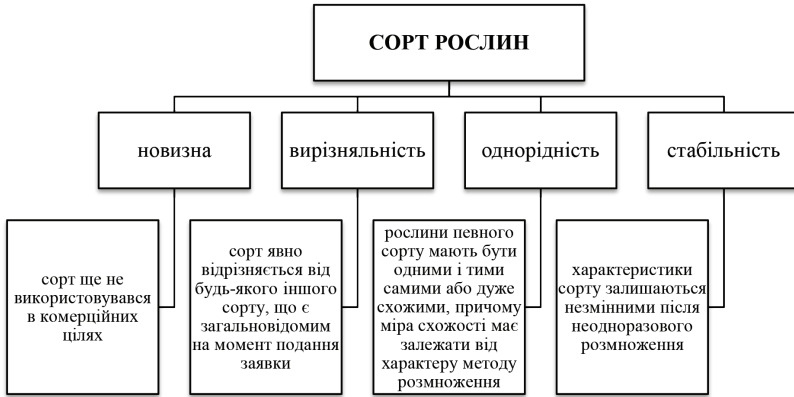

Рисунок 7.3 – Критерії охороноспроможності сорту рослин

Однорідність означає, що рослини певного сорту мають бути одними і тими самими або дуже схожими, причому міра схожості має залежати від характеру методу розмноження.

Сорт вважається таким, що задовольняє критерію **стабільності**, якщо його характеристики залишаються незмінними після неодноразового розмноження.

Всі ці три останні технічні критерії надання прав селекціонерам необхідно досліджувати перед тим, як права можуть бути надані. Така експертиза проводиться уповноваженими експертними органами.

У складі Міністерства аграрної політики створено Державну службу з охорони прав на сорти рослин (Держсортслужба) і їй підпорядковано Український інститут експертизи сортів рослин, інспекції з охорони прав на сорти рослин, державні сортодослідні

станції, лабораторії та інші заклади експертизи, всі ці підприємства становлять державну систему охорони прав на сорти рослин.

Сорту обов'язково присвоюється назва, яка повинна його однозначно ідентифікувати і відрізнитися від будь-якої іншої назви існуючого в Україні сорту того самого чи спорідненого виду. Назва сорту включає його родове чи видове позначення і власну назву. Власна назва може бути представлена будь-яким словом, комбінацією слів, комбінацією слів і цифр або комбінацією літер і цифр.

Для того щоб визначити, чи можливо на сорт, що заявляється, видати патент, експертний орган – Український інститут експертизи сортів рослин проводить експертизу. Експертиза включає формальну та кваліфікаційну експертизи.

Кваліфікаційна експертиза визначає новизну, проводить експертизу назви сорту, далі наступає етапу проведення комплексу досліджень (польових, лабораторних, аналітичних) щодо визначення відповідності сорту критеріям патентоспроможності – несхожості, однорідності, стабільності – і відповідності сорту критеріям можливості поширення в Україні.

У разі виконання усіх цих вимог кваліфікаційна експертиза приймає рішення про виникнення прав на сорт рослини, та заявнику видаються патент, свідоцтво про держреєстрацію сорту і свідоцтво про авторство на сорт (якщо автором є заявник). Якщо сорт не відповідає критеріям новизни, проте, відповідає іншим критеріям патентоспроможності, то приймається рішення про видачу свідоцтва про державну реєстрацію.

Набуття права інтелектуальної власності на сорт засвідчується патентом на сорт рослин (рис. 7.4.), право на поширення сорту засвідчується свідоцтвом про державну реєстрацію сорту рослин (рис. 7.5).

Свідоцтва про авторство (рис. 7.6) на сорт рослини видається у разі, якщо заявник є автором нового сорту.

Обсяг правової охорони сорту, на який видано патент, визначається сукупністю ознак, викладених у занесеному до Реєстру патентів описі сорту. Умови та порядок видачі патенту і свідоцтв встановлюються законом.

Рисунок 7.4 – Зразок патенту України на сорт рослин

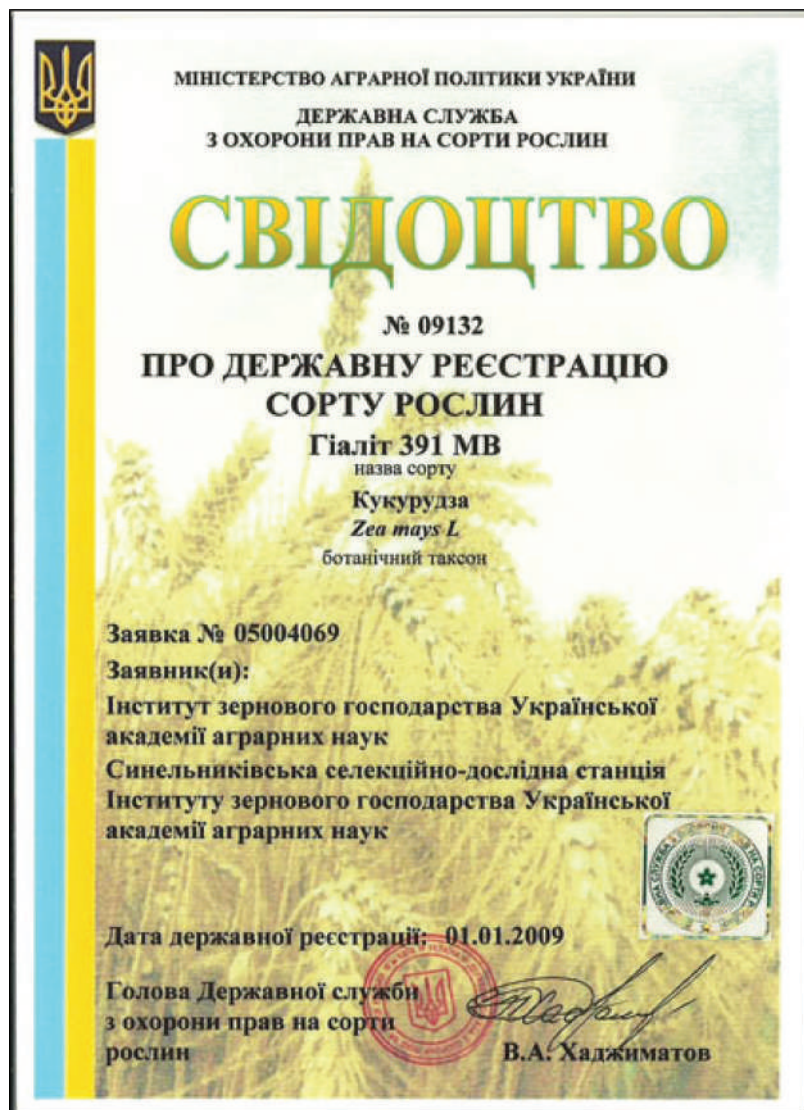

Рисунок 7.5 – Зразок свідоцтва про державну
реєстрацію сорту рослин

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА
З ОХОРОНИ ПРАВ НА СОРТИ РОСЛИН

СВІДОЦТВО

№ _____

**ПРО АВТОРСТВО
НА СОРТ РОСЛИН**

назва сорту

ботаничний таксон

Заявка № _____

Автор(и): _____

**Голова Державної служби
з охорони прав на сорти
рослин**

(підпис)

(ініціали, прізвище)

М.П.

Рисунок 7.6 – Зразок свідоцтва про авторство на сорт рослин

Суб'єктами права інтелектуальної власності на сорт рослин є:

- автор сорту рослин;
- інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин за договором чи законом.

Згідно з законодавством, право інтелектуальної власності на сорт рослин становлять такі види прав:

- особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, засвідчені державною реєстрацією;
- майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, засвідчені патентом;
- майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин, засвідчене державною реєстрацією.

Майнові права інтелектуальної власності (Рис. 7.7) на сорт рослин належать володільцю патенту, якщо інше не встановлено договором чи законом.

Вони є чинними з дати, наступної за датою їх державної реєстрації за умови підтримання чинності цих прав відповідно до закону.

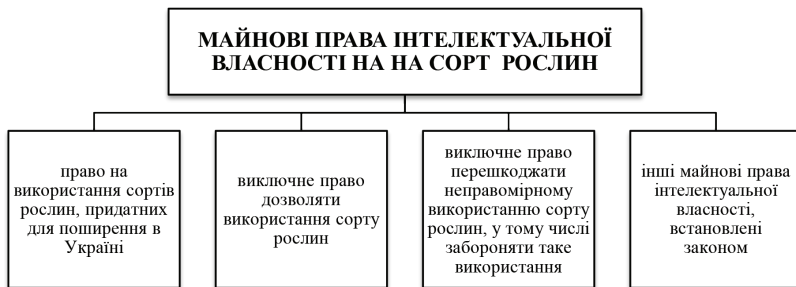

Рисунок 7.7 – Майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин

Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин спливає через тридцять років, а щодо дерев та винограду – через тридцять п'ять років, що відліковуються

з 1 січня року, наступного за роком державної реєстрації цих прав. Чинність виключних майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин може бути припинено достроково або поновлено у випадках та у порядку, встановлених законом. Право на поширення сорту рослин є чинним з дати, наступної за датою його державної реєстрації, та діє безстроково за умови підтримання чинності цього права відповідно до закону. Чинність виключних майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин може бути припинено достроково або поновлено у випадках та у порядку, встановлених законом.

Для розширення експортно-імпортних операцій з насінням нових сортів необхідно забезпечити правовий захист сортів у різних країнах. Більшість країн, які ввели права селекціонерів, зробили це з використанням спеціального законодавства на основі Конвенції *UPOV*, адміністративні функції якої виконує Відомство Союзу, розташоване в Женеві. Організація, що здійснює нагляд за охороною нових сортів рослин, називається *UPOV*, що є скороченням за першими буквами французької назви організації *Union Internationale pour la Protection des Obtention Vegetales*.

Одна з важливих функцій Союзу *UPOV* полягає в тому, щоб сприяти селекціонерам у набутті охорони в декількох країнах. Діяльність Союзу *UPOV* значно спрощує цю процедуру, оскільки сприяє тому, щоб держави-члени визнавали результати технічної експертизи, що проводиться в інших державах-членах, це істотно скорочує витрати і зусилля, необхідні для набуття правової охорони в декількох країнах.

7.5. Комерційна таємниця

У Цивільному кодексі поняття комерційної таємниці трактується як інформація, що є секретною в тому розумінні, якщо вона має дійсну або потенційну комерційну цінність через невідомість її третім особам, до неї немає вільного доступу на законній підставі, і власник інформації вживає заходів до охорони її конфіденційності. Право на комерційну таємницю діє

доти, доки відомості, які вона містить, знаходяться в секреті, тобто зберігається фактична монополія власника на інформацію. Комерційна таємниця є одним із найуніверсальніших об'єктів інтелектуальної власності. Під поняття комерційної таємниці можуть підпадати найрізноманітніші відомості і знання технічного характеру, так і організаційного або фінансового. Наприклад, комерційною таємницею може бути промисловий секрет. До промислових секретів фірми належать основні виробничі показники, проекти, технологічні інструкції, результати перевірок і випробувань, опис зразків продукції на сировині, опис експериментів, оцінка якостей процесів і виробів, дослідницькі звіти, карти контролю якості, інструкції з підготовки кадрів, вартісні показники, дослідження ринку, список покупців, умови постачань і стратегії на ринку, прогнози та ін.

Це може бути винахід, який роботодавець умисно зберігає в таємниці, тобто прийняв рішення не подавати заявку, або елемент винаходу, свідомо не включений в опис при поданні заявки. Наприклад, рецептура та технологія виготовлення напою Coca-cola охороняється як комерційна таємниця.

Якщо потрібно охороняти оригінальний спосіб управління підприємством, або персоналом – це теж є комерційна таємниця. Таким чином, до комерційної таємниці можуть бути віднесені:

- технологія виробництва;
- технологічні прийоми й устаткування;
- модифікації раніше відомих технологій і процесів;
- результати і програми НІОКР;
- перспективні методи управління;
- цінова і збутова політика;
- порівняльні характеристики власного асортименту і товарів конкурентів щодо якості,
- зовнішній вигляд, упаковка та ін;
- виробничі, комерційні і фінансово-кредитні відносини з партнерами; плани підприємства щодо розширення (згортання) виробництва; факти проведення переговорів з питань купівлі-продажу;

- дані, що можуть бути використані для завдання збитку репутації підприємства (фірми);
- інформація про кадри (плинність кадрів, провідні фахівці і місця їх роботи за сумісництвом);
- наявність сил і умов для захисту комерційної таємниці, а також інші відомості.

Але відповідно до законодавства встановлюється обсяг відомостей, які не можуть становити комерційну таємницю.

Зокрема, не можуть становити комерційну таємницю:

- державні секрети;
- установчі документи підприємства;
- документи, що дозволяють займатися господарською діяльністю;
- інформація за всіма встановленими формами державної звітності;
- дані, потрібні для обчислення й сплати податків (інших обов'язкових платежів), та документи про їх сплату й платоспроможність підприємства, установи, організації тощо;
- відомості про чисельність працюючих, їх заробітну плату й умови праці;
- відомості про забруднення довкілля, порушення антимонопольного законодавства, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю населення.

Хоча комерційна таємниця – це особливий різновид об'єктів інтелектуальної власності, і для визнання об'єкта, що охороняється як комерційна таємниця, не вимагається державна реєстрація і сплата державного мита, проте, комерційна таємниця повинна відповідати встановленим законом критеріям охороноспроможності.

Законодавством встановлено такі критерії охороноспроможності комерційної таємниці:

- ця інформація повинна мати дійсну або потенційну комерційну цінність через невідомість її третім особам;
- до цієї інформації не має бути вільного доступу на законній підставі;

– потрібно, щоб власник інформації вживав адекватних заходів до її охорони.

Статтею 420 ЦКУ визначено, що комерційнатаємниця є об'єктом інтелектуальної власності.

Правовласниками комерційної таємниці можуть виступати в цивільному обороті юридичні особи і громадяни, зареєстровані як індивідуальні підприємці.

Відповідно майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визначила інформацію як комерційну таємницю, якщо інше не визначене договором.

Таким чином, до майнових прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать:

- право на використання комерційної таємниці;
- виключне право дозволяти використання комерційної таємниці;
- виключне право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом (ст. 506 ЦКУ).

Термін дії права інтелектуальної власності на комерційну таємницю обмежується терміном існування сукупності ознак комерційної таємниці, визначених ЦКУ.

Держава відвіку сприяє збереженню комерційної таємниці.

Наприклад, відомий хімічний гігант «Дюпон» будував підприємство з виробництва метанолу новим методом, який становив комерційну таємницю компанії. Однак метод міг бути розкритий фахівцями при візуальному огляді обладнання. Щоб уникнути цього, «Дюпон» звів високу огорожу навколо будівництва. А конкуренти у відповідь найняли літак, який – без всякого порушення закону! – Облетів територію будівництва і зробив з повітря кілька фотографій.

Метод був розгаданий, але «Дюпон» подав на конкурентів в суд, вимагаючи заборонити їм використовувати комерційну таємницю, здобуту таким способом. Суд погодився з позива-

чем, визнавши, що було б несправедливо вимагати від компанії «Дюпон» зводити над будівництвом дах лише для того, щоб приховати особливості будівництва. А оскільки іншого способу розкрити комерційну таємницю не було, суд зробив висновок, що обліт літаком конкурентами території будівництва був спробою з «негідними засобами».

Існують і інші приклади збереження комерційної таємниці:

- спосіб виготовлення фарфору був відомий у Давньому Китаї в 200-і роки до нашої ери. Але китайці тримали секрет його виробництва в таємниці;

Рисунок 7.8 – Китайський фарфор

- рецепт напою Соса-Солa вже сто двадцять років зберігається в таємниці, навіть продаючи ліцензії, фірма не розкриває комерційну таємницю напою, а називає лише концентрації, до яких необхідно розчиняти порошок, що поставляється нею;

Рисунок 7.9 – Логотип Соса-Солa

— іспанська роздрібна мережа модного одягу ZARA використовує власну інформаційну систему для скорочення виробничого циклу, тобто часу з моменту визначення нової модної тенденції до випуску кінцевого продукту, всього до 30 днів. Щодня в компанію надходить безліч електронних повідомлень від менеджерів магазинів, які повідомляють про появу нових тенденцій, тканин або кроїв, на основі яких дизайнери можуть оперативно розробити нові колекції. Обрана тканина тут же автоматично розкроюється і прямує в майстерні. Високотехнологічна система розподілу, що включає близько 200 кілометрів підземних стрічкових транспортерів і понад 400 перевантажувальних спусків, дозволяє забезпечити відвантаження готової продукції та її доставку в магазини протягом 48 годин.

Рисунок 7.10 – Логотип ZARA

Органи державної влади зобов'язані охороняти від недобросовісного комерційного використання інформацію, яка є комерційною таємницею та створення якої потребує значних зусиль і яка надана їм з метою отримання встановленого законом дозволу на діяльність, пов'язану з фармацевтичними, сільськогосподарськими, хімічними продуктами, що містять нові хімічні сполуки. Ця інформація охороняється органами державної влади також від розголошення, крім випадків, коли розголошення необхідне для забезпечення захисту населення або не вжито заходів щодо її охорони від недобросовісного комерційного використання.

Контрольні запитання

1. Дайте визначення наукового відкриття.
2. Ознаки наукового відкриття.
3. Об'єкти раціоналізаторської пропозиції.
4. Вимоги до раціоналізаторської пропозиції.
5. Суб'єкти права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію.
6. Обсяг правової охорони раціоналізаторської пропозиції.
7. Дайте визначення топографії інтегральної мікросхеми.
8. Суб'єкти права інтелектуальної власності на компонування ІМС.
9. Майнові права інтелектуальної власності на компонування ІМС.
10. Як отримати свідоцтво України на топографію інтегральної мікросхеми?
11. Обсяг правової охорони топографії ІМС.
12. Чому нові сорти рослин повинні мати правову охорону?
13. Критерії охороноспроможності сорту рослин.
14. Майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, засвідчені патентом.
15. Термін, на який можна отримати правову охорону на сорт рослин.
16. Визначити поняття комерційна таємниця.
17. Критерії охороноспроможності комерційної таємниці.
18. Відомості, які не належать до комерційної таємниці.

Рекомендована література

1. Цивільний Кодекс України. Книга четверта. Право інтелектуальної власності (від 16.01.2003 № 435-IV).
2. Право інтелектуальної власності. Академ. курс: підруч. для студ. вищ. навч. закладів / за ред. д.ю.н. О. П. Орлюк, д.ю.н. О. Д. Святоцького. – К. : вид. дім «Ін Юре», 2006. – 720 с.

3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. / 2-е вид., перероб. і доп / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – Т. 1, 348 с.

4. Коммерческая тайна и право на пресечение недобросовестной конкуренции [Електроний ресурс]. – Режим доступа: <http://patent.ua/publication.php>.

Глава 8.

Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності

Попередні глави були присвячені розумінню того, що ж є інтелектуальна власність, які об'єкти до неї належать та як і у кого виникають права інтелектуальної власності.

Особи, яким належать майнові права інтелектуальної власності, мають виключні права дозволяти зацікавленим особам використання належного їм об'єкта права інтелектуальної власності. Це повноваження може бути реалізоване шляхом видачі ліцензій чи укладення ліцензійних договорів з іншими особами.

Види договорів щодо розпорядження об'єктами права інтелектуальної власності визначені в главі 75 Цивільного кодексу України (ЦК), яка називається «Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності», главі 76 ЦК «Комерційна концесія» та спеціальними законами в тій частині, в якій вони не суперечать нормам ЦК.

Згідно зі ст. 1107 ЦК, в Україні розпорядження майновими правами інтелектуальної власності здійснюється на підставі таких договорів (рис. 8.1):

- ліцензії на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- ліцензійного договору;
- договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності;
- іншого договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Невичерпний перелік зазначених договорів зумовлений неможливістю законодавчого врегулювання всіх договірних відносин у сфері інтелектуальної власності.

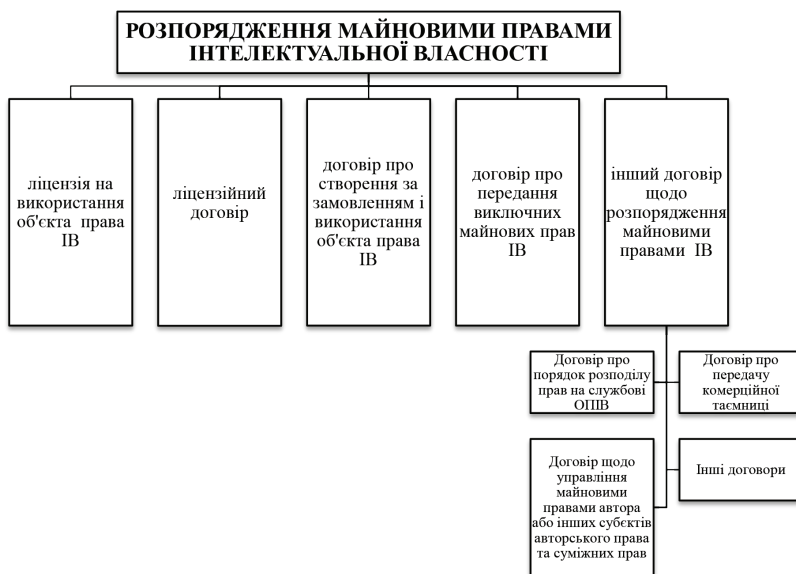

Рисунок 8.1 – Схема розпорядження майновими правами інтелектуальної власності

8.1. Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності

З латині «ліцензія» (*licentia*) означає дозвіл. Надання ліцензій широко використовується в багатьох країнах світу як розпорядження майновими правами інтелектуальної власності

Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності – це письмове повноваження, видане особою, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензіаром), іншій особі (ліцензіату), яке надає їй право на використання цього об'єкта в певній обмеженій сфері.

Ліцензіар видає дозвіл на використання належного йому об'єкта інтелектуальної власності не конкретній особі, а будь-якій особі, яка за право скористатися наданим дозволом буде

дотримуватися зазначених у ліцензії умов. Ліцензії як односторонні правочини на практиці достатньо поширені щодо комп'ютерних програм. У цьому випадку покупець матеріального носія, на якому записана комп'ютерна програма (наприклад, диск), може скористатися об'єктом інтелектуальної власності лише в обумовлених ліцензією межах¹.

Видати ліцензію можливо лише відносно того об'єкта інтелектуальної власності, права на який чинні. Наприклад, якщо заявка на торговельну марку ще тільки подана, а свідоцтво не отримано, то видавати ліцензію на використання цієї торговельної марки власник не має права. Такий договір буде нікчемним, тобто нечинним. Але можливо видати ліцензію на об'єкти, права на які чинні без охоронного документа, тобто не підлягають обов'язковій реєстрації. Наприклад, це стосується об'єктів авторського права, або комерційної таємниці.

Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності може бути виключною, одиничною, невиключною, а також іншого виду, що не суперечить закону (рис. 8.2). Ці ліцензії відрізняються залежно від того, наскільки виключена конкуренція правовласника й інших осіб зі сфери діяльності ліцензіата. У кожній конкретній ситуації на вибір виду ліцензії впливає характер об'єкта (винахід, корисна модель, промисловий зразок, торговельна марка та ін.) і обсяг ринку.

Виключна ліцензія видається лише одному ліцензіату в межах переданих по ліцензії прав і виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері. Тобто така ліцензія надає ліцензіату практично монопольне право використовувати у відповідному обсязі надані йому права на певному ринку.

¹ Право інтелектуальної власності. Академ. курс: підруч. для студ. вищ. навч. закладів / За ред. д.ю.н. О. П. Орлюк, д.ю.н. О. Д. Святоцького. – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2006. – 720 с.

Рисунок 8.2 – Види ліцензій

Тобто в період дії виключної ліцензії в обумовлених нею межах на ринку може користуватися цим об'єктом інтелектуальної власності лише одна особа – ліцензіат. Видаючи виключну ліцензію, Правовласник (ліцензіар) відмовляється від права самостійно використовувати цей об'єкт та видавати ліцензії іншим особам на аналогічних умовах. Так, наприклад, володілець патенту України на винахід може видати виключну ліцензію на використання винаходу на території Х на 5 років. Це означає, що він не може використовувати винахід 5 років саме на цій території. Однак за цими межами ліцензіар може використовувати його сам, а також видавати іншим особам ліцензії, які не суперечать умовам уже наданого дозволу.

За допомогою виключної ліцензії при бажанні можна усунути конкуренцію інших осіб, або якщо через характер об'єкта інтелектуальної власності кількість споживачів товарів, вироблених із його використанням, є незначною.

Доречно враховувати, що специфіка об'єктів інтелектуальної власності дає можливість вводити різноманітні обмеження при видачі ліцензії. Вони можуть стосуватися території, строку, обсягу, способів використання та сфери застосування предмета ліцензії.

Аналогічно ліцензія може стосуватися не всіх можливих способів використання об'єкта інтелектуальної власності, а лише деяких, наприклад, застосування, виготовлення, продажу тощо. Можна видати декілька виключних ліцензій на один і той самий результат творчої діяльності ліцензіатам різноманітних галузей промисловості з заборонаю використання об'єкта ліцензії поза цими оговореними межами. У цьому випадку права ліцензіата будуть обмежені певною сферою або галуззю промисловості. Обсяг наданих прав може бути окреслений і за допомогою кількісних показників, наприклад, виробничої потужності, річного випуску продукції тощо¹.

Одинична ліцензія видається лише одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у зазначеній сфері. Тобто в період дії одиничної ліцензії в оговорених межах на ринку можуть використовувати об'єкт лише дві особи: ліцензіат і ліцензіар.

Невиключна ліцензія надає можливість, у межах переданих по ліцензії прав, використовувати об'єкт права інтелектуальної власності ліцензіату та ліцензіару, крім того, ліцензіар може ви-

¹ Право інтелектуальної власності. Академ. курс: підруч. для студ. вищ. навч. закладів / За ред. д.ю.н. О. П. Орлюк, д.ю.н. О. Д. Святоцького. – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2006. – 720 с.

давати ліцензії іншим особам на використання цього об'єкта у зазначеній сфері.

Отже, у випадку видачі такої ліцензії повноваження правовласника ні за змістом, ні за обсягом не зменшуються. Тому він може видавати невиключні ліцензії всім охочим і при цьому не позбавляється права самостійно використовувати цей об'єкт інтелектуальної власності. Найбільш наочно це видно на прикладі комп'ютерних програм, власники майнових прав на які можуть видати ліцензії на їх використання значній кількості зацікавлених осіб.

Що до об'єктів промислової власності, то на практиці невиключні ліцензії поширені, як правило, у тих галузях, де творчі досягнення належать до сфери масового виробництва і широкого споживання (наприклад, продукти харчування). Пояснюється це тим, що тут існує постійна потреба у створюваній продукції, тому наявність декількох ліцензіатів не буде перешкоджати її нормальній реалізації. Крім того, декілька ліцензіатів швидше освоюють ринок, будуть сприяти розширенню відомості ліцензіара та зростанню його ділової репутації¹.

Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності може бути оформлена як окремий документ або бути складовою частиною ліцензійного договору.

За згодою ліцензіара, наданою у письмовій формі, ліцензіат може видати письмове повноваження на використання об'єкта права інтелектуальної власності іншій особі (субліцензію). Зазвичай межі прав, що надаються за субліцензією (обсяг, територія, строк тощо), обмежуються умовами основної ліцензії.

В Українському законодавстві закріплено ще два види ліцензій:

- відкрита ліцензія;
- примусова ліцензія.

¹ Право інтелектуальної власності. Академ. курс: підруч. для студ. вищ. навч. закладів / За ред. д.ю.н. О. П. Орлюк, д.ю.н. О. Д. Святоцького. – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2006. – 720 с.

Відкрита ліцензія (так звана ліцензія по праву) має місце у випадку, якщо патентовласник згоден надати право на використання об'єкта інтелектуальної власності будь-якій фізичній або юридичній особі за умови виплати винагороди.

Так, патентовласник може подати до Державної служби інтелектуальної власності для офіційного опублікування заяву про готовність надання будь-якій особі дозволу на використання винаходу, корисної моделі або промислового зразка. У цьому випадку мито за підтримання патенту чинним знижується на 50 %, починаючи з року, наступного за роком публікації такої заяви. Особа, яка виявила бажання скористатися зазначеним дозволом, зобов'язана укласти з патентовласником договір про платежі. Хоча в законодавстві нічого не говориться про характер цієї ліцензії, за своєю суттю вона може бути лише невиключною.

Законодавство України надає патентовласнику також право на відкликання відкритої ліцензії, якщо ні від кого не надійшло пропозицій щодо використання цього об'єкта. У цьому випадку річний збір за підтримання чинності патенту сплачується у повному розмірі? починаючи з року, наступного за роком публікації такого клопотання.

Примусова ліцензія – це дозвіл, що видається без згоди патентовласника компетентним державним органом (судом, господарським судом або Кабінетом Міністрів України) зацікавленій особі на використання об'єкта інтелектуальної власності. Ці самі органи визначають у своєму рішенні обсяг такого застосування, термін дії дозволу, розмір і порядок виплати винагороди власникові патенту.

Залежно від мети видачі розрізняють три основних види примусових ліцензій:

- 1) на винахід, корисну модель або промисловий зразок, що не використовується або недостатньо використовується;
- 2) на залежний об'єкт інтелектуальної власності;

З) з метою забезпечення здоров'я населення, екологічної безпеки та інших інтересів суспільства (в деяких країнах її називають обов'язковою або офіційною ліцензією).

У перших двох випадках рішення ухвалює суд (господарський суд), а в останньому – Кабінет Міністрів України. Необхідно враховувати, що у випадку видачі примусової ліцензії компетентним органом додатково до прийнятого рішення немає потреби укладати цивільно-правовий договір.

8.2. Ліцензійний договір

Сторонами ліцензійного договору є ліцензіар та ліцензіат, якими можуть бути як фізичні, так і юридичні особи.

Ліцензіар – власник виключних прав на об'єкт інтелектуальної власності (винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку, компонування інтегральної мікросхеми, сорт рослин чи породи тварин), який має майнові авторські чи суміжні права.

Ліцензіат – одержувач прав у тимчасове користування об'єкта інтелектуальної власності.

Передача права в тимчасове використання об'єкта інтелектуальної власності оформляється ліцензійним договором.

За ліцензійним договором одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензію) на умовах, визначених за взаємною згодою сторін з урахуванням вимог ЦКУ та іншого закону (ч. 1 ст. 1109 ЦКУ).

Зміст ліцензійного договору становлять погоджені сторонами умови договору на їх власний розсуд та умови, які є обов'язковими відповідно до положень законодавства. При визначенні змісту договору сторони керуються приписами нормативно-правових актів та принципом свободи договору. При цьому умови ліцензійного договору, які суперечать положенням чинного законодавства України або порівняно з ними погіршують становище правовласника, є нікчемними.

Обов'язкові умови ліцензійного договору:

Сторони договору – необхідно зазначити найменування та місцезнаходження кожної зі сторін.

Вид ліцензії. У ліцензійному договорі визначається вид ліцензії. Вважається, що за ліцензійним договором надається невиключна ліцензія, якщо інше не встановлено ліцензійним договором.

Предметом ліцензійного договору не можуть бути права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, які на момент укладення договору не були чинними.

Обсяг прав, які передаються, – сфера використання об'єкта права інтелектуальної власності (конкретні права, що надаються за договором, способи використання зазначеного об'єкта), розмір, порядок і строки виплати оплати за використання об'єкта права інтелектуальної власності, а також інші умови, які сторони вважають за доцільне включити у договір. Потрібно зауважити, що права на використання об'єкта права інтелектуальної власності та способи його використання, які не визначені у ліцензійному договорі, вважаються такими, що не надані ліцензіату.

Територія дії договору. Очевидь, що така територія не може перевищувати територію, на яку поширюються права власника об'єкта. Наприклад, свідоцтво на торговельну марку має виключні права на території України. Але ліцензія може бути видана на меншій території, наприклад, у Харківській та Сумській областях. У разі відсутності в ліцензійному договорі умови про територію, на яку поширюються надані права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, дія ліцензії поширюється на територію України.

Строк дії ліцензійного договору. Права на різні об'єкти мають визначений термін дії. Тому ліцензійний договір укладається на строк, встановлений договором, який повинен закінчитися не пізніше строку чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт права інтелектуальної власності. Наприклад, якщо патент на промисловий зразок

чинний до 15 жовтня 2017 р., то ліцензія на його використання може бути видана тільки до цієї дати.

Строк дії договору може бути більш коротким. У разі відсутності у ліцензійному договорі умови про строк договору він вважається укладеним на строк, що залишився до закінчення строку чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт права інтелектуальної власності, але не більше ніж на п'ять років. Якщо за шість місяців до закінчення зазначеного п'ятирічного строку жодна із сторін не повідомить письмово другу сторону про відмову від договору, договір вважається продовженим на невизначений час. У цьому випадку кожна із сторін може в будь-який час відмовитися від договору, письмово повідомивши про це другу сторону за шість місяців до розірвання договору, якщо більший строк для повідомлення не встановлений за домовленістю сторін.

Порядок розрахунків. Вартість використання об'єкта права інтелектуальної власності визначається, як правило, за згодою сторін. Порядок розрахунків може передбачати:

- одноразову виплату (фіксовану грошову суму);
- періодичні розрахунки (роялті – виплачуються за визначений у договорі звітний період – кожний місяць, квартал, півроку, рік);
- комбінацію вказаних вище платежів.

Якщо в ліцензійному договорі про видання або інше відтворення твору винагорода визначається у вигляді фіксованої грошової суми, то в договорі має бути встановлений максимальний тираж твору.

Умови ліцензійного договору, що суперечать положенням ЦКУ, є нікчемними. У разі порушення ліцензіатом встановленого договором терміну початку використання об'єкта права інтелектуальної власності ліцензіар може відмовитися від ліцензійного договору. У разі порушення другою стороною інших умов договору ліцензіар або ліцензіат можуть відмовитися від ліцензійного договору.

Уповноважені відомства або творчі спілки можуть затверджувати типові ліцензійні договори. Ліцензійний договір може містити умови, не передбачені типовим ліцензійним договором. Умови ліцензійного договору, укладеного з творцем об'єкта права інтелектуальної власності, що погіршують його становище порівняно зі становищем, передбаченим законом або типовим договором, є нікчемними і замінюються умовами, встановленими типовим договором або законом. Всі умови щодо ліцензійного договору обов'язкові при видачі ліцензії на будь-який об'єкт права інтелектуальної власності, але для кожного з об'єктів до ліцензійного договору необхідно включати особливі умови. Тобто необхідно враховувати особливості різних об'єктів.

Щодо ліцензійного договору на використання знаку для товарів і послуг, то в ньому необхідно зазначити:

- номер свідоцтва на знак для товарів і послуг;
- перелік товарів і послуг, для яких передається право використовувати цей знак, із зазначенням класів МКТП, до яких вони належать;
- умова про те, що якість товару (послуг) ліцензіата повинна бути не нижчою за якість товарів (послуг) ліцензіара.

Оскільки основна функція торговельної марки – розрізняльна, в договорі необхідно передбачити шляхи контролю за якістю продукції (послуг) ліцензіата, щоб захистити від негативних наслідків споживачів. У зв'язку з наявністю контролю за використанням торговельної марки споживач може бути впевненим, що у цьому випадку товари і послуги виготовляються і надаються за тими вимогами, що і ліцензіаром. Недотримання цієї умови ліцензіатом негативно вплине перш за все на ділову репутацію власника охоронного документа. Таким чином, у випадку укладення ліцензійного договору для споживача розрізняльна функція торговельної марки змінюється функцією гарантії певної якості.

Щодо договору на використання винаходу (корисної моделі), промислового зразка, то необхідно вказати:

- номер патенту на винахід (корисну модель), промисловий зразок;

- назву винаходу (корисної моделі), промислового зразка.

Також необхідно внести пункти про передачу технічної документації, яка б дозволила впровадити винахід (корисну модель), промисловий зразок тощо.

Має свої властивості ліцензійний договір на використання комерційної таємниці, в ньому потрібно чітко вказати, яка саме інформація передається у використання.

У випадках, передбачених ліцензійним договором, може бути укладений субліцензійний договір, за яким ліцензіат надає іншій особі (субліцензіату) субліцензію на використання об'єкта права інтелектуальної власності. У цьому разі відповідальність перед ліцензіаром за дії субліцензіата несе ліцензіат, якщо інше не встановлено ліцензійним договором.

За бажанням сторін ліцензійний договір може бути зареєстрований у Державній службі інтелектуальної власності.

8.3. Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності

За договором про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності одна сторона (творець – письменник, художник тощо) зобов'язується в установленний строк створити об'єкт права інтелектуальної власності відповідно до вимог другої сторони (замовника).

Загальне правило розподілу прав на об'єкт, створений за замовленням, передбачене ЦК, де майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта та замовникові спільно, якщо інше не встановлено договором. Наявність спільних прав у замовника і виконавця на створений об'єкт інтелектуальної власності на практиці означає, що кожен із цих осіб має можливість використовувати об'єкт самостійно, але не має права розпоряджатися ним без згоди іншої сторони. Винятком із цього положення

є розподіл прав на твір образотворчого мистецтва. Оригінал твору образотворчого мистецтва, створеного за замовленням, переходить у власність замовника. При цьому майнові права інтелектуальної власності на цей твір залишаються за його автором, якщо інше не встановлено договором. Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності повинен визначати способи та умови використання цього об'єкта замовником. Умови договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності, що обмежують право творця цього об'єкта на створення інших об'єктів, є нікчемними.

8.4. Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності

Власник виключних майнових прав на будь-який об'єкт права інтелектуальної власності може їх повністю передати. Така передача здійснюється на основі договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності.

За договором про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності одна сторона (особа, що має виключні майнові права) передає другій стороні частково або у повному складі ці права відповідно до закону та на визначених договором умовах.

При укладенні цього договору виключні майнові права інтелектуальної власності відчужуються, тобто передаються безповоротно. При цьому встановлено, що укладення договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності не впливає на ліцензійні договори, які були укладені раніше.

Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності може бути укладений як щодо об'єктів інтелектуальної власності, які підлягають обов'язковій реєстрації (винахід, корисна модель, промисловий зразок, торговельна марка, компонування інтегральної мікросхеми, сорт рослин, порода тварин), так і об'єктів авторського чи суміжних прав.

Однак із метою захисту прав та інтересів правовласників та споживачів у законодавстві України закріплені певні умови, дотримання яких є обов'язковим при укладенні договору про передавання виключних майнових прав інтелектуальної власності.

Договір про передавання виключних майнових прав інтелектуальної власності обов'язково повинен містити такі умови:

- сторони договору;
- предмет договору, тобто відповідно до чого укладається договір;
- номер охоронного документа.

Договір може бути платним або безоплатним.

Якщо права на один об'єкт належать декільком власникам, то усі дії, пов'язані з переданням прав визначаються угодою між ними. Якщо хтось не хоче передавати права третій особі, то у цьому разі жоден з володільців не зможе цього зробити.

Договір про передавання виключних майнових прав на торговельну марку має свої особливості. В договорі необхідно зазначити, відносно яких товарів та послуг відбувається передавання виключних майнових прав на торговельну марку. Так передавання виключних майнових прав на торговельну марку може відбуватися:

- відносно усіх товарів та послуг, для яких торговельна марка зареєстрована;
- відносно усіх товарів та послуг, за винятком тих, що вказані в договорі;
- відносно частини товарів та послуг, що вказані в договорі.

передавання виключних майнових прав на торговельну марку не допускається, якщо вона може ввести в оману споживача щодо товару та послуги або відносно особи, що виготовляє товар/послугу. Наприклад, не може бути зареєстрований договір про передавання виключних майнових прав іншому підприємству, що знаходиться за кордоном, якщо в графічну торговельну марку входить зображення Софії Київської, що знаходиться у Києві.

Умови договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, що погіршують становище творця відповідного об'єкта або його спадкоємців порівняно зі становищем, передбаченим ЦК та іншим законом, а також обмежують право творця на створення інших об'єктів, є нікчемними.

Майнові права, що передаються за авторським договором, мають бути у ньому визначені. У цьому випадку застосовується загальне правило: майнові права, не зазначені в авторському договорі як відчужувані, вважаються такими, що не передані.

8.5. Державна реєстрація договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності

Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності та договори не підлягають обов'язковій державній реєстрації. Їх державна реєстрація здійснюється на вимогу ліцензіара або ліцензіата у порядку, встановленому законом.

Для цього згідно з нормативними актами необхідно подати в Державну службу інтелектуальної власності комплект документів українською мовою у трьох примірниках. Державна служба інтелектуальної власності розглядає подані документи протягом двох місяців. Якщо документи оформлені правильно, то приймається рішення про публікацію відомостей про видачу ліцензії та внесення їх у Державний реєстр. Після публікації сторони, яка подавала документи, видається Рішення про публікацію відомостей про видачу ліцензії і внесення їх у Державний реєстр та два примірники ліцензійного договору з позначкою Державної служби інтелектуальної власності про реєстрацію.

Відсутність державної реєстрації не впливає на чинність прав, наданих за ліцензією або іншим договором, та інших прав на відповідний об'єкт права інтелектуальної власності, зокрема на право ліцензіата щодо звернення до суду за захистом свого права.

Факт передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, які відповідно до ЦК або іншого закону є чинними, підлягає обов'язковій державній реєстрації.

8.6. Договір комерційної концесії

Комерційна концесія та відносини, що виникають під час використання цього виду договору, набула в Україні офіційного юридичного статусу лише після прийняття чинного ЦК України.

Відповідно до статті 1115 Цивільного кодексу України, передбачена можливість передачі комплексу виключних прав, що належать правовласнику, у тому числі право на фірмове найменування і (або) комерційне позначення правовласника, на комерційну інформацію, що охороняється, а також на інші передбачені договором об'єкти виключних прав – торговельну марку, та ін. (цей перелік необов'язковий і невичерпний). Такий договір називається **договором комерційної концесії**.

За договором комерційної концесії сторона (правовласник) зобов'язується надати другій стороні (користувачу) за платню право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг.

Договір комерційної концесії є одним із новітніх договірних інститутів у цивільному праві України. У світовій практиці відповідний інститут має назву «франчайзинг» (фр. *franchissage* – пільга, привілей). Як форма ведення бізнесу франчайзинг походить із середньовічної Англії, коли громадянам видавалася франшиза (дозвіл) на продаж своїх товарів на території міста. У більш-менш сучасній формі франчайзинг з'явився в системі «зв'язаних будинків», що використовувалось англійськими пивоварами в XIX ст., згідно з якою в обмін на надану позику пивовар отримував заїжджий двір як ринок збуту свого пива і спиртних напоїв.

Суть відносин, що виникають внаслідок договору комерційної концесії, полягає в тому, що одна сторона передає іншій стороні за платню на певний строк чи безстроково права на використання торговельної марки, фірмового найменування, ноу-хау тощо, надає їй консультаційну чи технічну допомогу у виробництві і реалізації продукції, виконанні робіт і наданні послуг. Така схема надає великим компаніям можливість

розширювати ринки збуту, а маленьким та середнім – ефективно здійснювати підприємницьку діяльність, використовуючи при цьому засоби індивідуалізації, ноу-хау, репутацію та діловий досвід перших.

За принципом комерційної концесії (або подібним) працюють такі відомі компанії, як *Coca-Cola*, *McDonald's*, *Kodak*, *Xerox*, *1C* тощо. У Америці безпосередньо в сфері франчайзингу зосереджено 60 % малого бізнесу.

Предметом договору комерційної концесії є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), комерційного досвіду та ділової репутації. Договором комерційної концесії може бути передбачено використання предмета договору із зазначенням або без зазначення території використання щодо певної сфери цивільного обороту.

З юридичною метою договір комерційної концесії спрямований на передання права користування *комплексом прав*, що належать правовласнику.

До комплексу прав належать:

- право на використання об'єктів права інтелектуальної власності.
- право на використання комерційного досвіду та ділової репутації

Сторонами в договорі комерційної концесії можуть бути фізична та юридична особи, які є суб'єктами підприємницької діяльності.

Особливістю договору комерційної концесії є не просто письмова його форма, а обов'язкова реєстрація цього договору в місці реєстрації правовласника. Необхідно зазначити, що сторони договору не завжди зареєстровані в одній державі. У такому випадку реєстрація договору проводиться за місцем реєстрації користувача. У разі недодержання письмової форми договору концесії такий договір є нікчемним.

Договір комерційної концесії підлягає державній реєстрації органом, який здійснив державну реєстрацію правовласника.

У відносинах з третіми особами сторони договору комерційної концесії мають право посилалися на договір комерційної концесії лише з моменту його державної реєстрації. У випадках, передбачених договором комерційної концесії, користувач може укласти договір комерційної субконцесії, за яким він надає іншій особі (субкористувачу) право користування наданим йому правовласником комплексом прав або частиною комплексу прав на умовах, погоджених із правовласником або визначених договором комерційної концесії. Користувач та субкористувач відповідають перед правовласником за завдану йому шкоду солідарно. Якщо договір комерційної концесії буде визнано недійсним, то договір комерційної субконцесії теж буде недійсним.

За розподілом прав і обов'язків у зобов'язанні, що виникає за ним, договір є *двостороннім* – права і обов'язки мають обидві сторони.

Правовласник зобов'язаний передати користувачеві технічну та комерційну документацію і надати іншу інформацію, необхідну для здійснення прав, наданих йому за договором комерційної концесії, а також проінформувати користувача та його працівників з питань, пов'язаних із здійсненням цих прав.

З урахуванням характеру та особливостей діяльності, що здійснюється за договором комерційної концесії, правовласник зобов'язаний:

- забезпечити державну реєстрацію договору;
- надавати користувачу постійне технічне та консультативне сприяння, включаючи сприяння у навчанні та підвищенні кваліфікації працівників;
- контролювати якість товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) користувачем на підставі договору комерційної концесії.

В свою чергу, користувач має теж обов'язки, а саме, користувач зобов'язаний:

- використовувати торговельну марку та інші позначення правовласника визначеним у договорі способом;

- забезпечити відповідність якості товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) відповідно до договору комерційної концесії, якості аналогічних товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) правовласником;

- дотримуватися інструкцій та вказівок правовласника, спрямованих на забезпечення відповідності характеру, способів та умов використання комплексу наданих прав використанню цих прав правовласником;

- надавати покупцям (замовникам) додаткові послуги, на які вони могли б розраховувати, купуючи (замовляючи) товари (роботи, послуги) безпосередньо у правовласника;

- інформувати покупців (замовників) найбільш очевидним для них способом про використання ним торговельної марки та інших позначень правовласника за договором комерційної концесії;

- не розголошувати секрети виробництва правовласника, іншу одержану від нього конфіденційну інформацію.

У договорі комерційної концесії можуть бути передбачені особливі умови, зокрема:

- обов'язок правовласника не надавати іншим особам аналогічні комплекси прав для їх використання на закріпленій за користувачем території або утримуватися від власної аналогічної діяльності на цій території;

- обов'язок користувача не конкурувати з правовласником на території, на яку поширюється чинність договору щодо підприємницької діяльності, яку здійснює користувач з використанням наданих правовласником прав;

- обов'язок користувача не одержувати аналогічні права від конкурентів (потенційних конкурентів) правовласника;

- обов'язок користувача погоджувати з правовласником місце розташування приміщень для продажу товарів (виконання робіт, надання послуг), передбачених договором, а також їх внутрішнє і зовнішнє оформлення.

Договір комерційної концесії не може встановлювати верхню чи нижню межу ціни договору, але якщо ціна товару або послуги буде нижчою за ціну правовласника, то це може розцінюватися як конкуренція.

Потрібно зазначити, що правовласник несе субсидіарну відповідальність за вимогами, що ставляться до користувача у зв'язку з невідповідністю якості товарів (робіт, послуг), проданих (виконаних, наданих) користувачем. За вимогами, що ставляться до користувача як виробника продукції (товарів) правовласника, правовласник відповідає солідарно з користувачем. Таке положення повинно стимулювати високу якість продукції (послуг) як правовласника, так і користувача. Також якщо правовласником буде надана суттєва консультаційна та технічна допомога у веденні бізнесу, це зможе зберегти обидві сторони від збитків, що пов'язані з можливими претензіями.

У разі якщо користувач належновиконував свої обов'язки, він має право на укладення договору комерційної концесії на новий строк на тих самих умовах.

Кожна із сторін у договорі комерційної концесії, строк якого не встановлений, має право у будь-який час відмовитися від договору, повідомивши про це другу сторону не менш як за шість місяців, якщо більш тривалий строк не встановлений договором. Розірвання договору комерційної концесії підлягає державній реєстрації.

Договір комерційної концесії припиняється у разі:

- припинення права правовласника на торговельну марку чи інше позначення, визначене в договорі, без його заміни аналогічним правом;
- оголошення правовласника або користувача неплатоспроможним (банкрутом).

У разі зміни сторін перехід виключного права на об'єкт права інтелектуальної власності, визначений у договорі комерційної концесії, не є підставою для зміни або розірвання договору комерційної концесії. У разі смерті правовласника його права та обов'язки за договором комерційної концесії

переходять до спадкоємця за умови, що він зареєстрований або протягом шести місяців від дня відкриття спадщини зареєструється як суб'єкт підприємницької діяльності або передасть свої права і обов'язки особі, яка має право займатися підприємницькою діяльністю.

Договір комерційної концесії зберігає чинність щодо нового позначення правовласника у разі зміни торговельної марки чи іншого позначення правовласника, права на використання яких входять до комплексу прав, наданих користувачеві за цим договором. Якщо в період дії договору комерційної концесії припинилося право, користування яким надано за цим договором, дія договору не припиняється, крім тих його положень, що стосуються права, яке припинилося, а користувач має право вимагати відповідного зменшення належної правовласнику плати, якщо інше не встановлено договором.

Контрольні запитання

1. На підставі яких договорів здійснюється розпорядження майновими правами інтелектуальної власності?
2. Сторони ліцензійного договору.
3. Види ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності.
4. Обов'язкові умови ліцензійного договору.
5. Порядок розрахунків за використання об'єкта права інтелектуальної власності.
6. Особливості ліцензійного договору на використання знаку для товарів і послуг.
7. Особливості ліцензійного договору на використання винаходу, промислового зразка.
8. Умови договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності.
9. Умови договору про передавання виключних майнових прав інтелектуальної власності.
10. Державна реєстрація договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

11. Особливі умови договору комерційної концесії.
12. Суть відносин, що виникають внаслідок договору комерційної концесії.
13. Обов'язки правовласника за договором комерційної концесії.
14. Обов'язки користувача за договором комерційної концесії.

Рекомендована література

1. Цивільний Кодекс України. Книга четверта. Право інтелектуальної власності (від 16.01.2003 № 435-IV).
2. Право інтелектуальної власності. Академ. курс: підруч. для студ. вищ. навч. закладів / За ред. д.ю.н. О. П. Орлюк, д.ю.н. О. Д. Святоцького. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 2006. – 720 с.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. / 2-е вид., перероб. і доп. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – Т. 1, 348 с.
4. Дмитришин В. С. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності: конспект лекцій для студентів спеціальності «Інтелектуальна власність» 7 (8). 000002/ В. С. Дмитришин. – К. : «ІВП», 2005. – 212 с.

Глава 9. Захист прав інтелектуальної власності

9.1. Види порушення прав інтелектуальної власності

Нагадаємо, що права інтелектуальної власності надаються або гарантуються системою інтелектуальної власності і відображені в різних міжнародних договорах, угодах та національних законах. Проте вони повністю зводяться нанівець, якщо не забезпечується їхній захист від порушень.

Причин порушення прав інтелектуальної власності дуже багато – від недостатності інформації до злочинного наміру. Діапазон пов'язаних із цим порушень також суттєво змінюється – від копіювання у власній оселі твору, що охороняється, до широкомасштабної злочинної діяльності комерційного характеру, внаслідок якої випускаються сотні тисяч незаконно відтворених примірників. Коли нелегальні товари охоплюють цілий сегмент ринку (або навіть знижують потенційний ринок) і коли окупність капіталовкладень унеможлиблюється через злочинну діяльність, врятувати можуть механізми захисту прав, спрямовані на охорону життєвих інтересів не лише всіх згаданих учасників процесу та підприємств, але й суспільства¹.

До порушення права інтелектуальної власності належать:

- піратство;
- плагіат;
- недобросовісна конкуренція;
- підроблення та зміна інформації.

Піратство – дії спрямовані на протиправне використання об'єктів права інтелектуальної власності, що належать іншим особам, умисно вчинені особою, яка розуміє протизаконний характер цих дій, з метою отримання матеріальної вигоди.

¹ Каміл Ідріс. Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання / Ідріс Каміл // BOIB, 2007. – 371 с.

Плагіат – оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору.

Актом недобросовісної конкуренції вважається будь-який акт конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах.

Зокрема, підлягають забороні:

- усі дії, здатні будь-яким чином спричиняти змішування щодо підприємств, продуктів промислової або торговельної діяльності конкурента;
- помилкові твердження під час здійснення комерційної діяльності, здатні дискредитувати підприємство або продукти, промислову чи торговельну діяльність конкурента;
- вказівки або твердження, використання яких при здійсненні комерційної діяльності можуть ввести суспільство в оману щодо характеру, способу виготовлення, властивостей, придатності до застосування або кількості товару.

Контрафактна продукція та піратство – це проблема, що потребує пильної уваги.

Вперше вирішити цю проблему міжнародне співтовариство спробувало шляхом укладання Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS)¹. У цій Угоді визначається мінімальний набір вимог і норм щодо забезпечення захисту прав інтелектуальної власності. Всі члени зобов'язані застосовувати ці норми, які складаються із загальних зобов'язань, цивільно-правових та адміністративних процедур, а також засобів захисту, тимчасових заходів, спеціальних заходів, що стосуються процедур перетинання кордону, а також карного судочинства. Зазначені положення встановлюють процедури, які вимагають від сторін, що підписали Угоду, передбачити певні можливості для власників прав інтелектуальної власності: ефективно захищати їхні права, затри-

¹ TRIPS (Agreement on Trade Related Aspects of the Intellectual Property Rights) – Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності Світової організації торгівлі.

мувати товари або піддавати їх тимчасовому арешту, вимагати застосування заходів проти злочинного підприємництва і товарів, що порушують права власників, а також вимагати допомоги від тих урядових органів, які відповідають за ці питання, наприклад від судів, поліції, митних органів та інших адміністративних установ.

Для контролю за дотриманням законодавства щодо інтелектуальної власності з весни 2002 р. в Україні створений спеціальний інститут державних інспекторів з питань інтелектуальної власності. Такий інститут має ознаку світової новизни, у жодній іншій країні нічого подібного не існує. Наше законодавство надає державним інспекторам з питань інтелектуальної власності широке коло повноважень.

9.2. Заходи щодо захисту прав

Національні законодавства щодо захисту прав інтелектуальної власності передбачають правозастосовні заходи, що здійснюються в чотирьох формах (рис. 9.1).

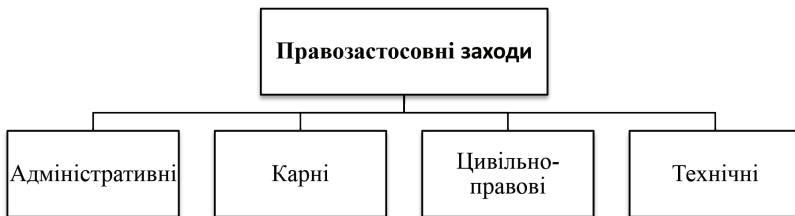

Рисунок 9.1 – Заходи щодо захисту прав ІВ

- 1) Адміністративні правоохоронні або захисні заходи, наприклад, тимчасовий арешт товарів, що порушують права інтелектуальної власності, митними органами;
- 2) карні заходи, за допомогою яких держава виступає стороною, котра порушує проти порушника карну справу;

3) цивільно-правові заходи захисту, за допомогою яких правовласник або інша особа, що володіє чинними правами, застосовує запропоновану правову дію, наприклад, подання позову в суд проти порушника;

4) технічні заходи захисту, що дозволяють виробникам товарів і послуг застосовувати технічні засоби для захисту прав інтелектуальної власності проти порушень, наприклад, спеціальне кодування авторських робіт, поданих у цифровому вигляді.

9.3. Захист прав інтелектуальної власності за законодавством України

Використання зазначених заходів обмежується застосовуваними правовими нормами.

Власники прав інтелектуальної власності повинні мати можливість здійснювати дії щодо осіб, які порушують їхні права, для того щоб запобігти подальше порушення та компенсувати збитки, що були спричинені таким порушенням.

Дії, що визнаються порушенням прав та права власників, подані в табл. 9.1.

Захист права інтелектуальної власності та інтересів, що охороняються законом, здійснюється у передбаченому законодавством порядку, тобто із застосуванням належних форм, засобів і способів захисту.

Отже, захист прав інтелектуальної власності – це система заходів, спрямованих на визнання, відновлення цих прав та припинення їх порушень, що застосовуються правоможним суб'єктом прав інтелектуальної власності та/або компетентним органом (включаючи застосування до порушників заходів відповідальності).

Таблиця 9.1 – Дії, що визнаються / не визнаються порушенням прав

Об'єкт ІВ	Дії, що визнаються порушенням прав			
	Дії, що визнаються порушенням прав	Дії власників прав інтелектуальної власності	Дії, які не визнаються порушенням прав	
1	2	3	4	
Винаходи (корисні моделі)	Використання винаходу без згоди власника, а саме: - виготовлення продукту із застосуванням запатентованого винаходу (КМ), застосування такого продукту, пропонування для продажу, в тому числі через Інтернет, продаж, імпорт (ввезення) та інше введення його в цивільний оборот або зберігання такого продукту в зазначених цілях; - застосування процесу, що охороняється патентом, або пропонування його для застосування в Україні, якщо особа, яка	Власник патенту може вимагати: - припинення порушення прав і відновлення становища, що існувало до порушення прав; - відшкодування заподіяних збитків, включаючи недержані доходи; - відшкодування моральної шкоди; - вжиття інших передбачених законодавством заходів щодо захисту прав власника патенту	Використання запатентованого винаходу (КМ): - в конструкції чи при експлуатації транспортного засобу іноземної держави, який тимчасово або випадково перебуває у водах, повітряному просторі чи на території України, за умови, що винахід (КМ) використовується виключно для потреб зазначеного засобу; - без комерційної мети; - з науковою метою або в порядку експерименту; - за надзвичайних обставин (стихійне лихо, катастрофа, епідемія тощо) з повідомленням власника патенту одразу, як це стане практично можливим, та виплатою йому відповідної компенсації.	
			Не визнається порушенням прав, що випливають з патенту, введення в господарський обіг виготовленого із застосуванням запатент-	

Продовження табл. 9.1

1	2	3	4
	<p>пропонує цей процес, знає про те, що його застосування забороняється без згоди власника патенту або, виходячи з обставин, це і так є очевидним</p>		<p>тованого винаходу (КМ) продукту будь-якою особою, яка придбала його без порушення прав власника.</p> <p>Продукт, виготовлений із застосуванням запатентованого винаходу (КМ), вважається придбаним без порушення прав власника патенту, якщо цей продукт був виготовлений і (або) після виготовлення введений в обіг власником патенту чи іншою особою за його спеціальним дозволом (ліцензією).</p> <p>Не визнається порушенням прав, що випливають з патенту, використання з комерційною метою винаходу будь-якою особою, яка придбала продукт, виготовлений із застосуванням запатентованого винаходу, і не могла знати, що цей продукт був виготовлений чи введений в обіг з порушенням прав, що надаються патентом. Проте після одержання відповідного повідомлення власника прав зазначена особа повинна припинити використання продукту або виплатити власнику прав відповідні кошти, розмір яких встановлюється відповідно до законів або за згодою сторін</p>

Продовження табл. 9.1

1	2	3	4
Промислові зразки	Використання промислового зразка без згоди власника, а саме: - виготовлення виробу із застосуванням запатентованого промислового зразка, застосування такого виробу, пропонування для продажу, в тому числі через Інтернет, продаж, імпорту (ввезення) та інше введення його в цивільний оборот або зберігання такого виробу в зазначених цілях. Виріб визнається виготовленим із застосуванням запатентованого промислового зразка, якщо при цьому використані всі суттєві ознаки промислового зразка	Власник патенту може вимагати: - припинення порушення прав і відновлення становища, що існувало до порушення прав; - відшкодування власнику патенту заподіяних збитків, включаючи неодожені доходи; - відшкодування моральної шкоди; - вжиття інших передбачених законодавством заходів щодо захисту прав власника патенту. Вимагати поновлення порушених прав власника патенту може за його згодою також особа, яка придбала ліцензію	Не визнається порушенням прав, що надаються патентом, використання запатентованого промислового зразка: - в констrukції чи при експлуатації транспортного засобу іноземної держави, який тимчасово або випадково знаходиться у воїнах, повітряному просторі чи на території України, за умови, що промисловий зразок використовується виключно для потреб зазначеного засобу; - без комерційної мети; - з науковою метою або в порядку експерименту; - за надзвичайних обставин (стихійне лихо, катастрофа, епідемія тощо) з повідомленням про таке використання власника патенту одразу, як це стане практично можливим, та виплатою йому відповідної компенсації. Не визнається порушенням прав, що надаються патентом, введення в цивільний оборот виробу, виготовленого із застосуванням запатентованого промислового зразка, після введення цього виробу в цивільний оборот власником патенту чи з його спеціального дозволу

Продовження табл. 9.1

1	2	3	4
Торговельні марки (знаки для товарів і послуг)	Використанням знака без згоди власника, а саме: - нанесення його на будь-який товар, для якого знак зареєстровано, упакування, в якій міститься такий товар, вивіску, пов'язану з ним, етикетку, нашивку, бирку чи інший прикріплений до товару предмет, зберігання такого товару із зазначеним нанесенням знака з метою пропонування для продажу, провадження (ввезення) та експорт (вивезення); - застосування його під час пропонування та надання будь-якої послуги, для якої знак зареєстровано; - застосування його в діловій документації чи в рекламі та в мережі Інтернет. Знак визнається використаним, якщо його за-	Власник свідоцтва на торговельну марку може вимагати: - припинення порушення, а порушник зобов'язаний відшкодувати власнику свідоцтва заподіяні збитки; - усунення з товару, його упаковки незаконно використаного знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати; - знищення виготовлених зображень знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати	- Здійснення будь-якого права, що виникло до дати подання заявки або, якщо було заявлено пріоритет до дати пріоритету заявки; - використання знака для товару, введенного під цим знаком в цивільний оборот власником свідоцтва чи за його згодою, за умови, що власник свідоцтва не має вагомих підстав забороняти таке використання у зв'язку з подальшим продажем товару, зокрема у разі зміни або погіршення стану товару після введення його в цивільний оборот; - некомерційне використання знака; - усі форми повідомлення новин і коментарів новин; - добросовісне застосування ними своїх імен чи адрес

Продовження табл. 9.1

1	2	3	4
	стосовано у формі зареєстрованого знака, а також у формі, що відрізняється від зареєстрованого знака лише окремими елементами, якщо це не змінює в цілому відмітності знака. Порушенням прав власника свідоцтва вважається також використання без його згоди в доменних іменах знаків та позначень		
Географічне позначення товару (зазначено в статті 154 Закону про торговельно-промислові знаки)	Використання неправдивого (фальшивого) позначення або такого позначення, що вводить споживача в оману щодо справжнього місця походження товару. Використання позначення без згоди власника свідоцтва про реєстрацію права на використання зареєстрованого позначення походження товару, а саме:	Власник свідоцтва має право: - вживати заходів щодо захорони використання ЗПТ особами, які не мають на це права; - вимагати від осіб, що порушили його права, припинення цих порушень і відшкодування матеріальної (включаючи недержанні доходи) та моральної шкоди у встановленому законом порядку;	Використання зареєстрованого КЗПТ, нанесення його на упаковку товару, застосування у рекламі, в записках на бланках, рахунках та інших документах, що супроводжують товар, будь-якою особою, яка на законних підставах придбала позначений цим КЗПТ товар у власника свідоцтва і повторно вводить його в обіг. Використання кваліфікованого позначення походження товару особою, яка не має свідоцтва про реєстрацію права на його використання, але добросовісно його використовує до дати реєстрації. Якщо ця особа

Продовження табл. 9.1

1	2	3	4
Географічне зазначення товару (зазначення походження товару)	<ul style="list-style-type: none"> - нанесення його на товар або на етикетку; - нанесення його на упаковку товару, застосування у рекламі; - запис на бланках, рахунках та інших документах, що супроводжують товар; - використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару особою, яка не має свідоцтва про реєстрацію права на його використання; - використання зареєстрованого зазначення географічного походження товару, якщо цей товар не походить із зареєстрованого для цього зазначення географічного місця, навіть якщо справжнє місце походження товару або географічне зазначення його походження використується у перекладі або супроводжується слова- 	<ul style="list-style-type: none"> - вилучення з обігу товару з неправомірним використанням зазначення, а при неможливості знищення товару; - вжиття інших передбачених законодавством заходів, пов'язаних із захистом прав на ЗПТ 	протягом дванадцяти місяців від дати реєстрації КЗПТ не подасть до Установи заявки на одержання права на використання цього зазначення, подальше його використання вважається порушенням прав власника свідоцтва

Продовження табл. 9.1

1	2	3	4
	<p>ми: «вид», «тип», «стиль», «марка», «імітація» тощо; - використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару або подібного до нього позначення для відмінних від описаних у Регестрі однорідних товарів, якщо таке використання вводить в оману споживачів щодо походження товару та його особливих властивостей або інших характеристик, а також для неоднорідних товарів, якщо таке використання завдає шкоди репутації зареєстрованому зазначенню або є неправомірним використанням його репутації;</p> <p>- використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару як видової назви</p>		

Продовження табл. 9.1

1	2	3	4
Компонування (топографії) інтегральних мікросхем	<p>Будь-яке посягання на права власника, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> - копіювання топографії ІМС; - виготовлення ІМС із застосуванням даної топографії; - виготовлення будь-яких виробів, що містять такі ІМС; - ввезення таких ІМС та виробів, що їх містять, на митну територію України; - пропонування для продажу, в тому числі через Інтернет, продаж та інше введення в цивільний оборот або зберігання в значених цілях ІМС, виготовлених із застосуванням топографії ІМС, та будь-яких виробів, що містять такі ІМС. 	<p>На вимогу власника прав на зареєстровану топографію ІМС порушення повинно бути припинено, а порушник зобов'язаний відшкодувати власнику прав заподіяні збитки.</p> <p>Вимагати поновлення порушених прав власника зареєстрованої топографії ІМС може за його згодою також особа, яка придбала ліцензію</p>	<p>Використання зареєстрованої топографії ІМС:</p> <ul style="list-style-type: none"> - у конструкції чи в процесі експлуатації транспортного засобу іноземної держави, який тимчасово або випадково знаходиться у воєводах, повітряному просторі чи на території України, за умови, що зареєстрована топографія ІМС використовується лише для потреб зазначеного засобу; - без комерційної мети; - з науковою метою або в порядку експерименту; - за надзвичайних обставин (стихійне лихо, катастрофа, епідемія, епізоотія тощо) з повідомленням про таке використання власника прав на топографію ІМС одразу, як це стане практично можливим, та виплатою йому відповідної компенсації. <p>Ввезення на митну територію України, пропонування для продажу, продаж, зберігання в значених цілях або інше введення в оборот ІМС, виготовлених із застосуванням зареєстрованої топографії, і будь-яких виробів, що містять такі ІМС, якщо вони придбані законним шляхом.</p>

Продовження табл. 9.1

1	2	3	4
	ІМС визнається виготовленою із застосуванням зареєстрованої топографії, якщо при цьому використано всі елементи, які визначають топографію ІМС оригінального		Використання ІМС будь-якою особою, що придбала ІМС і при цьому не знала і не могла знати, що ця ІМС або виріб, що її містить, були виготовлені і введені в оборот з порушенням прав, що надаються реєстрацією топографії ІМС. Проте після одержання відповідного повідомлення від власника прав зазначена особа повинна припинити використання ІМС або виплатити йому компенсацію, розмір якої встановлюється за згодою сторін
Авторське право та суміжні права	Використання творів без дозволу автора. Вчинення будь-якою особою дій, які порушують особисті немайнові права суб'єктів АП і СП, а саме оприлюднення твору без зазначення імені автора, ілюстрування твору, спотворення твору, зміна твору тощо. Порушенням майнових прав визнається: - піратство у сфері АП і СП – опублікування, відтворення, ввезення на	За захистом свого АП і СП суб'єкти АП і СП мають право звертатися в установленому порядку до суду та інших органів відповідно до їх компетенції. При порушеннях суб'єкти АП і СП мають право: а) вимагати визнання та поновлення своїх прав, у тому числі забороняти дії, що порушують АП і СП чи створюють загрозу їх порушенню;	Допускається вільне використання твору без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право), але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела запозичення. Вільне відтворення бібліотеками та архівами примірників твору репродукованим способом. Вільне відтворення примірників твору для навчання. Вільне копіювання, модифікація і декомпіляція комп'ютерних програм. Допускається без дозволу автора (чи іншої особи, яка має авторське право) і без виплати авторської винагороди відтворювати виключно в особистих цілях або для кола сім'ї поєднано з правомірною оприлюдненою твору, крім:

Продовження табл. 9.1

1	2	3	4
1	<p>митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм і програм організації мовлення;</p> <p>- плагіат – оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору;</p> <p>- ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають АП і СП, примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм, відеограм, фонограм, відеограм, програм мовлення);</p> <p>- вчинення дій, що створюють загрозу порушення АП і СП;</p>	<p>б) звертатися до суду з позовом про поновлення порушення прав та (або) припинення дій, що порушують АП і СП чи створюють загрозу їх порушення;</p> <p>в) подавати позови про відшкодування моральної (немайнової) шкоди;</p> <p>г) подавати позови про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним АП і СП, або виплату компенсації;</p> <p>д) вимагати припинення підготовчих дій до порушення АП і СП, у тому числі припинення митних процедур, якщо є підозра, що можуть</p>	<p>а) творів архітектури у формі будівель і споруд;</p> <p>б) комп'ютерних програм, за винятком випадків, передбачених викладеними вище;</p> <p>в) репрографічного відтворення книг, нотних текстів і оригінальних творів образотворчого мистецтва, за винятком випадків, передбачених вище.</p> <p>Твори і виконання, зафіксовані у фонограмах, відеограмах, їх примірниках, а також аудіовізуальні твори та їх примірники допускається відтворювати у домашніх умовах виключно в особистих цілях або для кола сім'ї без дозволу автора (авторів), виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм, але з виплатою їм винагороди.</p>

Продовження табл. 9.1

1	2	3	4
	<p>- будь-які дії для свідомого обходу технічних засобів захисту АП і СП, зокрема виготовлення, розповсюдження, введення з метою розповсюдження і застосування засобів для такого обходу;</p> <p>- підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів АП і СП чи особи, яка здійснює таке управління;</p> <p>- розповсюдження, введення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення об'єктів АП і СП, з яких без дозволу суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав вилучена чи змінена інформація про управління правами, зокрема в електронній формі</p>	<p>бути пропущені на митну територію України чи з її митної території контрафактні примірники творів, фонограм, відеограм, засоби обходу технічних засобів захисту в порядку, передбаченому Митним кодексом України;</p> <p>е) брати участь в інспектуванні виробничих приміщень, складів, технологічних процесів і господарських операцій, пов'язаних з виготовленням примірників творів, фонограм і відеограм, щодо яких є підстави для підозри про порушення чи загрозу порушення АП і СП, у порядку, встановленому КМУ;</p>	

Закінчення табл. 9.1

1	2	3	4
		<p>ж) вимагати, в тому числі у судовому порядку, публікації в засобах масової інформації даних про допущені порушення АП і СП та судові рішення щодо цих порушень;</p> <p>и) вимагати від осіб, які порушують АП і СП позивача, надання інформації про третіх осіб, задіяних у виробництві та розповсюдженні контрафактних примірників творів і об'єктів СП, а також засобів обходу технічних засобів захисту, та про канали їх розповсюдження;</p> <p>к) вимагати прийняття інших передбачених законодавством заходів, пов'язаних із захистом АП і СП</p>	

* КМ – корисна модель; ЗПТ – зазначення походження товару; АП і СП – авторське право і (або) суміжне право; КМУ – Кабінет Міністрів України

У сфері промислової власності існують дві форми захисту прав: юрисдикційна та неюрисдикційна (рис. 9.2).

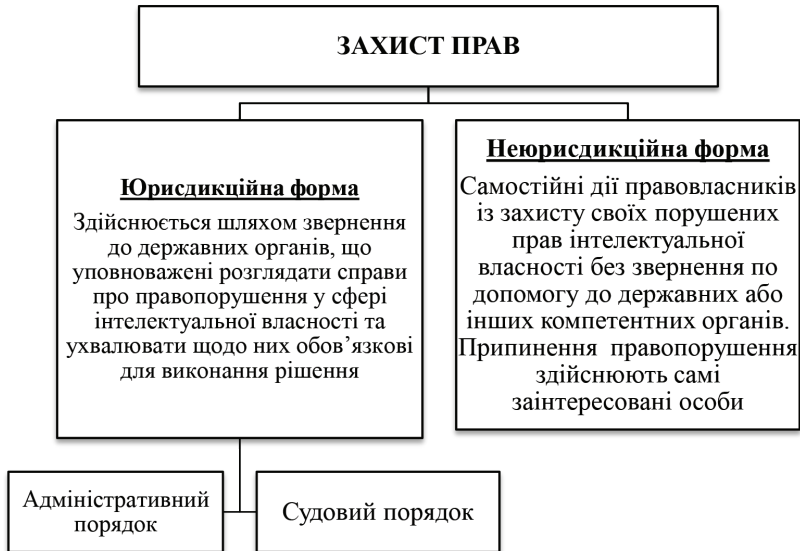

Рисунок 9.2 – Форми захисту прав об'єкти інтелектуальної власності

9.4. Способи захисту прав на об'єкти промислової власності

Національним законодавством передбачені такі способи захисту прав на об'єкти промислової власності.

Способи захисту – це комплекс заходів, які добровільно здійснюють порушники чи примусово-уповноважені державні органи, спрямованих на припинення порушення або відновлення (визнання) порушених прав авторів і власників охоронених документів.

Способи захисту прийнято розрізняти залежно від юрисдикційних органів, що здійснюють захист, та галузевої приналежності норм права, що їх передбачають, а саме: цивільно-правовий, кримінально-правовий, адміністративно-правовий захист (табл. 9.2).

Питання про застосування способу захисту прав визначається залежно від характеру порушених прав.

9.4.1. Адміністративні заходи захисту прав інтелектуальної власності

Адміністративні заходи захисту прав інтелектуальної власності застосовуються адміністративною або урядовою установою, що відрізняється від судів, у яких, як правило, здійснюються цивільно-правові й карні заходи захисту.

Відповідно до закону, потерпілий може звернутися за захистом свого порушеного права та інтересів до певного органу, що здійснює й адміністративну юрисдикцію:

- Апеляційна палата Державної служби інтелектуальної власності;
- Антимонопольний комітет України та його регіональні органи;
- постійно діючі адміністративні колегії;
- тимчасові адміністративні колегії;
- державний уповноважений.

Адміністративний порядок застосовується тільки у випадках прямо вказаних законодавством. Наприклад, для вирішення спорів, що виникають переважно на стадії набуття прав на об'єкти промислової власності, зокрема на винаходи, корисні моделі та промислові зразки. Засобом захисту в цьому разі є не позов, а скарга чи заява, порядок подання і розгляду яких регламентуються адміністративним законодавством.

Найхарактернішим прикладом адміністративних правоохоронних установ є митні органи.

Митні органи, разом з іншими державними установами, уповноважені сприяти захисту прав інтелектуальної власності, зокрема у зовнішньоекономічній діяльності.

Наприклад, у 1999 р. на кордонах країн ЄС було арештовано 25 мільйонів одиниць контрафактних товарів; до 2013 р. ця цифра збільшилася до 95 мільйонів.

Таблиця 9.2 – Способи захисту прав на об'єкти промислової власності

цивільно-правовий захист	кримінально-правовий захист	адміністративно-правовий захист
Передбачені законом матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких здійснюється визнання або відновлення порушених прав та інтересів авторів об'єктів промислової власності або власників прав на них, припинення порушень, а також майновий вплив на порушників	Порушник несе відповідальність перед державою, а не безпосередньо перед автором або власником прав на об'єкт інтелектуальної власності	Передбачені законом заходи примусового характеру, що застосовуються органами виконавчої влади, за допомогою яких здійснюється відновлення (визнання) порушених прав суб'єктів права інтелектуальної власності, а також майновий вплив на порушників

Дії щодо захисту прав інтелектуальної власності, що вчиняють митні органи України, регламентовані Митним кодексом України, Постановами Кабінету Міністрів України та наказами Держмитслужби України.

Національне законодавство щодо сприяння захисту права інтелектуальної власності при переміщенні товарів через митний кордон України (зокрема розділ X Митного кодексу України) базується на положеннях Угоди.

Основні положення законодавства стосуються зокрема:

- надання права митним органам призупиняти митне оформлення товару за власною ініціативою у разі переміщення через митний кордон України товару, щодо якого не подано заяву про захист права інтелектуальної власності, але є достатні підстави вважати, що під час його переміщення може бути порушено право інтелектуальної власності;

- установлення відповідальності правовласника перед власником товару, митне оформлення якого призупинено, але факт порушення прав інтелектуальної власності не доведений;

- встановлення права вимагати від заявника надати заставу або еквівалентну гарантію, достатню для захисту відповідача та компетентних органів, а також щоб запобігти зловживанню;

- заборони вивезення з митної території у незмінному вигляді товарів, митне оформлення яких призупинено за підозрою у порушенні прав інтелектуальної власності;

- незастосування заходів, пов'язаних з призупиненням митного контролю й митного оформлення щодо товарів, які містять об'єкти права інтелектуальної власності та переміщуються через територію України транзитом чи ввозяться на митну територію України або вивозяться з неї фізичними особами для власного використання, не призначені для виробничої або іншої підприємницької діяльності, пересилаються в міжнародних поштових та експрес-відправленнях.

Уряд України, приділяючи значну увагу питанням поліпшення стану захисту прав інтелектуальної власності в Україні, 13 квітня 2007 р. прийняв постанову, якою затверджено Порядок реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності у митному реєстрі, отримання інформації та взаємодії митних органів з іншими правоохоронними і контролюючими органами та власниками прав на об'єкти права інтелектуальної власності у разі призупинення митного оформлення товарів з ініціативи митного органу.

Прийняття цього документа наближає Україну до створення цивілізованого ринку інтелектуальної власності і встановлює бар'єр для проникнення на митну територію України низькопробної фальсифікованої та «піратської» продукції.

Після реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності у митному реєстрі митні органи вживають заходів до запобігання переміщенню через митний кордон України контрафактних товарів. Реєстрація об'єктів у митному реєстрі проводиться на строк 6 місяців або 1 рік.

У разі встановлення, що товари переміщуються через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної

власності, митні органи призупиняють митне оформлення таких товарів та відповідно до статті 345 Митного кодексу України складають протокол про порушення митних правил.

9.4.2. Цивільно-правові засоби захисту права інтелектуальної власності

Найчастіше застосовують Цивільно-правові засоби захисту права інтелектуальної власності.

Угода TRIPS вимагає, щоб держави – члени створювали правову інфраструктуру й механізми, які дозволяють правовласникам відстоювати свої права, припиняти порушення від самого їх початку, забезпечувати збір необхідних доказів і уживати відповідних ефективних засобів захисту, необхідних у конкретній ситуації, наприклад, судових заборон на вимогу однієї сторони, арешту і знищення товарів, що порушують права інтелектуальної власності, відшкодування збитків, які можуть включати вартість позову й гонорар адвокатів.

Судовий порядок є основною формою захисту прав на об'єкти промислової власності, тому що він є найбільш довершеним для встановлення істини. Обсяг цивільного судочинства у справах про порушення прав інтелектуальної власності значно зростає, при цьому в багатьох випадках передбачає відшкодування збитків.

Захист патентних прав буває різним за складністю, тривалістю та пов'язаними з цим витратами.

Особа, яка вважає своє право порушеним, може вимагати від суду ухвалення рішення про застосування одного із способів захисту, а суд зобов'язаний ухвалити рішення відповідного змісту.

Суди відповідно до їх компетенції вирішують, зокрема, спори про:

- авторство на винахід (корисну модель);
- встановлення факту використання винаходу (корисної моделі);
- встановлення власника патенту;
- порушення прав власника патенту;

- укладання та виконання ліцензійних договорів;
- право попереднього користування;
- компенсації.

У випадках та в порядку, встановлених законом, суд за заявою потерпілого може застосувати негайні заходи, спрямовані на запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів. Зокрема, до розгляду справи в суді він має право постановити рішення про заборону відповідачеві чи іншій особі, щодо якої є достатні підстави вважати, що вона є порушником права інтелектуальної власності, вчиняти певні дії (виробництво, відтворення, розповсюдження, а також транспортування, збереження або володіння з метою випуску в цивільний оборот виробів (товару), щодо яких припускається, що вони є контрафактними).

Суд має право постановити такі рішення:

- про зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;
- вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот із порушенням права інтелектуальної власності;
- вилучення всієї партії виробів (товарів), щодо яких припускається, що вони є контрафактними, а також матеріалів і обладнання, призначених для їх виготовлення і розповсюдження;
- застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання права інтелектуальної власності (розмір такого стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення);
- опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та змісту судового рішення щодо такого порушення.

Крім того, за наявності достатніх даних про вчинення злочину, за який відповідно до чинного законодавства передбачена

кримінальна відповідальність, для забезпечення цивільного позову суд може вжити заходів з накладення арешту:

- на вироби (товари), щодо яких припускається, що вони є контрафактними;
- на матеріали та обладнання, призначені для виготовлення і використання таких виробів (товарів);
- на документи, рахунки та інші предмети, що можуть бути доказом вчинення дій, за які відповідно до чинного законодавства передбачена кримінальна відповідальність.

Порушник права інтелектуальної власності зобов'язаний:

- задовольнити всі вимоги, що випливають із факту порушення права інтелектуальної власності;
- відшкодувати заподіяні порушенням збитки, включаючи втрачену вигоду;
- повернути суб'єкту права інтелектуальної власності одержані внаслідок порушення доходи (прибутки) в повному обсязі;
- відшкодувати володільцеві права інтелектуальної власності моральну шкоду в розмірі, що визначається судом.

Особа, яка неправомірно використала засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг, зобов'язана знищити зображення індивідуалізації, усунути його з товару та його упаковки.

Необхідно зазначити, що в Україні поширена практика залучення до розгляду спорів з порушення прав на об'єкти права промислової власності судових експертів, які досліджують надані судом матеріали справи і надають висновки судової експертизи.

9.5. Карні заходи захисту

Існує більш-менш одна думка, що найефективнішими методами і процедурами у боротьбі проти порушення прав інтелектуальної власності є ті, що пов'язані із застосуванням карних заходів захисту. Карне законодавство висуває різні норми й стандарти відповідальності, які зазвичай важко задоволь-

нити органам розслідування – на відміну від цивільних справ, проте карні заходи покарання бувають суворішими.

Наприклад, фірма Fakegifts.com (дослівний переклад – «підроблені подарунки») використала мережу Інтернет для продажу контрафактних виробів. Її сайт, розміщений на сервері в Південній Кароліні (США), пропонував копії таких виробів, як годинники фірм Cartier та Rolex, авторучки фірми Montblanc, а також сумки та ремені відомих фірм. Зараз, відповідно до Федерального законодавства США, двом власникам сайту загрожує 10 років ув'язнення і 2 мільйони доларів США штрафу за порушення кожного знака для товарів і послуг.

Відповідно до ст. 177 Кримінального кодексу України, незаконне використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральних мікросхем, сорту рослин, раціоналізаторських пропозицій, привласнення авторства на них або інше умисне порушення права на ці об'єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, караються штрафом від двохсот до тисячі неоподаткованих мінімальних доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк з конфіскацією відповідної продукції та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувалися для її виготовлення.

Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або завдали матеріальної шкоди у великому розмірі, караються штрафом від тисячі до двох тисяч неоподаткованих мінімальних доходів громадян або виправними роботами на строк від двох до п'яти років, з конфіскацією відповідної продукції та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувалися для її виготовлення.

Якщо такі дії вчинені службовою особою з використанням службового становища, або організованою групою, або якщо було завдано матеріальної шкоди в особливо великому розмірі, вони караються штрафом від двох до трьох тисяч неоподаткованих мінімальних доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до шести років із позбавленням права

обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого та з конфіскацією відповідної продукції та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувалися для її виготовлення.

При цьому матеріальна шкода вважається завданою в значному розмірі, якщо її розмір у двадцять і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян, у великому розмірі – якщо її розмір у двісті і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян, а завданою в особливо великому розмірі – якщо розмір у тисячу і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.

Кримінально-правова відповідальність відрізняється від цивільно-правової тим, що порушник несе відповідальність перед державою, а не безпосередньо перед правовласником.

Що до кримінально-правових способів захисту права інтелектуальної власності та охоронюваних законом інтересів, то вони застосовуються від імені держави за вироком суду у вигляді покарань до особи, винної у вчиненні злочину, і полягають у передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Такими видами покарань можуть бути: штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, виправні роботи, конфіскація майна, арешт, обмеження або позбавлення волі на певний строк.

9.6. Технічні засоби захисту

Технічні засоби захисту є новим аспектом у комплексі захисних заходів, який швидко розвивається. Концептуально технічні засоби мають розроблятися так, щоб більше ризикував той, хто займається контрафакцією; щоб вищою була ймовірність того, що він буде пійманий і сплачуватиме великий штраф або навіть буде засуджений до ув'язнення.

Розглянемо основні типи засобів, за допомогою яких бізнес намагається захистити свої вироби й забезпечити охорону своїх прав інтелектуальної власності, а також інших прав – за допомогою оптичної та електронних технологій.

Засоби оптичної технології, засновані на використанні світла в різних варіантах, набули у виробників великої популярності. Найпоширенішими стали голограми – дво- або тривимірні структури, що забезпечують відбиття зображення або кількох зображень, при цьому іноді виникає ефект певного руху, видимий у зображенні(-ях). Основною причиною високої популярності голограм як засобу оптичної технології є те, що їх найважче копіювати з огляду на вартість і технічну складність.

До електронних належать:

1) магнітна смужка (подібна до тієї, що використовується для захисту кредитних і банківських карток: на ній зберігається великий обсяг інформації в закодованій формі, яку можна зчитувати спеціальним сканером);

2) старт-картка (розумна картка) – пластикова картка, що включає комп'ютерний мікрочип із великим обсягом інформації, яка стає доступною за певних умов;

3) електронне кодування, що переміщує електронні сигнали, внаслідок чого їх неможливо зчитувати за допомогою звичайних засобів, наприклад, комп'ютерів, CD та DVD. Тільки виробники товарів і законні покупці, що на законних підставах мають ключ для розшифровки записів, здатні користуватися відповідними виробами. Крім того, на ліцензійні диски наносять спеціальні ідентифікаційні коди, які вказують на джерело фонограми, аудіовізуального твору та джерело виготовлення (завод-виробник).

Питання належного захисту прав інтелектуальної власності стосується багатьох верств і сегментів суспільства. Саме тому в світі створено численні організації, що займаються цим питанням, а також уживають різних вартих уваги ініціатив.

Контрольні запитання

1. Система захисту прав інтелектуальної власності та її призначення.
2. Дії, що визнаються порушенням права інтелектуальної власності.

3. Форми захисту права інтелектуальної власності.
4. Способи захисту прав інтелектуальної власності.
5. Адміністративно-правовий спосіб захисту прав.
6. Цивільно-правовий спосіб захисту прав.
7. Кримінальна відповідальність за порушення прав.
8. Захист прав інтелектуальної власності митними органами.
9. Захист прав інтелектуальної власності в рамках угоди TRIPS.
10. Технічні засоби захисту.

Рекомендована література

1. Цивільний Кодекс України. Книга четверта. Право інтелектуальної власності (від 16.01.2003 № 435-IV).
2. Каміл Ідріс. Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання / Ідріс Каміл // ВОІВ, 2007. – 371 с.
3. Коссаk В. М. / Право інтелектуальної власності / В. М. Коссаk, І. Є. Якубівський. – К. : вид. – «Істина», 2007. – 342 с.
4. Право інтелектуальної власності. Академ. курс: підруч. для студ. вищ. навч. закладів / За ред. д.ю.н. О. П. Орлюк, д.ю.н. О. Д. Святоцького. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 2006. – 720 с.
5. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2-х т. / 2-е вид., перероб. і доп. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – Т. 1, 348 с.

Глава 10.

Економічні аспекти комерціалізації інтелектуальної власності

10.1. Важливість інтелектуальної власності в сучасній економіці

Протягом всієї історії людської цивілізації національне багатство ґрунтувалося на володінні матеріальними об'єктами. Проте зараз ця схема змінилася, й новими стимулами створення національного багатства в сучасному суспільстві є цінності, засновані на знаннях.

Серед вирішальних чинників економічного розвитку сьогодні виявляється інтелектуальне виробництво, а ключовою формою – інтелектуальна власність. Об'єкти інтелектуальної власності значно впливають на забезпечення конкурентоспроможності товарів та послуг і стають, таким чином, вирішальним фактором економічного зростання.

Зростання важливості інтелектуальної власності виявляється в двох формах – абсолютній та відносній.

Щодо абсолютних розмірів інтелектуальної власності, то перш за все необхідно відзначити, що її збільшення виявляється в підвищенні ринкової вартості об'єктів права інтелектуальної власності різних видів та розмірів збитків правовласників.

Так, наприклад, загальна вартість ліцензій на використання об'єктів промислової власності та технологій досягла понад 50 млрд дол. на рік. За оцінками експертів, обсяг продажу на міжнародному ринку наукоємної продукції, що виготовлена на основі використання інтелектуальної власності, досягає до 2,3 трил. доларів на рік!

Назви брендів стали найціннішими активами для зростаючої кількості компаній, часто перевищуючи вартість основного капіталу (матеріальних активів). Приклади найдорожчих брендів світу у 2014 р. наведено в табл. 10.1.

Таблиця 10.1 – Найдорожчі бренди світу у 2014 році

Номер п/п	Бренд	Країна походження	Галузь використання	Вартість
1	2	3	4	5
1		США	Технології	\$98,316 млрд
2		США	Технології	\$93,291 млрд
3		США	Напої	\$79,213 млрд
4		США	Технології	\$78,808 млрд
5		США	Програмне забезпечення	\$59,546 млрд
6		США	Багатогалузевий	\$46,947 млрд
7		США	Ресторани	\$41,992 млрд
8		Південна Корея	Технології	\$39,610 млрд
9		США	Технології	\$37,257 млрд
10		Японія	Автомобілі	\$35,346 млрд
11		Германія	Автомобілі	\$31,839 млрд
12		США	Комп'ютерні послуги	\$29,053 млрд

Закінчення табл. 10.1

1	2	3	4	5
13		США	Медіа	\$28,147 млрд
14		США	Технології	\$25,843 млрд
15		США	Особиста гігієна	\$25,105 млрд
16	LOUIS VUITTON	Франція	Товари люкс	\$24,893 млрд
17		США	Технології	\$24,088 млрд
18		США	Роздрібна торгівля	\$23,620 млрд

Ця загальна тенденція зростання абсолютних розмірів вартості інтелектуальної власності може бути показана на прикладах окремих компаній. Досить цікавим є приклад продажу автомобілебудівельної компанії «Додж». Відомо, що зі 146 млн доларів ціни продажу 74 млн визначалися вартістю торговельної марки. Визнаючи вартість бренду, що зарекомендував себе, компанія Nestle придбала фірму Perrier за 2,5 мільярди доларів США. Подібно до цього, компанія Philip Morris придбала компанію Kraft за 13 мільярдів доларів США, що на 600 % перевищувало її балансову вартість. Завдяки цій покупці компанія Philip Morris сподівається дістати відданих споживачів фірми Kraft на основі франшизи, котру вона планує використовувати у торгівлі бакалійно-гастрономічними товарами, а також розширивши сферу дії знака.

Збільшення абсолютної значущості інтелектуальної власності виявляється також у вигляді збільшення розмірів збитків правовласників від порушення прав. Наприклад, компанії, що займаються розробками програмного забезпечення, за рік втрачають до 13–15 млрд доларів внаслідок нелегального тиражування програм. А щорічні збитки правовласників відомих торговельних марок від продажу продукції з фальшивими

торговельними марками, за даними Міжнародної торговельної палати та торговельно-промислової палати Німеччини, становлять понад 100 млрд доларів. Виготовлення піратської аудіо- та відеопродукції в Китаї завдає правовласникам збитків більш ніж 1 млрд доларів.

Але значущість інтелектуальної власності виявляється в зростанні не лише її абсолютних розмірів, але й розмірів відносних. Наприклад, якщо розглянути всі види власності, що є об'єктами торгівлі на ринках найбільш розвинутих країн, то спостерігається чіткатенденція: темпи зростання торгівлі інтелектуальною власністю перевищують темпи зростання торгівлі іншими видами власності.

Так, світова торгівля ліцензіями на використання промислової власності має зростання до 12 % на рік, у той же час зростання світового промислового виробництва не перевищує 2,5–3 % на рік. Відносна значущість інтелектуальної власності виявляється не тільки в більш високих (порівняно з іншими видами вартості) темпах зростання. Вона все більше відбивається й у балансах підприємств. Підприємства бізнесу – від багатонаціональних компаній до малих і середніх підприємств – можуть одержувати вигоду, накопичуючи активи у вигляді об'єктів права інтелектуальної власності і займаючись їхньою комерціалізацією.

Ця діяльність підтримує розвиток конкуренції й вигідних перспектив бізнесу, що забезпечує створення робочих місць, професійне навчання й формування кадрів, сприяє постачанню на ринок необхідних товарів і послуг, а також збільшує доходи бізнесу й окремих людей.

Більше того, охорона інтелектуальної власності забезпечує потенційну можливість робити позитивний вклад у зусилля країни щодо залучення іноземних інвестицій, стимулювання закордонної торгівлі й формування необхідних умов для передачі технологій.

10.2. Форми комерціалізації інтелектуальної власності

Відомо, що інвестування коштів у науково-дослідні роботи є досить дорогим заходом. Ніхто не буде вкладати кошти в цей вид діяльності, якщо не матиме впевненості в одержанні вигід або прибутків.

Комерціалізацію розуміють як використання інтелектуальної власності з метою отримання прибутку або іншої вигоди.

Комерціалізація починається з моменту виявлення перспектив комерційного використання нової розробки й закінчується реалізацією розробки (технології, отриманого з її допомогою товару або послуги) на ринку й одержанням комерційного ефекту.

Основними суб'єктами відносин щодо комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності є:

- творці (автори, винахідники, виконавці);
- інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності (підприємства, організації, установи, діяльність яких пов'язана зі створенням та використанням об'єктів права інтелектуальної власності та ін.);
- особи, які бажають використовувати об'єкти права інтелектуальної власності.

Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності – це взаємовигідні (комерційні) дії всіх учасників процесу перетворення результатів інтелектуальної праці у ринковий товар.

Найбільший інтерес становить саме процес ринкової реалізації інтелектуальної власності, що приводить до формування ринку інтелектуальної власності й забезпечення доходу.

Ринок інтелектуальної власності – це система економічних відносин щодо купівлі-продажу прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Згідно з чинним законодавством, об'єкти права інтелектуальної власності виступають на ринку як товар. Але специфіка інтелектуальної власності полягає в тому, що на ринок просяваються не власне продукти інтелектуальної діяльності, а майнові права на них.

Зважаючи на комерційну спрямованість діяльності господарюючих суб'єктів, керівництву й відповідним фахівцям підприємств, наукових установ доводиться постійно зіштовхуватися із проблемою вибору найбільш вигідної форми економічного обороту (комерціалізації) результатів інтелектуальної діяльності. Для вирішення цього завдання потрібно проводити маркетингові дослідження ринку інтелектуальної власності, максимально вірогідно оцінювати ринкову вартість результатів інтелектуальної діяльності, а також розробляти стратегію просування інтелектуальної продукції на ринок. На рис. 10.1 подано основні форми комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності.

Правовласник може за своїм розсудом використати об'єкт інтелектуальної власності, продати або переуступити свої права, дозволити використати об'єкт інтелектуальної власності на певних умовах будь-якій зацікавленій особі. У результаті аналізу різних варіантів власник прав на об'єкт інтелектуальної власності вибирає найбільш перспективний з них.

Рисунок 10.1 – Основні форми комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності

Проведемо аналіз форм комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності щодо передбачуваної економічної вигоди.

1. Використання об'єктів права інтелектуальної власності у власному виробництві. При зростаючому усвідомленні цінності інтелектуальної власності підприємства все більшою мірою почали ставитися до одержання та підтримки чинності охоронних документів не лише як до захисного заходу проти інтелектуальної крадіжки, але і як до активних і потужних засобів посилення своєї конкурентоспроможності, збільшення свого впливу в галузі й піднесення своєї репутації постачальника інноваційних виробів на ринок.

Використання інновацій у власному виробництві дозволяє правовласнику отримати максимальні прибутки за рахунок монопольного права на випуск та реалізацію інноваційної продукції. Разом із тим, при створенні власного виробництва інноваційної продукції з використанням об'єктів права інтелектуальної власності потрібне інвестування значних коштів на організацію виробництва, маркетингові дослідження, просування продукції на ринок, вибір каналів розподілу й створення торговельної мережі. Однак у випадку успіху виведення на ринок нової продукції дає можливість через певний період компенсувати первісні витрати й отримати значний прибуток, необхідний для подальшого розвитку виробництва. У виробничій діяльності об'єкти інтелектуальної власності використовуються як нематеріальні активи.

2. Ліцензування. Ліцензування вважається однією з найпоширеніших форм комерціалізації інтелектуальної власності. Торгівля ліцензіями використовується у внутрішніх та зовнішніх комерційних операціях як ефективний спосіб підйому економіки й підвищення конкурентоспроможності власних товарів на зовнішніх ринках. Процес ліцензування добре розвинутий і загальнодоступний.

Для правовласника (ліцензіара) продаж ліцензії на перспективну технологію, що не використовується в цей момент часу (у власному виробництві або в певному географічному регіоні), є вдалим способом одержати доходи, які в іншому разі він не міг би одержати.

Наприклад, університети США, як правило, не продають розроблені технології, а передають права на їх використання на основі патентних ліцензійних угод. У деяких наукоємних галузях промисловості частка патентів, що належить університетам, становить 18 % (генна інженерія), 12 % (молекулярна й мікробіологія), 11 % (технологія надпровідності), 10 % (фармакологія), 5 % (роботи)¹.

При передачі прав на інтелектуальну власність правовласник може дозволити юридичній або фізичній особі використати об'єкт права інтелектуальної власності на певних умовах.

Для ліцензіата ця угода вважається головною формою обміну науково-технічними знаннями.

Розглянемо один із прикладів вдалого ліцензування компанії «Соні» та «Вестерн Електрик» (Sony and Western Electric).

У 1946 р. на початку свого скромного існування корпорація Sony була маленьким підприємством, де працювали 20 співробітників, які ремонтували патефони, коли сміливе рішення одержати ліцензію на патент змінило долю корпорації. В 1952 р. засновник фірми на прізвище Ібука, подорожуючи США, натрапив на інформацію про патент компанії Bell Laboratories на винахід, що стосувався транзистора. Він попросив брокера, що працював в американській філії однієї японської торговельної компанії, вийти на компанію Western Electric (WE) – власника цього патенту. У той час транзистор використовували лише в слухових апаратах, і компанія WE не бачила особливих шансів для значного комерційного успіху в застосуванні технології транзисторів. Ібука подумав: «Використання транзистора в слухових апаратах має невеликий потенціал, а якщо виготовити новий транзистор і зробити радіо?». На той час у Японії іноземні резервні фонди були обмеженими, тому придбання або передачу закордонних технологій мав ухвалити уряд. Ібука успішно переконав Міністерство іноземної торгівлі та промисловості дати дозвіл на придбання патентної ліцензії

¹ Каміл Ідріс. Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання / Ідріс Каміл // BOIB, 2007. – 371 с.

від компанії WE, спираючись на те, що наявність патенту засвідчувала важливість технології. Він заплатив 25 000 доларів США за патентну ліцензію і став одним із перших ліцензіатів. Компанії WE було цікаво, чи зможе така маленька фірма розробити якийсь корисний пристрій на основі транзистора. Однак вона надала корисну технічну інформацію щодо транзистора інженеру фірми Sony, як це й було передбачено ліцензійною угодою. У 1955 р. інженери, що працювали на Ібуку, випустили перший транзисторний приймач фірми Sony. Новий виріб мав величезний успіх в Японії, і це підштовхнуло фірму Sony розпочати змагання з потужнішими фірмами конкурентами¹.

Правова форма торговельних угод із продажу ліцензій має забезпечувати монопольне право використання результатів інтелектуальної діяльності в промисловості й торгівлі тільки для партнерів цих угод і не допускати їхнього вільного застосування конкурентами.

Предметом ліцензійної торгівлі можуть бути не тільки права на об'єкти промислової власності (винаходи (технології), корисні моделі, промислові зразки, комерційні таємниці (ноу-хау)), але й права на сорти рослин, породи тварин, торговельні марки, комерційні та географічні найменування, топології інтегральних мікросхем, комп'ютерні програми, об'єкти авторського права та суміжних прав тощо.

Торговельні марки використовуються бізнесом як стрижень у прибуткових ліцензійних програмах.

Поширеним видом ліцензії на торговельну марку є ліцензія на використання персонажу, коли популярний персонаж із книги або кінофільму передається за ліцензією кільком ліцензіатам, які використовують його в іншому сегменті бізнесу, що обслуговує той самий контингент клієнтів. Одним із прикладів такої вигідної ліцензії є придбання компанією Warner Bros. прав на комерційне використання в усьому світі персонажа Гаррі Поттера (Harry Potter тм) з популярної серії дитячих книг

¹ Каміл Ідріс. Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання / Ідріс Каміл // BOIB, 2007. – 371 с.

Джоан Роулінг. У свою чергу, компанія Warner Bros. розділила ліцензійні права серед своїх партнерів по бізнесу та ліцензіатами: компанія Hasbro матиме у своєму розпорядженні права на виготовлення й дистрибуцію торговельних карток і молодіжних електронних ігор; конкурентна фірма Mattel робитиме іграшки, інша компанія дістала права на виробництво «інтерактивних цукерок»; каліфорнійська компанія Electronic Arts, що займається програмним забезпеченням для індустрії розваг, одержала ліцензію для виробництва комп'ютерних приставок Harry Potter і відеоігор, а компанія Coca-Cola закріпила за собою права, що належать до маркетингу першого кінофільму про Гаррі Поттера. Розглянута в контексті цієї складної мережі угод ліцензія на знак стає способом розширення сфери впливу відомого знака на збут різних товарів, одночасно посилюючи популярність персонажу. До того ж власник знака отримує потік відрахувань за використання ліцензій².

Про масштаби доходів від ліцензійного використання комп'ютерних програм у 1999 р. свідчать показники чотирьох великих американських компаній: компанія Microsoft – 21,6 мільярдів доларів США; корпорація IBM – 12,7 мільярдів; компанія Computer Associates – 4,9 мільярдів; корпорація Oracle Corporation – 3,8 мільярдів доларів США.

У більшості випадків продаж ліцензії здійснюється за розрахунковою договірною ціною з орієнтиром на ціни внутрішнього та зовнішнього ринків.

Основними видами ліцензійних платежів є паушальний (lump-sum), роялті, та комбінований платежі.

Паушальний платіж являє фіксованою сумою, обговореною в тексті ліцензійного договору, виплачується як одноразово, так і частинами, але обов'язково на початковій стадії дії ліцензійного договору.

Роялті – періодичні відрахування ліцензіата на користь ліцензіара, що здійснюються протягом усього терміну дії ліцензії.

² Каміл Ідріс. Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання / Ідріс Каміл // BOIB, 2007. – 371 с.

Як базу роялті використовують продажну ціну або собівартість продукції за ліцензією, прибуток, обсяг виробництва продукції за ліцензією.

Комбіновані платежі – найбільш поширені та передбачають виплату ліцензіару ліцензіатом первинного фіксованого платежу до початку виробництва та збуту ліцензійної продукції з подальшою виплатою залишку розрахункової ціни ліцензії як роялті після того, як буде налагоджено виробництво ліцензійної продукції. Таким чином, ліцензіар має можливість отримувати відрахування від реального доходу ліцензіата протягом усього терміну дії ліцензійного договору.

3. Внесення ОПІВ до статутного капіталу підприємства.

При заснуванні будь-якого підприємства одним із основних обов'язків засновників є формування статутного капіталу. Необхідно також мати на увазі, що від розміру (частки в загальному обсязі) статутного капіталу, який внесено засновником, надалі в прямій залежності буде визначатися рівень його майнового права, наприклад, кількість голосів у правлінні акціонерного товариства, частка акцій, частка прибутку та ін.

Можливість використання ОПІВ як внеску у статутний капітал передбачено ч. 3 ст. 424 Цивільного кодексу України та ст. 13 Закону України «Про господарські товариства». Найбільш популярними об'єктами інтелектуальної власності, права на які можуть бути внеском до статутного капіталу юридичної особи, є об'єкти промислової власності: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки.

При внесенні інтелектуальної власності у статутний капітал власник передає права на об'єкт права інтелектуальної власності підприємству в обмін на корпоративні права й одержує такі зобов'язальні права стосовно підприємства:

- на одержання частини прибутку (дивіденди);
- на участь в управлінні підприємством через загальні збори учасників;
- на одержання ліквідаційної квоти у випадку ліквідації підприємства;

– на ознайомлення зі звітною інформацією про діяльність підприємства.

Якщо правовласник має намір стати засновником підприємства, необхідно, щоб він не мав зобов'язань перед третіми особами стосовно цих об'єктів права інтелектуальної власності, тобто права не можуть бути передані частково чи повністю або надані у використання третім особам за ліцензійними договорами.

Для внесення прав на інтелектуальну власність у статутний капітал потрібно передбачити такий внесок в установчому документі.

4. Переуступка (продаж) прав інтелектуальної власності. Продаж прав у повному обсязі здебільшого проводиться через договір передачі виключних майнових прав інтелектуальної власності (по суті – договір купівлі-продажу), за яким правовласник втрачає всі майнові права на нього.

Ця форма комерціалізації вигідна правовласнику, якщо він не має наміру та можливостей використовувати об'єкт права інтелектуальної власності. Наприклад, компанія «Дженерал Електрик», від продажу побічних патентів (тих, що вона сама не використовує) отримує близько 11 % прибутку.

5. Комерційна концесія (франшиза). За договором комерційної концесії одна сторона (правовласник) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та продажу певного виду товару та надання послуг. Такими правами є право на придбання устаткування й постачання матеріалів та сировини, використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, комерційних найменувань, способів і процедур функціонування), комерційного досвіду та ділової репутації.

У зарубіжній практиці цей договір має назву договір франшизи або франчайзингу, сторонами договору є правовласник (франшизор), що має розроблену систему ведення певної діяльності, та користувач (франчайзі), що бажає придбати за плату право використати цю систему. Права передаються

користувачеві на певний строк, і він одержує значний дохід від ведення своєї господарської діяльності. В обмін на ці права одержувач франшизи виплачує роялті та/або одноразову комісійну винагороду й дає згоду на ведення бізнесу таким чином, щоб підтримувати репутацію власника торговельної марки.

Міжнародною асоціацією одержувачів франшизи приблизно підраховано, що такі угоди забезпечують одну третину всіх роздрібних продажів у США.

У 1998 р. в Америці налічувалося близько 1200 франчайзерів. Сьогодні ця кількість за різними оцінками перевищує 15000. За даними FRANDATA Corporation, сферами економіки, в яких франчайзинг набув сьогодні найбільшого поширення, є: заклади фаст-фуд – близько 20 % загальносвітової кількості франчайзі, роздрібна торгівля (у тому числі продуктами харчування) – 15 %, сфера послуг (у тому числі спортивних та туристичних) – близько 12 %, автомобільні перевезення та обслуговування – 8 %, будівництво – 7 %. При цьому близько 50 % всіх франчайзингових мереж світу працюють у сфері торгівлі, де ключове місце належить закладам фаст-фуд, ресторанам, магазинам промислових і продовольчих товарів.

Найвідомішим франшизором є компанія McDonald's.

Комерційна концесія сприяє розвитку ринку, оскільки стимулює створення нових підприємств, які виготовляють або продають високоякісні товари та надають послуги. Такі угоди вигідні як для правовласника, так і для користувача. Правовласник, зокрема, має змогу без інвестування власного капіталу продавати свої товари або надавати послуги. А користувач має змогу швидше досягти успіху завдяки досвіду та допомозі правовласника вистояти в конкурентній боротьбі на ринку.

10.3. Оцінка вартості об'єктів права інтелектуальної власності

На сьогоднішній день оцінка вартості прав інтелектуальної власності є одним із самих проблематичних питань і в той же час одним із необхідних інструментів механізму комерціалізації.

Будь-яка форма комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності передбачає визначення вартості прав на ці об'єкти. При цьому потреба в оцінці не вичерпується продажем патентів, свідоцтв, авторських прав або ліцензій чи створенні підприємств. Оцінку проводять при визначенні розміру збитків правовласників, при інвестуванні фінансових ресурсів у науково-дослідну розробку, при постановці об'єктів права інтелектуальної власності на бухгалтерський облік як нематеріальні активи, при страхуванні, у разі банкрутства підприємства в процесі його ліквідації з метою задоволення позовів кредиторів тощо (рис. 10.2).

Рисунок 10.2 – Мета оцінки об'єктів права інтелектуальної власності

Оцінка дозволяє не тільки визначити цінність (вартість) цього ресурсу для власника, але й установити його ринкову цінність, рівень затребуваності об'єкта на ринку, і як наслідок, подальшу стратегію діяльності власника щодо його впровадження та реалізації.

Зазвичай оцінюються майнові права на такі об'єкти інтелектуальної власності:

- літературні та художні твори;

- фонограми, відеограми, комп'ютерні програми;
- компіляції даних (бази даних);
- виконання;
- передачі (програми) організацій мовлення;
- винаходи, корисні моделі, промислові зразки;
- компонування (топографії) інтегральних мікросхем;
- раціоналізаторські пропозиції;
- сорти рослин, породи тварин;
- комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення;
- комерційні таємниці;
- інші об'єкти, що згідно із законодавством належать до об'єктів права інтелектуальної власності.

10.3.1. Основні підходи до оцінки об'єктів права інтелектуальної власності

Розроблені сьогодні методи оцінки вартості інтелектуальної власності є або якісними, або кількісними. Якісні методи, засновані на різних критеріях оцінки, забезпечують здобування різних балів, або рейтингів. Кількісні методи надають дійсні числові вирази для оцінки вартості.

На практиці використовуються три основні підходи розрахування вартості інтелектуальної власності:

- витратний;
- порівняльний;
- дохідний.

Підхід до оцінки – це загальні способи визначення вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності, які базуються на основних принципах оцінки. Вибір підходу до оцінки провадиться залежно від конкретного об'єкта оцінки, мети оцінки й обраного для оцінки виду вартості.

Кожний з них має свої методи та методологію (табл. 10.2).

Витратний підхід ґрунтується на врахуванні принципів корисності й заміщення. Він пропонує визначення поточної вартості витрат на відтворення або заміщення об'єктів оцінки

в поточних цінах і наступному коригуванні (зменшенні) на суму зносу (амортизації).

Витратний підхід застосовується для оцінки тих об'єктів, які створені самим правовласником і для яких на дату оцінки не існує активного ринку (науково-дослідні і дослідно-конструкторські розробки, програмні продукти спеціального призначення та ін.).

Порівняльний підхід полягає в тому, що вартість прав інтелектуальної власності визначається шляхом зіставлення цін недавніх продажів подібних об'єктів. Хоча подібний підхід до оцінки, на перший погляд, виглядає достатньо простим і прямолінійним, його застосування на практиці пов'язане з безліччю труднощів і умовностей. Наявність таких труднощів обумовлена тим, що не існує навіть двох абсолютно однакових об'єктів інтелектуальної власності. Країна, вид об'єкта, строк правової охорони, склад авторів, умови фінансування, час продажу – це лише деякі з позицій, за якими, як правило, об'єкти мають відмінності. Причому деякі відмінності можуть змінювати свій внесок відповідно до зміни ринкової ситуації. Інформація про економічні характеристики й умови продажу часто недоступна або неповна, тому в таких випадках порівняльний підхід може лише окреслити діапазон, у якому найбільш імовірно буде перебувати величина ринкової вартості. Саме тому оцінку об'єктів інтелектуальної власності на основі цього підходу потрібно виконувати обережно.

Перевагою порівняльного підходу є те, що він дозволяє визначити так звану справедливу ціну, що щонайкраще відповідає ситуації на ринку.

Необхідною умовою для застосування ринкового підходу є ефективно працюючий ринок і доступ до представницької бази даних продажів аналогічних об'єктів інтелектуальної власності. На жаль, в Україні ще не сформувався повноцінний ринок об'єктів інтелектуальної власності, тому використання цього підходу для оцінки об'єктів права інтелектуальної власності у цей час є проблематичним.

Дохідний підхід базується на врахуванні принципів найбільш ефективного використання та очікування, відповідно до яких вартість об'єкта оцінки визначається як поточна вартість очікуваних доходів від найбільш ефективного використання об'єкта оцінки, включаючи дохід від його можливого перепродажу. Формалізується цей підхід шляхом перерахування майбутніх грошових потоків, які генерує об'єкт інтелектуальної власності, в поточну вартість.

Основними методами дохідного підходу, що застосовуються для оцінки майнових прав інтелектуальної власності, є метод непрямої капіталізації (дисконтування грошового потоку) та метод прямої капіталізації доходу. При цьому грошовим потоком чи доходом може бути:

- різниця між прибутком суб'єкта права інтелектуальної власності, отриманого в результаті використання об'єкта права інтелектуальної власності, та прибутком, отриманим без використання такого об'єкта;
- додатковий прибуток, який отримано суб'єктом права інтелектуальної власності в результаті використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- ліцензійний платіж за надання прав на використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Застосування методів дохідного підходу здійснюється у випадку, коли можливо визначити розмір доходу, що отримує або може отримувати юридична чи фізична особа, якій належать майнові права інтелектуальної власності. В оцінці ринкової вартості майнових прав інтелектуальної власності дохідний підхід займає пріоритетне місце як підхід, який найбільш достовірно відображає цінність об'єкта оцінки.

Таблиця 10.2 – Основні підходи до оцінки об'єктів права інтелектуальної власності

п/п	Підхід до оцінки		
	Витратний	Порівняльний	Дохідний
1	2	3	4
1	<p>Метод прямого відтворення ґрунтується на визначенні поточної вартості витрат, пов'язаних із створенням (розробленням) або придбанням на дату оцінки майнових прав інтелектуальної власності, які оцінюються приведенням об'єкта права інтелектуальної власності до стану, що забезпечує його найбільш ефективне використання, з урахуванням витрат на правову охорону, маркетингові дослідження, рекламу тощо, а також розмір прибутку суб'єкта господарювання, який створив (розробив) такий об'єкт</p>	<p>Порівняльний підхід до оцінки майнових прав інтелектуальної власності застосовується у разі наявності достатнього обсягу достовірної інформації про ціни на ринку подібних об'єктів та умови договорів щодо розпорядження майновими правами на такі об'єкти. У разі застосування порівняльного підходу до оцінки майнових прав інтелектуальної власності подібність об'єктів визначається з урахуванням їх виду, галузі (сфери) застосування, економічних, функціональних та інших характеристик. Сукупність елементів порівняння формується з факторів, які впливають на вартість майнових прав інтелектуальної власності. До таких факторів, зокрема, належать</p>	<p>Метод прямої капіталізації застосовується у разі, коли прогнозується постійний за величиною та рівний у проміжках періоду прогнозування чистий операційний дохід, отримання якого не обмежується у часі. Метод прямої капіталізації доходу полягає в тому, що вартість капіталу і дохід, який отримують від його використання, пов'язані між собою співвідношенням, яке передбачає повернення капіталу (амортизацію) та отримання доходу від його використання. Згідно, з цим методом поточна вартість об'єкта оцінки розраховується шляхом поділу річного доходу, який генерує об'єкт, на норму капіталізації</p>

Продовження табл. 10.2

1	2	3	4
		<p>наявність правової охорони майнових прав інтелектуальної власності; умови фінансування договорів, предметом яких є майнові права інтелектуальної власності; галузь або сфера, в якій може використовуватись об'єкт права інтелектуальної власності, майнові права на який оцінюються; функціональні, споживчі, економічні та інші характеристики такого об'єкта; рівень його новизни; залишковий строк корисного використання; придатність до промислового (комерційного) використання</p>	
2	<p>Метод заміщення застосовується для оцінки майнових прав інтелектуальної власності, заміщення яких можливе та економічно доцільне. Вартість заміщення визначається на підставі інформації про поточну</p>		<p>Метод дисконтування грошових потоків застосовується у разі, коли прогнозовані грошові потоки від використання об'єкта оцінки є неоднаковими за величиною, не постійними протягом визначеного періоду прогнозування або якщо отримання їх обмежується у часі. У методі розраховуються грошові</p>

Закінчення табл. 10.2

1	2	3	4
2	<p>вартість витрат станом на дату оцінки на створення (розроблення) або придбання, приведення об'єкта права інтелектуальної власності, подібного до об'єкта права інтелектуальної власності, майнові права на який оцінюються і який за своїми споживчими, функціональними, економічними показниками може бути йому рівноцінною заміною, до такого стану, що забезпечує його найбільш ефективне використання, а також інформації про витрати, пов'язані з проведенням маркетингових досліджень і рекламою подібного об'єкта, та про розмір прибутку суб'єкта господарювання, який створив (розробив) подібний об'єкт</p>		<p>надходження для всіх майбутніх періодів. Ці надходження конвертуються у вартість шляхом застосування ставки дисконтування й використання техніки розрахунку вартості грошей у часі, приведених на момент оцінки</p>

Міжнародний досвід підтверджує, що така різноманітність методів зумовлена специфікою формування та використання об'єктів права інтелектуальної власності.

Розрахунки ринкової вартості об'єктів права інтелектуальної власності здійснюються, як правило, одночасно за допомогою кількох методичних підходів та методів, що найбільш повно відповідають визначеним меті оцінки, виду вартості за наявності достовірних інформаційних джерел для її проведення. Неможливість або недоцільність застосування певного методичного підходу, пов'язана з відсутністю чи недостовірністю необхідних для цього вихідних даних про об'єкт оцінки та іншої інформації, окремо обґрунтовується у звіті про оцінку майнових прав.

10.3.2. Організація оцінки інтелектуальної власності

Всі дії в процесі оцінки інтелектуальної власності можна об'єднати в одне поняття – організація оцінки інтелектуальної власності.

Обсяг і послідовність процесу оцінки об'єктів права інтелектуальної власності можуть залежати як від мети оцінки, так і від виду обумовленої вартості. Однак у більшості випадків процедура оцінки майнових прав інтелектуальної власності включає послідовність дій, які схематично зображені на рис. 10.3.

Одним з етапів проведення оцінки є збір інформації залежно від видів вартості (ринкова або неринкова) й методів оцінки, який подано на рис. 10.4.

Під час обстеження об'єкта права інтелектуальної власності, яке проводиться з метою його ідентифікації, з'ясовується наявність матеріального носія об'єкта та документів, що засвідчують майнові права інтелектуальної власності, і факт видачі дозволу на використання об'єкта права інтелектуальної власності. До таких документів належать:

- патент (деклараційний патент) – для винаходів, корисних моделей, промислових зразків, сортів рослин, порід тварин;
- свідоцтво – для торговельних марок (знаків для товарів і послуг), компонування (топографії) інтегральних мікросхем;

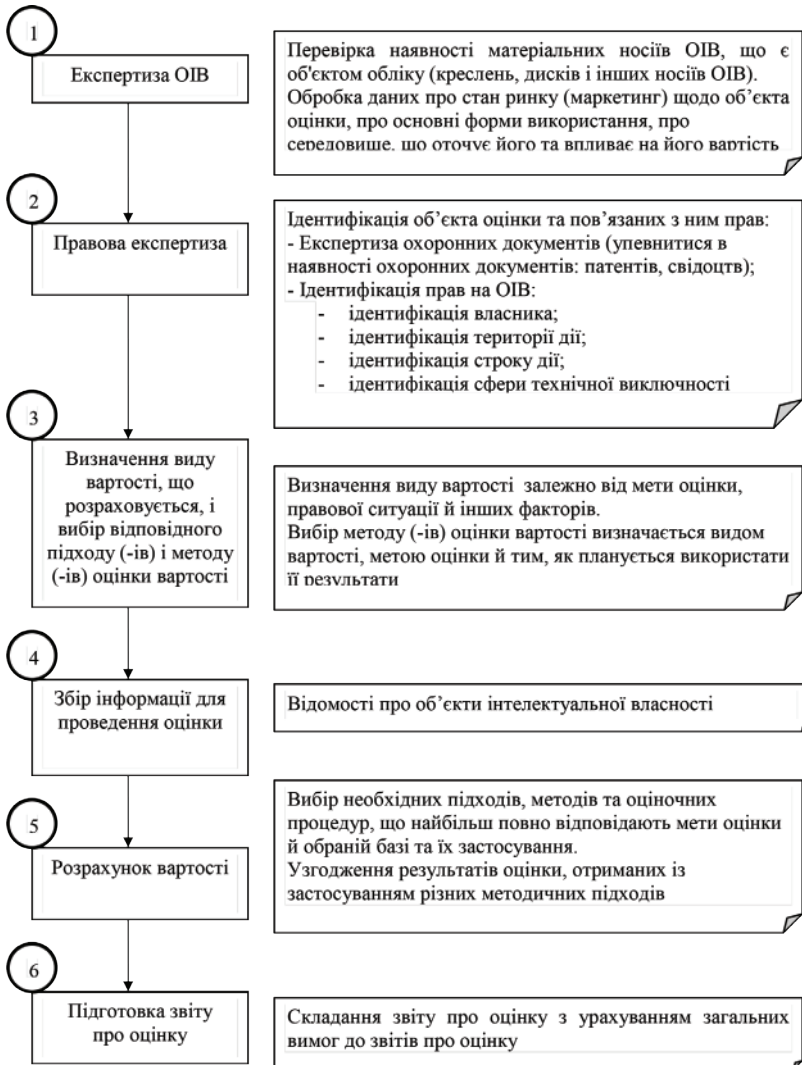

Рисунок 10.3 – Організація оцінки інтелектуальної власності

Рисунок 10.4 – Відомості про об'єкти інтелектуальної власності, що оцінюються

- договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності;
- ліцензійний договір;
- договір комерційної концесії;
- договір про трансфер технологій;
- інші договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності;
- інші документи, пов'язані з ідентифікацією майнових прав інтелектуальної власності.

Останнім етапом організації оцінки інтелектуальної власності є складання звіту.

У звіті в обов'язковому порядку вказується дата проведення оцінки, законодавчо-нормативні акти й стандарти оцінки, що використовуються, мета проведення оцінки, а також приводяться інші відомості, які необхідні для повного й аргументованого тлумачення результатів оцінки, які відбиті у звіті.

10.4. Визначення ціни ліцензії

Більшість ліцензійних договорів є комерційними угодами, тому за дозвіл використовувати об'єкт права інтелектуальної власності передбачається сплата певної винагороди, яку називають «ціною ліцензії».

Визначення ціни ліцензії – один з найбільш складних етапів передачі технології, тому що комерційна ціна переданого за ліцензією об'єкта інтелектуальної власності може бути визначена лише в процесі його використання у покупця (ліцензіата). Але це не означає, що ціну ліцензії не можливо встановити.

Світовий досвід торгівлі ліцензіями надав можливість фахівцям узагальнити основні принципи розрахунку ціни ліцензії. Але необхідно пам'ятати, що будь-яке нововведення реально коштуватиме рівно стільки, за скільки власникові вдасться його продати.

Зазвичай ініціативою у встановленні ціни ліцензії володіє власник прав (ліцензіар), навіть якщо потенційний ліцензіат перший подає запит, адже саме від продавця ліцензії залежить, надавати ліцензію чи ні. Традиційно саме продавець ліцензії, а не покупець, готує проект ліцензійного договору, що містить основні показники й умови, на яких (як він передбачає) повинні складатися взаємини сторін.

Формально продаж ліцензій – це надання дозволу покупцеві скористатися об'єктом права інтелектуальної власності (технологією або технічним рішенням, торговельною маркою). Але це тільки формально. Власно кажучи, мова йде про більш серйозну і масштабну подію – фактичний продаж покупцеві

засобу вирішення проблеми, що його турбує. Купують ліцензію тому, що хочуть одержати переваги в конкурентній боротьбі, тобто:

- знизити собівартість продукції;
- почати випуск нового товару;
- позбавитись зайвих витрат на власні дослідження;
- використовувати більш дешеву сировину чи матеріали;
- обмежити забруднення навколишнього середовища

тощо.

Тому продавець ліцензії повинен бачити свій «інтелектуальний товар» очима покупця, з огляду на його потреби та інтереси. Підхід до визначення ціни ліцензії має бути заснований на реальній оцінці того економічного ефекту, який отримає покупець ліцензії.

Загальні принципи розрахунку ціни ліцензії, як правило, зводяться до встановлення можливого прибутку, що одержить ліцензіат від використання ліцензії, і пропорції, у якій цей прибуток розподіляється між ним і ліцензіаром. При цьому частка ліцензіара обчислюється не від усього прибутку, а тільки від тієї її частини, що отримана завдяки використанню об'єкта інтелектуальної власності, права на використання якого передані за ліцензією.

При визначенні ціни ліцензії необхідно враховувати закони конкуренції ринку, що регулюють граничні розміри вартості ліцензії. Потенційний покупець оцінює сумарні платежі, які йому необхідно буде здійснити за використання об'єкта інтелектуальної власності порівняно з прибутковістю підприємства за відповідний період часу; він оцінює ці виплати також порівняно з вартістю альтернативної технології і платежами, пов'язаними з аналогічними угодами. Навіть в умовах виключної монополії існує межа вартості, обумовлена тією обставиною, що ціна ліцензії має порівнюватися з цінами й ефективністю використання суспільством відомих технічних рішень-аналогів.

Серед безлічі ціноутворюючих факторів, що впливають на розмір ціни ліцензії, є ряд таких, які необхідно враховувати

обов'язково під час підписання практично всіх ліцензійних договорів (табл. 10.3):

- технічні характеристики об'єкта ліцензії;
- економічні показники;
- правові обмеження.

Таблиця 10.3 – Фактори, які впливають на розмір ліцензійної винагороди

ЦІНОУТВОРЮЮЧІ ФАКТОРИ			
Но- мер п/п	Технічні	Економічні	Правові
1	2	3	4
1	Ступінь готовності до впровадження у виробництво (ідея, технічне рішення або промислове використання)	Розмір очікуваного прибутку ліцензіата від використання об'єкта ліцензії	Вид ліцензії й обсяг переданих прав
2	Галузь, до якої належить об'єкт ліцензійної угоди	Очікуваний обсяг випуску ліцензійної продукції протягом терміну дії ліцензійної угоди й за його межами та ціни на неї в країні ліцензіата й країнах, наданих йому за згодою	Територія дії ліцензії
3	Технічна цінність винаходу або ноу-хау й можливість їхнього обходу, а також об'єктів техніки, у яких вони можуть бути застосовані	Розмір капітальних вкладень, необхідних для організації виробництва ліцензійної продукції й можливих джерел їхнього одержання	Умови взаємообміну технічними вдосконаленнями, винаходами й ноу-хау як забезпеченими, так і не забезпеченими патентним захистом
4	Залежність ліцензіата від ліцензіара в поставках сировини, деталей, вузлів	Витрати на власні НДДКР з доведення (прив'язки) технічної документації до	Строк дії ліцензії

Продовження табл. 10.3

1	2	3	4
4	для виробництва продукції за ліцензією	конкретних умов виробництва в ліцензіата. Їхні джерела: власні засоби, кредит та ін.	
5	Обсяг технічної документації на об'єкт ліцензії, що передається за договором. У повному обсязі (конструкторська, технологічна та експлуатаційна) або частково (тільки конструкторська)	Витрати на власні НДДКР з розробки нової технології, що буде вирішувати ту саме завдання, яке вирішує купівля ліцензії	Державне регулювання ліцензійної торгівлі (розмір роялті, оподаткування тощо)
6	Можливий ризик розкриття ноу-хау конкурентами в результаті: а) масового застосування продукції; б) промислового шпигунства; в) власних досліджень і розробок конкурентів	Результати маркетингових досліджень щодо ємності ринків збуту ліцензійної продукції в період дії ліцензії; щорічна їхня ємність, яку може задовольнити ліцензіат.	Додаткові умови, що включають у ліцензійні угоди, здатні в певних випадках спричинити не передбачені угодою витрати у ліцензіата й ліцензіара
7	Можливий строк «життя» ліцензійної продукції у зв'язку з: а) скороченням строків морального старіння техніки й технологічних процесів; б) попитом на ліцензійну продукцію, з урахуванням перспективи;	Конкурентні пропозиції від різних фірм на купівлю (продаж) ліцензії на аналогічні або взаємозамінні об'єкти техніки з використанням запатентованих винаходів і ноу-хау	Умови ліцензійного договору про судові витрати за позиками третіх осіб у разі порушення майнових прав

Закінчення табл. 10.3

1	2	3	4
7	в) науково-дослідними й конструкторськими розробками конкурентів з обходу патентів, що лежать в основі ліцензійної угоди або з удосконалення аналогічної й взаємозамінної продукції		
8	Обсяги технічної допомоги ліцензіара в процесі впровадження об'єкта ліцензії в виробництво ліцензіата	Види платежів за ліцензію й порядок їх виплат	
9		Валюта, у якій здійснюються платежі	

Цінність об'єкта ліцензії значно підвищується, якщо він вже успішно освоєний ліцензіаром, що дає можливість гарантувати ліцензіату досягнення визначених техніко-економічних показників.

Для визначення ціни ліцензії найчастіше використовують два основних методи:

- 1) на базі роялті;
- 2) на основі прибутку ліцензіата.

Визначення ціни ліцензії на базі роялті. Термін «роялті» походить з англійського терміна **royal** – королівський, від якого й з'явився термін **royalty** плата, що взималася королівською владою в Англії за надане підданному право на земельну власність або розробку надр. Цей термін став широко вживатися з 16 століття, коли промисловець, який отримав від короля право на розробку вугільних копалень, повинен був щорічно

відраховувати на користь корони частину прибутку – роялті (королівську частку).

На сучасному етапі роялті розуміють як платежі будь-якого виду за використання прав інтелектуальної власності.

Роялті прийнято подавати ставкою Р, яка виражається відсотком від бази.

За базу роялті можуть прийматися:

- дохід від використання об'єкта ліцензії;
- ціна одиниці продукції;
- собівартість продукції;
- додатковий прибуток ліцензіата від реалізації продукції

за ліцензією;

- вартість основної переробленої сировини та ін.

Розмір ліцензійної винагороди (роялті) визначається за формулою:

$$C_p = B \cdot P / 100 \quad (10.1)$$

де C_p – розрахункова ціна ліцензії (у грошових одиницях за визначений період часу); B – база роялті (у грошових одиницях); P – ставка роялті, %.

На етапі підписання ліцензійного договору і ліцензіару, і ліцензіату доволі складно оцінити вартість матеріалів, енерговитрат, адміністративні та інші витрати, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції за ліцензією. Тому, найчастіше, ліцензійна винагорода визначається як відсоток від загального обсягу виготовленої/реалізованої продукції в грошових одиницях за визначений період часу. Отже за базу роялті приймається ціна одиниці продукції. За спостереженнями учасників ліцензійних договорів, вибір такої бази приводить до найменшої кількості конфліктів з питань виплати ліцензійної винагороди.

Крім того, ліцензійна винагорода може визначатися як фіксована сума з кожної одиниці виробленої або реалізованої ліцензійної продукції. Цей підхід ефективний під час підписання ліцензійних договорів з маловідомими компаніями (підприємствами), оскільки він виключає ризик ліцензіара, пов'язаний

з коливаннями цін на ліцензійну продукцію і збільшенням її собівартості. В той же час ліцензіат, зі свого боку, не завжди погоджується на встановлення фіксованих відрахувань саме тому, що в процесі дії ліцензійного договору може змінитися кон'юнктура ринку ліцензійної продукції і як наслідок – зменшення ціни, до того ж і собівартість ліцензійної продукції може змінюватись і не завжди у бік зменшення. В результаті – виплата ліцензійних платежів у такий формі буде важко виконуваною.

Як обрати ставку роялті? Зважаючи на досвід міжнародної торгівлі ліцензіями ставки роялті зазвичай визначають не розрахунковим шляхом, а емпірично – на основі встановлених для різних галузей промисловості усереднених, так званих «стандартних», ставок роялті. Розмір ставок роялті (з літературних джерел) найчастіше становить від 0,5 до 10 %.

Існує багато різноманітних джерел галузевих даних про ліцензування технологій. Окремі особи, організації та навіть країни вивчають ліцензійні угоди та публікують отримані результати. Деякі компанії опублікували інформацію про стандартні умови ліцензійних угод для використання їхніх технологій. Наприклад, російські компанії, що розширюють свій бізнес на основі комерційної концесії (франшизи), як правило, публікують стандартні ставки роялті щодо таких угод та інші умови. Доволі часто російські франчайзингові компанії замість роялті (тобто відсоткових виплат залежно від обсягу виробництва/реалізації продукції) встановлюють постійні щомісячні платежі. Наприклад, всім відома компанія «1С», яка розробляє та розповсюджує програмне забезпечення, на своєму сайті розмістила типові умови угоди щодо використання програмного забезпечення. Щомісячна плата становить 100 доларів США.

У ресторанному бізнесі та в роздрібній торгівлі ліцензіат зазвичай здійснює фіксований (паушальний) платіж, який має назву вступний внесок, та роялті (відсоток від обсягу продаж). Наприклад, компанія Subway (швидке харчування) надає франшизу за умови сплати вступного внеску в розмірі 10 000 доларів США та 8 % роялті від обсягу продаж.

Іншим джерелом інформації про ставки роялті можуть бути справи, що розглядаються судом. Завдяки судам деякі ліцензійні угоди фактично оприлюднені (закордонний досвід).

У вітчизняній практиці ліцензійної торгівлі, через відсутність достовірних середньостатистичних даних, розмір ставки роялті вибирають з таблиць ставок роялті, складених із доступних закордонних джерел інформації, без будь-якого розрахункового обґрунтування, але з традиційними рекомендаціями необхідності обліку ціноутворюючих факторів. При цьому більшість таких факторів передбачає дуже складні розрахунки або взагалі не піддається конкретній оцінці, тоді як враховувати їх так чи інакше необхідно.

На розмір ставки роялті, при передачі технології, впливають наявність патентної охорони, обсяг переданих прав і якість складання формули винаходу. Максимальні ставки роялті застосовуються саме тоді, коли об'єкт ліцензійного договору надійно захищений цілим пакетом охоронних документів. Передача незапатентованої технології автоматично знижує ставку роялті, тому що зберегти в таємниці незапатентовану інформацію дуже важко. За спостереженнями фахівців, відсутність патенту знижує розмір роялті на 10–30 % порівняно з аналогічним об'єктом, який забезпечено патентною охороною. Саме тому у світовій практиці безпатентна ліцензія на «ноу-хау» найчастіше лише доповнює патентну.

Крім того, на визначення розміру ставки роялті впливають вид ліцензії і термін дії ліцензійного договору. Найбільш високі ставки характерні для виключної ліцензії. Під час продажу таких ліцензій ставка роялті (у відсотках до обсягу реалізованої продукції) порівняно з невиключною ліцензією, як правило, підвищується на 1–2 %. Відсоток відрахувань тим менший, чим більш тривалий термін дії ліцензійного договору.

При установленні ставки роялті одним із найбільш важливим є питання про те, до якої галузі промисловості належить об'єкт ліцензії. В галузях промисловості, що виробляють засоби виробництва, норма прибутку вища ніж в галузях, що

виробляють споживчі товари, особливо товари масового споживання з невеликими строками використання. Наприклад, відомі «стандартні» ставки роялті для електронної промисловості 4–10 %, фармацевтична промисловість 2–7 %, літакобудування та авіатехніка 6–10 %, продовольчі товари – 1–2 %.

Ще одним важливим ціноутворюючим фактором є ймовірність успішного використання предмета ліцензії ліцензіатом, обумовлена не тільки технічними характеристиками об'єкта ліцензії, а й очікуваною місткістю внутрішнього і зовнішнього ринків. Чим більша місткість ринків, тим на меншу частину прибутку може претендувати ліцензіар.

При визначенні ставок роялті необхідно враховувати також обсяги виробництва і реалізації ліцензійної продукції та можливість контролю за її випуском. Ставка роялті автоматично підвищується, якщо контроль за випуском ліцензійної продукції достатньо важко здійснити (наприклад, хімічне або фармацевтичне виробництво, виготовлення комплектуючих виробів для наступної зборки на стороні).

Велике значення при визначенні ставок роялті має і група факторів, що враховують витрати ліцензіата на освоєння об'єкта ліцензії, серед яких зазвичай розглядаються розмір капітальних вкладень для освоєння придбаного технічного нововведення і термін їхньої окупності, витрати на НДР та ОКР з адаптації об'єкта ліцензії до умов виробництва ліцензійної продукції ліцензіатом, на придбання необхідного устаткування та ін.

При визначенні ставок роялті необхідно враховувати результати аналізу комерційних умов конкурентних пропозицій. За рівних умов з порівнюваних комерційних пропозицій – як розрахункові варто застосовувати мінімальні ставки роялті.

Визначення ціни ліцензії на основі розміру прибутку ліцензіата. Відповідно до цього методу вартість ліцензії визначається як частка ліцензіара в додатковому прибутку ліцензіата, отриманого від об'єкта права інтелектуальної власності, право на використання якого передається за ліцензійним договором.

Виходячи з цього розрахункова ціна ліцензії визначається за формулою:

$$C_p = \sum_{i=1}^T \Delta \Pi_i \cdot D, \quad (10.2)$$

де C_p – розрахункова ціна ліцензії; $\Delta \Pi_i$ – додатковий прибуток ліцензіата за одиницю продукції в i -му році; D – частка ліцензіара в прибутку ліцензіата; $i = 1, 2, 3, \dots, T$ – термін дії ліцензійного договору.

Як зазначалося вище, частка ліцензіара обчислюється не від усього прибутку, а тільки від тієї її частини, що отримана завдяки використанню об'єкта інтелектуальної власності, права на використання якого передані за ліцензєю.

При цьому частка ліцензіара обчислюється в діапазоні від 10 до 50 % прибутку ліцензіата і залежить від всіх загальновідомих ціноутворюючих факторів.

Так вважається, що якщо об'єкт ліцензії ще не готовий до промислового використання, а основну цінність мають права, які передаються за договором, частка ліцензіара в прибутку ліцензіата не перевищуватиме 20 %.

Якщо об'єктом ліцензії є запатентований та освоєний об'єкт, частка ліцензіара може становити від 20 до 50 % прибутку ліцензіата. При наданні невиключної ліцензії – 20–30 %, виключної – 35–50 %.

Необхідно відзначити, що не зважаючи на простоту формули (10.2), визначення розміру додаткового прибутку ліцензіата є доволі складним. Особливо це стосується тих об'єктів, що є складовими частинами готової продукції (техніки) або технології.

Перешкодою для використання цього методу є й те, що в основу розрахунків закладається передбачуване використання об'єкта ліцензії на підприємстві ліцензіата, який зазвичай не зацікавлений у наданні ліцензіару повної інформації про використання ліцензії, що знижує достовірність розрахунків.

Ціна ліцензії при паушальних платежах. Нагадаємо, що паушальні платежі це визначена та зафіксована в ліцензійному договорі сума. Фактично, сума цього платежу не залежить від

обсягів виробництва та реалізації продукції за ліцензією в ліцензіата.

Якщо в ліцензійному договорі встановлено паушальний платіж, необхідно розрахункову ціну ліцензії для виплат у вигляді роялті (10.1), перерахувати за формулою:

$$C_n = C_p K_d, \quad (10.3)$$

де C_n – розрахункова ціна ліцензії у вигляді паушального платежу; C_p – розрахункова ціна ліцензії у вигляді роялті; K_d – коефіцієнт дисконтування, який розраховується за формулою:

$$K_d = \frac{1}{\left(1 + \frac{i_t}{100}\right)^t}, \quad (10.4)$$

де t – розрахунковий період; i_t – ставка дисконту в t -му періоді, %.

Ставка дисконту, як правило, обчислюється в кожному конкретному випадку і враховує так звану безризикову ставку і можливі ризики ліцензіата щодо освоєння предмета ліцензії (технології). Необхідно враховувати три групи ризиків: фінансовий, операційний і ризик, пов'язаний з науково-технічним прогресом.

Фінансовий ризик пов'язаний з інфляційними процесами. Операційний ризик визначається:

- можливою зміною очікуваного технологічного ефекту;
- ризиком освоєння ліцензії;
- ринковим ризиком реалізації продукції за ліцензією.

Ризик, пов'язаний з науково-технічним прогресом, визначається можливістю появи нових більш ефективних технологій протягом дії ліцензії, що купується.

Сам по собі паушальний платіж використовується доволі рідко, тому що не відповідає дійсній вартості об'єкта, що передається за ліцензійним договором, і є явно не вигідним для власника об'єк-

та права інтелектуальної власності, якщо обсяг використання предмета ліцензії істотно розширюється. В той же час паушальний платіж застосовують у тих випадках, коли ліцензіатом є компанія, невідома на ринку, і є сумніви, чи вдасться їй налагодити впровадження технології, успішний випуск і комерційну реалізацію продукції за ліцензією, а також коли проконтролювати обсяг випущеної за ліцензією продукції вкрай складно і ліцензіару не гарантується одержання необхідних для розрахунку даних.

Виплата ліцензійної винагороди при паушальних платежах, як правило, здійснюється у такому співвідношенні:

- 10–30 % сплачуються при підписанні ліцензійного договору;
- 40–60 % сплачуються при підписанні акта з прийняття технічної документації;
- 10–30 % сплачуються при підписанні акта про початок випуску ліцензійної продукції.

Ціна ліцензії при паушальних платежах завжди буде нижчою за ціну, що буде сплачуватись ліцензіатом періодично (роялті або комбіновані платежі).

Ціна ліцензії при комбінованих платежах. Потрібно зазначити, що найбільш популярною формою виплат за ліцензію вважаються комбіновані платежі, тому що саме такі платежі дозволяють врахувати взаємні інтереси обох сторін. У цьому випадку комерційні умови ліцензійного договору передбачають виплату ліцензіатом визначеної фіксованої суми первинного платежу та роялті.

При погодженні ціни ліцензії у формі комбінованих платежів ліцензіату необхідно оцінити загальні розміри й умови платежів у порівняльній формі для різних комбінацій.

Зазвичай розмір первинного платежу становить 10–30 % від ціни ліцензії. Ця сума нерідко розглядається як платіж за розкриття інформації, що дозволяє потенційному ліцензіату оцінити технологію. Ліцензіар переважно розглядає такий платіж як первинну винагороду за надані права.

Якщо сума первинного платежу вважається передоплатою чи авансом відносно до роялті, то з урахуванням такої виплати визначається новий розмір ставки роялті, %:

$$P_1 = \frac{70 / 90}{100} P \cdot 100, \quad (10.5)$$

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо: позиції партнерів при підписанні ліцензійного договору, у тому числі необхідність для ліцензіата в придбанні ліцензії, наявність конкурентів у ліцензіата або ліцензіара, економічний стан партнерів, досвід продажу або закупівлі ліцензій, наявність у обох сторін висококваліфікованих фахівців, інтелектуальної власності, ступінь залежності партнерів один від одного значно впливають на розмір ліцензійної винагороди. Економічно сильнішим є партнер, що має досвід у торгівлі ліцензіями, спроможний встановити більш сприятливі умови ліцензійного договору, в тому числі щодо остаточної ціни ліцензії.

10.5. Об'єкти права інтелектуальної власності – нематеріальні активи підприємств

Більше ста років тому голова компанії Quaker Джон Стюард сказав своєму компаньйону фразу, що стала крилатою: «Якби ми зараз розділили наш бізнес, я віддав би тобі землю, цеглу та обладнання, а собі забрав би всі бренди і торговельні марки. І я став би успішнішим, ніж ти». Він чітко усвідомлював, що вартість його компанії залежить насамперед від речей, що ніяк не можна назвати матеріальними.

Кожна компанія має портфель активів, котрий містить як матеріальні, так і нематеріальні активи, включаючи інтелектуальну власність. Ці об'єкти можуть суттєво збільшувати прибутки від коштів, вкладених інвесторами. Компанії, які це не усвідомлюють або не розуміють наявності такого потенціалу, ризикують втратами доходів, погіршенням своїх позицій, зниженням ринкових цін, а також можливим крахом.

Відповідно до Загальноприйнятих принципів бухгалтерської звітності (або GAAP), активи складаються з:

- поточних активів;
- власне підприємства, майна й устаткування (відповідає матеріальним активам);
- інших активів (відповідає нематеріальним активам).

У 1960-ті роки хвиля корпоративного злиття та поглинання фірм засвідчила необхідність перегляду обліку нематеріальних активів. У 1981 р. Великобританія прийняла Закон про компанії, який дозволяв фірмам включати нематеріальні активи до своїх балансових рахунків. Однак розробку спеціальних стандартів для обліку таких об'єктів уряди розпочали не раніше 1990 р. Протягом останнього десятиріччя, коли економіка і бізнес стали орієнтуватися на одержання додаткової вартості й надання послуг та застосовувати наукоємні технології, частка нематеріальних активів відносно матеріальних об'єктів значно збільшилася.

Оскільки об'єкти інтелектуальної власності беруть пряму та опосередковану участь у виробництві та створенні матеріальних благ, забезпечують можливість отримання економічних вигід, вони повинні відображатися в бухгалтерському обліку підприємства.

У 1993 р. у США прийнято зведений закон про координацію бюджетів, який запроваджував дефініції для ряду класів нематеріальних активів (у тому числі інтелектуальної власності) і дозволяв компаніям проводити амортизацію вартості таких об'єктів.

Відсутність надійних і широко вживаних норм для нематеріальних активів призвела до розбіжностей між оцінкою залишкової вартості основного капіталу та їхньою ринковою вартістю. Наприклад аналіз рахунків 350 найбільших фірм Великобританії, що мають сукупну вартість у 2167 мільярдів доларів США, виявив, що загальна вартість активів, показана в підсумкових балансах, становить 603 мільярди доларів США, а нематеріальних активів – лише 38,9 мільярда доларів. Це порушило питання про незрозумілу розбіжність між ринковою вартістю продажу й даними в балансах стосовно активів, яка становила 1500 мільярдів доларів США, або 72 %.

На міжнародному рівні Міжнародний комітет із стандартів і звітності (IASC)¹ у 1998 р. опублікував стандарт IAS38, котрий є переглянутим стандартом щодо нематеріальних активів. Згідно з цим стандартом, нематеріальний актив має визнаватися у фінансових звітах лише в тих випадках, коли він може ідентифікуватися як контрольований й чітко відрізняється від гудвілу (goodwill), тобто репутації і ділових зв'язків компанії. Нематеріальні активи підлягають амортизації протягом розрахункового терміну їх корисного використання. За даними, що розкривають нематеріальні активи, користувачі мають розуміти, про які види нематеріальних активів, що підлягають обліку у фінансових звітах, йдеться, а також як змінюється їхня облікова вартість протягом року².

Бухгалтерський облік нематеріальних активів в Україні приведений з 2000 р. до міжнародних стандартів. Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про нематеріальні активи і незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи та розкриття інформації про них у фінансовій звітності визначає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 18 жовтня 1999 р. № 242 (далі – ПБО 8).

Основною особливістю бухгалтерського обліку інтелектуальної власності є те, що обліку підлягають не самі об'єкти інтелектуальної власності, а майнові права на них.

Об'єкти права інтелектуальної власності, відповідно до ПБО 8, визнаються нематеріальним активом підприємства (зараховуються на баланс), якщо вони не мають матеріальної форми та можуть бути ідентифіковані.

Підприємства отримують нематеріальні активи в результаті:

- розробки об'єкта на підприємстві, тобто створення власними силами;

¹ Комітет IASC утворено у 1973 р. за згодою професійних бухгалтерсько-ревізійних органів Австралії, Канади, Франції, Німеччини, Японії, Мексики, Нідерландів, Великобританії і США. Його метою стала уніфікація принципів обліку і звітності, які підприємства бізнесу та інші організації в усьому світі мають використовувати для фінансової звітності.

² Каміл Ідріс. Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання / Ідріс Каміл // BOIB, 2007. – 371 с

- внесення об'єкта права інтелектуальної власності у статутний капітал;
- купівлі патентів, свідоцтв, ліцензій тощо;
- обміну на подібні чи неподібні об'єкти;
- об'єднання підприємств;
- безоплатної передачі прав від фізичних або юридичних осіб.

Згідно з ПБО 8, нематеріальний актив, який створюється на підприємстві в результаті розробки, відображається в балансі, якщо підприємство має:

- намір, технічну можливість та ресурси для доведення нематеріального активу до стану, у якому він придатний для реалізації або використання;
- можливість отримання майбутніх економічних вигод від реалізації або використання нематеріального активу;
- інформацію для достовірного визначення витрат, пов'язаних із розробкою цього активу.

Якщо нематеріальний актив не відповідає зазначеним критеріям, то витрати, пов'язані з його придбанням або створенням, визнаються витратами того звітного періоду, протягом якого вони були здійснені, без визнання таких витрат у майбутньому нематеріальним активом.

Придбані або створені нематеріальні активи зараховуються на баланс за первісною вартістю. Особливості визначення первісної вартості нематеріального активу залежать від способу його одержання (табл. 10.4). Проте в будь-якому випадку у вартість нематеріального активу не включаються відсотки за кредит, який підприємство використовувало для його придбання (створення), і курсові різниці, якщо актив був придбаний з оплатою в іноземній валюті. У першому випадку відсотки за кредит завжди відображаються у складі фінансових витрат, а курсові різниці, що виникнуть при розрахунках за нематеріальний актив, – у складі інших доходів (витрат) звичайної діяльності.

Таблиця 10.4 Оцінка нематеріальних активів у обліку та звітності згідно П(С)БО

Дата здійснення оцінки	Нематеріальний актив					при об'єднанні підприємств
	отриманий іншим шляхом					
	створений власними силами	придбаний за грошові кошти	в обмін на подібний актив	в обмін на неподібний актив	безкоштовно	
В обліку						
При первісному визнанні (на дату здійснення господарської операції)	Первісна вартість					
	Прямі витрати на оплату праці + прямі матеріальні витрати, інші витрати, пов'язані зі створенням цього активу	Ціна придбання – отримані знижки + непрямі податки та мита, що не відшкодовуються + інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням активу та доведенням його до стану придатності для використання за призначенням	Залишкова вартість переданого активу (якщо вона дорівнює справедливій вартості)	Справедлива вартість переданого активу (якщо вона менша від його залишкової вартості)	Справедлива вартість переданого активу + (–) отримана (передана) сума грошових коштів	Справедлива вартість узгоджена з засновниками (учасниками)
В обліку (подальші витрати)						
Протягом звітного року	Первісна вартість нематеріального активу + Витрати на удосконалення нематеріальних активів, підвищення їх можливостей і терміну корисної експлуатації, які сприяють збільшенню первісно очікуваних майбутніх економічних вигод					
У фінансовій звітності (балансі)						
На дату балансу	Балансова вартість = Первісна (переоцінена) вартість – накопичена (переоцінена) амортизація					

Зазвичай балансова вартість нематеріального активу не відповідає його ринковій вартості. Це насамперед стосується таких об'єктів, як торговельні марки та комерційні найменування. Вартість саме цих об'єктів, у разі успішного бізнесу, значно зростає (див. табл. 10.1). Прикладом є інформація з табл. 10.1 – найдорожчі бренди у 2014 р. Отже, відповідно до міжнародних стандартів, і в нашому законодавстві (ПБО 8) передбачена можливість переоцінки нематеріальних активів за справедливою, тобто ринковою вартістю. «Підприємство може здійснювати переоцінку за справедливою вартістю на дату балансу тих нематеріальних активів, щодо яких існує активний ринок».

Справедлива вартість нематеріального активу – це сума, за якою актив може бути обмінаний чи отриманий в операції між незалежними та зацікавленими сторонами. Основною проблемою переоцінки таких активів є наявність активного ринку.

Активний ринок – ринок, якому властиві такі умови:

- предмети, що продаються та купуються на цьому ринку, є однорідними;
- у будь-який час можна знайти зацікавлених продавців і покупців;
- інформація про ринкові ціни є загальнодоступною.

Таким чином на сьогодні жодна з ознак активного ринку не виконується. Об'єкти права інтелектуальної власності взагалі не можуть бути однорідними, кожен з них унікальний по суті, а назви охоронних документів (патент або свідоцтво) тільки засвідчують виключні майнові права на зазначені об'єкти. Зацікавлених покупців і продавців знайти можливо, але це потребує значного часу та проведення спеціальних патентних та маркетингових досліджень. Щодо інформації про ринкові ціни, то вона не тільки не є загальнодоступною, а навпаки, така інформація бізнесменами в нашій країні вважається комерційною таємницею. Тобто навіть якщо здійснюються правочини з купівлі-продажу прав інтелектуальної власності, інформація про ціну не розголошується.

Відображення в бухгалтерському обліку прав інтелектуальної власності на об'єкт дозволяє:

- документально підтверджувати витрати підприємства на розробку (незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи) або придбання об'єктів права інтелектуальної власності;
- здійснювати амортизацію нематеріальних активів у встановленому порядку залежно від терміну їх корисного використання, а отже, створювати відповідні амортизаційні фонди для подальшого оновлення нематеріальних активів;
- отримувати додаткові прибутки від передачі прав на використання об'єктів інтелектуальної власності;
- сплачувати фізичним особам авторські винагороди;
- здійснювати інші комерційні операції з об'єктами права інтелектуальної власності (застава, страхування, продаж тощо);
- підвищувати ринкову вартість бізнесу (саме цей вид капіталу здатний забезпечувати підприємству високу ринкову вартість, конкурентні переваги та ключові позиції на ринку).

Не визнаються нематеріальним активом, а підлягають відображенню у складі витрат того звітного періоду, в якому вони були здійснені:

- витрати на дослідження;
- витрати на підготовку та перепідготовку кадрів;
- витрати на рекламу та просування продукції на ринку;
- витрати на створення, організацію та переміщення підприємства або його частини;
- витрати на підвищення ділової репутації підприємства (гудвіл), вартість видання;
- витрати на створення торговельних марок.

Обов'язковою ознакою нематеріального активу є відсутність матеріальної форми щодо будь-якого об'єкта, що приймається на облік, проте, повинні бути документи, що його ідентифікують, тобто підтверджують існування самого об'єкта та права підприємства на його використання в тій чи іншій формі.

До таких документів належать, насамперед, документи, що підтверджують ті чи інші майнові права підприємства (патенти, свідоцтва, ліцензії тощо), а також описують нематеріальний актив або порядок його використання.

Контрольні запитання

1. Роль інтелектуальної власності в сучасній економіці.
2. Що розуміють під комерціалізацією інтелектуальної власності?
3. Хто є суб'єктами комерціалізації інтелектуальної власності?
4. Основні форми комерціалізації інтелектуальної власності.
5. Переваги використання інновацій у власному виробництві.
6. Торгівля ліцензіями.
7. Види ліцензійних платежів.
8. Які права отримує власник об'єкта права інтелектуальної власності при внесенні їх у статутний капітал підприємства?
9. Яку форму комерціалізації необхідно обрати правовласнику, якщо він не рішуче самостійно використовувати об'єкт права інтелектуальної власності?
10. Що є комерційна концесія (франшиза)?
11. Для яких цілей проводиться оцінка вартості прав інтелектуальної власності?
12. Основні підходи до оцінки об'єктів права інтелектуальної власності.
13. Назвіть основні методи витратного підходу.
14. Назвіть основні методи доходного підходу.
15. Організація оцінки інтелектуальної власності.
16. Яку інформацію необхідно проаналізувати в процесі проведення оцінки?
17. Визначення ціни ліцензії на базі роялті.
18. Як визначають ставку роялті?
19. Фактори, які впливають на розмір ліцензійної винагороди.
20. Визначення ціни ліцензії на основі розміру прибутку ліцензіата.
21. Ціна ліцензії при паушальних платежах.
22. Ціна ліцензії при комбінованих платежах.

23. Нематеріальні активи підприємства.
24. За яких умов нематеріальний актив потрібно відображати в балансі підприємства?
25. Дайте визначення справедливій вартості нематеріального активу.
26. Як формується первісна вартість нематеріального активу?
27. Які витрати не визнаються нематеріальним активом?
28. Які документи необхідні для ідентифікації нематеріального активу?

Рекомендована література

1. Каміл Ідріс. Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання / Ідріс Каміл // ВОІВ, 2007. – 371 с.
2. Основи інтелектуальної власності.- К. : Юридичне видавництво «Ін Юре», 1999. – 578 с.
3. Право інтелектуальної власності. Академ. курс: Підруч. для студ. вищ. навч. закладів / За ред. д.ю.н. О. П. Орлюк, д.ю.н. О. Д. Святоцького. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2006. – 720 с.

Глава 11.

Інформаційно-аналітичне забезпечення конкурентоспроможності продукції

11.1. Конкурентоспроможність продукції

У сучасному світі панують ринкові відносини. Величезна кількість підприємств випускає однорідну продукцію. Між ними існує жорстка конкуренція, й головне завдання будь-якого підприємства – випуск якісної, недорогої, конкурентоспроможної продукції й послуг порівняно з аналогами. Кожне підприємство прагне зробити все, щоб його продукція була конкурентоспроможною. Кінцевий продукт виробничого процесу підприємства – це готова продукція. Досягнення конкурентоспроможності своєї продукції й збільшення обсягу її реалізації є важливим завданням для кожного підприємства. Промислові підприємства не тільки виробляють продукцію в потрібній кількості, асортименті й якості, що відповідає попиту споживача, але й забезпечують комерційну діяльність зі збуту готової продукції.

Конкурентоспроможність – це властивість продукції, що виражає її здатність бути реалізованою споживачам на конкретному ринку в певний період.

Термін конкурентоспроможність застосовують щодо галузі, підприємства, продукції, послуги.

Термін конкурентоспроможність можна розглядати стосовно найрізноманітніших об'єктів:

- проектно-конструкторської документації;
- технології виробництва продукції;
- окремого проекту, окремої фірми (підприємства, організації);
- галузі, регіону, країни в цілому.

В умовах ринкової економіки оцінка конкурентоспроможності продукції, що пропонується споживачам, є необхідною умовою в процесі управління підприємством. Рівень

конкурентоспроможності продукції пов'язаний з вимогами строго певних груп споживачів та визначає:

- відмінність аналізованої продукції від продукції конкурентів, що наявні на цьому ринку, а також тих, що прагнуть потрапити на нього;
- ступінь задоволення конкретної потреби;
- витрати на її задоволення.

Перш за все, щоб визначити цей показник, необхідно мати інформацію про сумарний корисний ефект від розробки, експлуатації, збуту й обслуговування розглянутих і порівнюваних видів продукції, тобто про повні витрати на всіх етапах їхнього життєвого циклу. До цих витрат включають також витрати, пов'язані із впливом на соціальну сферу й навколишнє середовище.

Збір такої інформації достатньо трудомісткий і дорогий. Особливі труднощі виникають при оцінці рівня конкурентоспроможності перспективних розробок або імпоротної продукції, що вперше з'явилася на ринку. Таким чином, можуть виникнути серйозні проблеми з пошуком необхідної інформації для визначення рівня конкурентоспроможності.

Головними складовими конкурентоспроможності товару (послуги) є споживчі властивості й ціна. Однак ринкові перспективи товарів пов'язані не тільки з якістю й витратами виробництва. Причиною успіху або невдачі товару можуть бути й інші (нетоварні) фактори, такі, як рекламна діяльність, престиж фірми, пропонований рівень обслуговування. Разом із тим обслуговування на вищому рівні створює більшу привабливість. Для того щоб продукт забезпечував задоволення потреб покупців в умовах ринку (становив інтерес для покупців), був конкурентоспроможним, він повинен визначатися певними властивостями (рис. 11.1).

Вивчення конкурентоспроможності продукції, по суті, є початковим етапом вивчення кон'юнктури ринку конкретного виду продукції, тобто дозволяє відповісти на запитання: яке місце займає або міг би зайняти досліджуваний товар у ряді подібних йому товарів-конкурентів.

Рисунок 11.1 – Основні показники конкурентоспроможності

Узагальнюючи викладене вище, необхідно зазначити, що конкурентоспроможність визначається тільки тими властивостями, які становлять істотний інтерес для покупця, тому вона складається з таких показників: якості продукції, маркетингу і комерційної діяльності, ціни товару, іміджу товару й престижу підприємства. Основне при конкуренції – це стимул до нововведень, тому виграють ті підприємства, які знаходять і реалізують інновації. Також для того щоб вдосконалити виробництво, перш за все необхідно сформулювати систему управління підприємства, яка б забезпечила йому високу ефективність роботи, конкурентоспроможності стійкість положення на ринку. Важливе значення в цій системі займає інформаційне забезпечення комерційної діяльності.

11.1. Конкурентна розвідка

Успіх будь-якої діяльності, насамперед комерційної, безперечно залежить від грамотного використання інформаційних потоків. Основне завдання полягає в тому, щоб швидше знайти необхідну інформацію й правильно її проаналізувати. Інформація про плани конкурента дає можливість оцінити тенденції розвитку ринку, а також вчасно скорегувати власні плани, наприклад, іти за прикладом конкурента або завдати випереджаючого удару запропонувавши клієнтам більш якісний продукт або більш вигідні умови. Велику роль відіграє не тільки збір, накопичення й обробка, але й правильне зберігання й використання актуальної для бізнесу інформації, а також захист інтересів її власників.

Конкурентоспроможність організації буде значною мірою визначатися тим, наскільки добре вона збирає й аналізує, розподіляє, захищає і вміло використовує інформацію.

Сучасний вітчизняний і зарубіжний досвід показує, що жодна особа, жодна організація не можуть ефективно діяти в умовах гострої конкурентної боротьби без глибокого і всебічного розуміння ринкового середовища або не маючи в своєму розпорядженні новітньої, повноцінної і достовірної інформації про те, що в ній відбувається.

У ряді закордонних країн порівняно недавно утворився новий різновид інформаційної служби, яку назвали «конкурентною розвідкою» (*competitive intelligence CI*).

Конкурентна розвідка – це збір і обробка даних із різних відкритих інформаційних джерел, з яких аналітики беруть інформацію про основні сучасні тенденції бізнесу, наміри конкурентів, для розробки управлінських рішень з метою підвищення конкурентоспроможності комерційної організації. Головне ж – ці джерела мають бути відкритими, оскільки перше і головне правило конкурентної розвідки – у жодному разі не використовувати нелегальних методів.

У комерційній діяльності для виготовлення конкурентоспроможної продукції підприємець повинен приймати

правильні рішення. Ці рішення у кожному разі ґрунтуються на тій інформації, якою він володіє, і на її аналізі. Якщо наявна інформація повна і достовірна, а аналіз проведений швидко і якісно, то, як правило, й рішення виявляються вірними. Через помилку, наприклад, у виборі стратегічного партнера, або через недобросовісного постачальника можна втратити дуже багато.

Дуже часто коли висловлюються щодо «інформаційно-аналітичної роботи», мають на увазі конкурентну розвідку.

Відмінність конкурентної розвідки від промислового шпигунства полягає в тому, що конкурентна розвідка працює з відкритими легальними джерелами й не займається тими, до яких доступ заборонений законом. Іншими словами конкурентна розвідка збирає й узагальнює різні способи, засоби й форми розрізнених даних про рівень техніки в цій сфері.

Як джерела інформації для конкурентної розвідки можуть виступати періодичні видання, джерела патентної інформації, думки аналітиків, особисті спостереження фахівців на місці, бесіди зі співробітниками, конкурентами й контрагентами конкурента, виставки й конференції, дослідження легально придбаних зразків продукції конкурента.

Потік інформаційних і аналітичних матеріалів величезний. Спочатку відібрана інформація необроблена. Для успішного управління компанією керівнику необхідно провести такі заходи:

- відокремити важливу інформацію від неважливої;
- максимально ефективно вибрати серед важливої інформації ту, що належить до цього питання, достовірну й організувати її моніторинг;
- обробити цю інформацію, щоб вона відповідала завданню, що стоїть перед організацією;
- переконатися, що результати обробки інформації доступні для керівника і подані в зручному вигляді, з яким можна працювати.

Конкурентна розвідка – це постійна, циклічна послідовність дій, результатом якої є інформація для прийняття управлінських рішень.

Існує багато моделей, що описують процес проведення конкурентної розвідки. Одну з моделей наведено нижче (рис. 11.2).

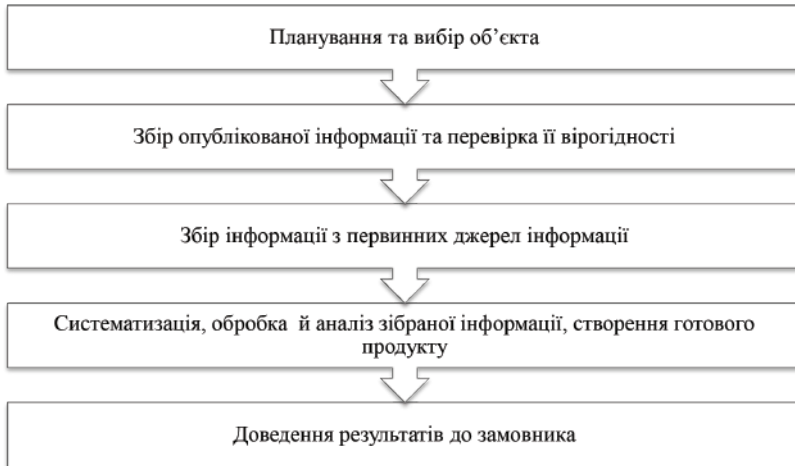

Рисунок 11.2 – Цикл обробки розвідувальної інформації

Головне в цьому циклі – правильно сформулювати завдання.

Родоначалником конкурентної розвідки сучасного періоду вважається компанія *Xerox*, що стикається з конкуренцією з боку японських виробників. Японці вийшли на американський ринок із роздрібними цінами нижче собівартості *Xerox*. Але *Xerox*, завдяки своїй японській філії, створив систему роботи, а потім адаптував і застосував до бізнесу розвідувальні технології в максимально можливому обсязі. Інші великі американські компанії пішли цим шляхом. Через кілька років конкурентна розвідка стала застосовуватися в Європі, а потім і в усьому світі. Цей період можна вважати остаточним виділенням конкурентної розвідки в окремий напрям діяльності.

Багато компаній вводять у свій штат нову посаду – менеджер інтелектуальної власності, в обов'язки якого входить її охорона і «конкурентна розвідка» (тобто дослідження діяльності конкурентів), спостерігаючи за досвідом таких підприємств, можна констатувати, що це дає дуже позитивні результати.

Наприклад, працівник конкурентної розвідки компанії *Chrysler* довідався, що найкращий фотограф *Ford* їде в Париж, і сповістив про це керівництву своєї компанії. Представництво *Chrysler* у Парижі встановило, що об'єкт має намір зняти нову модель автомобіля-конкурента на фоні Ейфелевої вежі. Виявилось також, що після Парижа фотограф прямує до Гонконга. Після аналізу зібраної інформації експерти *Chrysler* зробили висновок, що *Ford* найближчим часом планує випуск недорогого малолітражного автомобіля, призначеного для продажів у більшості країн світу.

Останнім часом статистика свідчить про зростання економічних злочинів, пов'язаних у тому числі й з незаконним одержанням і оборотом інформації, яка має велику цінність у сфері комерції.

Наприклад, компанія *E-Data* порушила судову справу проти 17-ти компаній про порушення ними патентних прав, пов'язаних із використанням мережі Інтернет, а компанії *Microsoft* суд заборонив використовувати у своїх комп'ютерних програмах патенти компанії *Star Electronics* на схеми компресії даних і ухвалив стягнути штраф у розмірі \$120 млн.

Досить цікавим є приклад, коли компанія недооцінила конкурента. Свого часу компанія *Apple Computers* вирішила, що її головний конкурент – *IBM*, і не звернула уваги на програми *Microsoft*. Але з часом виявилось, що саме *Microsoft* був основним конкурентом *Apple*. У результаті *Apple* втратив користувачів, які стали вибирати собі не виробника комп'ютерного «заліза», а операційну систему.

Таким чином, розвідувальна діяльність є невід'ємною складовою частиною діяльності комерційної організації. Тільки на основі всебічної інформації можна надійно протистояти будь-яким спробам конкурентів завдати шкоди законним інтересам.

Розглянемо ще один із прикладів вдалого застосування конкурентної розвідки. Керівник компанії *Parker Pens* запитав у ради директорів, хто є основним конкурентом «Паркера». Йому відповіли, що це фірма *Shaeffer*, що випускала схожий

товар. Керівник заперечив, що *Shaeffer* не є ні найбільш великим, ні найбільш значним конкурентом. Тоді члени ради директорів припустили, що ключовим конкурентом були виробники дешевих кулькових ручок. Керівник знову відповів: «Ні». Правильною відповіддю була: «Запальничка *Ronson*»! *Parker* провів дослідження, які показали, що в більшості випадків ручки його виробництва купують як подарунок. Основною альтернативою при виборі подарунка такого рівня виявився саме топовий бренд запальничок. Важливо було розуміти, що ринок якісних ручок був субсегментом ринку подарунків, і саме із цього потрібно було виходити, плануючи способи збільшення продажів продукції *Parker*.

Таким чином, конкуренти бізнесу – це не тільки ті, хто пропонує той самий або подібний продукт (послугу). Фактично є чотири типи потенційних конкурентів (рис. 11.3).

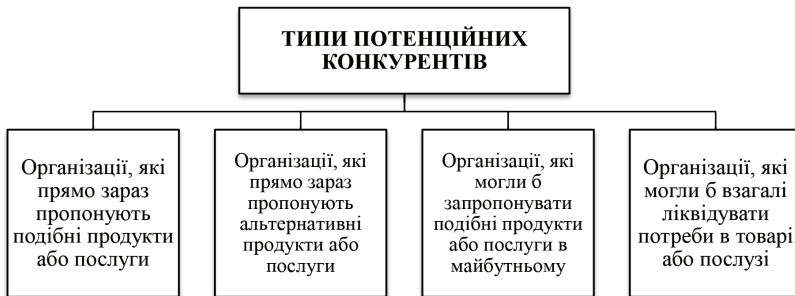

Рисунок 11.3 – Групи потенційних конкурентів

Інформаційно-аналітична діяльність підрозділів конкурентної розвідки в компаніях усе більше ґрунтується на сучасних інформаційних технологіях, бере до уваги останні досягнення науки. У конкурентній розвідці аналітична робота займає особливе місце і є процесом переробки різномірної, часто фрагментарної інформації, у розвідувальні відомості, тобто знання, на підставі яких можна зробити певні висновки й виробити рекомендації.

11.3. Суть інформаційно-аналітичного забезпечення інновацій

Практично кожна компанія на визначеному етапі свого розвитку стикається з необхідністю збору інформації про ринок, на якому вона працює. Успішність просування продукції на ринок залежить від інформованості про наявність існуючих товарів і технологій в державах традиційних чи передбачуваних ринків виробництва або збуту аналогічної продукції, тобто від інформаційно-аналітичного забезпечення інноваційної діяльності підприємства.

Загальновідомим є вислів про те, що хто володіє інформацією, той володіє світом.

Інформація (лат. *Informatio*) – це відомості про осіб, предмети, факти, події, явища і процеси незалежно від форми їхнього подання.

Інформаційно-аналітичним забезпеченням є процес своєчасного забезпечення необхідних відомостей на основі пошуку, відбору та аналізу всієї загальнодоступної науково-технічної інформації.

Перш ніж інвестувати великі суми коштів у дослідження й наукові розробки, необхідно перевірити:

- чи існує вже технологія, яку збираються розробляти;
- чи не належить вона кому-небудь іншому.

Для того щоб це перевірити необхідно провести пошук за рівнем техніки з метою виявлення всі існуючих схожих розробок або винаходів. Для цього важливо, щоб знайдена інформація про найважливіші наукові досягнення, отримана в минулому, була зручною для сприйняття. Для одержання доступу до такої інформації вивчають наукові публікації, матеріали конференцій, Інтернет і ін., тобто науково-технічну інформацію.

Науково-технічна інформація – це відомості про вітчизняні та іноземні досягнення науки, техніки і виробництва, що отримані при виконанні науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої і суспільної діяльності. Існує науково-технічна інформація в друкованому вигляді,

наприклад у вигляді книжок, журналів, документів, звітів, посібників, патентних документів, стандартів, специфікацій та каталогів, а також у вигляді аудіовізуальних й електронних матеріалів, а також інформація, що отримується на семінарах, конференціях, презентаціях, заходах з навчання. Така інформація може також міститись у продукції або послугах. Потенційно корисну науково-технічну інформацію можливо знайти в усіх державах незалежно від їх технологічного розвитку. Але отримання корисної технічної інформації не завжди легко здійснити.

Як бачимо, до цього переліку входить патентна інформація, однак часто під час цього процесу на патентну інформацію не звертають належної уваги. Між тим будь-яка технічна інформація, взята з джерел літератури, може бути неповною.

Патентна інформація (інформація про промислову власність) є складовою частиною науково-технічної інформації і включає в себе патентну документацію.

Організації, для яких патентна інформація прямо та безпосередньо корисна, можливо згрупувати в чотири категорії (рис. 11.4).

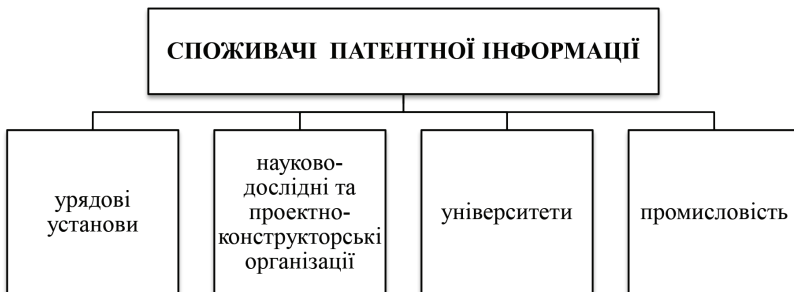

Рисунок 11.4 – Організації споживачі патентної інформації

До основних елементів сучасної системи патентної інформації і документації належать законодавча і нормативна база, патентно-інформаційні органи, патентно-інформаційні ресурси, патентно-інформаційна діяльність.

Патентна документація – це собою широкий спектр документів, опублікованих або неопублікованих, що містять дані про результати інтелектуальної діяльності, які заявляються і визнаються як відкриття, винаходи, корисні моделі або промислові зразки, а також про охорону прав винахідників, патентовласників і володільців охоронних документів про реєстрацію¹.

Патентна документація публікується офіційними органами (патентними відомствами) різних країн у вигляді повних описів (первинна документація) або бібліографічних та реферативних даних (вторинна документація).

Вторинна документація – це документ, що містить скорочену інформацію про первинний документ (бібліографічну, реферативну, оглядову), ознайомлення з яким дозволяє прийняти рішення про доцільність чи недоцільність звернення до первинного документа. До вторинних документів належать реферати або анотації описів до патентів, які публікуються в реферативних журналах, виданнях інформаційних центрів, матеріали аналітико-синтетичної переробки у вигляді оглядів, довідок і повідомлень.

Патентна інформація використовується для спостереження за ринковими тенденціями й підготовки даних про конкурентів. Тямовиті бізнесмени здатні оцінити технічний і виробничий інтерес своїх конкурентів шляхом спостереження за заявками, які вони подають, та патентами, які вони отримують. З цих документів може бути отримана ринкова інформація про тенденції розвитку технології й про те, які рішення приймаються компаніями щодо інвестування в НДР².

Патенту документацію класифікують зат такими видами, що наведені на рис. 11.5.

Особливістю патентної інформації є те, що вона має правову й технічну основу, яка міститься в патентних документах.

Технічна інформація містить опис та формулу винаходу. Формула призначена для визначення обсягу правової охорони

¹ Основи інтелектуальної власності, ВОІВ, 1999.

² Каміл Ідріс. Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання / Ідріс Каміл // ВОІВ, 2007. – 371 с.

винаходу (корисної моделі) який надається патентом. Опис повинен розкривати суть винаходу (корисної моделі).

ВИДИ ПАТЕНТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

- офіційні патентні бюлетені;
- описи до заявок на винахід;
- описи до патентівм;
- описи винаходів і корисних моделей;
- описи промислових зразків;
- офіційні публікації про зміну правового статусу;
- матеріали довідково-пошукового апарату;
- офіційні патентні покажчики;
- звіт про пошук;
- патентно-правова і нормативно-методична література

Рисунок 11.5 – Складові частини патентної документації

Формула винаходу (корисної моделі) повинна базуватися на описі.

Правова інформація містить докладну інформацію про те, хто запатентував винахід, коли він був запатентований, і посилання на відповідну літературу (рис. 11.6).

Патентна інформація як джерело науково-технічної інформації характеризується:

- оперативністю (як правило, передуює публікації інших інформаційних матеріалів);
- достовірністю (дані перевіряються державною патентною експертизою);
- повнотою відомостей (викладається суть відкриттів або винаходів).

Важливо відзначити, що патенти – це найважливіше джерело інформації про рівень техніки. Відомим є факт, що близько

двох третин технічної інформації, що розкривається в патентах, ніколи не публікується в інших місцях, і весь комплект патентних документів в усьому світі включає приблизно 40 млн одиниць. Це свідчить про те, що **патентна інформація** є єдиною самою всеосяжною добіркою систематизованих технічних даних.

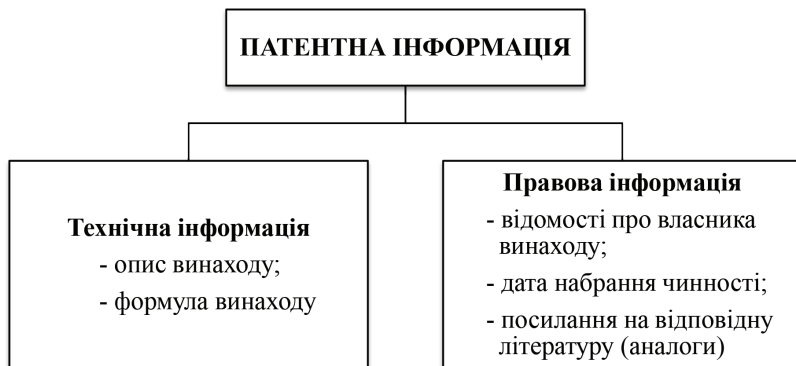

Рисунок 11.6 – Особливості патентної інформації

Патентна інформація дає можливість довідатися про дослідження й існуючі інновації задовго до появи продукції на ринку.

Технічна та правова інформація, що міститься в патентних документах, може надати важливі відомості, які дозволяють:

- уникнути даремного дублювання робіт і збільшення вартості науково-дослідних розробок, спрямованих на пошуки рішень технічних проблем;
- виявити ті рішення технічних проблем, що вже пропонувалися в минулому;
- оцінити конкретну технологію, яку передбачається закупити або яка пропонується у вигляді ліцензії;
- виявити альтернативні технології;
- оцінити патентоспроможність власних винаходів;
- виявити недоліки і труднощі, яких можна уникнути;
- знайти ідеї для подальших інновацій;

- знайти інформацію про те, хто володіє технологією й хто є важливими конкурентами в конкретній галузі;
- знайти партнерів по бізнесу;
- знайти постачальників і матеріали;
- контролювати діяльність реальних і потенційних конкурентів;
- вишукати підходящі ринки;
- уникнути проблем порушень прав;
- заперечувати проти видачі патентів, якщо вони не відповідають умовам патентоспроможності.

Усі патентні відомства в світі обмінюються своїми публікаціями, в результаті створюються глобальні, добре структуровані бази даних. Для зручності роботи з ними узгоджені стандарти публікації.

Також патентні дані класифікуються відповідно до універсально прийнятої системи, що підрозділяє технічні галузі на досить вузькі підгалузі. Якщо брати до уваги звичайні наукові публікації, то вони публікуються в різних джерелах із дотриманням різних форматів подання даних.

Патентна документація є новітньою. Тому що будь-який винахідник поспішає закріпити свої права на винахід.

Узагальнюючи викладене вище, можна визначити, що патентна інформація має суттєві відмінності та переваги відносно інших видів інформації, завдяки цьому дуже важливо використовувати патентну документацію (рис. 11.7).

Розглянемо приклад того, що патентна документація є легко доступною і містить повну інформацію, яку неможливо знайти в іншому місці. Під час Другої світової війни британська розвідка читала всі секретні депеші вермахту, закодовані німецькою шифрувальною машиною Enigma, що у той час уважалася неперевершеною. Тим часом, англійцям не знадобилося «ламати» голову над секретом шифру. Вони знайшли його в 1939 р. в Лондоні, у Патентному відомстві, де із двадцятих років ле-

жали діаграми й схеми цієї машини, що намагалися продати в Англію її творці.

Ще одна історія. В 1983 р. репортери, що висвітлювали морську регату на Кубок Америки, з ніг збилися, намагаючись вивідати деталі принципово нового пристрою кіля австралійської яхти. Для цього навіть поринали під днище з кінокамерою в руках. Усі хитрування й прийоми в дусі промислового шпигунства були безрезультатні, і до того ж зайві. Нововведення було запатентовано, і його докладний опис зберігався у відкритому доступі в Британській бібліотеці.

ПЕРЕВАГИ ПАТЕНТНИХ ДОКУМЕНТІВ ЯК ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

- містять інформацію, що найчастіше не розголошується в жодному іншому виді літератури;
- мають відносно уніфікований і стандартизований формат;
- класифікуються за технічними галузями;
- надають приклади промислової застосовності винаходу;
- охоплюють практично всі сфери технології;
- надають інформацію про те, хто володіє технологією, про винахідників, про тривалість права власності, чи можна вільно використовувати цю технологію (якщо дія патенту закінчилась)

Рисунок 11.7 – Зміст переваг патентної документації

У наші дні до багатьох патентних баз є вільний доступ в Інтернеті. Сучасні інформаційні технології забезпечують оперативний і ефективний доступ до великих баз даних, електронних журналів і інших видань, що істотно підвищує швидкість наповнення, повноту і якість баз даних.

Система **патентної документації** виконує функцію документального забезпечення всіх етапів життєвого циклу охоронних

документів (рис. 11.8). **Виконують** цю функцію міжнародні, регіональні та національні патентно-інформаційні органи.

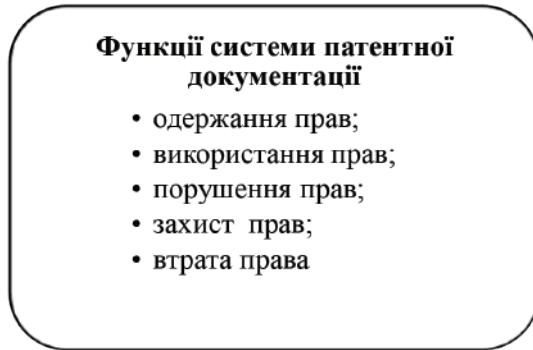

Рисунок 11.8 – Документальне забезпечення етапів життєвого циклу охоронних документів

До міжнародних органів належить Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), до регіональних – Європейська патентна організація (ЄПО), Євразійська патентна організація (ЄАПО), Африканська організація інтелектуальної власності (АОІВ) для франкомовних країн Центральної і Західної Африки; Африканська регіональна організація промислової власності (АРОПВ) для англomовних країн Африки. Серед регіональних патентно-інформаційних органів вагомою є діяльність Європейського патентного відомства. Роль національних патентно-інформаційних органів виконують патентні відомства держав.

Патентна документація і патентно-асоційована література становлять патентно-інформаційні ресурси.

Суть патентно-інформаційного забезпечення полягає у здійсненні сукупності заходів, кінцевим результатом яких є створення сприятливих умов надійного та швидкого отримання споживачами (фізичними та юридичними особами) певних відомостей про об'єкти промислової власності (ОПВ), а також відомостей стосовно їх охорони, характеру та обсягу прав заявників і власників охоронних документів.

Патентно-інформаційна діяльність характеризується:

- збиранням;
- аналітико-синтетичною обробкою;
- фіксацією;
- зберіганням;
- актуалізацією;
- пошуком;
- поширенням інформації стосовно правової охорони

ОПВ, зокрема, шляхом надання доступу до зазначеної інформації (в тому числі через Інтернет).

Сучасна патентно-інформаційна діяльність базується на використанні патентної і патентно-асоційованої інформації.

Основна функція інформаційно-аналітичного забезпечення і, зокрема, патентної системи полягає в сприянні інноваціям.

Таким чином, інформаційно-аналітичне забезпечення конкурентоспроможності продукції виконує принципово важливу функцію, тому що сприяє прийняттю обґрунтованих рішень.

11.4. Патентні дослідження

Як довели численні приклади, патентна документація є багатим джерелом технічної й ділової інформації, що дозволяє аналізувати розвиток сучасних технологій та виявляти ділових партнерів і ліцензіарів.

На макроекономічному рівні статистичні дані, отримані з патентних документів, є важливими індикаторами технологічного розвитку усередині галузей, компаній і країн, і як такі вони є корисними засобами для керівників усіх рівнів, особливо для пов'язаних із плануванням розвитку галузі або корпорації. Ці показники відіграють важливу роль у моніторингу технічного прогресу, прогнозуванні тенденції розвитку промисловості, ідентифікації ринкового попиту, а також оцінці інвестицій та прийнятті політичних рішень.

На рівні окремих підприємств корисним буває перегляд і аналіз баз даних для одержання технічної й ділової (або комерційної) інформації.

Можливість ефективного застосування патентної інформації – це індикатор науково-технічного прогресу, а патентні дослідження – це найважливіший інструмент, за допомогою якого вирішується завдання оцінки конкурентів, об'єктивного визначення серед них свого місця, вибору стратегічних напрямів свого подальшого розвитку.

Отже, метою проведення патентних досліджень є отримання даних для забезпечення високого технічного рівня та конкурентоспроможності об'єктів техніки, використання сучасних науково-технічних досягнень та скорочення витрат за рахунок виключення дублювання досліджень і розробок.

Мета та цінність патентних досліджень цілком повно викладена в Рекомендаціях Австралії: «навіщо використовувати патентну інформацію?»¹

«Не винаходьте велосипед. Пошук у всесвітній колекції патентної інформації допоможе вам уникнути марної витрати часу та грошей і не дублювати роботи, вже десь виконані.

Проведіть пошук на наявність придатної технології, що пропонується на основі ліцензії чи безкоштовно як суспільне надбання, оскільки вона не була запатентована в Австралії, або термін дії відповідного патенту вже минув.

Відстежуйте науково-дослідні роботи своїх конкурентів. Технічна інформація про вироби Вашого конкурента або способи їхнього виготовлення зазвичай публікується в патентному описі за кілька років до того, як ці вироби з'являються на ринку.

Пильнуйте за тенденціями розвитку технологій і появою нових провідних гравців на ринку.

Уникайте порушень чийось патентів. Пошук патентної інформації у фонді Австралії до початку організації виробництва або імпорту продукції допоможе вам уникнути дорогих правових суперечок»².

¹ Каміл Ідріс. Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання / Ідріс Каміл // VOIB, 2007. – 371 с.

² Сайт патентного ведомства Австралії www.ipaustralia.gov.au/services/_srch.htm

В Україні проведення патентних досліджень регламентовано державним стандартом ДСТУ 3575-97 «Патентні дослідження. Основні положення й порядок проведення». Він встановлює основні положення, порядок проведення й форму звіту про патентні дослідження. Стандарт застосовується у всіх обласферахстях господарської діяльності на етапах створення й використання об'єкта господарської діяльності. Проведення патентних досліджень є обов'язковим для бюджетних установ.

Патентні дослідження – системний науковий аналіз властивостей об'єкта господарської діяльності протягом його життєвого циклу, які впливають з правової охорони об'єктів промислової власності¹.

Проведення патентного дослідження складається з комплексу робіт, що включають пошук, відбір, аналіз джерел інформації. Під час проведення патентних досліджень використовується багато джерел патентної та іншої науково-технічної інформації, а саме: бюлетені патентних відомств країн світу, описи винаходів, реферативна інформація, публікації про впроваджені винаходи, рекламні матеріали, звіти про НДР, ОКР і про закордонні відрядження, інформація з галузей народного господарства, а також звіти про патентні дослідження, також розглядають джерела кон'юктурно-економічної інформації (проспекти, каталоги, фірмові довідники та ін.). Вибір джерел інформації безпосередньо впливає на якість і достовірність результатів патентних досліджень, а також на трудомісткість їх проведення.

Патентні дослідження проводять на всіх етапах життєвого циклу промислової продукції й, зокрема, при складанні технічного завдання на створення нової або модернізованої продукції. Правильно проведені патентні дослідження дозволяють прогнозувати спад у розвитку ринку конкретної продукції або, навпаки, бурхливеїзростання, виявляють умови конкуренції на ринку продукції конкретного виду, включаючи визначення потенційних конкурентів, напрями їхньої діяльності, вибір ринкової ніші.

¹ ДСТУ 3574-97. Патентні дослідження. Основні положення та порядок проведення. – Чинний від 01.01.98. – Держстандарт України, 1997. – 14 с.

Порядок проведення патентних досліджень включає такі етапи:

- розробку завдання на проведення патентних досліджень;
- розробку регламенту пошуку інформації;
- пошук і відбір патентної та іншої науково-технічної й кон'юнктурно-комерційної інформації;
- обробку, систематизацію і аналіз відібраної інформації;
- узагальнення результатів і складання звіту про патентні дослідження.

Проведення патентних досліджень та використання патентної інформації для досягнення стратегічних цілей бізнесу може виявитися навіть ефективнішим, ніж використання самого технічного змісту. Як зазначалося вище, патентна інформація використовується для спостереження за ринковими тенденціями й підготовки даних про конкурентів. Тямовиті бізнесмени здатні оцінити технічний і виробничий інтерес своїх конкурентів шляхом спостереження за заявками, які вони подають, та патентами, які вони отримують. З цих документів може бути отримана ринкова інформація про тенденції розвитку технології й про те, які рішення приймаються компаніями щодо інвестування в НДР. Імена індивідуальних винахідників часто є важливою інформацією для конкурентів, які бажають знайти і найняти талановитих людей.

Більшість підприємств і компаній розпочинають розробки не орієнтуючись на результати патентних досліджень, разом з тим патентні дослідження є найбільш потужним стратегічним інструментом в арсеналі конкурентної боротьби.

Наприклад, свого часу компанія «Xerox» вирішила не патентувати винайдений її фахівцями графічний користувацький інтерфейс (GUI), що пізніше став основою комп'ютерних операційних систем *Macintosh* компанії *Apple* і *Windows* компанії *Microsoft*. Навіть якщо припустити вірним рішення керівництва фірми *Xerox* не інвестувати в той час створення й збут операційної системи GUI, що перебувала далеко ос-

торонь від її традиційного напрямку, компанії однаково варто було б оцінити найбагатші потенційні можливості використання цього активу, якщо не нею самою, то іншою зацікавленою компанією. Якби цей винахід запатентували, він приніс би *Xerox* чималі прибутки від продажів операційних систем *Macintosh* і *Windows*.

Патенти стали важливим елементом у проведенні необхідних глибоких досліджень відносно доцільності поглинання або злиття фірм, а бази даних часто використовуються для оцінки вартості об'єктів права інтелектуальної власності, з погляду інвестицій або придбання. 1

Потрібно зазначити, що зібрати інформацію значно простіше, ніж зробити на її основі відповідні висновки.

11.5. Структура та зміст патентної документації

Узагальнюючий термін «патентний документ» включає цілий ряд охоронних документів, а саме:

- патент на винаходи;
- патент на корисну модель (КМ);
- патент на промисловий зразок;
- свідоцтво на знак для товарів і послуг;
- свідоцтво на використання найменування місця походження товару;
- свідоцтво топографії інтегральної мікросхеми.

Патентний документ – це офіційно опублікований документ, що видається компетентним державним органом за результатами експертизи заявки (формальної або кваліфікаційної), містить відомості про результати творчої діяльності людини в будь-якій сфері, а також відомості про винахідника, заявника, власника охоронного документа й обсяг правової охорони, який він засвідчує.

Рисунок 11.9 – Патент України на КМ

Рисунок 11.10 – Патент України на винахід

Рисунок 11.11 – Свідоцтво України
на знак для товарів і послуг

Рисунок 11.12 – Патент України на промисловий зразок

Кожний охоронний документ засвідчує: пріоритет, авторство і право власності, діє в межах території держави, відомство якої його видало та має певний термін дії.

Приклади охоронних документів України на об'єкти промислової власності наведено на рис. 11.9–11.12.

Якщо розглядати патент на винахід як різновид патентного документа, то він містить бібліографічну та технічну інформацію.

Бібліографічна інформація містить відомості, необхідні для реєстрації, зберігання й пошуку патенту, а саме:

- номер патенту;
- назву країни, що видала патент;
- дату подання заявки;
- заявників, винахідників, патентовласників, патентних повірених;
- дату видачі патенту;
- класифікаційні індекси;
- назву винаходу, формулу (реферат), опис винаходу, основне креслення або хімічну формулу.

Щоб полегшити користувачам патентної інформації зорієнтуватися під час пошуку й аналізу патентної документації країн світу, виникла необхідність уніфікації патентної документації. Для цього Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) розробила нормативні документи в сфері інформації й документації, в сфері промислової власності, а саме – Стандарти ВОІВ.

Стандарти ВОІВ містять правила й рекомендації для уніфікації методів подання патентної документації на різних носіях (паперових, мікроформах, електронних).

Іншими словами, міжнародні стандарти ВОІВ визначають форму, зміст, структуру документів, мінімум даних, які повинні публікуватися в офіційних бюлетенях, рекомендують процедури та форми обміну документацією в сфері промислової власності, класифікування та кодування патентних документів.

Наприклад, стандарт ВОІВ ST.3 передбачає двобуквені коди (UA, US, DE), які полегшують доступ до інформації

з промислової власності для подання назв держав, інших адміністративних одиниць, законодавство яких передбачає охорону прав промислової власності, та міжурядових організацій, які здійснюють свою діяльність у рамках угод у сфері промислової власності. Коди повинні використовуватись в усіх документах, що стосуються об'єктів промислової власності та/або заявок на них.

Також, для полегшення доступу до патентної інформації, розроблено стандарт BOIB ST.9, завдяки якому кожний бібліографічний елемент на титульному листі патентного документа або в патентних бюлетенях ідентифікується двозначними цифровими кодами INID, що є аббревіатурою «Міжнародно погоджених номерів для ідентифікації (бібліографічних) даних – *Internationally agreed Numbers for the Identification of (bibliographic) Data*»). Ці коди розміщуються безпосередньо перед бібліографічним елементом і друкуються у дужках або у малому кружку (рис. 11.13–11.14). Коды INID є загальноприйнятими та полегшують розуміння без знання мови інформації, яку вони ідентифікують, а саме найменування, дати, адреси та іншу інформацію. Таким чином, користувачам патентної інформації використання стандартів допоможе легко зорієнтуватися під час пошуку та аналізу патентної документації країн світу.

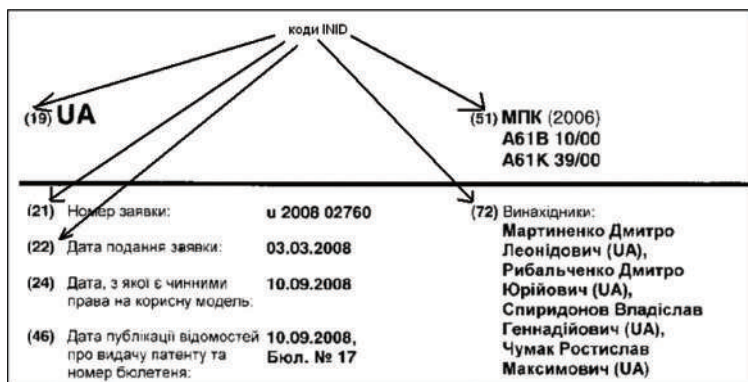

Рисунок 11.13 – Коды INID
в бібліографічних даних патентного документа України

Поряд зі стандартами, які необхідні користувачам патентної інформації для полегшення пошуку та аналізу патентної документації, діє ряд стандартів, що мають специфічний характер і призначені для вузького кола фахівців, які займаються формуванням баз даних, записом і обміном інформацією на електронних носіях. Стандарти BOIB можуть бути згруповані за такими категоріями (рис. 11.15).

(12) INNOVATION PATENT		(11) Application No. AU 2002100567 A4
(19) AUSTRALIAN PATENT OFFICE		
(54)	Title	
	Clutter-Free Power Cord	
(51) ²	International Patent Classification(s)	
	H01R 025/00	
(21)	Application No: 2002100567	(22) Date of Filing: 2002.07.11
(45)	Publication Date: 2002.09.12	
(45)	Publication Journal Date: 2002.09.12	
(45)	Granted Journal Date: 2002.09.12	
(71)	Applicant(s)	
	Tariq I. Safadi	
(72)	Inventor(s)	
	Safadi, Tariq I.	коди INID

Рисунок 11.14 – Коды INID в бібліографічних даних патентного документа Австралії

СТАНДАРТИ BOIB	стандарти загального характеру, що є загальними для інформації й документації, що ставиться до будь-якого об'єкта промислової власності (напр., що ставляться до бібліографічних даних);
	стандарти, що належать до патентних документів у цілому;
	спеціальні стандарти, застосовувані до вторинних публікацій, таких, як офіційні бюлетені, покажчики й реферати;
	спеціальні стандарти, що належать до мікроформ;
	спеціальні стандарти, що належать до електронних носіїв інформації із промислової власності;
	спеціальні стандарти, що належать до інформації й документації по товарних знаках;
	спеціальні стандарти, що належать до інформації й документації по промислових зразках

Рисунок 11.15 – Загальні категорії стандартів BOIB

Можна зробити висновок, що застосування стандартів патентними відомствами країн світу:

- сприяє гармонізації й уніфікації патентної документації з міжнародними нормами;
- забезпечує більш ефективне міжнародне співробітництво в сфері патентної документації й стандартизації;
- спрощує міжнародний обмін;
- сприяє подоланню мовного бар'єра.

Технічна інформація, що міститься в патентному документі, зазвичай складається з чотирьох елементів:

- скороченого опису стану рівня техніки, наскількице відомо автору;
- опису винаходу (КМ), який розкриває суть винаходу (КМ) настільки ясно і повно, щоб його міг здійснити фахівець у зазначеній галузі;
- одного або декількох креслень (або хімічної формули), якщо на них є посилання в описі;
- формули, яка визначає обсяг правової охорони, що надається патентом.

Послідовність викладення інформації не регламентована, але усі країни дотримуються спільного подання інформації.

Опис винаходу (КМ) – документ, який входить до складу матеріалів заявки і є невід'ємною складовою частиною патенту на винахід (КМ). Опис винаходу (КМ) повинен підтверджувати обсяг правової охорони, визначений формулою, і настільки ясно і повно розкривати його суть, щоб фахівець у цій галузі міг його здійснити (рис. 11.16).

Опис до патенту на винахід (КМ) – це невід'ємна складова частина патенту на винахід (КМ), що становить виклад суті винаходу (КМ), побудований за певними правилами.

Описи до патенту на винахід (КМ) видаються в більшості країн, де охороняються винаходи (КМ) і готуються заявником. Структура й особливості цих документів визначається патентним законом країни. Більшість законів вимагає, щоб заявка містила «формулу» і «опис» (рис. 11.17–11.18).

СТРУКТУРА ОПИСУ ВІНАХОДУ (КМ)

- індекс МПК;
- назва винаходу (КМ);
- галузь техніки;
- рівень техніки (характеристика аналогів);
- суть винаходу (КМ);
- перелік рисунків, креслень, таблиць;
- відомості, які підтверджують можливість здійснення винаходу (КМ)

Рисунок 11.16 – Структура опису винаходу (КМ)

**СТРУКТУРА ОПИСУ ДО ПАТЕНТУ НА
ВІНАХІД (КМ)**

- бібліографія;
- опис винаходу (КМ);
- патентна формула ;
- креслення або хімічні формули у випадку необхідності

Рисунок 11.17 – Структура опису
до патенту на винахід (КМ)

Кожна із зазначених частин виконує відповідну інформаційну функцію.

Узагальнюючи викладене вище, патент на винахід (КМ) – це юридичний документ, оскільки закріплює за його власником певні затверджені законом права, а також – це технічний документ, оскільки він надає технічний опис об'єкта.

УКРАЇНА

(19) UA (11) 51428 (13) U
(51) МПК (2009)
A01C 3/00

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ДЕПАРТАМЕНТ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ

ОПИС ДО ПАТЕНТУ НА КОРИСНУ МОДЕЛЬ

видіється під
відповідальність
власника
патенту

(54) СПОСІБ ЗБЕРІГАННЯ ПІДСТИЛКОВОГО ГНОЮ

1

2

(21) u201002108
(22) 26.02.2010
(24) 12.07.2010
(46) 12.07.2010, Бюл. № 13, 2010 р.
(72) БАРАБАШ ОЛЕКСАНДР ФЕДОРОВИЧ, ПО-
ЛІЩУК СВІТЛАНА ВІКТОРІВНА, КУЦЕНКО ЮЛІЯ
ПЕТРІВНА
(73) НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУР-
СІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

(57) Спосіб зберігання підстилкового гною, який містить накопичуючі і знезаражуючі частки, який відрізняється тим, що гній збирається у трьох секціях: у першій секції для весняного внесення у ґрунт, у другій – для осіннього використання гною, а третя секція заповнюється гноєм у випадках появи в господарстві інфекційних і інвазійних хвороб тварин, де гній знезаражується методом залежно від хвороби.

Корисна модель належить до тваринництва, а саме до способів зберігання та знезараження гною великої рогатої худоби в фермерських господарствах, де утримується від 20 до 50 тварин.

Найбільш близькими за технічною суттю до запропонованого рішення є способи переробки і використання підстилкового гною на тваринницьких фермах де гній після накопичення і знезараження багаторазово промивають по замкнутому циклу водою для розчинення корисних для рослин компонентів і подають її на поля, а тверду фазу гною після висихання використовують як підстильний матеріал («Нормы технологического проектирования систем удаления и подготовки к использованию навоза и помета» НТП 17-99, года) та інші способи, приведені в цьому документі включають зберігання та знезараження підстилкового гною на крупних тваринницьких фермах та комплексах, що не може бути використано на фермерських підприємствах, де утримується до 50 тварин.

В основу запропонованої корисної моделі поставлена біотехнічна задача удосконалення способу зберігання підстилкового гною для осіннього та весняного внесення їх в ґрунт, а також ізоляція та знезараження гною в випадках появи серед тварин інфекційних та інвазійних захворювань.

Поставлена біотехнічна задача удосконалення способу зберігання і знезараження підстилкового гною для господарств, де утримується 20-50 тварин вирішується тим, що гній накопичується для весняного та осіннього внесення в ґрунт в різних двох секціях, а при появі захворювання – зберігається і знезаражується в третій секції.

Терміни зберігання та кількість гною для розрахунку об'єму секцій при введенні на рисунках (табл.1 і табл.2). В секціях 1 і 2 розміщують по 42-50% річного накопичення гною. В секцію 1 гній поступає з серпня по січень включно, в секції 2-3 летого по липень. Гній придатний для використання як добриво через 30-60 днів після завершення накопичення. Гній буде знаходитись в секціях 6 місяців, що достатньо для його знезараження і підготовки як добрива.

При появі захворювань тварин на інфекційні та інвазійні хвороби, гній розміщують в секції 3. Об'єм секції складає 10-12% загальної кількості річного накопичення гною від всіх тварин ферми. Термін зберігання та знезараження гною в секції 3 при появі епізоотії не менше 45 днів. При відсутності захворювань, секція 3 може бути використана як резервна.

Таким чином, запропонований спосіб забезпечує поліпшення умов зберігання гною та підготовки його для використання як добриво при осінньому та весняному обробках ґрунту, а також знезараження гною при інфекційних та інвазійних хворобах тварин, де утримується від 20 до 50 голів великої рогатої худоби.

Таблиця 1

Розрахункова середньодобова кількість гною на одну тварину різних груп великої рогатої худоби

Групи тварин	Средньодобова кількість гною, кг
Бики – плідники	40,0

(19) UA (11) 51428 (13) U

Рисунок 11.18 – Зразок опису до патенту на КМ

Для зберігання патентної документації формуються **фонди** патентної документації.

Фонд – система документів (у будь-якій формі подання), призначена для задоволення інформаційних потреб користувачів при вирішенні певних завдань.

Національний (державний) патентний фонд – частина державного ресурсу науково-технічної інформації, призначена для задоволення потреб у патентній інформації всіх категорій користувачів (державні експерти, патентні повірені, винахідники, науковці, інженери та ін.).

Патентний фонд (ПФ) – це сукупність систематизованих джерел інформації, що постачається довідково-пошуковим апаратом (ДПА), які належать до всіх об'єктів промислової власності на усіх видах носіїв, що включають патентну документацію, нормативно-методичні та інші матеріали з питань охорони об'єктів промислової власності.

Таким чином патентний фонд – це система, що має цілком визначену структуру та його склад визначається такими характеристиками:

- переліком країн, патентна документація яких представлена у фонді;
- видами патентної документації, що комплектується;
- переліком класифікаційних рубрик (для галузевих ПФ);
- ретроспективою (глибиною).

Патентний фонд може бути територіальним та галузевим.

Галузевий патентний фонд – це добірки патентної документації і літератури з якої-небудь однієї галузі народного господарства (або декількох суміжних галузей). Галузеві патентні фонди створені в багатьох міністерствах, науково-дослідних, проектно-конструкторських організаціях і на великих підприємствах.

Територіальні і галузеві патентні фонди не виключають один одного, а доповнюють, забезпечуючи необхідну повноту, оперативність і доступність інформації. Територіальні патентні фонди створюють для виконання патентних досліджень на місцях нових розробок.

Складовою частиною патентного фонду є довідково-пошуковий апарат (ДПА), призначений для надання допомоги при роботі в цих патентних фондах. ДПА поєднує традиційні каталоги і картотеки, електронні бази даних.

ДПА до патентного фонду включає:

- класифікаційні матеріали (міжнародні і національні класифікації об'єктів промислової власності й інших довідкових матеріалів);
- систематичні, нумераційні й іменні покажчики по різних об'єктах промислової власності, що видаються патентними відомствами, міжнародними організаціями й інформаційними фірмами;
- пошукові засоби автоматизованих баз даних;
- офіційні бюлетені патентних відомств;
- реферативні видання.

Покажчики по різних об'єктах промислової власності мають велике значення як складова частина ДПА, вони бувають систематичні, нумераційні та іменні (рис. 11.19). Покажчики виходять з різною періодичністю.

ПОКАЖЧИКИ ПО РІЗНИХ ОБ'ЄКТАХ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ		
СИСТЕМАТИЧНИЙ	НУМЕРАЦІЙНИЙ	ІМЕННИЙ
містить номери патентних документів, розташовані за порядком привласнених їм індексів класифікації *	містить номери патентних документів різних видів, розташовані за порядком їхнього зростання **	містить номери патентних документів, розташовані за абеткою імен винахідників, заявників або патентовласників ***

Рисунок 11.19 – Види покажчиків

Примітка:

* У цьому виді покажчика рекомендується приводити назву патентних документів, а також імена заявників, винахідників або патентовласників.

** У цьому виді покажчика рекомендується приводити також основний привласнений документу індекс класифікації.

*** У цей вид покажчика рекомендується включати назву патентного документа.

Якщо в патентному документі зазначені імена більше одного винахідника, заявника або патентовласника, у покажчику повинні приводитися всі імена із проставлянням номерів публікації після кожного імені.

У наш час сучасні інформаційні технології забезпечили можливість патентним відомствам держав і регіонів світу створювати єдині електронні бази даних, які підтримуються сучасними пошуковими системами для кращого розповсюдження та загальнодоступності користувачів інформації про ОПВ. Поява патентних баз даних, пошук у яких можна робити на основі веб-сайту, істотно полегшила доступ до використання патентної інформації і скоротила пов'язані з цим витрати часу. У разі відсутності баз даних, заснованих на використанні веб-сайтів, з патентними базами даних можна ознайомитися вручну, або на компакт-дисках, у національних патентних відомствах, регіональних центрах науково-технічної інформації, міських науково-технічних бібліотеках або за посередництвом комерційних організацій.

На сайті ДП «УКРПАТЕНТ» є гіперпосилання до доступних джерел патентної інформації (http://www.ukrpatent.org/ua/links_ukr.html), а саме:

- веб-сайт Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) (<http://www.wipo.int>);
- Федеральна служба з інтелектуальної власності, патентів і товарних знаків (Роспатент) (<http://www.fips.ru>);
- адреси веб-сайтів відомств інтелектуальної власності та міжнародних організацій (http://www.ukrpatent.org/ua/addr_vid.html);
- *перелік адрес зарубіжних патентних баз даних, до яких надається безоплатний доступ в Інтернеті* (<http://www.uipv.org/ua/perelikntbd.html>);
- *перелік науково-технічних баз даних та довідкових ресурсів, до яких надається безоплатний доступ в Інтернеті* (http://www.ukrpatent.org/ua/addr_nauk.html);

– Євразійська патентно-інформаційна система ЄАПАТІС (<http://www.eapatiss.com/>).

Зараз кожне відомство намагається виставити на сайті для загального користування свій повний національний патентний фонд.

Крім того, патентну інформацію широко подано в комерційних виданнях та комерційних мережах Інтернет. До найбільш відомих належать такі системи:

1. Міжнародна мережа наукової й технічної інформації STN International.

Ця мережа *STN International* (<http://www.stn-international.ru>) надає своїм користувачам у режимі on-line понад 170 баз даних, що містять інформацію практично зі всіх сфер наукових досліджень, техніки, промисловості та бізнесу. Сумарний обсяг баз даних перевищує 140 млн документів.

2. За потрібною патентною інформацією можна звернутися до зарубіжних професійних баз даних *Questel-Orbit*.

Компанія *Questel* (www.questel.com) понад 30 років є міжнародним інформаційним лідером і надає доступ до баз даних, що містять інформацію про інтелектуальну власність. На сьогоднішній день – це краща інформаційна служба у світі, що гарантує максимальну повноту й надійність патентної документації.

Компанія *Questel* є давнім і надійним партнером Європейського патентного відомства й призером багатьох міжнародних престижних інформаційних конкурсів за кращі розробки в створенні пошукових систем і ресурсів у сфері інтелектуальної власності.

Міжнародна патентна БД PLUSPAT, розроблена службою *Questel-Orbit*, (www.questel.orbit.com), почала діяти в вересні 2000 р. Вона заснована шляхом злиття файла DOCDB Європейського патентного відомства (ЄПВ) (який є основою баз даних ЄПВ, включаючи Espasenet) з інформацією додаткових баз *Questel-Orbit*.

Основні характеристики БД:

– великий обсяг – 68 країн з постійним збільшенням їхньої кількості;

- ретроспективне охоплення (з початку 20-х років XX ст.);
- понад 9 млн англомовних рефератів, заснованих на інформації про винаходи, що включена в мінімум документації згідно з РСТ та опублікованою в бюлетені BOIB, ЄПВ, Франції, Німеччини, а також шз баз США (*USPTO*) і Японії (*JAPIO*);
- для зручного користування етапи публікації об'єднано в одному документі, при цьому інформація про кожний етап публікації зберігається;
- пошук та перегляд патентів-аналогів;
- інформація про правовий статус документів;
- індекси класифікації, в тому числі: посилання на патенти, що цитуються, та бібліографічні посилання – для EP/US/РСТ документів.

3. Серед користувачів патентної інформації великої популярності набувають можливості комплексного пошуку й аналізу відомостей, що надходять із різних джерел. Одну з таких можливостей надає нова служба відомої фірми *Derwent* (<http://www.derwent.com>), за назвою «Покажчик інновацій». Служба об'єднує пошукові можливості вичерпної за повнотою реферативної БД «Світовий патентний покажчик» (WPI), в якому міститься патентна документація з 1963 р., «Покажчики патентних посилань» (PCI) з 1973 р. та «Покажчики наукових посилань» (ICI), до яких можливо звертатися через загальний сайт *Web of Science* (WoS).

Наявність посилань, що цитують у покажчиках PCI і ICI забезпечує можливість вивчення взаємозалежностей між тематично пов'язаними технічними винаходами та науковими ідеями, а також подальшого звертання до більш повної інформації про знайдені відомості в документах у реферативній БД WPI.

4. *LexisNexis* (www.lexisnexis.com) є найкрупнішою політематичною електронною бібліотекою.

До основних недоліків цих систем належить те, що інформація надається на платній основі.

11.6. Міжнародні класифікації об'єктів промислової власності

Класифікація, будучи засобом для однакового в міжнародному масштабі класифікування патентних документів, є ефективним інструментом для патентних відомств та інших споживачів, що здійснюють пошук патентних документів з метою встановлення новизни та оцінки внеску винахідника і неочевидності заявленого технічного рішення (включаючи оцінку технічної прогресивності та корисного результату або корисності).

Важливим призначенням МПК є:

- служити інструментом для упорядкованого збереження патентних документів, що полегшує доступ до вміщеної в них технічної та правової інформації;
- бути основою для виборчого розподілу інформації серед споживачів патентної інформації;
- бути основою для визначення рівня техніки в окремих галузях;
- бути основою для отримання статистичних даних у галузі промислової власності, що в свою чергу дозволить визначати рівень розвитку різних галузей техніки.

Міжнародні класифікації об'єктів промислової власності – це важлива складова інформаційних ресурсів Державної служби інтелектуальної власності, що належать до патентно-інформаційних фондів.

Класифікація – це певне впорядкування документів за визначеним принципом (на основі їхніх загальних ознак). В основі класифікації є ієрархічний принцип.

Для індексування й пошуку науково-технічної інформації використовується Універсальна десяткова класифікація (УДК) (міжнародна), вона охоплює всі сфери знань і побудована за ієрархічним принципом.

Ієрархічні класифікації побудовані за принципом підпорядкування одних підрозділів іншим, при цьому кожний підрозділ вищого порядку складається з підрозділів нижчого порядку, зміст яких не перекриває один одного.

Історично кожна країна спочатку створювала свою спеціальну систему класифікації патентів з метою забезпечення обробки та систематизації патентної документації, а також для спрощення пошуку та відбору інформації користувачами. До найбільш відомих з них належать німецька, американська, англійська і японська. Діють і у цей час системи класифікації США і Великобританії. Національні класифікатори розрізнялися мовою, алфавітом, культурною спадщиною країни-складачки. Ці відмінності стали істотним бар'єром для обміну інформацією між країнами.

Взагалі класифікації створені за принципом багатоступневої системи, формуються від широкого поняття до достатньо вузького, що вказує на конкретний об'єкт. Національні класифікації поділяються на три основні групи залежно від закладеного принципу – функціонального, галузевого або змішаного.

Германська система широко використовувалась багатьма країнами Європи, у тому числі СРСР до 1970 р. вона побудована за галузевим принципом. Американська національна система класифікації винаходів використовує одночасно функціональний та предметно-тематичний принцип, тому близькі за тематикою класи розташовані по всій системі, ця система постійно переглядається і змінюється, тому діє протягом визначеного часу.

Англійська система класифікації винаходів більш динамічна, в основі є функціональний та галузевий принципи розподілу понять.

Японська класифікація достатньо деталізована, класи групуються за способами й пристроями. З 1980 р. Японія перейшла на Міжнародну патентну класифікацію (МПК).

Однак зростання обсягу світового патентного фонду й розвиток міжнародного співробітництва привели до необхідності створення єдиної класифікації. МПК була розроблена у зв'язку з домовленістю ряду європейських країн про зближення систем класифікації винаходів. При розробці МПК намагалися

забезпечити придатність системи для всіх країн, з максимальною її логічністю з охопленням сучасних технічних галузей.

Сьогодні МПК використовують патентні відомства понад 80 держав, три регіональних відомства та Міжнародне бюро ВОІВ. Використання МПК дозволяє упорядковано зберігати патентну інформацію, що суттєво облегшує доступ до неї, зменшує час на пошук, аналіз та визначення рівня техніки в окремих галузях та по конкретних науково-дослідних роботах.

Міжнародна класифікація винаходів є багатоступеневою системою розподілу понять, організована за принципом від загального до частки, тобто побудована за ієрархічним принципом. МПК охоплює всі сфери знань, що підрозділяються на розділи, класи, підкласи, групи й підгрупи.

Перший класифікаційний ряд складається з восьми розділів, які позначаються великими латинськими літерами від **A** до **H**. Розділ підрозділяється на класи (**A01**).

Кожний підклас (**A01 B**) розбито на підрозділи (рубрики). Серед рубрик розрізняють основні (головні) групи й підгрупи.

Індекс основної групи складається з індексу підкласу, за яким впливають два числа, розділені косою рисою (**A 01 B 3/00**).

Підгрупи утворюють рубрики, підпорядковані основній групі (**A01B03/02**).

Структуру повного класифікаційного індексу наведено на рис. 11.20

A	01	B	3/00
Розділ	Клас	Підклас	Основна група
			3/02
			Підгрупа

Рисунок 11.20 – Структура класифікаційного індексу МПК

МПК сьогодні використовується як обов'язкова система класифікації винаходів у всіх промислово розвинених країнах світу, хоча національні системи ще застосовуються для пошуку патентних документів у ретроспективній частині патентних фондів.

Міжнародні класифікації об'єктів промислової власності є одним із основних елементів довідково-пошукового апарату до фондів патентної документації.

Текст першої редакції МПК був створений відповідно до положень Європейської конвенції про Міжнародну патентну класифікацію 1954 р. Після підписання Страсбурзької угоди Міжнародна (Європейська) патентна класифікація, яка була опублікована 1 вересня 1968 р., з 24 березня 1971 р. вважається першою редакцією МПК.

МПК періодично переглядається з метою вдосконалення системи з урахуванням розвитку техніки.

Перша редакція МПК була чинною з 1 вересня 1968 р. до 30 червня 1974 р.;

друга редакція – з 1 липня 1974 р. до 31 грудня 1979 р.;

третя редакція МПК з 1 січня 1980 р. до 31 грудня 1984 р.;

четверта редакція – з 1 січня 1985 р. до 31 грудня 1989 р.;

п'ята редакція – з 1 січня 1990 р. до 31 грудня 1994 р.;

шоста редакція – з 1 січня 1995 р. до 31 грудня 1999 р.;

сьома редакція з 1 січня 2000 р. до 31 грудня 2005 р.

Відповідно до реформи МПК, для редакцій, що набули чинності за період часу з 1-го січня 2006 р. до 31 грудня 2010 р., МПК було розділено на базовий і розширений рівні. Для кожної редакції базового рівня вказувався рік набуття чинності цієї редакції. МПК-2006 діяла з 1-го січня 2006 р. до 31 грудня 2008 р., МПК-2009 набула чинності 1-го січня 2009 р. Для кожної нової версії розширеного рівня МПК вказувався рік і місяць набрання чинності цією версією, наприклад МПК-2008.01. З 1-го січня 2011 р. і далі не буде поділу МПК на базовий і розширений рівні. Для кожної нової версії МПК буде вказуватися рік і місяць набрання чинності, наприклад, МПК-2015.01.

У сфері промислової власності (рис. 11.21) використовуються:

- для охорони винаходів (КМ) – міжнародні й національні патентні класифікації;
- для охорони промислових зразків використовуються класифікації виробів;
- для цілей реєстрації торговельних марок класифікації товарів і послуг та класифікації зображувальних елементів знака.

МІЖНАРОДНІ КЛАСИФІКАЦІЇ			
Для охорони винаходів (корисних моделей)	Для охорони промислових зразків	Для охорони торговельних марок	
Міжнародна патентна класифікація МПК	Міжнародна класифікація промислових зразків	Міжнародна класифікація товарів і послуг МКТП	Міжнародна класифікація зображувальних елементів знаків МКЗЕЗ
<i>Страсбурзька угода</i> 1971 р.	<i>Локарнська класифікація</i> 1968 р.	<i>Ницька класифікація</i> 1957 р.	<i>Віденська класифікація</i> 1973 р.

Рисунок 11.21 – Міжнародні класифікації об'єктів промислової власності

11.7. Державна система науково-технічної інформації України

Державна система науково-технічної інформації – це організаційно-правова структура, за допомогою якої формується державна інформаційна політика, здійснюються роботи зі створення, використання та розповсюдження насамперед національної науково-технічної інформації, не порушуючи при цьому інтересів національної безпеки.

Національна система науково-технічної інформації України містить спеціалізовані державні підприємства, установи, державні органи науково-технічної інформації, наукові та

науково-технічні бібліотеки інші підприємства різних форм власності, діяльність яких пов'язана з інформаційним забезпеченням суспільства.

Національна система науково-технічної інформації України спрямована на вирішення таких завдань:

- формування на основі вітчизняних та іноземних джерел довідково-інформаційних фондів;
- одержання, обробку, збереження, поширення і використання інформації, отриманої в процесі науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої і суспільної діяльності юридичних і фізичних осіб;
- організацію надходження в Україну, обробку, збереження і поширення закордонної науково-технічної інформації на основі вивчення світового інформаційного ринку;
- підготовку аналітичних матеріалів для прийняття державними органами рішень із питань науково-технічного, економічного та соціального розвитку держави.

Державна система науково-технічної інформації України (рис. 11.22) складається з:

- Українського інституту науково-технічної й економічної інформації (УкрІНТЕІ);
- Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського;
- регіональних центрів науково-технічної і економічної інформації;
- Державної служби інтелектуальної власності;
- обласних та районних науково-технічних бібліотек.

Головним органом у системі науково-технічної інформації є УкрІНТЕІ, він забезпечує міждержавний обмін науково-технічною інформацією, формування, ведення та організацію використання інформаційних фондів і баз даних за різними видами науково-технічної інформації.

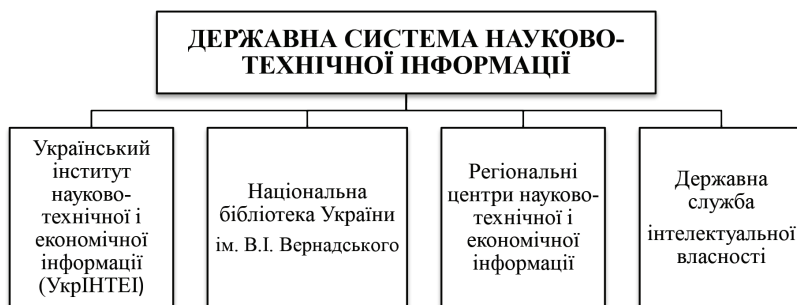

Рисунок 11.22 – Державна система науково-технічної інформації

Загальні інформаційні ресурси УкрІНТЕІ містять бази даних технологій, науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт та дисертацій України та інше (рис. 11.23).

Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського належить до десяти найбільших національних бібліотек світу. Це найбільша бібліотека України, головний науково-інформаційний центр держави. Щорічно до фондів надходять 160–180 тис. документів (книг, журналів, газет тощо). Бібліотека комплектується всіма українськими виданнями, отримує примірник дисертацій, які захищаються на території України, веде міжнародний книгообмін з науковими закладами і бібліотеками країн світу.

Державна служба інтелектуальної власності володіє інформаційними ресурсами на паперових та електронних носіях (рис. 11.24). На паперових носіях публікуються:

- Офіційний бюлетень «Промислова власність»;
- Офіційний бюлетень «Авторські права і суміжні права»;
- описи до патентів на винаходи і корисні моделі;
- нормативно-правові, методичні і довідкові видання;
- науково-практичне видання «Інтелектуальна власність».

Для повноцінної роботи, для забезпечення вільного доступу всієї інтелектуальної спільноти та зацікавленої громадськості до інформації про зареєстровані об'єкти права ІВ на офіційному веб-порталі Державної служби інтелектуальної

власності України ДСІВ створено рубрику «Державні реєстри» (www.sips.gov.ua).

У цьому розділі розміщено нормативно-правові акти (положення), які встановлюють порядок ведення державних реєстрів, а також відкриті у повному об'ємі та новому форматі поточні відомості щодо таких об'єктів ІВ:

- Відомості з Державного реєстру патентів України на винаходи;
- Відомості з Державного реєстру патентів України на корисні моделі;
- Відомості з Державного реєстру патентів України на промислові зразки;
- Відомості з Державного реєстру України топографій інтегральних мікросхем;
- Відомості з Державного реєстру свідоцтв України на знаки для товарів і послуг;
- Відомості з Державного реєстру України назв місць походження товарів і прав на використання зареєстрованих кваліфікованих зазначень походження товарів;
- Відомості з Державного реєстру представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених);
- Відомості з Ліцензійного реєстру виданих ліцензій на виробництво дисків;
- Відомості з Реєстру організацій колективного управління;
- Відомості з Реєстру уповноважених організацій колективного управління;
- Відомості з Реєстру виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення .
- Відомості з Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір;
- Відомості з Державного реєстру договорів, щодо права автора на твір.

Інформацію в електронному вигляді подано офіційними патентно-інформаційними продуктами на CD-ROM, а також доступними через мережу Інтернет базами даних (БД) та

інформаційно-довідковими системами (ІДС) з об'єктів промислової власності (ОПВ). Доступ до БД та ІДС (рис. 11.25) у рамках патентно-інформаційного забезпечення широкого кола користувачів надає ДП «Український інститут промислової власності». Вхід на титульну сторінку сайта здійснюється за адресою в мережі Інтернет www.ukrpatent.org. Доступ до цих інформаційних джерел є безкоштовним. Поновлення інформації в базах даних відбувається двічі на місяць відразу після здійснення процедури державної реєстрації охоронних документів на ОПВ. Актуалізація ІДС відбувається щоденно за допомогою відповідних серверних процедур.

Важливою складовою інформаційних ресурсів Державної служби інтелектуальної власності є патентно-інформаційні фонди, до складу яких входить патентно-інформаційна база експертизи (ПІБ), фонд патентної документації громадського користування (ФГК) та Міжнародні класифікації об'єктів промислової власності.

ПІБ призначена для експертів для визначення рівня техніки під час проведення кваліфікаційної експертизи заявок на винаходи.

До складу ПІБ входить патентна документація України, патентних відомств провідних країн та міжнародних організацій інтелектуальної власності (ЄПВ, ВОІВ). Велику кількість документації подано на оптичних дисках (CD-ROM та DVD). Загальний обсяг колекції CD-ROM та DVD у ПІБ станом на 27 лютого 2015 р. становить майже 27 850 примірників (<http://www.ukrpatent.org/ua/pib.html>).

ФГК єдиний в Україні найповніший та найсучасніший загальнодоступний фонд патентної документації. Одним з основних джерел формування ФГК є міжнародний обмін, що здійснюється з патентними відомствами зарубіжних країн і інших інформаційних центрів. ФГК містить патентну документацію 65 країн світу та 4-х міжнародних і регіональних організацій, що представлена на паперовому та електронному носіях.

Офіційні видання зарубіжних патентних відомств представлені повнотекстовими описами винаходів до заявок і патентів,

корисних моделей і промислових зразків, реферативною, бібліографічною інформацією. Також ФГК комплектується стандартами, методичними, довідково-інформаційними та періодичними виданнями.

Таким чином завдяки наповненості представленої інформації ФГК призначений для забезпечення доступу широкого кола споживачів до патентної інформації. Інформація яка представлена в ФГК, необхідна для:

- вивчення та аналізу на етапі створення об'єктів промислової власності;
- здійснення правового захисту;
- використання об'єктів промислової власності.

Останнім часом більшість зарубіжних патентних відомств і організацій публікують і розсилають у рамках міжнародного обміну свої офіційні видання на електронних видах носіїв (оптичних дисках CD-ROM, DVD-ROM), деякі відомства ще продовжують видавати на папері тільки офіційні бюлетені, а деякі перейшли на публікацію документації тільки на сайтах відомств. Наприклад:

- Німеччина, Бельгія – офіційний бюлетень доступний тільки на сайті Відомства;
- Словаччина – офіційний бюлетень видається з 2008 р. на дисках замість папера;
- Швейцарія – із другої половини 2008 р. припинила видання на папері офіційного бюлетеня промислових зразків, видання доступне тільки на сайті Відомства;
- Естонія – з 2009 р. офіційні бюлетені доступні тільки на сайті Відомства;
- Туркменія, Ізраїль – офіційний бюлетень доступний тільки на сайті Відомства.

Цей перелік не є вичерпним.

Контрольні запитання

1. У чому полягає суть інформаційно-аналітичного забезпечення інновацій?
2. Що являє собою патентна документація?
3. Що таке державна система науково-технічної інформації?
4. Наведіть основні організаційні структури, що становлять державну систему науково-технічної інформації.
5. Яка організація є головним органом у державній системі науково-технічної інформації України і її основні функції?
6. Які інформаційні ресурси має Державна служба інтелектуальної власності України?
7. Наведіть класифікацію патентної документації.
8. Що таке опис до патенту?
9. Назвіть переваги патентної документації перед іншими джерелами науково-технічної інформації.
10. Які типи інформації містить патентний документ?
11. З якою метою розроблено міжнародну патентну класифікацію?
12. Що таке патентне дослідження?
13. Яка мета проведення патентних досліджень?

Рекомендована література

1. ДСТУ 3574-97. Патентні дослідження. Основні положення та порядок проведення. – Чинний від 01.01.98. – Держстандарт України, 1997. – 14 с.
2. ДСТУ 3574-97. Патентний формуляр. Основні положення. Порядок складання та оформлення. – Чинний від 01.01.98. – Держстандарт України, 1997. – 6 с.
3. Кравец Л. Г. Патентно-информационный анализ / Кравец Л. Г. – М. : ИНИЦ, 2000. – 45 с.
4. Кравец Л. Г., Патентно-информационное обеспечение конкурентной разведки / Л. Г. Кравец, Ю. Д. Кузнецов, А. А. Молчанова. – М.: ИНИЦ Роспатента, 1999. – 59 с.

5. Патентні дослідження: методичні рекомендації / за ред. В. Л. Петрова. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 1999. – 264 с.
6. Скорняков Э. П. Оценка технического уровня продукции – необходимое условие выхода на рынок / Скорняков Э. П., Шведова В. В., Мельникова Л. И. – М. : ВНИИПИ, 2000. – 92 с.
7. Деревянко А. С. Технологии и средства консолидации информации: учеб. Пособ / А. С. Деревянко, М. М. Солощук. – Х.: НТУ «ХПИ», 2008. – 432 с.
8. Івченко О. Промислове (економічне) шпигунство: конкурентна розвідка й контррозвідка / О. Івченко // Юридичний журнал. – 2003. – № 7.
9. Ющук Е. Л. Конкурентная разведка: маркетинг рисков и возможностей / Е. Л. Ющук – М. : Вершина, 2006. – 240 с.
10. Каміл Ідріс. Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання / Ідріс Каміл // ВОІВ, 2007. – 371 с.
11. Куса С. Д., Стандарти ВОІВ як основа для створення та використання патентної документації / С. Д. Куса, Л. С. Лисенко // «Інтелектуальна власність»: Науково-практичний журнал. – 2011. – № 2. – С. 16–21.

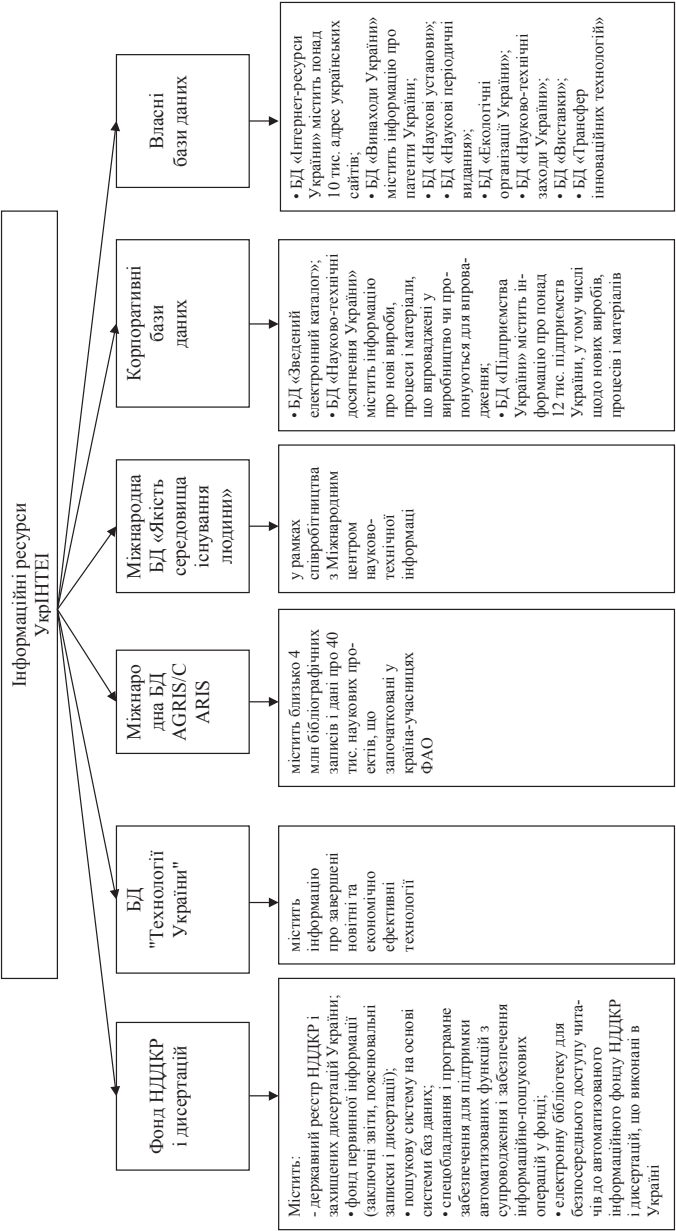

Рисунок 11.23 – Загальні інформаційні ресурси України

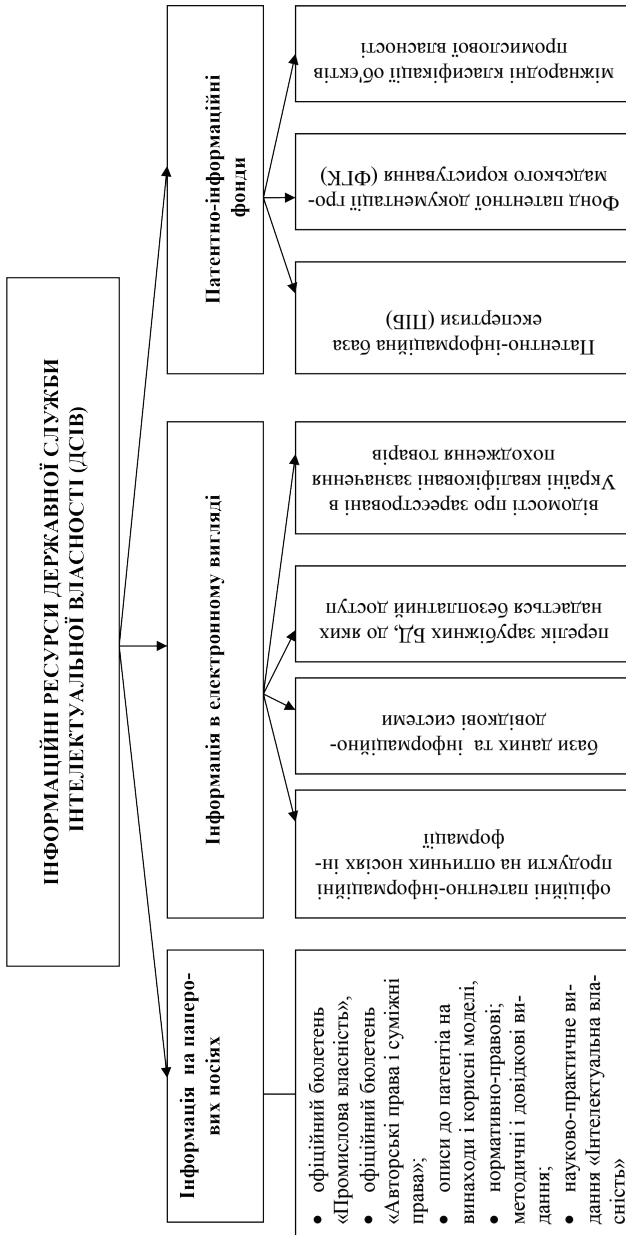

Рисунок 11.24 – Інформаційні ресурси ДСІВ

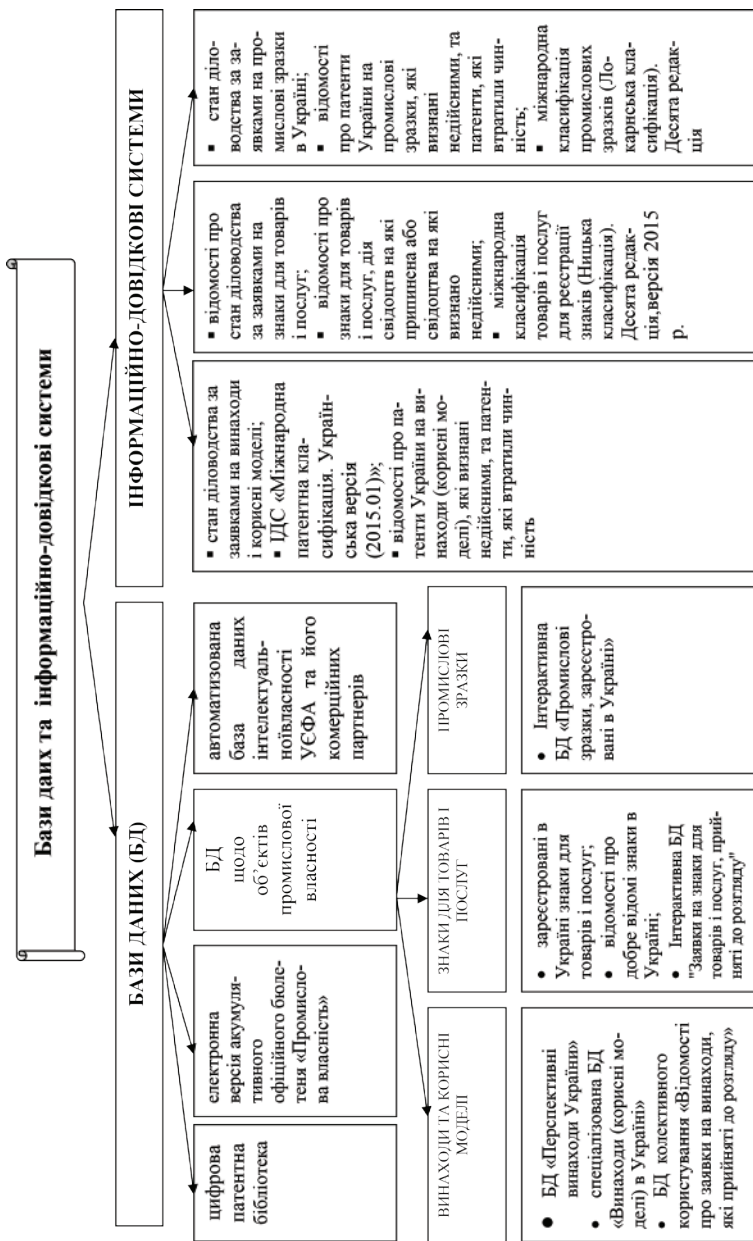

Рисунок 11.25 – Схема БД та ІДС

Глава 12.

Інтелектуальна власність та корпоративна інноваційна політика

У рамках нової економіки творче, інноваційне мислення набуває такої ж цінності, як і професійна підготовка. Інтелектуально-інформаційні технології, інтелектуальний капітал, інтелектуальна власність, які виникли на основі інтелектуальної праці, докорінно змінили роль людини в процесі виробництва. У тих випадках коли творчо переробляється величезний потік інформації, нові ідеї бізнесу з'являються як цінні знання. Якщо, визначаючи стратегію бізнесу, знанням приділяють центральне місце, це часто стає ключем до конкурентоспроможності, успіху й унікальності на ринку як для компаній із великою традицією, так і новачків. В інтелектуальному капіталі втілюються результати управління інноваційними знаннями.

12.1. Корпоративна інноваційна політика

Розвиток компаній відбувається шляхом освоєння різноманітних інновацій. Ці інновації можуть стосуватися всіх сфер діяльності компанії.

Інновації – це нові продукти (послуги), процеси, стратегії та бізнес-моделі, які були замислені та реалізовані з метою принести клієнтам, співробітникам та власникам будь-які переваги (фінансові, споживчі, соціальні та ін.) для успіху суб'єктів інновацій.

Розробка та впровадження інновації стає одним з основних напрямів стратегії компанії.

Корпоративна інноваційна політика – форма стратегічного управління, що визначає цілі та умови здійснення інноваційної діяльності підприємства, спрямованої на забезпечення його конкурентоспроможності та оптимальне використання наявного виробничого потенціалу. Інноваційна політика є частиною загальної політики компанії, яка регламентує взаємодію науково-

технічної, маркетингової, виробничої та економічної діяльності в процесі реалізації нововведень. Вона втілена у відповідних планах і програмах: стратегічних, тактичних та поточних. Це, у свою чергу, передбачає формування відповідної інноваційної політики для забезпечення реалізації обраної стратегії.

Стратегія – довгострокова модель розвитку компанії, яка приймається для досягнення її стратегічних цілей і враховує обмеження внутрішнього та зовнішнього середовища.

Стратегія наступу – передбачає стрімкий розвиток компанії: збільшення масштабів виробництва, освоєння нових товарів і послуг, вихід на нові ринки збуту, завоювання міцних конкурентних переваг.

Наступально-ризиковий тип інноваційної політики спрямований на піонерне впровадження радикальних інновацій, створених компанією.

Наступальний тип інноваційної політики властивий зазвичай потужним компаніям з власними дослідними лабораторіями, відділами, що постійно працюють над створенням нових продуктів у відповідній галузі (як, наприклад, компанія Microsoft).

Стратегія стабільності – полягає у підтриманні існуючих розмірів компанії і напрямів її ділової активності. Як правило, її дотримуються компанії, що виготовляють продукцію із тривалим стабільним попитом. Такої стратегії дотримуються, зокрема, провідні вітчизняні підприємства, що працюють у галузі харчової промисловості – компанії «Світоч», «Крафт Фудс Україна», «Оболонь», «Чумак» та ін.

Захисна стратегія – спрямована на утримання позицій компанії на ринку і попередження банкрутства. Це не тільки заходи щодо зменшення виробничих витрат, а й проекти реструктуризації, спрямовані на підвищення ефективності управлінської діяльності, проекти реорганізації роботи допоміжних та обслуговуючих підрозділів тощо.

Отже, з огляду на визначені стратегічні цілі та завдання інноваційна політика компанії має формувати пріоритети інноваційного пошуку.

Системні властивості інноваційних процесів у компанії наведені на рис. 12.1.

Головне в інноваційній політиці компанії – формулювання основної мети розробки інновації, визначення терміну її проведення, оцінка результатів у вигляді конкретних практичних цілей, скорочення термінів впровадження нової продукції.

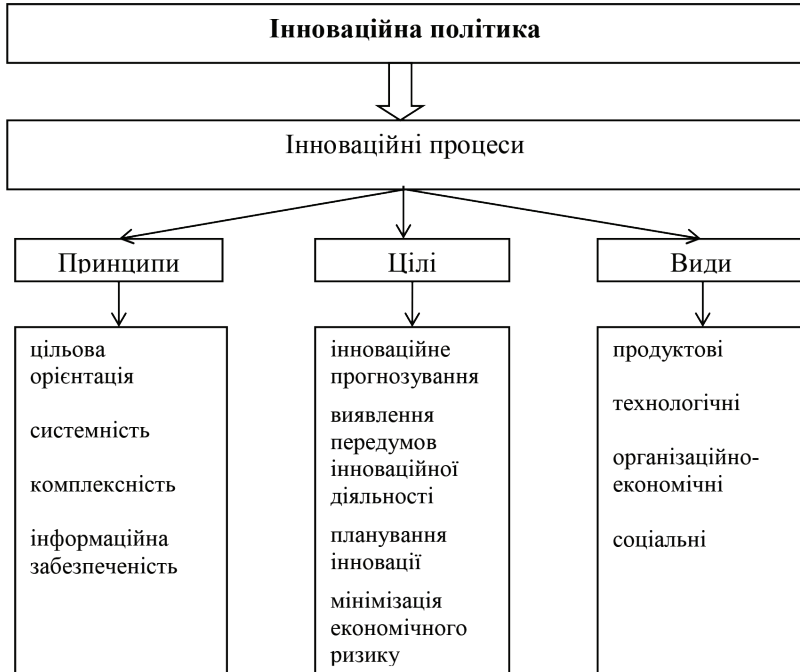

Рисунок 12.1 – Системні властивості інноваційних процесів у компанії

Принципи формування інноваційної політики – норми, правила поведінки компанії, що встановлюють взаємозв'язок між розвитком підприємства і напрямками його інноваційної діяльності.

Класифікація принципів.

Цільова орієнтація. Мету визначає вище керівництво як бажану модель стану підприємства у майбутньому. Якщо приваблива, на перший погляд, інновація може виявитися передчасною або й зовсім непотрібною з огляду на потреби ринку, важливо вміти своєчасно відмовитися від спроб реалізації такої новинки, уникаючи непотрібних витрат, пов'язаних з її подальшим удосконаленням і просуванням.

«Якщо в проекті відсутня комерційна вигода, ніщо не може виправдати продовження роботи над ним. Знати, коли необхідно зупинитися, а коли продовжувати роботу, – означає тримати у своїх руках ключ до успіху» (Відомий японський підприємець Акіо Моріта у своїй книзі *«Зроблено в Японії. Історія фірми Sony»*).

Системність. Інноваційні плани допомагають чітко організувати процес стимулювання тих працівників, чий внесок у реалізацію інновацій був найвагомішим.

Комплексність. Цей принцип вказує на необхідність залучення у процес розроблення інновацій усіх внутрішніх елементів компанії. Дотримання цього принципу забезпечується складанням бюджету ресурсів, виділених на інноваційну діяльність за всіма її напрямками та на всіх ієрархічних рівнях.

Інформаційна забезпеченість. Це особливо важливо для компаній, які мають необхідний потенціал для створення інновацій власними силами, але для того щоб не «винаходити колесо», повинні використовувати напрацьоване іншими й орієнтуватися на світові технологічні стандарти.

Інноваційна політика має бути спрямована на досягнення визначених цілей, тобто створення умов для:

- *інноваційного прогнозування* з метою обґрунтування та організаційного супроводу розробленої на перспективу концепції розвитку підприємства;
- *виявлення передумов інноваційної діяльності* для формування підходів до визначення позиції компанії на ринку і напрямів її діяльності відповідно до ринкових тенденцій;

– *планування інновації* – проведення робіт щодо вдосконалення існуючої технології та організації виробництва продукції, створення технологічної бази, яка уможливлуватиме в майбутньому гнучкішу, швидшу та ефективнішу реакцію на новації, вимоги і потреби ринку;

– *мінімізація економічного ризику*, в тому числі підвищення ролі людського фактора, стимулювання мотивації до інноваційної діяльності, що забезпечить розвиток персоналу, підвищення його професіоналізму.

Зазвичай інноваційна політика складається з окремих напрямів (табл. 12.1).

Таблиця 12.1 – Складові інноваційної політики

Номер з/п	Назва напрямку політики	Суть напрямку
1	2	3
1	<i>Маркетингова політика</i>	- визначення процедур і періодичності маркетингових досліджень; - розроблення товарної, цінової, збутової, комунікаційної, сервісної політики і створення механізмів їх реалізації; - аналіз ефективності здійснюваної політики
2	<i>Політика в галузі науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР)</i>	- визначення наукового потенціалу підприємства; - розроблення наукової технічної політики з урахуванням результатів патентно-кон'юнктурних досліджень; - підтримка та стимулювання винахідницької діяльності
3	<i>Політика структурних змін</i>	- розроблення рекомендацій щодо формування інноваційної політики; - передбачення механізму реалізації змін; - формулювання політики розвитку персоналу
4	<i>Технічна політика</i>	- вивчення можливостей виробництва і вимог до нього та за необхідності усунення виявлених невідповідностей;

Закінчення табл. 12.1

1	2	3
		<ul style="list-style-type: none"> - розроблення напрямів технічного переоснащення (оновлення) основних засобів підприємства; - аналіз та оцінювання ефективності здійснюваної технічної політики
5	<i>Інвестиційна політика</i>	<ul style="list-style-type: none"> - управління грошовими потоками на підприємстві з метою накопичення коштів, необхідних для реалізації інноваційних проектів.
6	<i>Політика в галузі управління інтелектуальною власністю</i>	<ul style="list-style-type: none"> - виявлення охороноспроможних та комерційно привабливих інновацій; - здійснення правової охорони об'єктів інтелектуальної власності; - комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності; - розробка механізмів щодо взаємовідносин між авторами та роботодавцем; - захист прав інтелектуальної власності

Вдала корпоративна інноваційна політика є основою соціально-економічного процесу перетворення результатів інтелектуальної діяльності з одного боку в джерело, а з іншого – в об'єкт матеріального багатства.

12.2. Інтелектуальна власність в управлінні компаніями

Управління інтелектуальною власністю є часткою стратегічного менеджменту компанії й нерозривно пов'язано з основним напрямом її діяльності. На сучасному етапі інтелектуальна власність розглядається вже не як побічний продукт, отриманий у результаті наукових досліджень та розробок, а як важлива зброя в конкурентній боротьбі.

Перехід до визнання інтелектуальної власності як до значущого корпоративного активу компанії характерний для сучасного етапу розвитку світової економіки. Інтелектуальна власність

компаній стає все більш вагомим активом, реальну вартість якого не завжди можливо відобразити в бухгалтерському обліку. Особливо це відноситься до галузей, де ключову роль відіграють не стільки споруди та обладнання, скільки потенційна прибутковість іншого фактора виробництва. Мова йде про інтелектуальний капітал.

Поява поняття «інтелектуальний капітал» стало відображенням принципово нового підходу до аналізу ринкових відносин, конкурентних переваг та лідерства підприємств, заснованих на ефективному використанні унікальних за своєю природою нематеріальних чинників, здатних привести в дію механізм інноваційного розвитку.

На думку багатьох дослідників, *інтелектуальний капітал* – це *інтелектуальний потенціал*, що активно використовується суб'єктами господарювання у процесі економічного розвитку з метою отримання доходу (рис. 12.2).

Рисунок 12.2 – Інтелектуальний капітал як реалізований інтелектуальний потенціал

У процесі еволюції дослідження теорії інтелектуального капіталу сформувались різні підходи до структурування останнього. Інтелектуальний капітал є складним системним утворенням, яке може бути структуроване за різними критеріями. Найбільш популярну структуру наведено на рис. 12.3.

Людський капітал – це частина інтелектуального капіталу, яка має безпосереднє відношення до людини (знання, практичні навички, творчі і розумові здібності людей, їх моральні цінності, культура праці). Людський капітал важливий при проведенні інновацій і будь-якого оновлення.

Рисунок 12.3 – Структура інтелектуального капіталу

Організаційний капітал – це частина інтелектуального капіталу, що має відношення до організації в цілому (процедури, технології, системи управління, технічне і програмне забезпечення, оргструктура, патенти, торговельні марки, культура організації, відносини з клієнтами). Організаційний капітал – це організаційні можливості компанії реагувати на вимоги ринку. Він відповідає за те, як людський капітал використовується в організаційних системах, перетворюючи інформацію. Організаційний капітал великою мірою є власністю компанії і може бути відносно самостійним об'єктом купівлі-продажу.

Споживчий, або клієнтський капітал складається із зв'язків і стійких відносин з клієнтами і споживачами. Одна з головних цілей формування споживчого капіталу – створення такої

структури, яка дозволяє споживачеві продуктивно спілкуватися з персоналом компанії.

Таким чином, *інтелектуальний капітал* – це багатоаспектне поняття, що об'єднує знання, вміння і навички працівників, об'єкти інтелектуальної власності, різноманітні системи, мережі, процедури, які при включенні до господарського обороту приносять дохід. Водночас складові інтелектуального капіталу є неоднорідними. Одні з них є породженням людського інтелекту, інші створюють специфічні умови його застосування з метою підвищення конкурентоспроможності компанії. Разом з тим необхідно зазначити, що інтелектуальний капітал не існує поза контекстом, стратегією розвитку компанії, оскільки найважливішою конкурентною перевагою бізнесу є здатність до інновацій та умінь пристосовуватись до умов, що швидко змінюються.

Поведінка компаній-виробників наукоємної продукції дуже схожа на розповідь Білої Королеви про свою країну у відомій книзі Льюїса Керролла «Аліса в Зазеркаллі»: «Треба дуже швидко бігти, щоб залишатися на одному місці, а вже для того, щоб рухатися вперед, треба бігти як мінімум удвічі швидше»¹.

Для того щоб вписатися в сучасний світ, компанія повинна змінити багато принципів свого існування. З групи знаючих індивідуалів вона повинна перетворитися на володаря значних інтелектуальних активів, у компанію, що навчається.

Все частіше високі результати діяльності організацій обумовлені вдало знайденими рішеннями у сфері управління інтелектуальним капіталом. Це управління спрямоване зокрема на те, щоб ідеї, що виникають у одних працівників, поділяли інші працівники компанії, щоб постійно генерувалися нові рішення завдань цієї організації.

Інтелектуальний капітал є основою для майбутнього зростання. Тому його оцінка допомагає формувати довгострокову стратегію компанії в постійно змінній зовнішній обстановці. Ця оцінка може використовуватися також як інструмент

¹ Льюїс Керролл / Аліса в Зазеркальє / Кэрролл Льюис [Електронний ресурс]. – режим доступу <http://www.mangup.bigyalta.net/skazka/books.shtml>

комунікації. Головна мета оцінки інтелектуального капіталу – забезпечення стійкого розвитку компанії.

Ціна компанії складається з двох джерел: інновацій, які створюються працівниками та переворюються у власність компанії після отримання правової охорони як інтелектуальної власності, а також додаткових комерційних нематеріальних активів. Ці активи комерціалізуються на ринку при продажу товарів та послуг.

Компанії, що використовують інтелектуальний капітал, мають найбільшу ринкову вартість, яка визначається як різниця між ринковою та балансовою вартістю компанії.

Розглянемо декілька прикладів.

У 1988 р. компанія *Philip Morris* купила фірму *Kraft* за 12,9 млрд доларів. У той же час ціна будівель, споруд і запасів, що належали цій фірмі, становила лише 1,3 млрд доларів, а частина ціни (11,6 млрд доларів), що залишилася, становила ціну торговельної марки, зв'язків, маркетингових можливостей, кваліфікації 51 тисячі працівників. Таким чином, нематеріальна частина в ціні компанії становила 90 %¹.

У 1995 р. компанія *IBM* заплатила за компанію *Lotus* 3,5 млн доларів, що в 15 разів перевищило номінальну вартість компанії (230 млн доларів)². Ясно, що *IBM* оцінила унікальні знання компанії, розробила програму *Notes* та інші, сумою в 3,27 млн доларів.

Ще один приклад: коли в 1997 р. компанія *@Home* акціонувалася і винесла свої акції на фондовий ринок, вони були продані за 800 млн доларів, тоді як реальна вартість її активів становила всього 7,6 млн доларів. У цьому випадку практично вся вартість компанії була віднесена до інтелектуального капіталу.

Таким чином, вдале управління інтелектуальним капіталом на корпоративному рівні дає можливість оцінювати не тільки

¹ Общие вопросы брендинга [Електронний ресурс]. – режим доступу <http://md-promotion.ru/strategy/brend1.html>

² InterTrust | Наденьте тёмные очки: Lotus снова ярко сияет [Електронний ресурс]. – режим доступу <http://www.intertrust.ru/site3/analitic.nsf/0/916689E7DCE52D93C3256FC700418E29?OpenDocument>

результати економічного розвитку, але і формувати реалістичну стратегію на майбутнє.

Як зазначалось вище, важливою складовою інтелектуального капіталу є інтелектуальна власність. Тому дуже важливим напрямом інноваційної політики компанії є політика в галузі управління інтелектуальною власністю.

Конкретні завдання управління інтелектуальною власністю включають в себе створення (придбання) об'єктів інтелектуальної власності залежної від прийнятої стратегії бізнесу, їхню систематизацію, аналіз використання, виявлення комерційно привабливих об'єктів, оптимізацію витрат на забезпечення правової охорони, комерціалізацію та захист прав.

Відповідно до рекомендацій і роз'яснень ВОІВ (див. офіційний інтернет-сайт ВОІВ), управління інтелектуальною власністю, має охоплювати такі чотири основні напрями (рис. 12.4):

1) розробку інтелектуальної власності, у тому числі планування і наступну їх реалізацію в конкретних товарах або послугах, створення сприятливого середовища і мотивації персоналу для цього;

2) захист інтелектуальної власності, у тому числі юридичний захист інтелектуальної власності підприємства, його виробничих секретів, а також забезпечення дисциплінарних мір щодо захисту інтелектуальної власності усередині підприємства;

3) спостереження за ринком, у тому числі пошук сприятливих можливостей, відстеження конкурентів і ідентифікацію порушників;

4) обмін інтелектуальною власністю, у тому числі передачу або одержання прав на неї, одержання дозволу на використання за ліцензійними договорами і в результаті проведення спільних НДДКР із різними дослідницькими організаціями та ін.

Для найбільш повноцінного розуміння суті процесу управління інтелектуальною власністю необхідно розглянути підприємство через виникаючі у нього взаємодії із внутрішнім і зовнішнім середовищем щодо інтелектуальної власності. Відтворення такої схеми дозволить визначити проблеми, які виникають на підприємстві в процесі його господарської діяльності (рис. 12.5).

Необхідно відзначити, що практичне зіткнення інтересів окремих суб'єктів інтелектуальної власності і здійснення контролю за об'єктами ринкових відносин відбувається на споживчому ринку товарів і послуг.

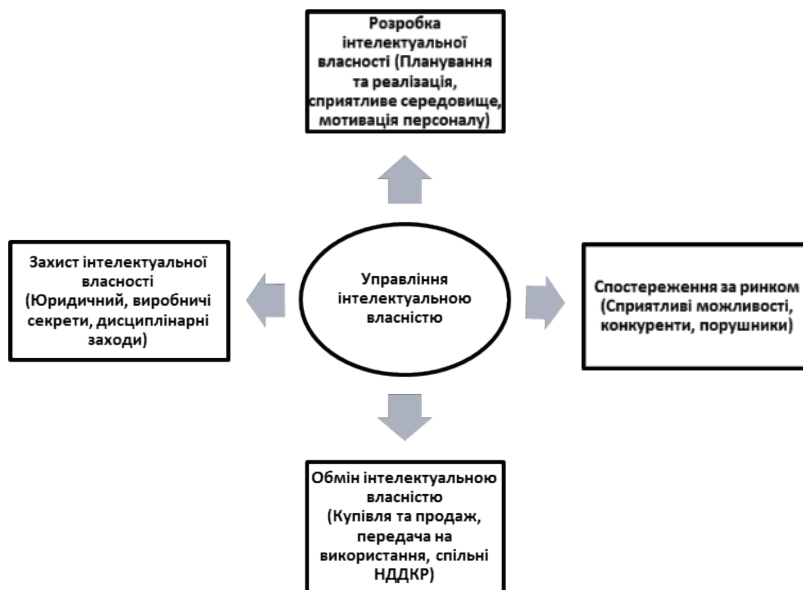

Рисунок 12.4 – Загальна схема управління ІВ

Аналіз схеми рис. 12.5 дозволяє розділити проблеми, пов'язані з регулюванням відносин у сфері управління ІВ, на такі основні групи¹:

1. Проблеми, пов'язані з регулюванням відносин між суб'єктами, що виникають при створенні ОПІВ на підприємстві:

- підприємство – замовник розроблювальної технології;
- підприємство – виконавець замовлення підприємства;
- підприємство – автори (творці) ОПІВ – працівники підприємства;
- підприємство – сторонні автори (творці) ОПІВ.

¹ Новосельцев О. Проблемы и практика коммерциализации интеллектуальной собственности /Интеллектуальный капитал/вып. 8. [Електронний ресурс]. – режим доступу <http://www.techbusiness.ru/tb/page08.htm>

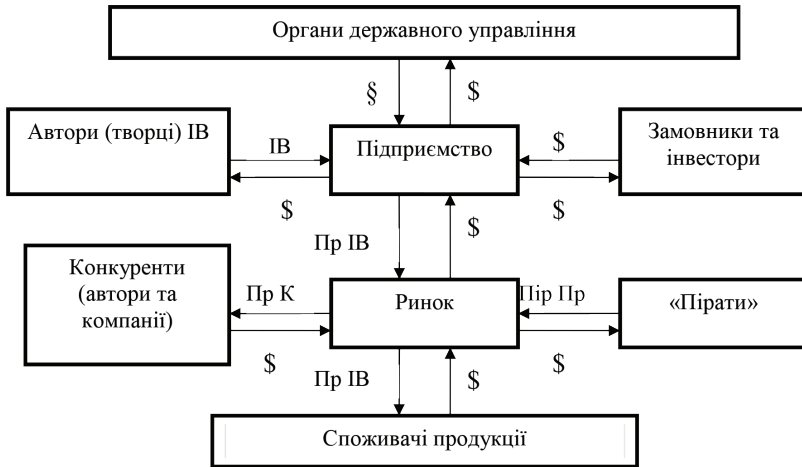

Рисунок 12.5 – Схема взаємодії суб'єктів ринкових відносин щодо створення та використання ІВ

§ – законодавчі і нормативні акти; ІВ – інтелектуальна власність; \$ – фінансові засоби; Пр – споживана продукція (послуги); Пр ІВ – продукція на основі ІВ; Пр К – продукція конкурентів; Пір Пр – піратська продукція

2. Проблеми придбання й оплати майнових прав на використання ОПІВ, створених поза підприємством:

- шляхом передачі виключних майнових прав інтелектуальної власності;
- шляхом передачі прав за ліцензійними договорами;
- у результаті спільних розробок і спільної діяльності;
- у результаті службових розробок і розробок, виконаних за замовленням інших підприємств.

3. Проблеми забезпечення правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності:

- шляхом здійснення процедури набуття прав (одержання офіційних охоронних документів);

- шляхом збереження та використання результатів інтелектуальної діяльності як комерційної таємниці.

4. Проблеми, пов'язані з комерційним використанням інтелектуальної власності як нематеріальних активів підприємства:

- у статутному капіталі підприємства;
- у майні (активах) підприємства, що отримано в результаті власної розробки підприємства;
- у вигляді прав, що здобуваються в інших осіб, для використання ІВ у господарській діяльності підприємства.

5. Фінансово-економічні проблеми використання інтелектуальної власності й організації її бухгалтерського обліку:

- інвентаризація об'єктів права інтелектуальної власності (ОПІВ);
- оцінка ОПІВ;
- бухгалтерський облік і аудит ОПІВ;
- податковий облік ОПІВ

Саме на рішення цих проблем і має бути спрямована стратегія управління інтелектуальною власністю підприємства.

При розробці конкретних заходів щодо реалізації стратегії управління ІВ у всіх наведених вище групах адекватно до конкретної ринкової ситуації необхідно використати такі заходи регулювання відносин:

- 1) правові;
- 2) економічні;
- 3) морально-етичні;
- 4) документального оформлення.

Отже, для одержання максимальної вигоди від управління інтелектуальною власністю підприємству необхідно поставити перед собою такі цілі:

- створення умов для розвитку й успішної реалізації науково-технічного потенціалу підприємства;

- формування умов для створення системи капіталізації і комерціалізації й інших способів залучення в господарський оборот ОПІВ в інтересах економічного і соціального розвитку підприємства і його працівників;
- виявлення і закріплення за підприємством прав інтелектуальної власності на результати науково-технічної інтелектуальної діяльності за участю фахівців підприємства;
- орієнтація НДДКР, виробничих і інших робіт на створення комерційно вигідної, високотехнологічної, конкурентоспроможності продукції та послуг;
- створення умов для збалансованого врахування інтересів підприємства й авторів – розроблювачів об'єктів інтелектуальної власності;
- стимулювання залучення додаткового фінансування й інвестицій у створення об'єктів інтелектуальної власності підприємства;
- підвищення конкурентоспроможності продукції і послуг підприємства за рахунок стимулювання процесів створення, правової охорони і використання об'єктів і прав інтелектуальної власності;
- забезпечення моральної і матеріальної зацікавленості авторів – розроблювачів результатів інтелектуальної діяльності;
- забезпечення документального оформлення і юридичного супроводу створення, правової охорони і використання ІВ відповідно до норм законодавчих актів і внутрішніх норм підприємства;
- залучення в господарський оборот результатів інтелектуальної діяльності й інших прирівняних до них об'єктів інтелектуальної власності в якості майна підприємства;
- забезпечення просування на ринок інтелектуальної власності конкурентоспроможної продукції та послуг підприємства з урахуванням вимог ринку.

Для досягнення зазначених цілей необхідно вирішити такі завдання:

- 1) створити систему документального і договірної регулювання відносин між всіма учасниками процесу створення,

правової охорони і використання об'єктів права інтелектуальної власності з урахуванням поділу їх на юридичних і фізичних осіб, для юридичного забезпечення можливості розпорядження майновими правами інтелектуальної власності;

2) створити систему і механізми документального оформлення інвентаризації, обліку, оцінки і використання ОПІВ як нематеріальних активів підприємства;

3) сформувані механізми капіталізації, комерціалізації й інших способів залучення результатів науково-технічної діяльності в господарський оборот і діяльність підприємства;

4) практично освоїти процеси створення, правової охорони і використання ОПІВ і результатів науково-технічної діяльності підприємства.

Таким чином, можна виділити основні завдання управління інтелектуальною власністю (рис. 12.6):

- планування, організацію, контроль і регулювання процесів створення та розробки об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ);

- створення таких ОІВ, які найбільше відповідали б інтересам усіх суб'єктів, що зацікавлені в створенні, впровадженні в цивільний оборот та отриманні прибутку або іншої користі від конкретного ОІВ;

- планування, організацію та контроль процесу формування портфеля прав на ОІВ як інструмент регулювання товарних ринків;

- створення атмосфери інноваційного сприйняття, забезпечення розвитку й мотивування до накопичення та примноження інтелектуальних активів.

Проаналізувавши склад учасників цього процесу та рівень їхньої взаємодії, можна виділити принаймні три різні варіанти управління ІВ:

- управління результатами творчої діяльності;
- управління людьми, що створюють або використовують об'єкти інтелектуальної власності;

– управління організаціями, що розробляють або використовують об'єкти інтелектуальної власності.

Рисунок 12.6 – Основні завдання управління інтелектуальною власністю

Перший варіант розглядає управління як процес, тобто сукупність управлінських дій, що забезпечують досягнення поставлених цілей шляхом перетворення ресурсів на «вході» в продукцію «на виході», як це показано на рис. 12.7. Саме цей варіант є найбільш цікавим та складним з точки зору всебічного охоплення різноманітних сфер та обґрунтування необхідної послідовності дій задля досягнення запланованого кінцевого результату.

Другий варіант розглядає управління як функцію, тобто цілеспрямований інформаційний вплив на людей, мета якого – спрямувати їхні дії й отримати бажані результати.

Затретімваріантом – управління як апарат – сукупність структур і людей, що забезпечують використання та координацію всіх ресурсів соціальних систем для досягнення їхніх цілей. Цей варіант управління придатний для використання суб'єктом управління – державою.

Рисунок 12.7 – Схема управління ОІВ як процесом¹

Отже, інтелектуальна власність як об'єкт управління потребує комплексного розгляду. Від ефективного управління інтелектуальною власністю компанії залежить тривалість прибутковості бізнесу. Особливо це актуально для наукових установ та малих інноваційних компаній, для яких «портфель» інтелектуальної власності зазвичай є основним активом, необхідно знаходити правильний баланс між накопиченням та використанням напрацьованого обсягу знань.

Серед накопичених результатів досліджень і розробок необхідно вибрати інтелектуальні ресурси, значні в комерційному плані, і визначити стратегію їх правової охорони відповідно до стратегії перетворення інтелектуальних ресурсів в активи компанії, тобто до стратегії бізнесу.

В умовах твердої конкуренції правильно розроблена стратегія управління інтелектуальною власністю дозволяє підприємству:

- зайняти найбільш зручні ринкові позиції, використовуючи сучасні технології у виробництві своєї продукції й послуг, активізуючи науково-дослідну й дослідно-конструкторську діяльність, підвищуючи ефективність маркетингу й передбачаючи можливі комерційні й технологічні зміни;
- удосконалити фінансову діяльність, виявляючи патентні активи для одержання нових доходів, зменшення витрат

¹ Зинов В. Г. Интеллектуальные ресурсы, интеллектуальная собственность, интеллектуальный капитал. – М: АНХ, Центр коммерциализации технологий, 2001. – 424 с.

і підтримки на належному рівні загальнокорпоративних вартісних оцінок;

– підвищити конкурентоспроможність компанії за допомогою застосування в технології обхідних маневрів, використання нових ринкових можливостей і нейтралізації погроз, що виходять від конкурентів.

Контрольні запитання

1. Що означає термін інновації?
2. У чому полягає суть корпоративної інноваційної політики?
3. Що таке стратегія?
4. Наведіть основні складові стратегії.
5. Які системні властивості інноваційних процесів у компанії?
6. Класифікація принципів інноваційної політики.
7. Назвіть основні цілі інноваційної політики.
8. Розкрийте суть поняття «інтелектуальний капітал».
9. Структура інтелектуального капіталу.
10. Назвіть основні завдання управління інтелектуальною власністю.
11. Охарактеризуйте основні етапи управління інтелектуальною власністю.

Рекомендована література

1. Сайкс Джон. Оцінка вартості та комерційне використання інтелектуальної власності та нематеріальних активів. / Джон Сайкс, Келвін Кінг /пер. з англійської. [Електронний ресурс]. – режим доступу www.pwcglobal.com
2. Зинов В. Г. Управление интеллектуальной собственностью: учеб. Пособ. / В. Г. Зинов. – М. : Дело, 2003. – 512 с.
3. Цибульов П. М. Управление интеллектуальной собственностью / Цибульов П. М., Чеботарьев В. П., Зинов В. Г., Суині Ю. / К. : К. І. С., 2005. – с. 448

4. Зинов В. Г. Интеллектуальные ресурсы, интеллектуальная собственность, интеллектуальный капитал / В. Г. Зинов. – М. : АНХ, Центр коммерциализации технологий, 2001. – 424 с.
5. Новосельцев О. Проблемы и практика коммерциализации интеллектуальной собственности / О. Новосельцев // Интеллектуальный капитал / вып. 8 [Электронный ресурс]. – режим доступа <http://www.techbusiness.ru/tb/page08.htm>

Предметний покажчик

А

Автор 60
Авторське право 60

В

Визначення ціни ліцензії 239
Виключна ліцензія 169
Використання твору 71
Винахід 95
Витратний підхід 230
Відкрита ліцензія 173
Вторинна документація 270

Г

Географічне зазначення походження товару 132

Д

Державна система науково-технічної інформації 300
Державна система правової охорони інтелектуальної власності 35
Державна служба інтелектуальної власності України 36
Договір комерційної концесії 182
Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності 179
Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності 178
Дохідний підхід 232

І

Інновації 311
Інтегральна мікросхема 147
Інтелектуальна власність 15
Інтелектуальний капітал 317
Інформаційно-аналітичним забезпеченням 268
Інформація 268

З

Зазначення походження товару 130
Засоби індивідуалізації 117
Заходи щодо захисту прав ІВ 191
Заявка 104

К

Кваліфіковане зазначення походження товару 131
Класифікація 296
Комбіновані платежі 226
Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності 220
Комерційне найменування 127
Конкурентна розвідка 263
Конкурентоспроможність 260
Корпоративна інноваційна політика 311

Л

Ліцензіар 174
Ліцензіат 174
Ліцензія 168

М

Майнові права 47
Міжнародна класифікація винаходів 298

Н

Найменування місця походження товарів 131
Наукові відкриття 142
Національний режим 23
Невиключна ліцензія 175

О

Об'єктом винаходу (корисної моделі) 96
Обсяг правової охорони винаходу (корисної моделі) 105

Обсяг правової охорони
промислового зразка 105
Одинична ліцензія 171
Опис винаходу (КМ) 288
Особисті немайнові права 47

П

Патент 102
Патентна документація 270
Патентна інформація 269
Патентний документ 280
Патентний фонд 291
Патентні дослідження 278
Паушальний платіж 225
Первинна документація 270
Підхід до оцінки 230
Підходи до оцінки об'єктів права
інтелектуальної власності 230
Піратство 189
Плагіат 190
Поняття комерційної таємниці 159
Порівняльний підхід 231
Порядок розрахунків 176
Права на сорт рослини 152
Правова інформація 271
Право викупу 75
Право доступу 75
Право інтелектуальної
власності 53
Право пріоритету 23
Право слідування 75
Примусова ліцензія 173
Принципи формування інноваційної
політики 313
Промислова власність 16
Промисловий зразок 97
Просте зазначення походження
товару 131

Р

Рационалізаторство 145
Ринок інтелектуальної
власності 220
Розпорядження майновими правами
інтелектуальної власності 167
Роялті 243

С

Способи захисту 205
Справедлива вартість
нематеріального активу 256
Ставка дисконту 249
Стандарти BOIB 285
Суб'єкти авторського права 64
Суміжні права 81

Т

Твір 62
Творець 51
Термін дії патенту України на
винахід 109
Термін дії патенту України на
корисну модель 109
Термін дії патенту України на
промисловий зразок 110
Технічна інформація 270
Топографія інтегральної
мікросхеми 148
Торговельна марка 117

У

Управління інтелектуальною
власністю 316

Ф

Формула винаходу 105

Додатки

Додаток 1

Тестові завдання з дисципліни «Інтелектуальна власність»

- 1. Визначити поняття «інтелектуальна власність»**
 - а) патенти, свідоцтва та інші охоронні документи;
 - б) закріплені законодавством права на результати інтелектуальної, творчої діяльності людини;
 - в) винаходи, ідеї, твори мистецтва.

- 2. Права інтелектуальної власності складаються з:**
 - а) особистих та немайнових;
 - б) особистих та майнових;
 - в) особистих немайнових та майнових.

- 3. Строк охорони особистих немайнових прав на об'єкти інтелектуальної власності становить:**
 - а) 20 років;
 - б) 45 років;
 - в) охороняються безстроково.

- 4. Проаналізуйте, які з наведених об'єктів належать до об'єктів авторського права:**
 - а) твори літератури, науки, мистецтва;
 - б) винаходи, корисні моделі, промислові зразки;
 - в) комп'ютерні програми, комерційна таємниця, торговельні марки.

- 5. Проаналізуйте, які з наведених об'єктів належать до об'єктів промислової власності:**
 - а) винаходи, музичні твори, комерційна таємниця;
 - б) торговельні марки, промислові зразки, твори образотворчого мистецтва;
 - в) винаходи, корисні моделі, торговельні марки.

- 6. Строк охорони об'єктів авторського права в Україні становить:**
 - а) протягом всього життя автора та 70 років після його смерті;
 - б) 20 років;
 - в) 45 років з можливістю продовження строку охорони.

7. Строк дії охоронного документа на винахід в Україні становить:

- а) 10 років;
- б) 15 років;
- в) 20 років.

8. Строк дії охоронного документа на корисну модель в Україні становить:

- а) 6 років;
- б) 10 років;
- в) 20 років.

9. Максимальний строк дії охоронного документа на промисловий зразок в Україні може бути:

- а) 5 років;
- б) 10 років;
- в) 15 років.

10. Строк дії охоронного документа на торговельну марку в Україні становить:

- а) 10 років;
- б) 15 років;
- в) 10 років з правом продовження ще на 10 років необмежену кількість разів.

11. Критерії охороноспроможності (патентоспроможності) винаходу:

- а) новизна, винахідницький рівень, промислова придатність;
- б) новизна, промислова придатність, економічний ефект;
- в) новизна, корисність, оригінальність.

12. Критерії охороноспроможності корисної моделі:

- а) рівень техніки, корисність;
- б) новизна, промислова придатність;
- в) новизна, винахідницький рівень, промислова придатність.

13. Критерії охороноспроможності промислового зразка:

- а) оригінальність, новизна, промислова придатність;
- б) новизна, промислова придатність;
- в) новизна.

Продовження додатка 1

14. Об'єктом винаходу може бути:

- а) комерційна таємниця, ноу-хау, раціоналізаторські пропозиції;
- б) продукт (пристрій, речовина), процес (спосіб), застосування відомого продукту (процесу) по-новому;
- в) топографія інтегральних мікросхем, штам мікроорганізмів, сорт рослини.

15. Проаналізуйте, для чого виробникам потрібні торговельні марки:

- а) для покращення зовнішнього вигляду продукції;
- б) для розрізнення однорідної продукції різних виробників;
- в) для адресації комп'ютерів і ресурсів в Інтернеті.

16. Заява про видачу охоронного документа на об'єкт промислової власності в Україні подається:

- а) до Всесвітньої організації інтелектуальної власності;
- б) до Державної служби інтелектуальної власності;
- в) до Українського агенства з авторських і суміжних прав.

17. Якщо ви бажаєте зареєструвати свої авторські права в Україні, вам необхідно звернутися:

- а) до Всесвітньої організації інтелектуальної власності;
- б) до Державної служби інтелектуальної власності;
- в) до Українського агенства з авторських і суміжних прав.

18. До особистих немайнових прав належать:

- а) право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання;
- б) право на визнання людини творцем об'єкта права інтелектуальної власності; право перешкоджати будь-якому посяганням на правоінтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності;
- в) визнання свого авторства, право змінювати і продавати об'єкт.

19. До особистих майнових прав належать:

а) право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання;

б) визнання права авторства, вибір псевдоніму, протидія перекрученню;

в) право на визнання людини творцем об'єкта права інтелектуальної власності; право перешкоджати будь-якому посягання на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності;

г) визнання свого авторства, право змінювати і продавати об'єкт.

20. Яка з наведених міжнародних конвенцій до Українського агентства з авторських і суміжних прав до міжнародної реєстрації торговельних марок:

а) Паризька конвенція 1883 р.;

б) Бернська конвенція 1886 р.;

в) Мадридська угода 1891 р.

21. Яка з наведених міжнародних конвенцій стосується промислової власності:

а) Паризька конвенція 1883 р.;

б) Бернська конвенція 1886 р.;

в) Мадридська угода 1891 р.

22. Яка з наведених міжнародних конвенцій стосується авторського права:

а) Паризька конвенція 1883 р.;

б) Бернська конвенція 1886 р.;

в) Мадридська угода 1891 р.

23. Права на винахід охороняються:

а) патентом;

б) свідоцтвом;

в) ліцензією.

Продовження додатка 1

24. Патент України засвідчує:

- а) пріоритет, авторство і право власності на об'єкт інтелектуальної власності;
- б) право авторства;
- в) право розпоряджатися об'єктом інтелектуальної власності.

25. Право власності на торговельні марки охороняється:

- а) свідоцтвом;
- б) авторським свідоцтвом;
- в) патентом.

26. Який об'єкт промислової власності може мати необмежений строк дії охоронного документа:

- а) винахід;
- б) торговельна марка;
- в) корисна модель.

27. Створений в Україні об'єкт авторського права (наприклад, твір літератури) охороняється:

- а) по всьому світу;
- б) тільки на території України;
- в) на території країн, в яких автор зареєстрував свої права на цей об'єкт.

28. Отриманий в Україні патент на об'єкт промислової власності (наприклад, винахід) діє:

- а) по всьому світу;
- б) тільки на території України;
- в) на території країн, що підписали Паризьку конвенцію.

29. Згідно з Цивільним Кодексом України, майнові права на службові твори належать:

- а) автору цього твору;
- б) роботодавцю;
- в) автору і роботодавцю.

30. У випадку створення службового твору працівник повинен:

- а) подати заявку на отримання охоронного документа;
- б) письмово повідомити про це роботодавця;
- в) звернутися к патентному повіреному.

31. Чи має юридичну чинність усний дозвіл на використання об'єкта інтелектуальної власності:

- а) так;
- б) ні;
- в) залежить від обсягу наданих прав.

32. Дозвіл на використання об'єкта інтелектуальної власності оформлюється таким документом:

- а) патентом;
- б) ліцензією;
- в) свідоцтвом.

33. Сторонами ліцензійного договору є:

- а) орендар і орендодавець;
- б) продавець і покупець;
- в) ліцензіар і ліцензіат.

34. Виключна ліцензія:

а) не виключає можливості видачі аналогічних ліцензій в обмеженій ліцензією сфері іншим особам і використання об'єкта ліцензії самим ліцензіаром у обмеженій ліцензією сфері;

б) надається тільки одному ліцензіату, виключає можливість надання аналогічних ліцензій іншим особам у обмеженій ліцензією сфері і використання об'єкта ліцензії самим ліцензіаром;

в) надається тільки одному ліцензіату, виключає можливість надання аналогічних ліцензій іншим особам в обмеженій ліцензією сфері, але не виключає використання об'єкта ліцензії самим ліцензіаром.

35. Одиначна ліцензія:

а) не виключає можливості видачі аналогічних ліцензій в обмеженій ліцензією сфері іншим особам і використання об'єкта ліцензії самим ліцензіаром в обмеженій ліцензією сфері;

б) видається тільки одному ліцензіату, виключає можливість видачі аналогічних ліцензій іншим особам в обмеженій ліцензією сфері і використання об'єкта ліцензії самим ліцензіаром;

в) надається тільки одному ліцензіату, виключає можливість надання аналогічних ліцензій іншим особам в обмеженій ліцензією сфері, але не виключає використання об'єкта ліцензії самим ліцензіаром.

Закінчення додатка 1

36. Невиключна ліцензія:

а) не виключає можливості видачі аналогічних ліцензій в обмеженій ліцензією сфері іншим особам і використання об'єкта ліцензії самим ліцензіаром в обмеженій ліцензією сфері;

б) видається тільки одному ліцензіату, виключає можливість видачі аналогічних ліцензій іншим особам в обмеженій ліцензією сфері і використання об'єкта ліцензії самим ліцензіаром;

в) надається тільки одному ліцензіату, виключає можливість надання аналогічних ліцензій іншим особам в обмеженій ліцензією сфері, але не виключає використання об'єкта ліцензії самим ліцензіаром.

37. Інтелектуальний капітал – це:

а) частина капіталу, яка має безпосереднє відношення до людини (знання, практичні навички, творчі і розумові здібності людей, їх моральні цінності, культура праці;

б) знання, вміння і навички працівників, об'єкти інтелектуальної власності, різноманітні системи, мережі, процедури, які при включенні до господарського обороту приносять дохід;

в) організаційні можливості компанії реагувати на вимоги ринку.

38. Основні види ліцензійних платежів:

а) роялті. митний та комбінований платежі;

б) копільний, паушальний та комбінований платежі;

в) паушальний, роялті та комбінований платежі.

39. Основні підходи розрахунку вартості інтелектуальної власності:

а) витратний, порівняльний, дохідний;

б) базовий, експертний, дохідний;

в) розрахунковий, порівняльний, прибутковий.

40. Ціноутворюючі фактори, що впливають на розмір ціни ліцензії:

а) репутація і ділові зв'язки компанії; економічні показники; витрати на рекламу та просування продукції на ринку;

б) технічні характеристики об'єкта ліцензії; економічні показники; правові обмеження;

в) загальна вартість активів; економічні показники; витрати на дослідження.

Додаток 2

Глосарій термінів з інтелектуальної власності

Автор – особа, що створила твір науки, літератури, мистецтва.

Автор винаходу, корисної моделі, промислового зразка – фізична особа, творчою працею якої вони створені.

Не визнаються авторами фізичні особи, що не зробили особистого творчого внеску до створення об'єкта промислової власності, надали авторові (авторам) тільки технічну, організаційну або матеріальну допомогу, або що тільки сприяли оформленню прав на нього і його використанню.

Автор сорту (селекціонер) – людина, яка безпосередньо створила (виявила і (або) вивела, і (або) поліпшила) сорт.

Автори аудіовізуального твору:

- режисер-постановник;
- автор сценарію і (або) текстів, діалогів;
- автор спеціально створеного для аудіовізуального твору музичного твору з текстом або без нього;
- художник-постановник;
- оператор-постановник.

Авторська винагорода – плата творцеві (винахідникові, авторові) за використання об'єкта права інтелектуальної власності, розмір якого визначається договором з урахуванням положень нормативно-правових актів з питань інтелектуальної власності.

Авторське право – частина цивільного права, що регулює відносини, які складаються у зв'язку з використанням творів науки, літератури і мистецтва.

Активний ринок – ринок, якому властиві такі умови:

- предмети, що продаються і купуються на цьому ринку, є однорідними;
- у будь-який час можна знайти зацікавлених продавців і покупців;
- інформація про ринкові ціни є загальнодоступною.

Аналог – продукція вітчизняного або зарубіжного виробництва, схожа за оцінюваним зразком продукції за призначенням і сферою застосування, тобто аналоги – це зразки продукції з аналогічними класифікаційними показниками.

Апеляційна палата – колегіальний орган Установи для розгляду заперечень проти рішень Установи щодо придбання прав на об'єкти інтелектуальної власності та інших питань, віднесених до її компетенції Законом.

Продовження додатка 2

Аудіовізуальний твір – твір, який фіксується на певному матеріальному носії (кіноплівці, магнітній плівці або магнітному диску, компакт-диску і тому подібне) у вигляді серії послідовних кадрів (зображень), аналогових або дискретних сигналів, що відображають (кодують) рухомі зображення (як із звуковим супроводом, так і без нього), і сприйняття якого можливо виключно за допомогою того або іншого виду екрану (кіноекрану, телевізійного екрану і тому подібне), на якому рухомі зображення візуально відображаються за допомогою певних технічних засобів.

Видами аудіовізуального твору є кінофільми, телефільми, відеофільми, діафільми, слайдфільми і тому подібне, які можуть бути ігровими, анімаційними (мультиплікаційними), неігровими або іншими.

База даних – це об'єктивна форма уявлення й організації сукупності даних, систематизованих так, щоб ці дані могли бути знайдені та оброблені за допомогою ЕОМ.

База оцінки – комплекс методичних підходів, методів і оціночних процедур, які відповідають певному виду вартості майна. Для визначення бази оцінки враховуються мета оцінки й умови використання її результатів.

База роялті – показник господарської діяльності, який використовується для визначення величини роялті.

Базисні інновації – інновації, які реалізують великі винаходи і стають основою формування нових поколінь і напрямів техніки.

Банк інновацій – спеціалізований банк, основними операціями якого є операції з кредитування венчурного капіталу, новітніх розробок, технічного і технологічного прогресу. Основні ресурси банк бере з власних засобів і внесків клієнтів. Кредити такого банку мають переважно довгостроковий характер.

Бізнес – певна господарська діяльність, яка провадиться або планується для провадження з використанням активів цілісного майнового комплексу.

Бізнес-інкубатор – структура підтримки підприємництва, особливою якої є всебічна допомога підприємствам на ранній, найбільш ризикованій, стадії їх розвитку.

Бізнес-план – текст, що містить в структурованому вигляді техніко-економічну, фінансову й організаційну інформацію про інвестиційний або інноваційний проект, необхідну і достатню для ухвалення рішення про реалізацію проекту.

Бренд (від англ. brand марка, якість) – торговельна марка або товар, що має широкую популярність.

Вартість – суспільно визнаний еквівалент цінності об'єкта оцінки, виражений у грошовій формі (певній сумі грошей), а ціна – це сума грошей, за яку здійснюється перехід прав на об'єкт оцінки від однієї сторони операції до іншої сторони. Вартість товару відображає витрати праці, укладені в створення і виробництво товару.

Вартість відтворення – визначена на дату оцінки поточна вартість витрат на створення (придбання) в сучасних умовах нового об'єкта, який є ідентичним об'єкту оцінки.

Вартість заміщення – визначена на дату оцінки поточна вартість витрат на створення (придбання) нового об'єкта, подібного до об'єкта оцінки, який може бути йому рівноцінною заміною.

Вартість ліквідації – вартість, яку очікується отримати за об'єкт оцінки, що вичерпав корисність відповідно до своїх первісних функцій.

Вартість реверсії – вартість об'єкта оцінки, яка прогнозується на період, що настає за прогнозним.

Вартість у використанні – вартість, яка розраховується виходячи із сучасних умов використання об'єкта оцінки і може не відповідати його найбільш ефективному використанню.

Венчурний капітал – основна форма фінансового забезпечення створення та використання продуктових і технологічних інновацій. Цей вид підприємництва характерний для комерціалізації результатів наукових досліджень у наукоємних і високотехнологічних сферах, де позитивний результат не гарантований і присутній значний ризик.

Венчурні (інноваційні) фонди – своєрідні інтелектуальні диверсифікати, тісно пов'язані з численними упроваджувальними наукоємними організаціями. Венчурні фонди спільно з упроваджувальними організаціями розробляють план робіт, вирішують питання збуту (продажів), здійснюють підбір менеджерів вищої кваліфікації, проводять патентний аналіз та ін. Вони є однією з провідних структурних ланок так званих інкубаторів інноваційного бізнесу.

Видова назва товару – назва географічного місця, що застосовується в назві товару де спочатку товар цього виду вироблявся, яка згодом стала загальноновживаною в Україні як позначення (назва) певного виду товару безвідносно до конкретного місця його походження.

Видове найменування – слово, що використовує більшість людей для позначення класу або категорії товарів або послуг, типу «персональний комп'ютер» або «стільниковий телефон». Жодна особа не може володіти правами товарного знака на видове найменування.

Виконавець – актор (театру, кіно і тому подібне), співак, музикант, танцюрист або інша особа, що виконує роль, співає, читає, декламує,

Продовження додатка 2

грає на музичному інструменті, танцює або будь-яким іншим способом виконує твори літератури, мистецтва або твори народної творчості, циркові, естрадні, лялькові номери, пантоміми і тому подібне, а також диригент музичних і музично-драматичних творів.

Використання сорту – будь-яка дія щодо сорту, відмічена в законі в переліку дій, які потребують дозволу його власника.

Винахід (корисна модель) – результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології.

Винахідник – людина, інтелектуальною, творчою діяльністю якої створений винахід (корисна модель).

Виняткове право – майнове право особи, що має відносно твору, виконання, постановки, передачі організації віщання, фонограми або відеограми авторське право і (або) суміжні права, на використання цих об'єктів авторського права і (або) суміжних прав тільки ним і на видачу тільки цією особою дозволу або заборони їх використання іншим особам у межах терміну, встановленого законом.

Виробник відеограми – фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і несе відповідальність за перший відеозапис виконання або будь-яких рухомих зображень (як із звуковим супроводом, так і без нього).

Виробник фонограми – фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і несе відповідальність за перший звукозапис виконання або будь-яких звуків.

Вихідні дані – документи, в яких містяться характеристики об'єкта оцінки.

Відеограми – відеозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці, магнітному диску, компакт-диску і тому подібне) виконання або яких-небудь рухомих зображень (із звуковим супроводом або без нього), окрім зображень у вигляді запису, що входить до аудіовізуального твору. Відеограма є початковим матеріалом для виготовлення її копій.

Відкриття – процес отримання раніше невідомих даних або спостереження раніше невідомого явища природи.

Відтворення – виготовлення одного або більше екземплярів твору, відеограми, фонограми в будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового або постійного зберігання в електронній (зокрема цифровій), оптичній або іншій формі, яку може прочитувати комп'ютер.

Впровадження – перша поява на ринку нового продукту, послуги або доведення до проектної потужності нової технології.

Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) – одна з 16-ти спеціалізованих установ системи ООН. ВОІВ, розташована в Женеві (Швейцарія), була створена в 1967 р. і відповідає за сприяння охороні інтелектуальної власності по всьому світу. Вона виконує цей обов'язок, заохочуючи міжнародну співпрацю з питань інтелектуальної власності, здійснюючи управління різними «союзами» та іншими організаціями, заснованими на багатосторонніх договорах, і створюючи типові закони для ухвалення їх країнами, що розвиваються.

Всесвітня торговельна організація (ВТО) – міжнародний орган, що займається правилами міжнародної торгівлі. В основі її є договори, узгоджені і підписані значною кількістю торгуючих держав світу. Ці документи створюють базові правові норми міжнародної торгівлі. Головні цілі ВТО – сприяти вільним торговельним потокам, служити форумом для торговельних переговорів і забезпечувати врегулювання суперечок.

Географічне зазначення походження (ГЗП) товару – будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару, який має певні якості, репутацію або інші характеристики, переважно зумовлені характерними для цього географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов і людського фактора.

Географічне місце – будь-який географічний об'єкт із офіційно визначеними межами, зокрема: країна, регіон як частина країни, населений пункт, місцевість тощо.

Грошовий потік – сума прогнозованих або фактичних надходжень від діяльності (використання) об'єкта оцінки.

Група нематеріальних активів – сукупність однотипних за призначенням і умовами використання нематеріальних активів.

Гудвіл – цінність бізнесу, лінії товарів або послуг, крім матеріальних активів, що відображає комерційну репутацію. Бізнес із гудвілом, що склався, може втратити всі свої матеріальні активи і при цьому зберегти репутацію – свій гудвіл. Оскільки властивий бізнесу гудвіл символізується товарним знаком або знаком обслуговування, порушення товарного знака є свого роду крадіжкою гудвілу.

Дата оцінки – дата (число, місяць і рік), на яку проводиться оцінка майна і визначається його вартість.

Дата першого використання топографії ІМС – дата, коли використання топографії ІМС стало відомим у галузі мікроелектроніки.

Продовження додатка 2

Дата пріоритету – дата подання заявки до Установи або до відповідного органу держави-учасниці Паризької конвенції про охорону промислової власності, за якою заявлений пріоритет.

Демпінг – продаж товару за цінами, значно нижчими середнього ринкового рівня, іноді нижчими за собівартість. У багатьох західних країнах діють антидемпінгові законодавства, які захищають прибуток національних виробників і нерідко перешкоджають ввезенню товарів з інших країн, пропонованих за зниженими цінами у зв'язку з недостатньою конкурентоспроможністю.

Державна система правової охорони інтелектуальної власності – установа і сукупність експертних, наукових, освітніх, інформаційних та інших відповідних спеціалізації державних закладів, які входять у сферу управління Установи.

Дисконтування – визначення поточної вартості грошового потоку з урахуванням його вартості, яка прогнозується на майбутнє.

Дійсна вартість майна для цілей страхування – вартість відтворення (вартість заміщення) або ринкова вартість майна, визначені відповідно до умов договору страхування.

Договір про передачу виключних майнових прав – договір, в якому одна сторона (особа, яке має виключні майнові права) передає іншій стороні, частково або в повному обсязі, ці права відповідно до закону і на визначених договором умовах.

Доменне ім'я – ім'я, яке використовується для адресації комп'ютерів і ресурсів в Інтернеті.

Доручення працедавця – видане працівникові у письмовій формі завдання, яке має безпосереднє відношення до специфіки діяльності підприємства або діяльності працедавця і може привести до створення винаходу (корисної моделі).

Дослідження – заплановані підприємством дослідження, які проводяться їм вперше з метою отримання та розуміння нових наукових і технічних знань.

Екземпляр відеограми – копія відеограми на відповідному матеріальному носіїві, що виконані безпосередньо або опосередковано з цієї відеограми і містять всі зафіксовані на ній рухоми зображення або їх частину (як із звуковим супроводом, так і без нього).

Екземпляр фонограми – копія фонограми на відповідному матеріальному носіїві, що виконана безпосередньо або опосередковано з цієї фонограми і містить всі зафіксовані на ній звуки або їх частину.

Економіка інтелектуальної власності – це сфера знань, яка вивчає теорію і практику функціонування ринкових структур

Продовження додатка 2

і механізмів взаємодії суб'єктів економічної діяльності, пов'язаних із використанням результатів інтелектуальної діяльності.

Економічна система – це система зв'язків між виробниками і споживачами матеріальних і нематеріальних благ і послуг.

Економічний знос – знос, обумовлений впливом соціально-економічних, екологічних та інших чинників на об'єкт оцінки.

Ємність ринку – сукупний платоспроможний попит покупців, можливий річний обсяг продажів певного виду товару при рівні цін, що склався. Ємність ринку залежить від ступеня освоєння цього ринку, еластичності попиту, від зміни економічної кон'юнктури, рівня цін, якості товару і витрат на рекламу.

Життєвий цикл нововведення – період часу від зародження нової ідеї, її практичного втілення в нових виробках до морального старіння цих виробів і зняття їх з виробництва. Життєвий цикл складається з шести стадій:

- зародження ідеї і появи винаходу;
- наукових досліджень і експериментальної перевірки можливості реалізації винаходу;
- появи нового виробу на ринку і формування попиту (зростання);
- масового виготовлення нових виробів (зрілість);
- насичення ринку;
- загасання продажів і витіснення виробу.

Заклад експертизи – уповноважений Установою державний заклад (підприємство, організація) для розгляду і проведення експертизи заявок.

Залишкова вартість заміщення (відтворення) – вартість заміщення (відтворення) об'єкта оцінки за вирахуванням усіх видів зносу.

Залишковий термін корисного використання об'єкта права інтелектуальної власності – період із дати оцінки до закінчення терміну корисного використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Запис (звукозапис, відеозапис) – фіксація за допомогою спеціальних технічних засобів (у тому числі і за допомогою числового подання) на відповідному матеріальному носіїві звуків і (або) рухомих зображень, що дозволяє здійснювати їх сприйняття, відтворення або сповіщення за допомогою відповідного пристрою.

Заявка – сукупність документів, необхідних для видачі патенту (свідоцтва).

Заявник – особа, що подала заявку або набула права заявника в іншому встановленому законом порядку.

Продовження додатка 2

Звичайний рівень майстерності – рівень технічних знань, досвіду і компетентності, яким володіє звичайний інженер, учений або проєктувальник, що працює в галузі техніки, до якої належить винахід.

Здавання у майновий найм – передача права користування і (або) володіння оригіналом чи примірником твору, фонограми, відеограми на певний строк із метою одержання прямої чи опосередкованої комерційної вигоди.

Здійснена інновація – інновація вважається здійсненою в тому випадку, якщо вона упроваджена на ринку або у виробничому процесі.

Знос (знецінення) – втрата вартості майна порівняно з вартістю нового майна. Знос за ознаками його виникнення поділяють на фізичний, функціональний та економічний (зовнішній).

Імідж підприємства – стійке уявлення клієнтів, партнерів і громадськості про престиж підприємства, якість його товару і послуг, репутацію керівників. Основу іміджу підприємства становлять існуючий стиль внутрішніх і зовнішніх ділових і міжособових відносин персоналу та офіційна атрибутика: назва, емблема, товарний знак.

Ім'я автора – сукупність слів або знаків, що ідентифікують автора: прізвище і ім'я автора; прізвище, ім'я і по батькові автора; ініціали автора; псевдонім автора; прийнятий автором знак (сукупність знаків) та ін.

Інвестиції – довгострокові вкладення засобів у різні галузі економіки з метою отримання прибутку. За економічною суттю і цілями інвестиції підрозділяють на реальні та фінансові. Реальні інвестиції здійснюють комерційні організації та інші суб'єкти господарювання, придбуваючи землю, засоби виробництва, нематеріальні та інші активи. Фінансові інвестиції – це купівля суб'єктами господарювання та приватними особами цінних паперів різних емітентів.

Інвестиційна вартість – вартість, визначена з урахуванням конкретних умов, вимог та мети інвестування в об'єкт оцінки.

Індивідуалізація продукції – надання продукту характеристик і якостей, що відрізняють його від аналогічної продукції інших фірм з метою підвищення конкурентоспроможності.

Інжиніринг (від англ. engineering) – один із видів передачі об'єктів інноваційної діяльності. Є сукупністю проєктних і практичних робіт, що належать до інженерно-технічної галузі і необхідні для здійснення проєкту або трансферу технології в промисловість.

Інноватика – наука, що вивчає різні теорії нововведень – формування нововведень, їх розповсюдження і та ін.

Інноваційна діяльність – діяльність, спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок для розширення й поновлення номенклатури та поліпшення якості продукції (товарів, послуг), що випускається, вдосконалення технології їх виготовлення з подальшим впровадженням і ефективною реалізацією на внутрішньому і зарубіжних ринках.

Інноваційна інфраструктура – організації (установи), що сприяють здійсненню інноваційної діяльності (тобто комплекс організацій (установ), що мають підлеглий і допоміжний характер), обслуговують інновацію і забезпечують умови нормального перебігу інноваційного процесу. До складу інфраструктури входять інноваційно-технологічні центри, технологічні інкубатори, технопарки, навчально-ділові центри й інші спеціалізовані організації.

Інноваційна політика держави – сукупність форм, методів, напрямів дії держави, спрямованих на виробництво з метою випуску нових видів продукції, технології та розширення на цій основі ринків збуту вітчизняних товарів.

Інноваційний менеджмент – один з основних напрямів стратегічного менеджменту, що здійснюється на вищому рівні керівництва комерційною організацією. Головна мета інноваційного менеджменту – визначення напрямку інноваційної діяльності організації в таких сферах: розробці і впровадженні нової продукції і трансферу технології в промисловість; раціоналізації менеджменту організацією; вдосконаленні організації виробництва продукції або послуг; економічних і соціально-психологічних змін.

Інноваційно-інвестиційна діяльність – інноваційна діяльність, пов'язана з капітальними вкладеннями в інновації.

Інновація – ідея, товар або технологія, запущені у виробництво і представлені на ринку, які споживач сприймає як абсолютно нові або такі, що володіють деякими унікальними властивостями.

Інтегральна мікросхема (ІМС) – мікроелектронний виріб кінцевої або проміжної форми, призначений для виконання функцій електронної схеми, елементи і з'єднання якого неподільно сформовані в об'ємі і (або) на поверхні матеріалу, який становить основу такого виробу, незалежно від способу його виготовлення.

Інтелектуальна власність (Intellectual property) – власність на результати інтелектуальної діяльності, інтелектуальний продукт, що входить до сукупності об'єктів авторського і винахідницького права.

Інтелектуальна власність (ІВ) – закріплені законом права на результат інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, художній, виробничій і інших галузях.

Продовження додатка 2

Інтелектуальний продукт (від лат. *Intellectus* – розум) – результат духовної, розумової, інтелектуальної діяльності. Інтелектуальними продуктами є винаходи, відкриття, патенти, наукові звіти і доповіді, проекти, описи технологій, літературні, музичні, художні твори, творіння мистецтва.

Інформація про управління правами – інформація, зокрема в електронній (цифровій) формі, що ідентифікує об'єкт авторського права і (або) суміжних прав і автора або іншу особу, що має на цей об'єкт авторське право і (або) суміжні права, або інформація про умови використання об'єкта авторського права і (або) суміжних прав, або будь-які цифри або коди, в яких подана така інформація, коли будь-який з цих елементів інформації прикладений до екземпляра об'єкта авторського права і (або) суміжних прав, або вміщено в нього, або з'являється у зв'язку з його повідомленням до загального відома.

Ймовірна сума грошей – найбільша сума грошей, яку може отримати продавець та може погодитися сплатити покупець.

Капіталізація – визначення вартості об'єкта оцінки на підставі очікуваного доходу від його використання. Капіталізація може здійснюватися із застосуванням ставки капіталізації (пряма капіталізація) або ставки дисконту (непряма капіталізація або дисконтування).

Кваліфікаційна експертиза (експертиза по суті) – експертиза, яка встановлює відповідність об'єкту права промислової власності умовам патентоспроможності.

Комбінований платіж – ліцензійний платіж, який включає роялті і паушальний платіж.

Комерціалізація технологій – це елемент трансферу, при якому споживач (покупець) виплачує винагороду власникові технології в тій або іншій формі і розмірах, що визначаються взаємоузгодженими договірними умовами.

Комерційна таємниця (Commercial secret; Confidentiality) – право підприємства на збереження в таємниці виробничих, торговельних і фінансових операцій, а також відповідної документації.

Компанія високих технологій (Хайтек-компанія) – компанія, головним активом якої є інтелектуальна власність і висококваліфікований персонал.

Компіляція – копірайтоспроможна робота, що складається із зборів раніше існуючого матеріалу. Такі збори повинні продемонструвати принаймні мінімальну оригінальність, проявлену при відборі, організації і розташуванні матеріалу без внесення до нього яких-небудь внутрішніх змін.

Комп'ютерна програма – набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів або в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його в дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені в початковому або об'єктному кодах).

Контрафактна продукція – продукція або екземпляр, які випускаються, відтворюються, публікуються, розповсюджуються, реалізуються і тому подібне з порушенням майнових прав інтелектуальної власності.

Контрафактний екземпляр твору, фонограми, відеограми – екземпляр твору, фонограми або відеограми, відтворений, опублікований і (або) поширений з порушенням авторського права і (або) суміжних прав, зокрема екземпляри захищених в Україні творів, фонограм і відеограм, які ввозяться на митну територію України без згоди автора або іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав, зокрема з країн, в яких ці твори, фонограми і відеограми ніколи не охоронялися або перестали охоронятися.

Контрафакція товарного знака – використання товарного знака без згоди на те його власника.

Контрольна знижка – зменшення вартості об'єкта оцінки через відсутність права контролю або їх меншого обсягу порівняно з вартістю об'єктів, які характеризуються правами контролю в більшому обсязі.

Контрольна надбавка – збільшення вартості об'єкта оцінки через наявність більших прав контролю порівняно з вартістю об'єктів, які характеризуються правами контролю в меншому обсязі.

Конфіденційна інформація (Confidential information) – інформація, доступ до якої обмежується відповідно до законодавства країни і рівня доступу до інформаційного ресурсу. Конфіденційна інформація стає доступною або розкритою тільки санкціонованим особам, об'єктам або процесам.

Кон'юнктура ринку (від лат. сполучати) – сукупність умов, обстановка, положення, що склалося в конкретний момент часу на ринку.

Копірайт – надається державою творцеві роботи, виключне право забороняти іншим особам відтворювати, адаптувати, публічно поширювати, виконувати або виставляти її. Копірайт не охороняє абстрактну ідею; він охороняє тільки конкретне вираження ідеї. Для того щоб бути дійсною, копірайтна робота повинна володіти оригінальністю і певною дециєю творчості. Знак охорони авторського права – ©.

Продовження додатка 2

Корисність речі – властивість, завдяки якій вона може задовольнити ту або іншу потребу людей.

Ліквідаційна вартість – вартість, яка може бути отримана за умови продажу об'єкта оцінки у строк, що є значно коротшим від строку експозиції подібного майна, протягом якого воно може бути продане за ціною, що дорівнює ринковій вартості.

Ліцензійна продукція – продукція, виготовлена з використанням об'єкта права інтелектуальної власності майнові права на який надані згідно з ліцензійною угодою або ліцензією на використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Ліцензійний договір – договір, в якому одна сторона (ліцензіар) надає іншій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензію) на умовах, визначених за взаємною згодою сторін.

Ліцензійний платіж – плата за надання прав на використання об'єкта права інтелектуальної власності, який є предметом ліцензійного договору. До ліцензійних платежів належать роялті, паушальний і комбінований платежі.

Ліцензія – дозвіл власника охоронного документа (ліцензіара), який видається іншій особі (ліцензіату), на використання об'єкта права інтелектуальної власності на певних умовах.

Ліцензія (від лат. licentia – свобода, право, дозвіл)

- офіційний документ, дозвіл, що видається однією особою іншій на ведення певної (комерційної) діяльності, які відповідно до чинного законодавства підлягають ліцензуванню (наприклад, банківською, приватною медичною і так далі);

- дозвіл на використання винаходу, промислового зразка, корисної моделі або іншого технічного досягнення, що надається на підставі ліцензійного договору в процесі трансферу технологій або судового або адміністративного вирішення компетентного державного органу;

- спеціальний дозвіл на здійснення конкретного виду діяльності при обов'язковому дотриманні ліцензійних вимог і умов, виданий юридичній особі або індивідуальному підприємцеві.

Майнові права – це права автора, пов'язані з використанням твору автором або третіми особами. Майнові авторські права включають:

- виключне право на використання твору;
- виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами.

Марка – ім'я, термін, знак, символ, рисунок або їх поєднання, що ідентифікують товари або послуги одного або декількох виробників та відрізняють їх від конкуруючих товарів і послуг.

Метод оцінки – спосіб визначення вартості об'єкта оцінки, послідовність оціночних процедур якого дає змогу реалізувати певний методичний підхід.

Метод терміну життя – передбачає визначення зносу шляхом ділення фактичного терміну корисного використання об'єкта права інтелектуальної власності, майнові права на який оцінюються на суму фактичного і залишкового термінів корисного використання такого об'єкта.

Методи ціноутворення – методи, що використовують при формуванні цін на продукцію і послуги. Виділяють три методи ціноутворення: заснований на витратах, заснований на лінії покупців, заснований на цінах конкурентів.

Методичні підходи – загальні способи визначення вартості майна, які ґрунтуються на основних принципах оцінки.

Міжнародна заявка – заявка, подана згідно з Угодою про патентну кооперацію.

Мінова вартість – це кількісне відношення, в якому споживчі вартості одного роду обмінюються на споживчі вартості іншого роду.

МКТП – Міжнародна класифікація товарів і послуг для реєстрації знаків.

МКПЗ – Міжнародна класифікація промислових зразків.

Моральний знос ОПІВ характеризується втратою ним конкурентоспроможності і відповідно вартості у зв'язку з появою на ринку нових досконаліших аналогів. Моральний знос прийнято підрозділяти на функціональний і економічний.

МПК – Міжнародна патентна класифікація.

Назва місця походження (НМП) товару – назва географічного місця, яка вживається для позначення товару, що походить із зазначеного географічного місця та має особливі властивості, виключно або переважно зумовлені характерними для цього географічного місця природними умовами або поєднанням цих природних умов з характерним для цього географічного місця людським фактором.

Надлишкове майно – майно, що не використовується у господарській діяльності підприємства, максимальна цінність якого досягається внаслідок відчуження.

Накопичена амортизація нематеріальних активів – сума амортизації об'єкта нематеріальних активів з початку його корисного використання.

Продовження додатка 2

Науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) – творча діяльність, систематично здійснювана з метою збільшення обсягу знань, включаючи знання про людину, природу і суспільство, а також пошуку нових сфер застосування цих знань. НДДКР виступають як найважливіший вид НТД і основний об'єкт спостереження в статистиці науки, а поняття, що належать до них, і визначення займають центральне місце в рекомендаціях міжнародних статистичних організацій.

Науково-технічна діяльність (НТД) – основа інноваційної діяльності. Тісно пов'язана із створенням, розвитком, розповсюдженням і застосуванням науково-технічних знань у всіх галузях науки і техніки. Поняття НТД, розроблене ЮНЕСКО, є базовою категорією міжнародних стандартів у статистиці науки і техніки. Відповідно до рекомендацій ЮНЕСКО, науково-технічна діяльність як об'єкт статистики охоплює три її види:

- наукові дослідження і розробки;
- науково-технічну освіту і підготовку кадрів;
- науково-технічні послуги.

Недобросовісна конкуренція – порушення загальноприйнятих правил і норм конкуренції:

- демпінг;
- встановлення дискримінаційних цін або контролю за діяльністю конкурента з метою припинення цієї діяльності;
- економічне шпигунство; таємна змова на торгах і створення таємних картелів;
- підробка продукції конкурентів;
- помилкова інформація і реклама;
- махінації з діловою звітністю;
- порушення якості, стандартів і умов постачання продукції;
- корупція та ін.

Незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи – капітальні інвестиції в придбання, створення і модернізацію нематеріальних активів, використання яких за призначенням на дату балансу не відбулося.

Незалежний пункт формули – має належати тільки до одного винаходу, він характеризує винахід сукупністю його ознак, що визначає обсяг правової охорони, і викладається у вигляді логічного визначення об'єкта винаходу, у вигляді однієї пропозиції. Незалежний пункт не повинен містити ознаки, виражені у вигляді альтернативи, якщо вони не забезпечують однакового технічного результату, або альтернативу,

що належить не до окремих ознак, а до функціонально самостійної групи ознак (вузол пристрою, операція способу та ін.). Не можна виражати ознаку так, що можлива її наявність або відсутність, тобто вживати вирази типу «може містити». Незалежний пункт не повинен характеризувати декілька об'єктів винаходу.

Нематеріальні активи – немонетарний актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований.

Необ'єктивна оцінка – оцінка, яка ґрунтується на явно неправдивих вихідних даних, навмисно використаних оцінювачем для надання необ'єктивного висновку про вартість об'єкта оцінки.

Непрофесійна оцінка – оцінка, проведена з порушенням кваліфікаційних вимог, що визначаються законодавством про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність.

Неякісна (недостовірна) оцінка – оцінка, проведена з порушенням принципів, методичних підходів, методів, оціночних процедур та (або) на основі необґрунтованих припущень, що доводиться шляхом рецензування.

Новизна винаходу. Винахід задовольняє критерію новизни, якщо він не відомий з рівня техніки, тобто зі всієї інформації, що стала загальнодоступною в світі до дати пріоритету винаходу, тобто критерію абсолютної світової новизни. Під відомостями, що входять до рівня техніки, вважають не тільки друковані публікації, але і будь-які загальнодоступні відомості, в тому числі усні виступи, відкрита демонстрація зразків, що розкриває суть технічного рішення, відкрите застосування. Причому загальнодоступність необхідно розуміти як можливість будь-якій особі ознайомитися на законних підставах з цією інформацією, при цьому не важливо, скільки осіб фактично з нею ознайомилися і чи був такий факт взагалі. Якщо ж, наприклад, винахід був відомий лише обмеженому колу, пов'язаних обставиною про нерозголошення таємниці осіб, то це не може вважатися обставиною, що порочить новизну.

Ноу-хау – інформація, отримана завдяки досвіду та випробуванню, яка: не є загальновідомою чи легкодоступною на день укладення договору про трансфер технологій; є істотною, тобто важливою та корисною для виробництва продукції і (або) надання послуг; є визначеною, тобто описаною достатньо вичерпно, щоб можливо було перевірити її відповідність критеріям незагальновідомості та істотності.

Об'єкт технології – наукові та науково-технічні результати, об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема, винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми,

Продовження додатка 2

комерційні таємниці, ноу-хау або їх сукупність), в яких відображено перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва і (або) реалізації і зберігання продукції.

Об'єкти авторського права:

- літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті і тому подібне);

- виступи, лекції, мови, проповіді і інші усні твори;
- комп'ютерні програми;
- бази даних;
- музичні твори з текстом і без тексту;
- драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні і інші твори, створені для сценічного показу і їх постановки;
- аудіовізуальні твори;
- витвори образотворчого мистецтва;
- твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва;

- фотографічні твори, зокрема твори, виконані способами, подібними до фотографії;

- витвори прикладного мистецтва, зокрема про переведення декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, литва, з художнього скла, ювелірні твори і тому подібне, якщо вони не охороняються законами України про правову охорону об'єктів промислової власності;

- ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури і інших сфер діяльності;

- сценічні обробки творів, обробки фольклору, придатні для сценічного показу;

- похідні твори;

- збірки творів, збірки обробок фольклору, енциклопедії і антології, збірки звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за відбором, координацією або впорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини;

- тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською і іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів;

- інші твори.

Об'єкти винаходу – пристрій, спосіб, речовина, штам мікроорганізму, культури клітин рослин і тварин, а також застосування відомого раніше пристрою, способу, речовини, штаму за новим призначенням.

Об'єкти оцінки – майно та майнові права, що підлягають оцінці. Об'єкти оцінки класифікують за різними ознаками, зокрема, об'єкти оцінки в матеріальній та нематеріальній формі – у формі цілісного майнового комплексу.

Об'єкти оцінки у матеріальній формі – нерухоме майно (нерухомість) та рухоме майно.

Об'єкти оцінки у нематеріальній формі – об'єкти оцінки, які не існують у матеріальній формі, але дають змогу отримувати певну економічну вигоду. До об'єктів у нематеріальній формі належать фінансові інтереси (частки (паї, акції), опціони, інші цінні папери та їх похідні, векселі, дебіторська і кредиторська заборгованість тощо), а також інші майнові права.

Об'єкти оцінки у формі цілісного майнового комплексу (цілісний майновий комплекс) – об'єкти, сукупність активів яких дає змогу провадити певну господарську діяльність. Цілісними майновими комплексами є підприємства, а також їх структурні підрозділи (цехи, виробництва, дільниці тощо), які можуть бути виділені в установленому порядку в самостійні об'єкти з подальшим складанням відповідного балансу і можуть бути зареєстровані як самостійні суб'єкти господарської діяльності.

Об'єкти права інтелектуальної власності (ОПІВ):

- літературні і художні твори;
- комп'ютерні програми;
- компіляції даних (бази даних);
- виконання;
- фонограми;
- відеограми, передачі (програми) організацій мовлення;
- наукові відкриття; винаходи корисні моделі, промислові зразки;
- компоновка (топографії) інтегральних мікросхем;
- раціоналізаторські пропозиції;
- сорти рослин, породи тварин;
- комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення;
- комерційні таємниці.

Об'єкти суміжних прав:

- виконання літературних, драматичних, музичних, музично-драматичних, хореографічних, фольклорних і інших творів;
- фонограми, відеограми;
- передачі (програми) організацій мовлення.

Продовження додатка 2

Обмеження сфери застосування – положення в ліцензії на інтелектуальну власність, що обмежує використання ліцензійованої власності ліцензіатом лише ринком певного продукту або послуги.

Обнародування (розкриття публіці) твору – здійснене з відома автора або іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав, дія, яка вперше робить твір доступним для публіки шляхом публікації, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення та ін.

Одиничне нововведення – інноваційний товар, який становить основу ринку інтелектуальної продукції і живе своїм власним життям, зазнавши морального старіння.

Опис винаходу – документ, в якому винахід має бути описаний з повнотою, достатньою для здійснення. Опис починається з назви винаходу і містить такі розділи:

- галузь техніки, до якої належить винахід;
- рівень техніки;
- суть винаходу;
- перелік фігур креслень та інших матеріалів (якщо вони додаються);
- відомості, що підтверджують можливість здійснення винаходу.

Опублікування твору, фонограми, відеограми – випуск в оборот за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав виготовлених поліграфічними, електронними чи іншими способами примірників твору, фонограми, відеограми у кількості, здатній задовольнити, з урахуванням характеру твору, фонограми чи відеограми, розумні потреби публіки, шляхом їх продажу, здавання в майновий найм, побутового чи комерційного прокату, надання доступу до них через електронні системи інформації таким чином, що будь-яка особа може його отримати з будь-якого місця і у будь-який час за власним вибором або передачі права власності на них чи володіння ними іншими способами. Опублікуванням твору, фонограми, відеограми вважається також депонування рукопису твору, фонограми, відеограми у сховищі (депозитарії) з відкритим доступом та можливістю одержання в ньому примірника (копії) твору, фонограми, відеограми.

Організація ефірного мовлення – телерадіоорганізація, що здійснює публічне мовлення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гамма-променів тощо) у будь-якому частотному діапазоні (у тому числі й з використанням супутників).

Організація кабельного мовлення – телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі на віддаль сигналу за допомогою того чи іншого виду наземного, підземного чи підводного кабелю (провідникового, оптоволоконного чи іншого виду).

Організація колективного управління (організація колективного управління майновими правами) – організація, що управляє на колективній основі майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав і не має на меті одержання прибутку.

Організація мовлення – організація ефірного мовлення чи організація кабельного мовлення.

Особа – фізична або юридична особа.

Особисті немайнові права – це права, пов'язані з особою автора, які включають права:

- вимагати визнання свого авторства шляхом позначення належним чином імені автора на творі і його екземплярах і при будь-якому публічному використанні твору, якщо це практично можливо;

- забороняти при публічному використанні твору згадку свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитися анонімом;

- вибирати псевдонім, указувати і вимагати позначення псевдоніма замість справжнього імені автора на творі і його екземплярах і при будь-якому його публічному використанні;

- вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому спотворенню або іншій зміні твору, або будь-якому іншому посяганню на переклад, який може нашкодити честі і репутації автора.

Оціночна вартість – вартість, яка визначається за встановленими алгоритмом та складом вихідних даних.

Оціночні процедури – дії (етапи), виконання яких у певній послідовності дає можливість провести оцінку.

Пакетна ліцензія – ліцензія, в якій разом із наданням прав на використання об'єкту, що цікавить ліцензіат, ліцензіар примусово включає, нав'язує ліцензіату інші об'єкти.

Патент на секретний винахід (корисну модель) – різновид патенту, який видається на винахід (корисну модель), віднесений до державної таємниці.

Патент. У широкому розумінні «патент» є комплексом виняткових прав на використання винаходу, які держава гарантує патентовласнику, тобто винахідникові або особі, якій винахідник передав виняткові майнові права. Надання виняткових прав державою здійснюється на

Продовження додатка 2

певний період часу в обмін на контрольоване і публічне розкриття патентовласником істотних ознак винаходу.

У вузькому розумінні «патент» є охоронним документом, який засвідчує пріоритет, авторство і право власності на винахід.

Патентне застереження – умова експортного контракту, згідно з яким експортер зобов'язується поставляти патентно чистий товар, а покупець повинен не пізніше за обумовлений термін, у разі надходження інформації, повідомити продавця про права і вимоги третіх осіб.

Патентна чистота (патентна юридична бездоганність) – юридична властивість технічного об'єкта, яка полягає в тому, що він може бути вільно використаний в певній країні без небезпеки порушення патентів, що діють на території цієї країни, що належать третім особам.

Патентна чистота товару (Non-infringement quality of an invention; Patent purity of goods) – гарантія того, що ні при виробництві товару, ні в ньому самому не були незаконно використані права винахідника, захищені патентом.

Патентне мито (Patent duty) – плата за надання права на використання винаходів відповідно до виданого патенту.

Патентне право – галузь права, норми якої встановлюють систему охорони прав на технічні рішення (винаходи) шляхом видачі патенту. Патентне право включає:

- норми, що визначають характер об'єктів, які визнаються винаходами;
- вимоги, що ставляться до технічного рішення, для того щоб воно було визнане винаходом;
- права патентовласника, порядок їх переуступки і порядок розгляду суперечок про порушення патентів;
- правила подання і розгляду заявок на отримання патентів.

Патентний захист – юридичний захист авторського права і (або) підприємницької діяльності, що передбачає оформлення згідно із законом і видачу патенту на винахід.

Патентний повірений – представник заявника, який зареєстрований в Патентному відомстві і якому довіряється ведення справ, пов'язаних із реєстрацією ОПВ. Повноваження патентного повіреного засвідчуються нотаріально завірною довіреністю.

Патентно-кон'юнктурні дослідження – системний науковий аналіз властивостей технологій та їх складових, які впливають з їх правової охорони, стану ринків технологій, їх складових та продукції, патентної та ліцензійної ситуації, що склалася щодо них, характеру виробництва продукції.

Продовження додатка 2

Паушальний платіж – одноразовий платіж, який становить фіксовану суму і не залежить від обсягів виробництва (продажів) продукції (товарів, робіт, послуг) з використанням об'єкта права інтелектуальної власності.

Плагіат – умисне привласнення авторства на чужий твір науки, літератури або мистецтва.

Подібна угода – цивільно-правова угода, предметом якої є подібне майно і яка має спільні ознаки з угодою, для укладення якої проводиться оцінка.

Подібне майно – майно, що за своїми характеристиками та (або) властивостями подібне до об'єкта оцінки і має таку саму інвестиційну привабливість.

Посадковий матеріал – рослини або їх частини, які вважаються придатними для відтворення цілісних рослин.

Поточна вартість – вартість, приведена у відповідність з цінами на дату оцінки шляхом дисконтування або використання фактичних цін на дату оцінки.

Похідний твір – твір, що є творчою переробкою іншого існуючого твору без завдання шкоди його охороні (анотація, адаптація, аранжування, обробка фольклору, інша переробка твору) чи його творчим перекладом на іншу мову (до похідних творів не належать аудіовізуальні твори, одержані шляхом дублювання, озвучення, субтитрування українською чи іншими мовами інших аудіовізуальних творів).

Право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності.

Право контролю – повноваження, отримані згідно із законодавством або відповідною угодою, які впливають на стратегію та/або дають змогу вирішувати питання управління певним підприємством. Права контролю враховуються під час проведення оцінки шляхом застосування контрольної надбавки або контрольної знижки.

Працедавець – особа, яка найняла працівника за трудовим договором (контрактом).

Пріоритет заявки (пріоритет) – першість у поданні заявки.

Принципи оцінки – покладені в основу методичних підходів основні правила оцінки майна, які відображають соціально-економічні фактори та закономірності формування вартості майна.

Продюсер аудіовізуального твору – особа, яка організує або організує та фінансує створення аудіовізуального твору.

Продовження додатка 2

Промислова власність – різновид інтелектуальної власності; права на винаходи, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування і зазначення походження або найменування місця походження товару, а також права, що належать до захисту проти недобросовісної конкуренції. Промислова власність не включає ноу-хау, правовий режим яких регулюється ліцензійними угодами. Правова охорона промислової власності здійснюється шляхом подання з однієї країни в іншу країну заявок на об'єкти промислової власності відповідно до правил міжнародних угод.

Промисловий зразок – результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання.

Пропозиція – це кількість товарів і послуг, пропонованих для реалізації на ринку в певний момент або період.

Просте зазначення походження товару – будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару. Ним може бути і назва географічного місця, яка вживається для позначення товару або як складова частина такого позначення.

Прямі збитки – поточна вартість витрат на відтворення, заміщення або відшкодування ринкової вартості об'єкта оцінки без урахування неотриманих майбутніх вигод.

Псевдонім – вигадане ім'я, вибране автором або виконавцем для позначення свого авторства.

Публічна демонстрація аудіовізуального твору, відеограми – публічне одноразове чи багаторазове представлення публіці за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав у приміщенні, в якому можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї або близьких знайомих цієї сім'ї, аудіовізуального твору чи зафіксованого у відеограмі виконання або будь-яких рухомих зображень.

Публічне виконання – подання за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав творів, виконань, фонограм, передач організацій мовлення шляхом декламації, гри, співу, танцю та іншим способом як безпосередньо (у живому виконанні), так і за допомогою будь-яких пристроїв і процесів (за винятком передачі в ефір чи по кабелях) у місцях, де присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї або близьких знайомих цієї сім'ї, незалежно від того, чи присутні вони в одному місці і в один і той самий час або в різних місцях і в різний час.

Публічне сповіщення (доведення до загального відома) – передача за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав

в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гамма-променів тощо), у тому числі з використанням супутників, чи передача на віддаль за допомогою проводів або будь-якого виду наземного чи підземного (підводного) кабелю (провідникового, оптоволоконного та інших видів) творів, виконань, будь-яких звуків і (або) зображень, їх записів у фонограмах і відеограмах, програм організації мовлення тощо, коли зазначена передача може бути прийнята необмеженою кількістю осіб у різних місцях, віддаленість яких від місця передачі є такою, що без зазначеної передачі зображення чи звуку не можуть бути прийнятні.

Реклама – публічне сповіщення фірмою потенційних покупців, споживачів товарів та послуг про їх якість, достоїнства, переваги, а також про заслуги самої фірми. Також – форма комунікації, яка намагається перекласти якість товарів і послуг мовою потреб покупців. Реклама товарів припускає використання специфічних художніх, технічних і психологічних прийомів з метою формування і стимулювання попиту і продажів.

Репрографічне відтворення (репродукування) – факсимільне відтворення у будь-якому розмірі (у тому числі збільшеному чи зменшеному) оригіналу письмового чи іншого графічного твору або його примірника шляхом фотокопіювання або іншими подібними способами, крім запису в електронній (у тому числі цифровій), оптичній чи іншій формі, яку зчитує комп'ютер.

Ринкова вартість – вартість, за якою можливе відчуження об'єкта оцінки на ринку подібного майна на дату оцінки за угодою між покупцем і продавцем, після проведення відповідного маркетингу за умови, що кожна із сторін діяла із знанням справи, розсудливо і без примусу.

Ринок – це сукупність економічних відносин, які виникають між виробниками і споживачами в процесі вільного обміну товарами і послугами, організованого за законами товарного виробництва і грошового звернення.

Ринок технологій – система взаємовідносин споживачів технологій та їх складових і (або) конкуруючих між собою постачальників цих складових, спрямованих на задоволення суспільних і державних потреб у відповідних технологіях, їх об'єктах та продукції, виготовленої з їх застосуванням.

Рівноважна ринкова ціна – це ціна, при якій по кожному даному товару немає ні надлишку, ні дефіциту.

Розповсюдження об'єктів авторського права і (або) суміжних прав – будь-яка дія, за допомогою якої об'єкти авторського права

Продовження додатка 2

і (або) суміжних прав безпосередньо чи опосередковано пропонуються публіці, в тому числі доведення цих об'єктів до відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до цих об'єктів з будь-якого місця і в будь-який час за власним вибором.

Розповсюдження сорту – комерційне розповсюдження сорту, занесеного до Реєстру сортів.

Розробка – застосування підприємством результатів досліджень і інших знань для планування і проектування нових або значно вдосконалених матеріалів, приладів, продуктів, процесів, систем або послуг на початок їх серійного виробництва або використання.

Роялті – ліцензійний платіж у вигляді сум, які сплачуються періодично, залежно від обсягів виробництва або реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) з використанням об'єкта права інтелектуальної власності.

Свідоцтво – документ, який підтверджує реєстрацію Установою.

Секретний винахід (секретна корисна модель) – винахід (корисна модель), який містить інформацію, віднесена до державної таємниці.

Складова технології – частина технології, де відображено окремі елементи технології у вигляді наукових та науково-прикладних результатів, об'єктів права інтелектуальної власності, ноу-хау.

Службовий винахід (корисна модель) – винахід (корисна модель), створений працівником:

- у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи дорученням роботодавця за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачено інше;

- з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва і обладнання роботодавця.

Службовий твір – твір, створений автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем.

Службові обов'язки – зафіксовані в трудових договорах (контрактах), посадових інструкціях функціональні обов'язки працівника, що передбачають виконання робіт, які можуть привести до створення винаходу (корисної моделі).

Сорт рослин – окрема група рослин (клони, лінія, гібрид першого покоління, популяція) в рамках нижчого з відомих ботанічних таксонів, яка, незалежно від того задовольняє вона повністю чи ні умови надання правової охорони:

- може бути визначена ступенем прояву ознак, що є результатом діяльності цього генотипу або комбінації генотипів;

- може бути відрізнена від будь-якої іншої групи рослин ступенем прояву принаймні однієї з цих ознак;
- може розглядатися як єдине ціле з погляду її придатності для відтворення в незмінному вигляді цілих рослин сорту.

Спеціалізоване майно – майно, що, як правило, не буває самостійним об'єктом продажу на ринку і має найбільшу корисність та цінність у складі цілісного майнового комплексу.

Спеціальна вартість – сума ринкової вартості та надбавки до неї, яка формується за наявності нетипової мотивації чи особливої заінтересованості потенційного покупця (користувача) в об'єкті оцінки.

Співавтори – особи, сумісною творчою працею яких створений твір.

Споживча вартість – це здатність речі задовольняти яку-небудь людську потребу, тобто її корисність.

Справедливою ціною вважається ринкова ціна, тобто коли бажання покупця придбати товар співпадає з бажанням продавця продати цей товар за даною ціною.

Ставка дисконту – коефіцієнт, що застосовується для визначення поточної вартості виходячи з грошових потоків, які прогнозуються на майбутнє, за умови їх зміни протягом періодів прогнозування. Ставка дисконту характеризує норму доходу на інвестований капітал та норму його повернення в післяпрогнознний період, відповідно до якої на дату оцінки покупець може інвестувати кошти у придбання об'єкта оцінки з урахуванням компенсації всіх своїх ризиків, пов'язаних з інвестуванням.

Ставка капіталізації – коефіцієнт, що застосовується для визначення вартості об'єкта виходячи з очікуваного доходу від його використання за умови, що дохід передбачається незмінним протягом певного періоду в майбутньому. Ставка капіталізації характеризує норму доходу на інвестований капітал (власний і (або) позиковий) і норму його повернення.

Ставка роялті – частина бази роялті в процентному виразі, яка використовується для визначення величини роялті.

Строк експозиції – строк, протягом якого об'єкт оцінки може бути виставлений для продажу на ринку з метою забезпечення його відчуження за найвищою ціною, і тривалість якого залежить від співвідношення попиту та пропонування на подібне майно, кількості потенційних покупців, їх купівельної спроможності та інших факторів.

Суб'єкти права інтелектуальної власності – творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник і тому подібне) і інші особи, яким належать особисті немайнові і (або) майнові права інтелектуальної власності.

Суб'єкти суміжних прав:

- виконавці творів, їх спадкоємці і особи, яким на законних підставах передані суміжні майнові права щодо виконань;
- виробники фонограм, їх спадкоємці (правонаступники) і особи, яким на законних підставах передані суміжні майнові права щодо фонограм;
- виробники відеограм, їх спадкоємці (правонаступники) і особи, яким на законних підставах передані суміжні майнові права відносно відеограм;
- організації мовлення і їх правонаступники.

Суспільне надбання – твори і об'єкти суміжних прав, термін дії авторського права і (або) суміжних прав на яких закінчився.

Твір архітектури – твір у галузі мистецтва спорудження будівель і ландшафтних утворень (креслення, ескізи, моделі, збудовані будівлі та споруди, парки, плани населених пунктів тощо).

Твір образотворчого мистецтва – скульптура, картина, малюнок, гравюра, літографія, твір художнього (у тому числі сценічного) дизайну тощо.

Твір ужиткового мистецтва – твір мистецтва, в тому числі твір художнього промислу, створений ручним або промисловим способом для користування у побуті або перенесений на предмети такого користування.

Творчість – цілеспрямована розумова робота людини, результатом якої є щось якісно нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю, унікальністю. Чим вищий інтелектуальний потенціал індивідуума, тим ціннішими є результати його творчої діяльності.

Термін корисного використання – термін, протягом якого є ймовірність отримання економічної вигоди від використання об'єкта права інтелектуальної власності за умови дії майнових прав на такий об'єкт.

Технічні засоби захисту – технічні пристрої і (або) технологічні розробки, призначені для створення технологічної перешкоди порушенню авторського права і (або) суміжних прав при сприйнятті і (або) копіюванні захищених (закодованих) записів у фонограмах (відеограмах) і передачах організацій мовлення чи для контролю доступу до використання об'єктів авторського права і суміжних прав.

Технології подвійного призначення – технології, які крім цивільного призначення можуть бути використані для розроблення, виробництва або використання озброєння, військової чи спеціальної техніки.

Товар – це продукт праці, вироблений для продажу. До основних властивостей товару належать корисність і оборотоспроможність.

Товарний знак – відмітне позначення, що ідентифікує певні товари або послуги, що вироблені або надаються конкретною особою або підприємством.

Топографія ІМС – зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми і з'єднань між ними.

Трансфер технології – передача технології, що оформляється шляхом укладення двостороннього або багатостороннього договору між фізичними і (або) юридичними особами, яким установлюються, змінюються або припиняються майнові права і обов'язки щодо технології і (або) її складових.

Умови патентоспроможності – певні умови, яким повинен відповідати об'єкт інтелектуальної власності для отримання охоронного документа на нього.

Установа – центральний орган виконавчої влади у сфері інтелектуальної власності.

Фактичний термін корисного використання об'єкта права інтелектуальної власності – період від початку терміну корисного використання об'єкта права інтелектуальної власності до дати оцінки.

Фізичний знос – знос, зумовлений частковою або повною втраченою первинних технічних та технологічних якостей об'єкта оцінки.

Фірмові найменування – зазвичай служать для розпізнавання підприємств і виділення їх серед інших. Якщо товарний знак дозволяє відрізнити товари або послуги підприємства, то фірмове найменування указує на підприємство без якого-небудь посилання на товари або послуги, що поставляються їм на ринок, і характеризує репутацію і положення підприємства в цілому. Отже, фірмове найменування є цінним надбанням того підприємства, якому воно належить. Це найменування служить також корисним джерелом інформації для споживачів. Тому на користь як виробників, так і споживачів необхідно, щоб фірмові найменування охоронялися і щоб було вжито юридичних заходів проти такого використання фірмових найменувань, яке може дезорієнтувати або ввести в оману споживачів.

Фонограма – звукозапис на відповідному носії (магнітній стрічці чи магнітному диску, грамофонній платівці, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких звуків, крім звуків у формі запису, що входить до аудіовізуального твору. Фонограма є вихідним матеріалом для виготовлення її примірників (копій).

Формальна експертиза (експертиза за формальними ознаками) – експертиза, під час якої встановлюється приналежність

Закінчення додатка 2

відміченого в заявці об'єкта до переліку об'єктів, які можуть бути визнані винаходами (корисними моделями), і відповідність заявки і її оформлення встановленим вимогам.

Формула винаходу – це основний документ, що має правове значення, оскільки вона призначається для визначення обсягу правової охорони, що надається патентом. Вона повинна виражати суть винаходу і бути повністю заснованою на описі. Правове значення формули винаходу має два аспекти:

- формула визначає, які об'єкти охоплюються правами, що випливають із формули, або, коротше кажучи, формула визначає межі прав патентовласника, що охороняються патентом;

- формула є засобом розпізнавання об'єкта, що охороняється, серед фактично відтворених або відтворних об'єктів і, отже, контрольним засобом встановлення факту використання винаходу.

Функціональний знос – знос, обумовлений частковою або повною втратою первинних функціональних (споживчих) властивостей об'єкту.

Цитата – порівняно короткий уривок з літературного, наукового чи будь-якого іншого опублікованого твору, який використовується, з обов'язковим посиланням на його автора і джерела цитування, іншою особою у своєму творі з метою зробити зрозумілішими свої твердження або для посилання на погляди іншого автора в автентичному формулюванні.

Ціна – це грошовий вираз вартості товару, що покриває витрати на виробництво (витрати) і враховує прибуток, отриманий виробником або продавцем товару.

Ціна ліцензії

- узагальнений показник корисності технології або інших ноу-хау, що надаються споживачеві за ліцензією; в основі ціни закладено уявлення про величину додаткового доходу у покупця за рахунок використання предмета ліцензії в діловій практиці;

- ціна програмного продукту, який було придбано легально в розробника або його авторизованого дилера; за такою схемою продаються масово більшість комп'ютерних програм.

Чистий операційний дохід – прогнозована сума надходжень від використання об'єкта оцінки після вирахування усіх витрат, пов'язаних з отриманням цієї суми.

Додаток 3

1910—
2010

Інновації що змінили світ

Які найбільші прориви в житті людства та сфері бізнес-інновацій за останні 100 років? Це люди, продукти, товари, послуги і компанії, які докорінно змінили наше життя. Перед вами – список знакових інновацій, задумів, які згодом змінили світ.

1910 – Синтетичний каучук
Незамінний товар у сучасному світі. Життєво важливий для виробництва шин автомобілів, літаків, велосипедів, ізоляції, медичних приладів та твердих видів ракетного палива. Російський хімік Сергій Лебедев розробив унікальний метод для створення синтетичного каучуку в 1910 р. Він виклав свої висновки про перспективи розвитку та можливості комерційного застосування штучної гуми в книзі «Дослідження в сфері полімеризації етиленових вуглеводнів», виданої в 1913 р., яка згодом і стала науковою основою для промислового синтезу гуми. Кілька десятиліть потому, в 1932 р., в Росії було створено першу в світі промислову установку з виробництва синтетичного каучуку, заснована виключно на положеннях Лебедева.
1917 – Тенісні туфлі
Компанія «Ю. С. Раббер» представила кеди (перші тенісні туфлі на каучуковій підшві), в яких вона застосувала основну колірну гамму для чоловічих шкіряних черевиків – чорна підшва і коричневий парусиновий верх. Кеди користувалися великим попитом до кінця 1960 – х, поки Білл Бауерман, тренер з бігу з Орегонського університету, не вніс зміни в їх зовнішній вигляд. Його бігові туфлі з підшвою, що нагадує вафельний візерунок, поклали початок компанії «Найк» (Nike) і стали причиною різкого підйому у виробництві спортивного взуття.
1918 – Мас – спектрометр
Професор Чиказького університету Артур Демпстер (1886–1950) революціонізував хімічний аналіз за допомогою приладу, який за кілька хвилин вимірює вагу ізотопів і виявляє присутні хімічні речовини. Винахідник із Торонто також відкрив уран – 235, що розщеплюється тип атома важкого металу. Пізніше вчений брав участь у проєкті Манхеттен.
1921 – Тетраетилсвинець
Коефіцієнт корисної дії карбюраторних двигунів прямо залежить від ступеня стиснення, але підвищення ступеня стиснення сприяє перебої в запалюванні – «детонацію», а це в свою чергу шкідливо позначається на роботі двигуна. Томас Мідглі (1889–1944), співробітник лабораторії в Дейтоні (Огайо), витратив 5 років на дослідження паливних присадок, що зупиняють детонацію. Такою присадкою став свинець, який застосовувався до останнього часу, поки нові альтернативи поступово не замінили цей забруднювач. Іншим винаходом Т. Мідглі став фреон, вогнестійкий охолоджувач, на зміну якому в цей час прийшли нові типи охолоджувачів.

1923 – Керування бізнесом
Альфред П. Слоун (1875–1966), задовго до Стівена Коуї і Тома Петерса, першим застосував сучасне корпоративне керування. Це допомогло йому врятувати корпорацію «Дженерал Моторс» від краху і зробити її найпотужнішою у світі. Він же застосував тип керування з незалежною радою директорів, виконавчими і фінансовими комітетами – рівновага влади, що до теперішнього часу пішло в минуле. Він уповноважив структурні підрозділи, які довели свою фінансову ефективність, правом приймати рішення – стиль, що став дуже поширеним.
1923 – Багатопланова камера
Уолт Дісней (1901–1966) і брат мадам Рой перетворили невелику студію мультиплікації в грандіозну розвагу, починаючи з пригод мишеня Міккі і закінчуючи ігровими фільмами (Фантазія, Попелюшка, Пітер Пен). Найбільшим внеском Діснея в кіно вважається багатопланова камера. Якщо при традиційному способі мультиплікації комірки розташовувалися одна на одній, даючи невелику глибину зображення, то багатопланова камера поміщала кожну клітинку на окремий рівень і, таким чином, елементи сцени могли рухатися незалежно, ближче до реальності.
1924 – Пайовий фонд
Л. Шерман Адамс, Чарльз Х. Леройд і Ештон Л. Карр заснували фонд Massachusetts Investors Trust, який став першим всесвітнім фондом необмежених інвестицій із капіталом у 50 тис. доларів США. За п'ять років, використовуючи брокерські канали доступу до ринку акцій, фонд збільшив свої активи до 14 млн. доларів США. Сьогодні обсяг інвестицій у взаємні фонди становить 6,1 трлн доларів США.
1924 – Замороження продуктів
До Кларенса Бердсай (1886–1956) приготування їжі і кріогеніка не мали нічого спільного. Бердсай працював натуралістом в інтересах американського уряду. У Лабрадорі його увагу привернув спосіб заморожування, який застосовувався аборигенами для збереження смакових якостей свіжої риби. Експериментуючи з іншими харчовими продуктами, Бердсай удосконалив процес заморожування і в 1924 р. відкрив у Нью – Йорку компанію заморожених морепродуктів. До 1934 р. заморожені м'ясопродукти та овочі від Бердсай буквально заповнили холодильники продуктових магазинів по всій країні.
1925 – Телефонні лабораторії Белл (Bell Labs)
Теодор Ньютон Вейл (1845–1920), що вийшов у відставку після другого терміну на посаді президента АТТ, об'єднав технічні відділи компаній АТТ і Western Electric. Результати досліджень були

Продовження додатка 3

«приречені» на успіх: шість Нобелівських премій та інші нагороди. З його ім'ям пов'язані такі досягнення, як: транзистор, телефонний апарат із кнопковим номеронабирачем, цифрова передача сигналів і комутація, оптичний зв'язок і процесор цифрових сигналів. Сьогодні компанія Bell Labs скоротилася до підрозділу компанії Lucent Technologies.

1926 – Ракетний двигун

Роберт Хатчінгс Годдард (1882–1945) – фізик університету Кларка. Натхненний твором Герберта Уеллса «Війна Світів», він присвятив більшу частину свого професійного життя розробці математичних теорій ракетного палива і теоретично обґрунтував те, що ракетний двигун може розвивати тягу, якої буде достатньо для здійснення польоту в космос. Свої теорії Годдард застосував при запуску першої ракети, який відбувся в 1926 р. на полі поблизу м. Оберн (Массачусетс). Ракета, яка зовні являла собою 3 – метровий снаряд з рідкопаливним двигуном у носовій частині, піднялася лише на 12 метрів. Цей нетривалий політ став першим гігантським кроком у ракетобудуванні.

1927 – Телебачення

Філо Тейлор Фарнсуорт (1906–1971) у 15 років подарував своєму вчителю хімії проект електронної передачі зображень на великій відстані. Через чотири роки він розробив електронно – променеву трубку для створення зображень: вакуумна трубка, в якій фосфор світився під впливом електронів. У 1927 р. він вперше здійснив передачу електронного зображення – горизонтальної лінії. У більш пізньому віці Фарнсуорт займався системами керування ракет і керування ядерним синтезом, однак його перший винахід так і залишився найзначнішим.

1928 – Пеніцилін

Після служби в польових госпіталях у роки Першої світової війни Олександр Флемінг (1881–1955) завзято, але безуспішно, намагався знайти засіб для боротьби з інфекціями, які завдали більших втрат, ніж зброя. Одного разу, очищаючи його захащену лабораторію і розбираючи старий медичний посуд, він виявив, що пліснявий грибок убив бактерії стафілокока. У 1945 р. він став нобелівським лауреатом за відкриття пеніциліну.

1929 – Синтетичний каучук

Бельгієць Джуліус Ніуланд (1878–1936), випускник католицького університету Notre Dame, захоплювався одягом і штучними тканинами. У 1929 р. він виявив, що ацетилен може полімеризуватися в еластичну речовину. Два роки потому Дюпон, який фінансував ці

дослідження, рекламував отриманий матеріал як неопрен. Синтетичний каучук донині застосовується в ізоляції кабелів, виробництві костюмів для підводного плавання і герметизації холодильників.

1930 – Реактивний двигун

Сер Франк Вітл (1907–1996) ще курсантом військового училища Королівських ВПС написав дисертацію, яка радикально змінила майбутнє літакобудування. Він передбачив, що на зміну пропелерним двигунам прийде авіаційний двигун з використанням системи турбін і стисненого повітря, для займання пального, що розпилюється. Вітл запатентував свою роботу в 1930 р., але витратив ще десять років на те, щоб підняти в повітря літак з газотурбінним двигуном. У 1941 р. під час випробувального польоту перший реактивний літак досяг швидкості 595 км / год, що набагато перевищувала можливості літака з пропелерним двигуном.

1933 – Частотна модуляція

Едвін Говард Армстронг (1890–1954) – творець сучасного радіо. До 1913 р. він знайшов спосіб посилення радіосигналів з контуром зворотного зв'язку. У період Першої світової війни він поліпшив прийом і настроювання на сигнали за допомогою контуру супергетеродина, який перетворював високочастотні сигнали на сигнали проміжної частоти. Його основна ідея полягала в тому, що дані повинні передаватися за допомогою радіосигналів, змінюваних за частотою, а не за амплітудою (АМ). Ця ідея дозволила позбутися більшості перешкод, характерних для радіопередач АМ – діапазону. Армстронга намагалися зупинити ті, хто вклав значні кошти в розвиток амплітудної модуляції, проте остаточно перемога залишилася за частотною модуляцією.

1933 – Гіпсокартон

Одна з найрозумніших ідей у будівництві після цеглини, яку оприлюднили в 1933 – штукатурна заготовка. Це дозволило знизити величезні витрати на виробництво внутрішніх опоряджувальних робіт. Заготовка, що являє собою суміш переробленого паперу і дешевого мінералу – гіпсу, має низьку собівартість. Як кажуть фахівці, це бруд між двома шарами сміття, за яку платять гроші. Продукт, винахід якого належить компанії USGypsum (Гіпс), сьогодні виробляють багато, проте назва залишається колишньою – Sheetrock (гажа).

1934 – Оцінка інвестицій

Більшу частину історії інвестування було пов'язано з емоційним вибором «куди інвестувати». Бенджамін Грехем (1894–1976) і Девід Додд (1895–1988), професори Колумбійського університету, в період «великого краху» опублікували книгу «Аналіз фінансової

Продовження додатка 3

діяльності компаній», яка стала першим раціональним обґрунтуванням оцінки ринку акцій і облігацій. Ця робота відіграє роль свого роду «Біблії» для інвесторів. Уоррен Баффетт – найвідоміший учень Грезхема і Додда.
1934 – Нейлон
Внаслідок нестачі кадрів у період Першої світової війни Уоллісу Карозесу (1896–1937), студенту коледжу Tarkio, було доручено керувати кафедрою хімії. Пізніше він став професором у Гарварді, а потім працював у дослідницькому центрі Дюпон. Там він створив перше синтетичне волокно. Карозесу не вдалося побачити успіх нейлону, який став не лише заміною шовковим панчохам, а й знайшов широке застосування в промисловості. У квітні 1937 р. у стані депресії він вчинив самогубство.
1937 – Банк крові
Бернард Фантуш (1874–1940), охоплений ідеєю «запасів крові» на зразок тих, що призначалися для поранених солдатів у роки Першої світової війни, створив перший банк крові в лікарні графства Кук у Чикаго.
1937 – Кодово – імпульсна модуляція
Алек Х. Рівз (1902–1971), інженер компанії Inter-national Telephone & Telegraph, поклав початок ери цифрового зв'язку. Рівз розробив пристрій зв'язку, що перетворював звукові сигнали на електронні імпульси, передавав їх по звичайних телефонних лініях і, потім, імпульси перетворювалися назад в аналоговий сигнал у місці прийому.
1938 – ксерографування
Честер Флорйд Карлсон (1906–1968), фахівець з патентного законодавства з Нью – Йорка, був завалений роботою з копіювання патентних заяв. У 1934 р. він почав розробку пристрою, який міг би переносити зображення з освітленої фотопластики на чистий аркуш паперу. Через чотири роки йому це вдалося. У 1946 р. він уклав угоду з компанією Haloid Co., яка випустила перший комерційний варіант копіювальної машини.
1939 – Автоматична коробка передач (АПП)
Ерл Томпсон, володар старої моделі Fierce – Arrow з шумливою коробкою передач, присвятив 30 років вивченню способів пом'якшення перемикання передач. У результаті його роботи з'явилася Hydra – Matic – перший АПП. Як тільки в 1940 р. компанія Oldsmobile застосувала АПП в своїх автомобілях, вона відразу отримала 25 000 замовлень. АПП застосовувалися і в американських військах: вони встановлювалися в легких танках періоду Другої світової війни.

1939 – Вертоліт
Практичне здійснення нав'язливої ідеї вертикального польоту Ігоря Сікорського (1889–1972) викликало зміни в способах ведення війни, рятування та подорожей. Сікорський, росіянин за народженням, втік до США від більшовиків і революції. Там він заснував компанію Sikorsky Aero Engineering Corp. (Нині підрозділ United Technologies), де він розробив десантний літак і літак – амфібію – обидва типи літаків були початком повітряних подорожей до Південної Америки. У 1931 р. він запатентував проект вертольота: головний роторний двигун зверху і вертикальний роторний двигун у хвості, що забезпечував унікальну маневреність апарата – велике досягнення проекту. У вересні 1939 р. він побудував перший вертоліт VS – 300.
1940 – РЛС
У 1935 р. сер Роберт Уотсон – Ватт (1892–1973), фізик із Шотландії, був прийнятий в державну фізичну лабораторію, де він розробляв перші радарні технології. За допомогою короткохвильового радиоустройства, він визначив, як повинні електромагнітні хвилі відбиватися від віддалених об'єктів, щоб потім їх можна було підсилити і проаналізувати пристроєм обробки сигналу. У результаті з'явилася перша радіолокаційна станція (РЛС), а з нею і всі сучасні навігаційні системи.
1942 – Електронна обчислювальна машина
Джон В. Атанасофф (1903–1995), фізик із коледжу штату Айова, зробив креслення ідеї першого комп'ютера на серветці відразу після «вечора з віскі і прогулянки на автомобілі зі швидкістю 160 км / год». У результаті роботи з'явилися такі важливі і вживані досі ідеї, як: регенеративне запам'ятовуючий пристрій, двійково арифметичний пристрій і складання певних логічних вентилів для створення електронного підсумовуючого пристрою. Він закінчив свій 300 – кілограмовий пристрій розміром як стіл у 1942 р. Незважаючи на те що його ідеї вже були застосовані в комп'ютері серії ENIAC, Атанасофф був визнаний тільки після слухання справи про патенти в 1973 р.
1945 – Ядерна енергія
За чотири дні в серпні 1945 р. США скинули дві атомні бомби на Японію, знищивши понад 200 тис. чоловік. Ядерні вибухи ознаменували закінчення Другої світової війни і початок ядерної ери. У 1957 р. в районі м. Шиппінгпорт (шт. Пенсільванія) був пущений перший в світі ядерний реактор, який постачав електроенергією в Пітсбург і прилеглі території. Але надіям на повний перехід США на ядерне енергопостачання не судилося збутися через аварію в районі острова Three Mile в 1979 р.

1947 – Стильніковий телефон
Д. Х. Ринг, співробітник компанії Bell Labs, мріяв про створення системи мобільного зв'язку, що використовує малопотужні передавачі, розташовані в приписаних зонах обслуговування. Однак рішення Федеральної комісії зв'язку США обмежити кількість частот радіодіапазону в мобільному зв'язку затримало розвиток ідеї. Рішення Федеральної комісії залишалося без перегляду до 1968 р.
1947 – Мікрохвильова піч
1947 – Мікрохвильова піч. Персі Л. Спенсер (1894–1970), інженер компанії Raytheon, переніс кухню в космічний вік. У 1945 р., перебуваючи у діючої труби магнетрона, основного компонента короткохвильових РЛС, Спенсер помітив, що шоколадна плитка в його кишені почала танути. Він провів експеримент із зернами кукурудзи, які помістив на трубу, і зробив відкриття. У 1947 р. з'явилася перша у світі мікрохвильова піч «Radarange».
1947 – Моментальний фотознімок
Займаючись світловою поляризацією, Едвін Герберт Ланд (1909–1991) зумів зменшити яскраві відблиски у виробках зі скла, лампах і військових захисних окулярах. Попрацювавши з неполяризаційними світлофільтрами, Ланд винайшов фотокамеру, яка проявляла знімки за секунди.
1947 – Транзистор
Джон Бардін і Уолтер Х. Браттейн працювали під керівництвом Вільяма Р. Шоклі в компанії Bell Labs. Вони помітили, що при подачі електричних сигналів на контакти кристалу германію, потужність вихідного сигналу була вищою, за потужність вхідного. Всі троє отримали Нобелівську премію за досягнення у фізиці в 1956 р.
1947 – Посуд з пластмаси Tupperware
Ерл Сілас Таппер (1907–1983) почав розвивати свій комерційний талант ще в 10 років, коли розносив по домівках продукцію сімейного виробництва. У 1938 р. він пішов з компанії «Дюпон», де обіймав посаду інженера і заснував компанію Tupper Plastics Co. Таппер розробив спосіб виробництва жорсткої знежиреної пластмаси з чорного поліетиленового шлаку шляхом його очищення. Так з'явилися вироби з пластмаси – Tupperware – пластмасовий посуд, миски і чашки з герметичними, водонепроникними кришками. Але його реальним досягненням стала багаторівнева організація зі збуту товарів, яку він створив зі зростаючої армії домогосподарок.

1948 – довгограюча платівка (LP)
Пітер Карл Голдмарк (1906–1977) любив музику. Однак віолончелісту і піаністу з Будапешта не подобався короткий час програвання платівок на 78 обертів. Уповільнивши швидкість обертання платівки до 33 – 1 / 3 обертів і застосувавши м'якший вініл замість шелаку, Голдмарк зумів збільшити кількість спіральних жолобків і подвоїти час відтворення. Довгограюча платівка або LP стала свого роду каталізатором для музичної індустрії, тому дозволяла записати класичні твори в повному обсязі.
1949 – Запам'ятовуючі пристрої на магнітних сердечниках
Ан Ванг (1920–1990), фізик, народився в Шанхаї. Працював в обчислювальній лабораторії Гарвардського університету, де розробив «пристрій керування передачею імпульсів», перший спосіб збереження інформації на комп'ютері без використання великих магнітних барабанів. Його справжнім великим досягненням стало застосування електрики для керування полярністю тисяч крихітних кільцеподібних магнітів з фериту. Джей Форрестер, вчений із Массачусетського технологічного інституту, модифікував пам'ять на магнітних сердечниках, після чого вона служила основою для швидкодіючої комп'ютерної пам'яті, поки їй на зміну не прийшли мікропроцесори. Уонг продав компанії IBM патент на пам'ять за 400 тис. доларів США. Він створив свою компанію – Wang Laboratories, яка першою випустила настільні калькулятори і мінікомп'ютери. Wang Laboratories активно розвивалася, але після смерті Уонга припинила своє існування.
1951 – Місто Левіта (Levittown)
Після Другої світової війни, Вільям Джейрд Левітт (1907–1994) виступив із повідомленням про початок масової забудови для середнього класу і створення передмістя Левіттаун на Лонг – Айленді, Нью – Йорк: 17500 будинків із двома спальнями на 18-ти квадратних кілометрах у районі мису Кейп - коду. Він спокусив міських жителів сучасними кухнями, телебаченням і прийнятними цінами (перші будинки загальною площею 75 кв. м. Продавались за 7 тис. доларів США без знижок для ветеранів). Левітт успішно застосував принцип складального конвеєра в будівництві: єдиний типовий план, попередньо заготовлені елементи і бригади, які займалися виконанням конкретного завдання. Левіттаун був також побудований у штаті Пенсільванія, Нью – Джерсі і Флорида.

1950 – Кредитна картка Diners Club
Франк Макнамара любив отримувати відсотки за позички, які він надавав дрібним підприємцям. У 1950 р. він випустив карту Diners Club, яка стала першою кредитною карткою в країні. Сьогодні сумарний баланс пластмасового боргу американців перевищує 700 млрд. доларів США.
1951 – Протизаплідні таблетки – The Pill
Оскільки компанії з виробництва лікарських препаратів не відгукнулися на пропозицію Кетрін Маккормік і Маргарет Санджер і проігнорували їх таблетку, що запобігає вагітності, то партнери вирішили профінансувати дослідження групи фахівців на чолі з біологом Грегорі Пінкасом із засобів Маккормік (вона успадкувала компанію International Harvester). Пінкас розробив таблетку прогестерону, яка попереджала овуляцію. Керування з контролю над продуктами і ліками США схвалило цей засіб у 1960 р., а через два роки вже 1,2 млн. жінок приймали протизаплідні таблетки. Сьогодні 16 мільйонів американок воліють контролювати народжуваність за допомогою протизаплідних таблеток.
1952 – Торазін (хлорпромазин)
Енрі ЛАБОР (1914–1995), хірург, француз за походженням, багато років шукав спосіб зменшення страждань пацієнтів після анестезії. Він знайшов вихід – хворим перед операцією стали давати хлорпромазин (торговельна марка – торазін). Він також переконав зять одного з колег, психіатра, застосувати цей засіб для лікування психічно хворих пацієнтів. У результаті пацієнти, які довгий час тільки ходили, змогли спілкуватися з людьми. Препарат блокує допамін (дофамін), що спричиняє шизофренію, і пацієнти можуть жити поза психіатричної лікарні. Керування з контролю над продуктами і ліками США схвалило цей засіб у 1952 р.
1952 – Промисловий конгломерат
Ще в 1920–х рр. Ройял Літл вважав, що для захисту текстильної промисловості від економічних циклів, потрібно вкладати кошти в різні непрофільні сфери комерційної діяльності. Ця ідея була затребувана лише на початку 1950–х рр., коли відбувся спад у текстильній промисловості. Компанія Літла, Tectron, придбала 70 інших компаній, включаючи Bell Aircraft, і стала прикладом для таких сучасних конгломератів, як General Electric, International Telephone and Telegraph Corporation і Тусо. Ця форма захисту діє досі, незважаючи на падіння акцій конгломерату в 1970–х рр. і недавні проблеми Тусо.

1952 – готелі для відпустки
Втомившись від зубожілих мотелів, Кеммонс Вілсон (1913 р.н.) вирішив зайнятися сімейними подорожами. Він залишив роботу рознощика попкорну в кінотеатрі і побудував у Мемфісі (шт. Теннессі) перший готель для відпустки – Holiday Inn (названий за однойменним фільмом 1946 р. з Бінгом Кросбі і Фредом Астер у головній ролі). Вілсон пропонував одномісні номери за 4 долари, а двомісні – за 6 доларів. Пізніше він включив телевізори, кондиціонер і безкоштовний лід. Такі готелі поширилися по всій країні на основі системи франчайзингу і швидко стали користуватися скаженою популярністю у мандрівників. Спрацювала головна ідея Вільсона: мандрівник завжди знав, що його чекає в незнайомому місці, – «зрозумілий і затишний» Holliday Inn. Сьогодні компанія Six Continents Hotels об'єднує понад 1 тис. готелів в 70-ти країнах.
1954 – Мова програмування – ФОРТРАН
Джон В. Бакус (1924 р.н.) керував групою інженерів компанії IBM, яка розробила першу мову програмування високого рівня. Під час заміни абстрактної мови асемблера на англійські слова і відомі алгебраїчні символи з'явилася мова фортран, що стала мовою фізичних наук і є основою майже кожної мови програмування.
1954 – Вакцина проти поліомієліту
У 1952 р. Джонас Солк (1914–1995) і Альберт Сабін (1906–1993) посилено працювали над вакциною проти поліомієліту – вірусу, який спричиняє запалення нервових клітин спинного мозку і може викликати параліч, атрофію м'язової тканини і смерть. У тому ж році поліомієлітом заразилися 52 тис. американців, з яких близько 3 тис. померли. Солк, експерт з грипозних захворювань, скористався знайомством з Д. Безіл О «Коннор, президентом Національного фонду, для створення антивірусної вакцини – за допомогою введення вірусу в організм в кількості, достатній для вироблення їм антитіл. Солк перевіряв дію вакцини на собі і членах своєї сім'ї та в березні 1953 р. оголосив про результати по радіо Сі – Бі – Ес. Через рік розпочали вакцинацію населення, в результаті випадки паралітичного результату від поліомієліту впали з 13,9 на 100 000 в 1954 р. до 0,5 в 1961 р. Солк став героєм. Пізніше він брав участь у роботі над вакциною від ВІЛ – інфекції. Сабін вважав, що пероральна вакцинація більш ефективна. У 1957 р. провели польові випробування вакцини. У червні 1961 р. американська Медична асоціація схвалила вакцину Сабіна. З 1962 р. по 1964 р. понад 100 млн. американців пройшли вакцинацію і до

Продовження додатка 3

середини 1960–х рр. легка в застосуванні вакцина Себіна була основною. Хворобу було викоренено.
1955 – Швидке харчування – Fast Food
Рей Крок (1902–1984) незважаючи на свій процвітаючий бізнес із торгівлі апаратами для молочного коктейлю зрозумів, що заробить більше, роблячи гамбургери. У 1955 р. він відкрив першу закусочну Макдоналдс у Дес Плейнз (шт. Іллінойс). Золоті арки змінили американський пейзаж і перетворили ресторани на процвітаючі підприємства, подібно готелям Кеммонса Вілсона. Крок став фігурою національного масштабу, зробивши гроші з нічого.
1956 – Контейнерні перевезення
Малколм Маклін (1913–2001), магнат автоперевезень, був незадоволений темпами доставки вантажу по країні і за кордон. Зміна конструкції причепа вантажівки як залізничного вагона і суднового трюму дозволила прискорити процедуру навантаження. Перше вантажне судно контейнерами на борту вирушило з Нью – Джерсі в 1956 р. – так зародилася нова галузь, що створило прецедент для FedEx.
1956 – Дисковод
Рейнольд Б. Джонсон, співробітник IBM, розробив пристрій IBM 305 RAMAC (контрольно – зчитувальний пристрій за методом випадкового доступу). Пристрій складався з 50 обертових магнітних дисків діаметром 60 см., Які були розташовані один над одним. Механізм зчитування і запису переміщався між дисками, забезпечуючи більш швидкий доступ до даних, ніж магнітна стрічка. Після того, як можливості пристрою були продемонстровані на Всесвітню ярмарку в Брюсселі в 1958 р., від носіїв на магнітних стрічках відмовилися.
1956 – Оптичне волокно
Наріндер Капані, що жив в Індії, у 1956 р. дослідним шляхом вивів термін «волоконна оптика»: пучок гнучких скляних прутів, покритих відбиваючим матеріалом, передавав зображення з одного кінця на інший без спотворення і з мінімальною втратою світла. Пізніше до «оптичних хвилеводів» був віднесений і лазерний промінь. Однак на розвиток високошвидкісного оптико – волоконного зв'язку знадобилося кілька десятиліть.
1956 – Ampex VRX – 1000
Чарльз Полсон Гінсбург (1920–1992 рр.) розпочав до роботу в компанії Ampex у 1952 р. Прилади відеозапису того часу працювали на зайво високій швидкості – 6 м/сек, тому витрата відеоплівки були дуже великою. У своєму пристрої, Ampex VRX – 1000, Гінсбург

застосував записуючі головки, які оберталися на високій швидкості, що дозволило значно знизити швидкість механізму протягування стрічки. Винахід Гінсбурга перевизначив майбутнє аналогових аудіо – і відеомагнітофонів.

1958 – імплантують електронний кардіостимулятор

Вайлсон Грейтбетч (1919 р.н.) випадково встановив не той резистор у прилад стеження за серцебиттям. Він зауважив, що імпульсний сигнал пристрою став імітувати биття серця. Після внесення конструктивних змін до приладу він зібрав 50 електронних стимуляторів серця у себе в сараї за будинком. У кінцевому підсумку, прилад перевірили на собаках і на людях.

1958 – Лазер

Три людини стверджують, що кожна з них винайшла лазер – пристрій світлового посилення за рахунок стимулюваної емісії радіації. Однак патент на винахід належить Гордону Гуду. На перших порах інтенсивний світловий промінь застосовувався для різання і свердління металів та інших матеріалів. У 1964 р. Кумар Пател, співробітник Bell Labs, винайшов діоксидний лазер, за допомогою якого хірурги отримали можливість проводити операції високої складності, застосовуючи фотонний промінь замість скальпелів.

1959 – Ремінь безпеки з потріпним кріпленням

Нілз Болін (1920–2002), шведський інженер, прийшов на пост керівника відділу техніки безпеки автомобільної компанії Volvo з компанії Saab Aircraft, де брав участь у роботі над пристроєм катапультивання пілотів. За 14 років до винаходу повітряних подушок він висунув ідею про те, що застосування ремня безпеки, який буде утримувати верхню і нижню частини тіла сидячої людини на місці, дозволить скоротити кількість тілесних ушкоджень серед водіїв і пасажирів. Але справа не закінчилася тільки створенням пристрою – Боліну довелося витратити роки на те, щоб переконати як виробників автомобілів, так і уряд, зробити ремінь безпеки частиною стандартного устаткування в автомобілі. За заявою представників міністерства транспорту США, ремінь безпеки щорічно рятує життя 12 тис. американців.

1959 – Інтегральна схема

Роберт Нойс (1927–1990), електротехнік з Fairchild, і Джек С. Кілбі (1923 р.н.), електротехнік з Texas Instruments, рівною мірою вважаються авторами головного винаходу століття інформаційних технологій. Не знаючи один одного, вони вирішили, проблему мінімізації дискретних елементів монтажною плати комп'ютера та перенесення

Продовження додатка 3

їх на пластину з кремнію (Нойс) і германію (Кілбі). Це значно збільшило продуктивність комп'ютера і, одночасно, скоротило його вартість. Обидві компанії, в кінцевому підсумку, погодилися розділити патенти, проте Fairchild перша налагодила масове виробництво мікросхем. Інтегральна схема, як і раніше, залишається ключовим досягненням ери електроніки.

1961 – Памперси (одноразові підгузники)

Віктор Міллз (1896–1997) за роки блискучої кар'єри в Procter & Gamble створив багато смачного, наприклад, арахісове масло і картопляні чіпси Pringles. Але його головним досягненням за час роботи в Procter & Gamble стала ідея одноразових підгузників, всмоктують, але не пропускають вологу. Розробку цієї ідеї він доручив групі фахівців. Практичне втілення ідеї стало початком цілої галузі з виробництва одноразових підгузників з обігом у 17 млрд доларів США. Домогосподарки стали менше часу витратити на прання, а захисники навколишнього середовища не знали з чим боротися.

1962 – Супутник Telstar 1

Завдяки цьому винаходу ми можемо зателефонувати до Вільнюса двоюрідній сестрі/брату, які, в свою чергу, можуть подивитися чемпіонат на кубок США з американського футболу. Перший комерційний супутник зв'язку був сконструйований Джоном Р. Пірсом (1910–2002 рр.) у Bell Labs. Для виведення супутника на орбіту було потрібно 3,5 млн. доларів США. Апарат використовувався для передачі телевізійних сигналів з Європи до США і трансатлантичного телефонного зв'язку. Пірс пішов з Bell Labs у 1971 р. у Стенфордський університет, де викладав і писав науково – фантастичні романи під ім'ям Дж.Дж. Каплінга. Він ввів у мовний обіг термін «транзистор», але про це мало хто знає.

1962 – Модем

Без цього приладу неможливий Інтернет. Прилад був розроблений у 1950–х р. і призначався для підвищення якості передачі даних у системі північної зони ППО США. За допомогою модема комп'ютери могли зв'язуватися між собою, при цьому дані перетворювалися в аналогові сигнали, які передавалися по телефонних лініях. Перша комерційна модель модема від компанії AT & T, Bell 103, з'явилася 40 років тому і передавала дані зі швидкістю 300 біт / сек. Сучасні модеми передають дані зі швидкістю в мільйон біт / сек.

1962 – Дані про пункти продажів

Сем Уолтон (1918–1992), учень ТС Пенні за курсом менеджменту, відкрив свій перший гіпер – маркет Wal – Mart у м. Роджерс (шт. Арканзас). Роздрібний торговець, володів 4300 магазинами із

загальним обсягом у 238 млрд доларів США. Він був талановитим розповсюджувачем і володів великою інформацією про пункти розпродажів. У середині 1980-х Wal – Mart став повідомляти інформацію про розпродажі торговцям з тим, щоб вони могли змінити товарну спеціалізацію, а Wal – Mart міг отримати товар від своїх головних постачальників за вигідними цінами.

1964 – Сімейство універсальних ЕОМ

Лінія ЕОМ System/360 компанії IBM була включала цілий ряд моделей комерційних комп'ютерів, в яких була одна мова програмування. Таким чином, клієнтам, які йшли на підвищення в компанії, потрібно було взяти з собою тільки програмне забезпечення. Ген М. Амдал, творець лінійки System / 360, у 1970 р. пішов з IBM з ідеєю створення конкурентної моделі ЕОМ.

1965 – Захист прав споживачів

Перш ніж стати незручною фігурою на президентських виборах, Ральф Нейдер був головним опонентом корпорацій Америки. Його книга «У небезпеці на будь – якій швидкості» містила випадки проти Чеві Корвера, GM. Під впливом книги Нейдера Конгрес прийняв закон «про дорожній рух і безпеку транспорту». Книга стала настільним посібником для активістів в їх боротьбі з недобросовісними компаніями, а це, в свою чергу, забезпечило роботою адвокатів з боку позивача.

1968 – Миша

На комп'ютерній конференції в Сан – Франциско Даглас Ендгелбарт, фахівець зі Стенфордського НДІ, справив сильне враження на переповнену аудиторію своєю презентацією прототипу програми Windows, телеконференцв'язку і дерев'яного пристрою, який він назвав «мишею». Два десятиліття потому винахід Ендгелбарта став звичним аксесуаром ПК.

1969 – Банкомат

Протягом багатьох років банкіри говорили про автоматичні пристрої для отримання готівки. Дональд Ветцел, колишній бейсболіст нижчої ліги, і менеджер з продажу з IBM отримали кредит на розробку першої робочої моделі банкомату. Віце – президенті з планування номенклатурних виробів компанії Docutel, а потім виробник устаткування автоматизованогої транспортування багажу встановили перший банкомат від АТМ у відділенні Chemical Bank на Лонг – Айленді (Нью – Йорку). Перші банкомати працювали в автономному режимі. Сьогодні близько 1,1 млн банкоматів об'єднані між собою по всій земній кулі. Ветцел пішов з Docutel і створив компанію, які займалися продажем банківського устаткування.

1969 – Пристрій із зарядовим зв'язком
Джордж Сміт і Віллард Бойл, вчені з Bell Labs, всього за годину схематично оформили ідею світлочутливого контуру, який міг записувати зображення. Зрештою механізм збереження і передачі відеозображення без застосування відеоплівки був застосований у відеокамерах, а до 1975 р. у Bell Labs справили мовну камеру. Той же принцип дії був застосований у апаратах факсимільного зв'язку та телескопах.
1969 – Інтернет
Хто знав, що військово – промисловий комплекс стане хрещеною матір'ю для мережної порнографії? Для того щоб вчені, які працюють в інтересах збройних сил США, могли зв'язатися один з одним по комп'ютеру, було створено мережу Arpanet, що складається з двох терміналів у Стенфорді і Каліфорнійському Університеті в Лос – Анджелесі. Пізніше державний науковий фонд, застосувавши ту саму технологію, створив мережу з більшою пропускну здатністю, що донині є основою існування Інтернет. Зі зростанням комерціалізації мережа Arpanet злилася з Інтернет.
1970 – Реляційна база даних
Едгар Ф. Тед Кодд, математик, випускник Оксфордського університету, займаючись дослідженням усфері ЕОМ, у 1970 р. розробив поняття реляційної бази даних. Більш ранні бази даних були організовані в строгому порядку; ідея Кодда полягала в тому, що непорівнянні групи даних можна об'єднати за допомогою загальних полів. Однак керівництво IBM підтримувало більш примітивну систему. Тим не менш, реляційна база даних тепер є стандартом і основою добробуту компанії Oracle Леррі Еллісона.
1970 – Компакт – диск
Джеймс Т. Расселл (1931 р.н.), вчений – фізик лабораторії Battelle Memorial Institute (м. Річланд, шт. Вашингтон) і любитель звукотехніки, усіляко намагався поліпшити звучання своїх старих вінілових платівок. Він висунув ідею оцифрування музики та її запису на фоточутливий диск за допомогою світлових спалахів. Це дозволило ЕОМ зчитувати музику без фізичного контакту з джерелом, що відразу вирішувало проблему старіння та зносу. Перші компакт – диски були з платівки фонографа. Расселл продовжив розробку CD – ROM технологій (пристроїв зчитування пам'яті), які сьогодні дуже поширені і дозволяють створювати не лише музичні, а й DVD – і програмні диски. У минулому році було продано 3 мільярди записуючих дисків.

1971 – Мікропроцесор
Роберт Нойс, учасник програми розробки інтегральної схеми в Fairchild, став співзасновником компанії Intel, що спеціалізується на виробництві мікросхем. Група фахівців цієї компанії на чолі з Марсяном (Тед) Хоффом (1937 р.н.) зробила ще крок у мініатюризації комп'ютерів, вмістивши ЦПУ в одній мікросхемі. Перша модель мікропроцесора, розроблена для японської компанії калькуляторів Busicom, могла виконувати 60 тис. операцій за секунду, як і 30 – тонний комп'ютер ENIAC, створений двома десятиліттями раніше. Спробуйте – но сьогодні дати Intel кредит на розробку мікросхеми з розрахунком надалі викупити всі права (крім прав на мікросхеми для калькуляторів) за 60 тис. доларів США.
1971 – Автовідповідач
У 90 – х роках дев'ятого століття Вальдемар Паулсен запатентував прототип сучасного автовідповідача – телеграфон, що складається з телефонного апарату, сталевого дроту і електромагніту. Однак комерційна модель приладу, придатна для реалізації на ринку, з'явилася через сім десятиліть. Перший автовідповідач від компанії PhoneMate, модель 400, важив 4 кілограми і міг зберігати до 20 повідомлень на котушковій стрічці. Сьогодні 67 % американських сімей користуються більш легкими і дешевшими моделями від PhoneMate.
1972 – Комп'ютерно – томографічне зображення
Понад сім десятиліть медики застосовували рентгенівські промені для проникнення в тіло людини, але могли бачити тільки скелет. Годфрі Хоунсфілд і Аллан Кормакк, працюючи порізно, створили метод, при якому замість рентгенівської плівки використовувалися кристали, навколо людини оберталася фотокамера, а комп'ютер зіставляв отримані багаторазові зображення. В результаті вдалося отримати детальне зображення внутрішніх органів тіла людини. Незабаром після цього професор хімії Пауль Лотербер опублікував статтю, в якій запропонував отримувати зображення за допомогою ядерного магнітного резонансу, що привело до розвитку ядерної магнітно-резонансної томографії, що дозволяє отримувати тривимірні зображення внутрішніх органів.
1972 – Технологія Ethernet
Роберт Меткалф, співробітник дослідницького центру Palo Alto компанії Херох, відповідав за організацію єдиної швидкодіючої мережі. Його термін coined Ethernet (стандарт локальних мереж) означає систему проводів і мікросхем, що дозволяють комп'ютерним

системам з'єднуватися один з одним на локальному рівні, не заглушаючи один одного. Його реальне досягнення – це технологічне співробітництво Xerox з Digital Equipment і Intel, в результаті якого технологія Ethernet стала промисловим стандартом, і тепер це технологія найбільш широко застосовується для локальних мереж. У 1979 р. Меткалф заснував компанію 3Com з метою реалізації Ethernet – технології.

1972 – Операційна система UNIX / C

Перша операційна система написана мовою C, яка все ще використовується у всьому світі. Дослідники компанії Bell Labs Денніс Річі (1941 р.н) і Кеннет Томпсон (1943 р.н.) розробили систему, засновану на простих дискретних командах, яка застосовувалась у багатозадачних пристроях і підтримувалася користувачами: один користувач міг запустити перевірку орфографії, в той час як інший займався створенням документа. В цей час C – програмування існує в різних формах і реалізаціях. Сьогодні UNIX продовжує використовуватися для керування більшістю інтернет – серверів і великими економічними системами.

1972 – Відеоігри

Нолан Бушнелл (1943 р.н.) придумав новий спосіб зайняти молодь – створив Pong, грубу електронну гру в теніс, домашня версія якої була випущена пізніше. Гра Atari від Бушнелла стала лідером продажів на ринку відеоігор, але, в кінцевому підсумку, поступилася грі «Піцерія». Тепер Sony і Microsoft стали монополістами в індустрії, початок якій поклав Бушнелл, і їхні доходи в США перевищують доходи кіноіндустрії.

1973 – Брокерські знижки

Чарльз Шваб (1937 р.н.) створив свою компанію на протигагу компаніям з Wall Street. Йому вдалося обійти всі брокерські пастки (комісійні, вантажів переднього кінця, націнки і внески) в обмін на прості, невеликі комісійні, що нараховуються по поточному підсумку за кожну операцію. Сьогодні його породження, зареєстроване в Сан – Франциско, обслуговує 8 мільйонів інвесторів, контролюючих активи на 800 млрд доларів США.

1974 – Каталітичний допалювач вихлопних газів

Після того як конгрес США прийняв закон про контроль над забрудненням повітря (1970 р.), вчені з компанії Corning Родні Баглі, Ірвін Лачман і Рональд Льюїс зайнялися розробкою ідеї, яка дозволила автомобілебудівникам зменшити токсичність вихлопу. У результаті вчені створили керамічне стільникове покриття, яке застосовується

в системі відведення вихлопних газів автомобіля і перетворює 95 % забруднюючих речовин на водяну пару і вуглекислий газ.
1976 – Фонд індексації
Хоча є суперечки на тему авторства ідеї фонду індексу тривають, Гаррі М. Марковіч (1927 р.н.) уже виграв Нобелівську премію за роботу над концепцією, а Джон К. Богл (1929 р.н.) придбав політичний капітал за рахунок практичного втілення ідеї в своїй компанії First Index Investment Trust. Ідея, нині відома як Vanguard 500, полягала в створенні простого і дешевого фонду, що імітує пакет акцій 500 найбільших компаній. Ідея не відразу знайшла своїх шанувальників, але, в кінцевому підсумку, дуже вплинула на операції з цінними паперами. Компанія Богл стала другим найбільшим менеджером взаємного фонду з активами в 560 млрд доларів США.
1976 – Рекомбінантна ДНК
Роберт Свансон, 29-річний підприємець і Герберт Бойер, професор Каліфорнійського університету (Сан-Франциско), об'єдналися з метою комерціалізації великих досягнень Бойера в сфері «рекомбінантної ДНК» – технології – створення комбінацій молекул ДНК, здатних приносити велику користь людству подібно до інсуліну для діабетиків, гормонів росту для дітей та антитіл для хворих на рак. Двоє учасників заснували першу у біотехнологічну компанію Genentech. Компанія набула популярності у 1980 р., коли її прибуток становив 35 млн доларів США. Свансон помер у 1999 р. Сьогодні ринкова вартість компанії становить 17 млрд доларів США, а обсяг продажів – 2,2 млрд доларів США.
1976 – Персональний комп'ютер
Співзасновники компанії Apple Стівен П. Джобс (1955–2011 рр.) і Стівен Уозніак (1950 р.н.) зробили ПК таким самим предметом попиту як спортивні автомобілі, що сповістило про початок ери ПК. Але оскільки компанія ніколи серйозно не займалася діловим ринком, її успіхи були значно скромнішими за досягнення більших конкурентів, які завжди переймали нововведення Apple в дизайні і маркетингу. Уозніак подав у відставку в 1985 р. У тому ж році Джобс вимушено пішов з компанії, але в 1997 р. його запросили очолити роботу з перетворення компанії.
1977 – Рахунки з керування готівкою
Після зустрічі з членами Стенфордського науково – дослідного інституту Томас Крісті, головний бухгалтер, і Меррілл Лінч запропонували ідею єдиного підсумку, який передбачав видачу чекової книжки, послуги валютного ринку, кредитну картку Visa і брокерські

Продовження додатка 3

послуги. Ідея залишилася без розвитку і Меррілл майже забула про неї. У кінцевому підсумку, ідея набула великого поширення, надихаючи тих, хто мріяв про створення мегабанку.

1977 – Бросові облігації першого випуску

Майкл Мілкен відкрив ринки капіталу для нових компаній, зосередивши в своїх руках викидний випуск акцій молодого нафтового компанії Texas International обсягом у 30 млн доларів. Приманка для інвесторів: високий відсоток прибутку – 11,5 %. У 1980-х Мілкен, працюючи в компанії Drexel Burnham Lambert, продовжив свою новаторську діяльність, створивши високоприбутковий ринок, який забезпечив інвестиції у створення робочих місць, технологічний прогрес і, при цьому отримував величезну зарплату. До кінця десятиліття Мілкен і його бросові акції користувалися сумнівною репутацією, однак змогли втриматися. Мілкен з колишнього ув'язненого перетворився на великого філантропа, а вартість його непридатних акцій за 11 місяців 2002 року досягала позначки в 46 млрд доларів США.

1979 – Крупноформатна таблиця

Деніел Бріклін (1951 р.н.) і Боб Франкстон (1949 р.н.) винайшли комп'ютерну програму VisiCalc, яка звільнила бухгалтерів та інших професіоналів від багатогодинної паперової роботи, спростивши запис фінансових даних і прискоривши їх порівняльний аналіз. VisiCalc стала деякою мірою внеском у процес комп'ютеризації, таким чином показала реальні можливості застосування ПК. Внаслідок юридичних проблем VisiCalc була продана компанії Lotus, яка в 1–2–3 версії програми застосувала великоформатну таблицю.

1984 – Рідкокристалічний дисплей

Рідкі кристали, що існують між твердим та рідким станами, були відкриті австрійським ботаніком Фрідріхом Райніцером у 1888 р. Через 80 років дві незалежні одна від одної групи вчених з RCA Labs і Kent (шт. Юта) створили перший рідкокристалічний дисплей на основі узагальнення результатів впливу на кристали електричними зарядами. Спочатку рідкокристалічні екрани використовувалися у годинниках. До 1984 р. вдалося поліпшити роздільну здатність рідких кристалів, що дозволило передавати зображення, а не тільки текст, і з'явилися ноутбуки, переносні комп'ютери.

1984 – Масовий роздрібний продаж

На першому році навчання в університеті штату Техас Майкл Делл зайнявся переведенням грошових ресурсів з кредитно-фінансових інститутів на неорганізований ринок позичкового капіталу в обхід дистриб'юторів. Він придбав у місцевих дилерів ПК, що залежалися,

за собівартістю, а потім продав їх за ціною на 10 % нижче від ринкової. У тому ж році Делл кинув навчання і зайнявся реалізацією ПК власного виготовлення за ціною 795 доларів США. В цей час компанія Dell домінує на ринку ПК з щорічним обсягом продажів на суму 31 млрд доларів США. Роздрібна стратегія компанії, орієнтована на покупця, є тепер звичайною практикою.

1987 Mevacor (мевакор)

Більше 35 років знадобилося вченим із Merck на створення Mevacor, препарату, що скорочує вміст холестерину в організмі. Пігулка блокує фермент, який відповідає за утворення мевалонової кислоти, кислота не впливає на печінку і холестерин не виробляється. Під керівництвом П. Рой Вагелоса, керівника Merck, вчені створили засіб Zoscor, препарат другого покоління, і довели, що прийом усіх препаратів, що знижують вміст холестерину, зменшують ризик серцевого нападу. У 1995 р. Управління з контролю за продуктами і ліками США схвалило Zoscor як засіб щодо попередження серцевих нападів, що значно підвищило попит на препарат з боку людей, які вже перенесли серцевий напад.

1987 – Prozac (антидепресант)

Рей Фуллер, дослідник у Eli Lilly, розробив препарат, який змінює рівень серотоніну і контролює депресію. Prozac – популярний у всьому світі анти – депресант, який вживають понад 40 млн пацієнтів у 90 країнах. Препарат став викликом традиційним поняттям психології та особистості.

1991 – Всесвітня Павутина

Тім Бернерс Лі, консультант з програмного забезпечення, розробив програму Enquire, яка забезпечила документоване з'єднання комп'ютерів у всьому світі, перетворивши на реальність подорожі кіберпростором. У 1993 р. Марк Андріссен створив програму Mosaic, яка дозволяла переглядати зображення та текст. Два роки потому пошуковий пристрій Netscape сповістив про прихід ери інтернет – реклами.

1995 – Уповільнювач протеази

У грудні 1995 р. фармацевтична компанія Hoffmann-La-Roche отримала схвалення на препарат Invirase – перший сповільнювач протеази для ВІЛ – інфікованих пацієнтів. Препарат нового класу припиняв дію ферменту протеази в клітинах організму людини, тим самим з'явилася надія на лікування від СНІДу. Пізніше лікарі застосували препарат у трискладному розчині, який зменшував вміст ВІЛ – інфекції у більшості пацієнтів.

1995 – Інтернет – Бізнес
Спокушений новою формою бізнесу, Джеффрі Безос розпочав продавати книги по мережі на Amazon.com, а Пієрр Омідіар запустив Ebay – ринок он-лайн. Сотні інших підприємців наслідують їх приклад, продаючи все від велосипедів до жувальної гумки.
1998 – Viagra
Англійські дослідники Пітер Елліс і Нік Терретт помітили, що у пацієнтів, які приймають sildenafil citrate (силденафіл цитрат), спостерігався такий побічний ефект, як вздимання, хоча препарат розроблявся як засіб від ангіни. Вони запатентували Viagra, чим винесли дисфункцію ерекції на загальнонаціональне обговорення і позбавили Боба Доула права представляти відомих людей. У березні 1998 р. управління з контролю над продуктами і ліками США схвалило препарат, і протягом трьох місяців було виписано 3 мільйони рецептів. З тих пір близько 16 млн чоловіків скористалися препаратом, тобто середні темпи споживання склали дев'ять таблеток за секунду. Обсяг продажів становив 5,8 млрд доларів США. Сьогодні розробляються варіанти препарату й інші ліки для лікування жіночої статевої дисфункції.
2000 – Автоматизований прилад визначення послідовності
За допомогою 300 швидкодіючих приладів визначення послідовності ДНК гуру генетики Дж. Крейг Вентер здійснив переворот у науковому світі – його компанії Celera Genomics всього за два роки при бюджеті в 270 млн доларів США вдалося розшифрувати повний генетичний код людини. Вивчення генетичних відмінностей серед людей, дозволить вченим ефективніше діагностувати і, в кінцевому підсумку, вилікувати діабет і шизофренію.
2000 – Розшифровка геному людини
Використовуючи 300 швидкодіючих ДНК – декодерів, гуру генної інженерії Дж. Крейг Вентер приголомшив науковий світ. Його компанія Celera Genomics розшифрувала повний людський геном за два роки, витративши на дослідження всього \$ 270 млн. Іншій команді вчених, що фінансувалася з держбюджету, на це знадобилося 13 років і \$ 2,5 млрд.
2001 – Алгоритм pagerank
Торговельна марка у компанії «Гугл» (Google Inc.) запатентована у США 4 вересня Ларрі Пейдж. Але офіційним власником патенту є не Google Inc., а Стенфордський університет, в якому навчалися Ларрі Пейдж і Сергій Брін в момент подання заявки на патент. PageRank – це метод обчислення ваги сторінки шляхом підрахування важливості посилань на неї.

2001 – Штучне серце портативне ABIOCOR
Вагою менше 1,5 кг було розроблено Массачусетською компанією Abiomed. Abiocor розташовувався повністю в організмі пацієнта, мав внутрішній акумулятор, який заряджається від зовнішнього джерела живлення прямо через шкіру, тобто не потребував підключення до проводів. Блок живлення, що носиться на поясі, дозволяв хворому вести практично нормальне життя. Томасу Крістерсону вживили автономне штучне серце 13 вересня 2001 р.
2001 – Пристрій для передачі інформації по електромережі
Успішно випробувала американська компанія Amregion. В локальну мережу за допомогою ліній електроживлення були об'єднані комп'ютери, факсимільні апарати та інші пристрої прийому – передачі даних. Ця мережа, по суті, «бездротова», оскільки для її створення не потрібно прокладати ніяких спеціальних кабелів зв'язку. Достатньо звичайної розетки на 220 В, яка є в будь – якій кімнаті.
2001 – Молекулярна технологія для створення мікросхем
Розробили вчені з американської компанії «Белл Лабс» (Bell Labs). Хімічним процесом створено органічний матеріал товщиною в 1 молекулу, з якого потім можна складати прості електронні схеми.
2002 – Wi – Fi
За останні роки робоча група міжнародної організації IEEE (Institute of Electronical Engeneers) під керівництвом Стюарта Керрі розробила серію стандартів для бездротових комп'ютерних мереж Wi-Fi. Це дозволило «спілкуватися» техніці різних виробників. У 2002–му почався бум бездротового зв'язку – за рік продажі пристроїв з Wi-Fi у світі зросли в чотири рази і досягли \$ 280 млн.
2002 – Паливні елементи
Якщо під капотом автомобіля згорає не бензин, а водень – замість шкідливих вихлопних газів утворюється водяна пара. Мотор, в якому відбувається така екологічно чиста реакція, називається водневим паливним елементом. Автомобілі на водні розробляють багато автовиробників (навіть російський АвтоВАЗ). У 2002 р. їх зусилля вперше вийшли в комерційну площину. Джим Хен, мер охопленого смогом Лос – Анджелеса, підписав контракт з Honda Motor про передачу в оренду п'яти експериментальних авто на водневих паливних елементах. Багато ключових відкриттів у галузі водневих паливних елементів були зроблені канадцем Джеффрі Баллардом. Створена ним канадська компанія Ballard Power Systems в 2003 – му співпрацювала з шістьма з десяти найбільших автовиробників світу.

Продовження додатка 3

2002 – Вертоліт ранцевий десантно – штурмовий «Юла»
Пройшов 22 травня успішні випробування. Вертоліт конструкції В'ячеслава Котельникова, ПО «Політ», місто Омськ, має фюзеляж телескопічної конструкції і дволопатеви несучий гвинт, є незамінним при проведенні спецоперацій у важкодоступних районах. Дальність польоту – 50 км, корисна вантажопідйомність – 150 кг.
2002 – Відеокамера, що дозволяє вивчити хворого зсередини
Розробила в жовтні 2002 р. ізраїльська біомедична компанія. Пацієнт ковтає маленьку камеру розміром з вітамін, яка переміщається по тілу, фотографуючи травну систему. Мікрочіп, розташований усередині капсули, служить відеокамерою, лінзою, набором діодів, які висвітлюють внутрішні порожнини, і передавачем.
2002 – Лазери на гетероструктурах з квантовими точками
Створили лауреат Нобелівської премії Жорес Алфьоров із співробітниками. Лазери на квантових точках набудуть широкого застосування в промисловості. Так, використовуючи самоорганізацію квантових точок, вчені отримали кристал для вертикального лазера, в якому світло йде вгору, а не паралельно площині пластини. Вертикальний лазер працює як дешевий світлодіод, тільки з ідеальною якістю спектра, вузькою діаграмою спрямованості, високою ефективністю. Такий же вертикальний лазер можна зробити в ультрафіолетовому діапазоні, який потрібен, наприклад, для оптичного запису.
2002 – ПК планшетні
З'явилися в широкому продажі восени 2002 р.з появою операційної системи Windows XP Tablet PC Edition.
2002 – стільниковий телефон із вбудованою цифровою камерою Samsung V200
Випустила на ринок південнокорейська компанія «Самсунг» (Samsung).
2003 – Дисплей 3D стереоскопічний
Випустила німецька компанія АСТ Kern у співпраці з інститутом Генріха Герца (Heinrich – Hertz Institute), Берлін. Монітор створював тривимірне зображення без застосування таких спеціальних пристосувань, як шторки або спеціальні окуляри.
2003 – Сонцезахисні окуляри Offspring Wearable
Винайшли в США. У їх оправу вбудували мініатюрну цифрову відеокамеру, а в ліву лінзу – рідкокристалічний монітор. У дужки окулярів вбудували навушники, що підключаються до мобільного телефону. За допомогою окулярів Offspring Wearable можна бродити по Інтернету, читати електронну пошту а також робити цифрові знімки або відеозапис.

2003 – Кросівки комп'ютеризовані
Створені в американській штаб – квартирі німецької компанії «Адідас» (Adidas) в Портленді (штат Орегон) і продемонстровані 6 травня перед журналістами. «Розумні» кросівки за допомогою мікропроцесора в підшві самі пристосовуються до габаритів бігуна і довжини його кроку, вибирають оптимальну пружність для будь – якого покриття – від твердого до пересіченої місцевості та від сухих вулиць до вологого океанського берега.
2004 – Приватний космос
21 червня перший в історії приватний космічний корабель SpaceShipOne вийшов за межі земної атмосфери. Стартувавши з аеродрому в пустелі Мохаве (США) літак – носій підняв SpaceShipOne на 15 км, після чого той самостійно злетів вище умовного кордону атмосфери – 100 км від поверхні Землі. На борту космічного корабля перебувала єдина людина 62-річний пілот Майкл Мелвілл. SpaceShipOne зроблений компанією Scaled Composites, заснованої американським льотчиком і конструктором Бертом Рутаном. Головний спонсор проекту – один із засновників Microsoft Пол Аллен. Політ SS1 довів: кордонів для приватного капіталу не існує.
2004 соціальна мережа FACEBOOK
Придумав Марк Цукерберг у своїй кімнаті в Гарвардському гуртожитку як сайт для спілкування студентів Гарварда. Співзасновник платіжної системи PayPal Пітер Тіль першим повірив у проект Марка і вклав у нього 500 тис. дол., потім приєдналися й інші венчурні інвестори. Facebook перетворився на найбільшу в світі соціальну мережу.
2005 – стільниковий телефон, розпізнавання руху, Samsung SCH – S310
Представила південнокорейська компанія Samsung. Телефон, оснащений тривимірним датчиком прискорень, здатний визначити фігуру, описувану апаратом в повітрі. Так, для того щоб набрати номер, користувачеві достатньо «написати» в повітрі телефоном потрібну цифру.
2007 – Система читання думок, Microsoft Mind Reader
Запатентувала компанія Microsoft. Електроенцефалограма мозку користувача записується в процесі його роботи з комп'ютерним інтерфейсом, щоб операційна система могла миттєво реагувати на мозкові імпульси.

2008 – Великий адронний колайдер (БАК)
Запустили об 11.30.10 вересня за московським часом провідні фізики планети на кордоні Франції та Швейцарії. БАК – це прискорювач протонів, що є кільцевою конструкцією протяжністю 27 км. Його спорудження коштувало 10 млрд дол. і тривало майже 20 років. «Великий адронний колайдер створений для того, щоб змодельювати Великий вибух у лабораторних умовах», – заявив керівник проекту Лін Еванс. Цю подію багато хто порівнює з першим польотом у космос і висадкою на Місяць.
2009 – Комп'ютерна миша мультисенсорна Magic Mouse
Випустила компанія Apple. Миша з мультиконтактною технологією не має на поверхні жодної кнопки, між тим вона замінює не тільки їх всі або колесо прокрутки, але навіть зчитує цілий ряд жестів. Верхня поверхня «Чарівної миші» володіє сенсорними властивостями. Ця мишка відчуває напрямок переміщення пальців, завдяки чому з її допомогою можна перегортати закладки в браузері або фотографії в альбомі (рухом пальців праворуч – ліворуч), а також виконувати багато інших дій.
2010–3D – телевізори
Компанії «Панасонік» (Panasonic) і «Самсунг» (Samsung) розпочали до продаж на території США нових моделей телевізорів, що підтримують відображення тривимірної картини. У червні аналогічні пристрої на ринок випустила компанія «Соні» (Sony). Для того щоб насолодитися фільмом з ефектом присутності, необхідні також плеєр Blu – Ray з підтримкою технології виведення тривимірного зображення і спеціальні окуляри.
2010–3D – екран з передачею тактильних відчуттів
Створений в японському національному інституті передових прикладних наук і технологій (AIST). Лідер проекту і3Space Норіо Накамура сказав: «Вперше ви можете помацати зображення, що висить у повітрі, випробувати відчуття дотику, ніби доторкуєтесь нього». Зробити це дозволяють мініатюрні прилади, які надягають на пальці. Вони забезпечені малюнками – маркерами, які розпізнають набір камер (для вимкнення мертвих зон). Так комп'ютер обчислює положення пальців і може рухати віртуальний об'єкт. Вважається, що дисплей і3Space може бути використаний в широкому діапазоні.

Для нотаток

Для нотаток

Навчальне видання

Капінос Маріанна Миколаївна
Лерантович Еліна Томашівна,
Солощук Михайло Миколайович

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

Підручник
для студентів вищих навчальних закладів

Роботу до видання рекомендував проф. *М. Й. Заполовський*
Редактор *О. В. Козлюк*

План 2015 р. поз. 116

Підписано до друку 12.07.2016 р.
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура AdonisC (ТТ). Ум. друк. арк. 23,02.
Наклад 300 прим. Зам. № 0643

Видавець і виготовлювач:
ТОВ «Друкарня Мадрид»
61024, м. Харків, вул. Максиміліанівська, 11
Тел.: (057) 756-53-25
www.madrid.in.ua info@madrid.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК №4399 від 27.08.2012 року